

3 1761 07873444 9

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

<http://www.archive.org/details/hitelist00sz>

f. 2

2

606. R

H I T E L.

I R T A

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN.

Handwritten signature: Karolyi István

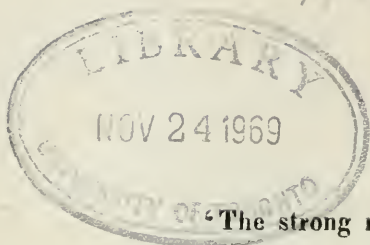
P E S T E N

PETRÓZAI TRATTNER J. M. és KÁROLYI ISTVÁN'
KÖNYVNYOMTATÓ - INTÉZETÉBEN.

1 8 3 0.

Handwritten signature

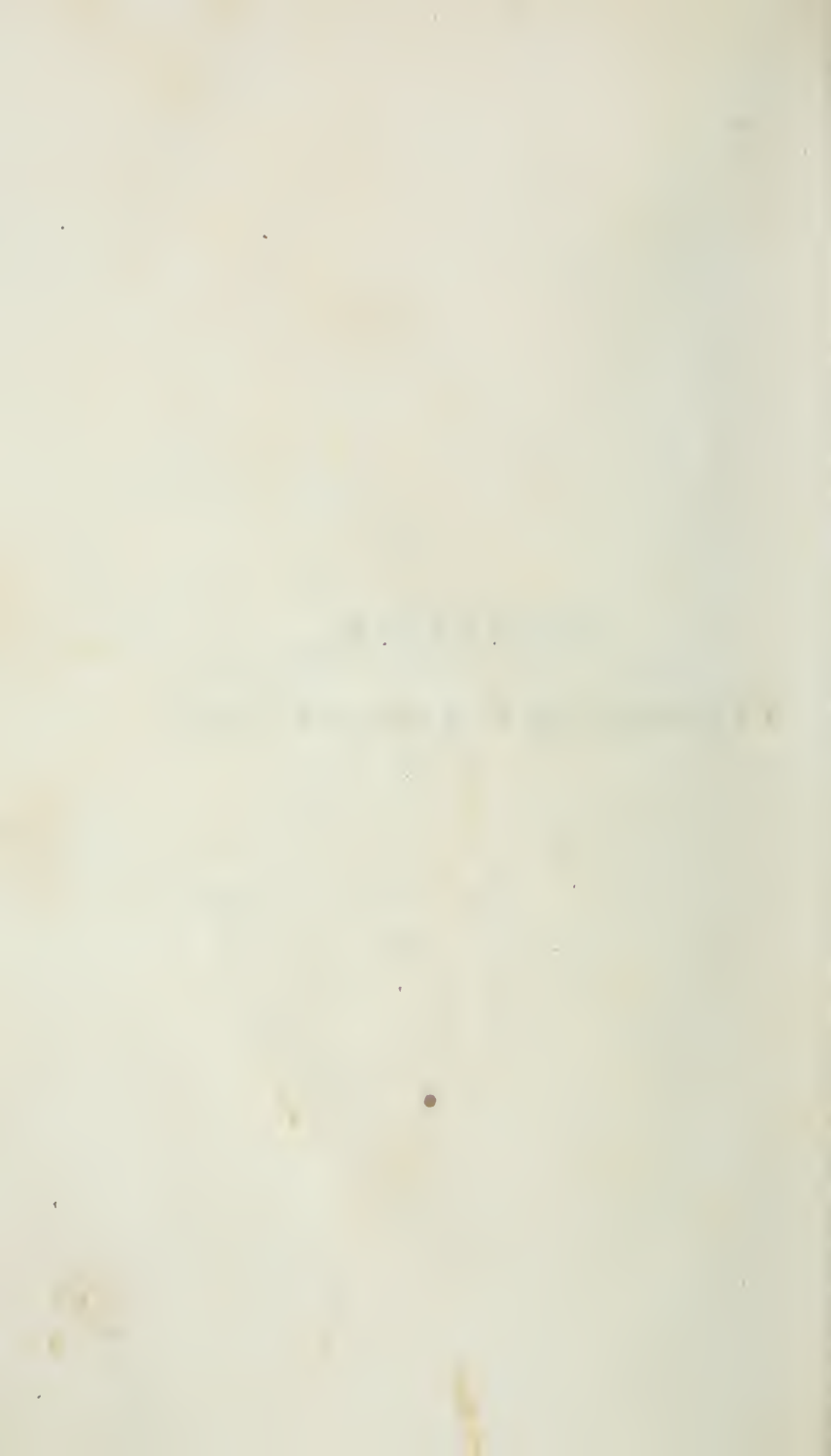
HG
3729
H059

‘The strong resist, the weak despair.’

HONNUNK

SZEBBLELKÜ ASSZONYINAK.

Fogadjátok Hazám érdemes Leányai!
Tiszteletem 's Szeretetem jeléül ezen kis
munkám ajánlását. Vegyétek, bár férfiak-
hoz illendőbbnek mondják azt sokan,
nyájas kegyességgel Pártfogástok alá. A'
Hitelről szólok, 's a' mi belőle foly,
a' becsületről, az adott szó szentségéről;
a' cselekedetek egyenességéről, 's így
Előttetek sem lehet a' tárgy idegenebb,
mint előttünk, mert annyi Nemes és Szép,

a' mi az Emberiséget felemeli, a' Ti Nemetek műve. Ti vizitek karjaitokon életbe a' kisedd nevendéket, 's jó Polgárrá nevelitek; a' Ti nemes tekintetetekbül szí a' férfi lelki erőt 's elszánt bátorságot. 'S ha léte alkonyodik a' Haza ügyében, Ti fontok koszorút homloka körül. Ti vagytok a' polgári Erény 's Nemzetiség védangyali, melly Nélkületek higyjétek soha ki nem fejlik, vagy nem

sokára elhervad , mert **Ti** vontok minden
körül bájta 's életet. **Ti** emelitek egekbe
a' port 's halhatatlanságra a' halandót.
Üdvözlét és hála Néktek !

TUDNIVALÓ.

Homály és tévedés elhárítása végett az Olvasót mindenek előtt szükségesnek tartom arra figyelmeztetni, hogy én ezen kifejezést 'Hitel, azon értelemben veszem, mellyet köz életben a' Creditum jelent, a' mi nem egyéb, mint bizonyos lekötelezések által más kezében lévő ingó vagy ingatlan vagyonunkrul nyert bizodalom és bátorság. Mennél nagyobb bizodalmat 's bátorságot nyujthat valaki az ő kezei közt lévő vagyonunkrul, annál több Hitele — Credituma van; 's mennyivel nagyobb bizodalommal 's bátorsággal birja a' közön ség saját javait másoknál, annál tökéletes nek mondatik azon Ország Hitel - álla potja.

E L Ő S Z Ó.

Nincs olly bölcs a' világon, ki még igen sok hasznossal ne nevelhetné tudományit, mint viszont alig van olly tudatlan a' földkereken, kitül egyet 's mást nem lehetne nagy haszonnal tanulni. Minden emberben van valami jó, mint virágokban méz, 's így remélhetem a' közön-ség engedőleg fogja ezen Értekezést fogadni.

Én azt szeretem hinni: minden jobb lelkü ember bizonyos vágyást hordoz szívében — ha bár sejtetlen is — magán, felebarátin 's mindenben, a' mi őtet környezi, szüntelen javítani. Ezen a' tökéletesbhez ellentállhatatlan vonzó-dás legszebb tulajdona az emberi léleknek; 's a' mint halhatatlan része jobban 's jobban fejledez, annál inkább nő 's erősödik az benne. 'S e' szünetlen vágyás következtében leend lassan lassan a' vad Esquimaux emberré, az által emelkednek egész nemzetek előbb utóbb

tökéletesebb, virágzóbb, boldogabb létre, 's annak mindennapi előmenetelét gátolni akarni, éppen olly hasztalan munka, mint annak ugylétét tagadni, öncsalás.

Előbbre 's magasabbra törekedik az ember, ez kétséget nem szenved, 's mi azt minden tárgyban láthatjuk. Csak újabb időkben is mennyire javult Hazánk némelly részeiben, teszem, a' földművelés, mezei gazdaság? Lakásink hogy csinosodtak, városink melly szerfelett szebbültek? 's a' t. És ha nem történt is nevezetes, 's még sok lábra nem állítatott, a' mi említést érdemlene, nem halljuk e legalább szinte mindenki szájában a' panaszt? Egynek az utak rosszak, másnak kereskedés, vízi csatornák, vas utak kellenének; ennek a' szegények 's koldusok nagy száma terhes; annak a' nyelv nem eléggé halad, az olvasók mennyisége csekély; megint mások az éjjeli világosítás hiját kárhoztatják városinkban, nem különben a' trottoirok 's fedélcatornák nem létét; ismét mások a' tömlőczöket 's foglok tartását gondolják hibásoknak 's több eféle.

Hogy minden időben volt, van 's lesz is panasz, természetes; de igen különbözik a' javítani kívánástul. Amaz magával, embertársival, kormányval, egy szóval mindennel való elégedetlenségéből foly, 's többnyire alacsony haszonkeresés, vagy romlott sárepe nya-

valája. Emez pedig embertársihoz, hazájához 's a' tökéleteshez vonzó szeretetből ered és szebb lelkek sajátja.

Ezen szebb 's jobb ösztön nálunk szembe-
tűnően nevededik, 's nagy szám készen áll,
fáradsága 's java egy részének áldozatjával,
egyét 's mást hazája vagy legalább vidéke
virágzatára 's gyarapodására előmozdítani, 's
felállítani. Soknak igen soknak czélja csak
Egy — nemes és dicső, 's nem egyéb, mint
a' közjó előmozdítása; de annál különbözőbbek
's többfélék azon módok, mellyeket mindenki
a' közczél elérése végett legfoganatosbagnak
tart, 's mellyekhez ragaszkodik. Mindegyik
építeni akar, 's mind ugyanazon egy épületen,
de a' talpkövet szinte mindegyik máskép 's
máshová akarja rakni, 's mindegyik különb
móddal fog az építéshez. Sok az első emeleten
kezd, némelly annak kifestésével, 's némelly
szinte a' háztetejével gondolja legjózanabbnak
a' munka kezdetét. Igazi talpkövet ritka rak.

“Bár csak szabad volna a' Horvátországi
Ludovica ut., így szól egyik — “Volna biz
inkább függő hid Pest és Buda között., felel
a' másik. — „Mindenek előtt sétáló-helyeket
készítsünk, 's a' Pesti Duna partjaira fákat
ültessünk, mert azok növéséhez idő kell, és
— — — „ — “Ez már mély okoskodás! állí-
tsunk magyar Theatrumot inkább, az terjeszti

a' nemzetiséget 's nem a' fák! „ így bölesetkednek mások. — “Csak külföldön ne laknának Magnásink, költenék pénzeket jószágikon, 's járnának csak Vármegye-gyűlésinkre „ — “Hiszen az nem árt, csak az a' külföldi ruha, kapcza és czipő, meg az a', hogy is mondják csak Collier Grec ne csufítná magyar testeiket 's képeiket „ így szitálják az igazságot megint mások — “Papiros-péNZ öl bennünket, bár Körmőczi aranyunk volna 's bányáink temérdek kincse Hazánkban maradna „ — “Nem ez barátom „ felel erre más “csak a' só, a' só ne volna olly drága „ — És számtalan több efélék! Csakhogy kiki saját gondolatját hiszi legmélyebb sarkalatkőnek, 's leg és legelső lépésnek, mellynél Hazánk lehető előmenetelét kezdeni kellene.

Sokan pedig minden hátramaradásunkat a' kormánynak tulajdonítják. — Az 'Appalto a' 'Harminczad okozza képzeletekben nyomoruságunkat. Csak az ne volna, diszlenék akkor minden. Számosan, szomszédink — kikkel közös Urunk van — kárán akarják alapítani a' magyar szerencsét; és szünet nélkül a' vám és csak a' vám körül fáritgatják eszeket. Mint a' félszemü, ki mindég azon szomorkodik, hogy vak szemével nem lát, 's nem örvend inkább a' természet csudáin, mellyek megmaradt szemek kristáljában festekeznek. Vagy mint ama gazdák, kik szánakozó mosolygással hallják

Young, Koppe, Thaer neveit; új systemákrul, váltógazdaságokrul, szederfákrul 's a' t. pedig hallani sem akarnak, de magokat sokkal eszesebb 's úgy nevezett 'practicusabb' gazdáknak tartják, ha mind ezen esztelenségekkel nem bajlódnak, — 's minden jobb Industria helyett jobbágyiktul, a' mit bérben birnak, elszedik, azokat legjobb földeiktül megfosztván új onan regulázzák, 's őket lassan lassan erejebül kiveszik, és aztán szinte hazafitlanságnak állítják, ha valaki a' magyar adózó nép sorsát e' részben irigylésre méltónak nem véli; az egész alkotmánynak felfordulását jövendelik pedig, ha a' kormány az ő ugyancsak genialis gazdálkodási módjokat gátolja, 's a' köznépnek pártját fogja. Így gazdálkodik szomszédunk a' Török is, 's akárki mit mond, tagadni nem lehet, hogy ennél könnyebb, egyszerűbb 's olcsóbb földművelési mód a' világon nincs! Szóval: sokan csak mindég más kárán akarnak gyarapodni, vagy ott a' hol lehetetlen, 's nem olly módokhoz nyulni, mellyek által mind a' két rész nyertes lehetne.

Némellyek szomoruan füttyörészik el a' Mohácsi veszedelem nótáját, 's azt hiszik, ott van koporsója minden Scythia fénynek. 'S tán úgy van, ámbár én nem hiszem — de az okos ember nem néz annyira háta mögé, mint inkább maga elibe, 's elveszett küncse siratása

helyett inkább azt tekinti 's vizsgálja, 'mit menthetett meg, 's avval bécelégedni 's lassankint többet szerezni iparkodik.

Igen sokan pedig a' jó régi időt siratják, a' jelenről egészen elfelejtkeznek 's azért ezt bölcsen nem is használhatják. Már pedig, ha csak a' régiség bája nem, egyéb bizonyosan semmi sem teheti előttünk kívánatosabbá Eldődink idejét saját éltünk napjainál. Másokat ezzel rá nem szedhetünk, mert fenhargon szól a' historia; 's az öncsalás esztelenség. Sok ember a' régiségnek olly tisztelője, hogy egy faragatlan követ remeknek vél, ha tán valaha Cicero ült rajta, 's néhány eldült vékony oszlopot, mivel sok századi, inkább csudál, mint p. o. a' Londoni Waterloo kőhidat, vagy a' Simploni utat, mert ezek csak néhány esztendeiek. De ezen gyengeség is a' tökéleteshez való vonzódásbul ered. Néhány országban a' régikor idejében annyi ment végbe, a' mi nagyság czímerét viseli, annyi az emberiség diszére méltó, hogy semmi se természetesb, mintha annyi csuda tünemény 'a' felhőkbe könnyen emelkedhetőnek ítélőerejét úgy elragadja, hogy ő még a' régi rozsdát is az új fénynél nagyobbra becsúlje. A' mi hazánkban illy nagyság, mellyet siratni lehetne, még nem volt. 'S hála az egeknek hogy nem volt! mert így még lehet! 'S örvendjünk, hogy régebben nem éltünk, 's még előttünk napjaink! —

Hány embernyom forgott le, mióta Nemzetünk Európába költözött? 's növésünk és kifejlődésünk ellen mennyi akadály? 's hány esztendeje csak, hogy a' Török Budán dúlt? 's melly kevés, hogy Gallia árja hazánkon? 'S így ha bajunk nem is olly felette nagy, 's illy zavarban 's illy rövid idő alatt előmenetelink körülményinkhez képest gigásiak is, ne gondoljuk azért, hogy Visegrád poraiban 's régi Buda falai közt el van már temetve nemzeti diszünk, mert a' Nagyságnak ezen előjelei csak egy szebb hajnal viradtára bátorithatnak; hanem legyünk bizonyosak, hogy igazi Felemelkedésünk ideje még hátra van.

Csak az a' valóságos bölcs Hazafi, ki lehetőt kíván, 's jól tudván, hogy az ember gyenge léte miatt se felette boldog, se határtalanul boldogtalan nem lehet, a' középuton jár. Ő lélek-derülten él, szomorú unalom nem öli óráit, 's a' közjóért fáradozván, nem panaszkodik mindegyre hasztalan, hanem inkább felkeresi a' hibákat, 's azoknak kutféjeit nyomozza, kifejti 's rajtok segít, ha lehet; ha nem lehet, nemesen tűri; — gyáva panasz szájából nem hallatik. A' hibákat pedig inkább magában keresi, mint másokban, mert magával parancsolhat, másokkal nem. Ha senki se tenné kötelességét, teszi ő, ugymint az igazi Hős maga megáll, ha a' többi futásnak eredett

is. 'S mennyi számos jót tehetni Hazánkban, csak hogy hon a fide közhaszon legyen a' cél, 's ne fényüzés, hirkapkodás, dicséret szomja!

A' sokasággal, tudva van, ugy boldogul az ember, ha mindenét dicséri 's csudálja; ki igazat mond, hibáit felfedezi 's dorgálja, az soha sem kedveltje, mert hiuságát sérti, 's önfelsőbbségét érezteti. Elcsábitni könnyü, 's ahoz csak hízelkedés kell, melly alig lehet olly durva 's a' valóval olly ellenkező, hogy még is sokan szivesen ne nyelnék el, 's meg ne emésztenék. Ezen álpénz becse nagy a' világon, és még akkor is kelendő, mikor nem justae ligae monetának tudatik azon franczia anekdota szerint, melly így kezdődik 'Je sais qu'il me trompe, mais il m'amuse etc.' Hány falusi lakos emelne minket egekbe, ha szállásokra azon elhatározott feltétellel mennénk, hogy általjában mindent, a' mi övék vagy a' mi magyar, dicsérni, 's mindent, 'a' mi másé vagy külföldi, kivétel nélkül gyaláznunk akarunk. 'S ellenben hány tartana minket elkorcsosodott Magyaroknak, ha tán egyet 's más a' gazdaság újabb folytatása módjárul, a' legelő felosztásárul, nemesebb szőlőtőke ültetésérül, boraink jobb készítésérül, más nemzetek elsőségérül 's illyesekrül szólanánk? Hány kárhoznatna, ha többek közt csak aféle puhaságunkrul, hogy még lóra se merünk ülni, vagy

annyi tárgyokban szívreható tudatlanságunk-
 rul, és még is olly igen fenjáró büszkeségünk-
 rül tennénk említést?

De célunk nem az, hogy számos ugy
 nevezett 'jóakarókat 's barátokat szerezzünk,
 kik egy nap egekbe emelni, más nap pedig
 sárral lennének hajlandók bennünket hajigálni,
 a' mint t. i. hiúságoknak kedvezünk, vagy
 ellenezünk, 'hanem hogy használjunk. 'S azért
 igazat fogunk mondani mindenkor és min-
 denütt, akár tessék, akár nem. Az igazi
 barátság szent kötelessége hizelkedéssel soha
 nem él; a' meg nem romlott Magyar pedig az
 egyenes bátor szót becsülni tudja, 's nem
 az elfajult 's elromlott hazafiakat veszi pél-
 dául, hanem azokat, kik nem kevesbé hű
 jobbjai Királyjoknak, mint Honjok valódi
 polgárjai. Nem azokat, kik azt vélik, hogy
 hazafiúi tett, Urunk megbántása; sem azokat,
 kik azt kiáltják 'hivatalban lévő nem is lehet
 jó Hazafi, 's csak az igazi patrióta, ki
 minden intézetet, minden rendelést kivétel
 nélkül rágalmaz — mint sokan azt tartják iga-
 zán Mester-szakácsnak, ki mindent rendkívül
 paprikáz, 's csak azt ugyancsak Magyar em-
 bernek, ki azt szereti is.

Azokat se majmolja, kiket semmi szebb
 vonzódás nem köt anyaföldjükhöz, 'mint egye-
 dül jövedelmeik pontos elvárása, 's kik a'

helyett, hogy hazafiak elősegítése végett kezet nyujtanának, azokat inkább gunyolják, és sokszor bárdolatlanságokért kaczagják, holott még az okatlan állat se ocsmányítja maga fajtáját, 's még az undok szarka se mocskitja be tulajdon fészket. De ugyancsak azokat sem oda haza az elválhatatlan pipával, kik minden előmenetelnek eleven gátjai here gyanánt csak henyélve húznak a' Haza zsirján. A' dolgos méh nem marad örökén kasában, ide 's tova bolyong, 's becses mézzel tér elvégre vissza.

A^o valódi Magyar vaktán senkit se követ, hanem a^o lehető legmagasb lépcsőig mind testi mind lelki tehetségit 's tulajdonit sajátsága szerint fejti ki; foglalatosságát 's életét személyiségéhez 's körülállásihoz alkalmaztatja, maga köriben marad, és bármi csekély lenne is tisztje, annak tökéletes teljesítése 's önbecse által ad dísz és fényt. Ki nem tudja, hogy sokféle ember kell a' társaságban, sokféle hivatal u. m. egy erőművben sok szerszám, sok karika 's a' t.; de se az, se ez nem foroghat jól, ha mindegyik része nem tökéletes; vagy ha a' rugó a' láncznak, ez pedig a' tengelynek akarja játszani rolláját, vagy ha minden részek közt nem uralkodik legszorosb összeköttetés, leg-tökéletesebb egybehangzás. Tegye csak mindegyik maga kötelességét, 's ne valamit egyebet; hanem azt ugyan emberül. Ne avassa magát politikába, kormányba helyén kívül; —

mit is tud ehhez midőn olly kevés bizonyos datumi vannak. Mi birtokosak a' gazdaságot, kereskedést mozdítsuk elő; fejtsük ki a' tárgyat jobban 's jobban; oktassuk, világosítsuk fel egymást, álljunk sokan össze, mert mit tehet egy ember, Concentrice vigyük a' dolgot, 's ne excentrice, mert eldarabolva Hazánk tágos mezein hány szép feltétel 's jóakarát némul el 's némult el már, melly egyesüléssel 's egyetértéssel vajmi Szépet és Nagyot alkotna 's alkotott volna! Tanácskozzunk, fáradjunk 's cselekedjünk, 's csak ne kívánjuk még azt is, hogy a' kormány éretünk szántson, vessen 's csüreinkebe takarítson is. Csak eszünkbe se jusson, hogy gátot fogunk találni előmenetelünkben, mert Uralkodónk se kíván egyebet köz 'boldogságunknál, 's ha némellyek közülünk nem részesek abban — Urunk tehet e arrul? — vagy mimagunk?

Már mind ezek után — érzem rajtam a' sor, hogy vélekedésimet 'ugyan mit kellene egyben 's másban előmenetelünk végett eszközölni? — előadjam, mert hibát találni vajmi könnyű, 's ahoz mindegyik tud, de jobbat előállítani — bizony nehéz, 's abban szerencsés leszek e? nagy kérdés.

Most csak pénz, kereskedés 's gazdaságbeli tárgyakat kívánok fejtegetni, 's így általánosán csak azokrul lesz szó. Ha tán egyebeket

is bele kevernék — a' mit tenni fogok e nem e? még magam se tudom, a' mi azonban könnyen megeshetik — azért előre is engedelmet 's bocsánatot kérek, mert nekem már az a' szokásom, vagy hogy jobban mondjam — hibám.

B É V E Z E T É S.

NEVETSÉGES vagy inkább szomorú dolognak kell e mondani, ha valaki nagy számu gulája 's tölt gabnavermei mellett is koplal, vagy szinte éhen hal? Neve-tséges vagy szomorú e, ha egy nagy birtokos, kinek kiterjedt termékeny szántóföldei, rétei, erdei, szőlei 's a' t. vannak, ki nem adózik, 's az országnak szinte semmi terhét nem viszi, 's kinek sok ingyen dolgozik — ha egy illy birtokos mondom annyira elszegényül, hogy végre adóssági miatt semminél kevesebbje marad? Vig vagy szomorú játék tárgya e inkább, kérdem az Olvasót? Részemről nem tudom nevessek e, boszongok e? de hogy sokakra nézve a' dolog hazánkban nem igen áll különben, bizonytal tudom.

Magyarországban a' termékeny föld kiterjedése 's mennyisége olly bő, hogy annak csak haszon nélkül fekvő része is gazdaggá tenne más nemzetet; 's ez kérdést nem szenved, mert nem vélekedés vagy okoskodás, hanem száraz és csalhatatlan számolás tárgya. Hogy pedig nem találkozik könnyen ország, mellyben számosabb nevezetes birtokosak javaikra nézve napról napra 'neve-tségesebben vagy szomorúabban aljasodnának el, mint Magyar hazánkban, azon se lehet egy cseppet is kételkedni, ha csak szemünk hasznát venni akarjuk.

Már ez mért van így — 's ennek úgy kell e lenni, vagy tán nem kellene; annak kifejtése lészen ezen rövid Értekezés tárgya.

Ha az országok 's nemzetek előmenetelét, virágzását, vagy viszont azok hátramaradását 's hervadását tekintjük, 's mind azon okokat kifejtteni iparkodunk, mellyek növéseket előmozdították, vagy hátráltatták, 's milly lépcsőkön emelkedtek fel, vagy süllyedtek le: ugy fogjuk találni — ámbár, a' sorsnak 's vak szerencsének is nagy befolyása van — hogy legtöbbször felemelkedések oka az egészséges agyvelő, 's a' tudományok szoros rendszabási szerint felállított 's folytatott intézetek voltak, 's viszont; ugy fogjuk találni tovább, hogy a' józan systema, akármilly csekély fényű következési lennének is eleintén, még is a' közvirágzás és boldogság valódi alapja, 's viszont.

'S ha valamelly tudomány méltó és férfhoz illő, bizonyosan annál dicsőbb nem lehet, 's egyszersmind édesb, 'mint embertársai java 's boldogsága okainak nyomozása 's kifejtése. Dicsőbb nem, mert az erénynek, melly szó erőből származik, legnagyobb fénye az, hogy az erős nem egyedül akar megelégedett lenni, örvideni, szerencsésnek érzeni magát, a' mi magányosan lenni nem is tudna; hanem hogy másokon is segíteni törekedik, jólétekre kezet nyújt, 's többeket kíván boldogságra juttatni. Csak a' gyenge szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz szívében! De édesb sem, 's tán kecsgetőbb sem, mert a' vizsgálatok folyamatjában, 's midőn mélyebben 's mélyebben közelit a' vizsgáló az alaphoz, mellyen az egész épület nyugszik, vagy azon maghoz, melly olly nagy fa növést okozta, midőn az akadályokat elhárítja, a' ködöt eloszlatja, ugy fogja tapasztalni: hogy többször a' nagy következeseknek leg és legelső oka csekélységnek látszó dolog — 's viszont: hogy gyakran a' sok dolog, fáradozás és munkálódás hasznot nem hajt, sőt gátolja a' jót, mint sok orvoszer a' test rendes munkálódását inkább hátráltatja, mintsem elősegelné: hogy az igazság, józan bánásmód 's a' 'Mit kell tenni, a' min többször fenakodunk.

közönségesen közelebb van hozzánk, mintsem azt keresni szoktuk 's magunk is gondolnók: hogy a' természetnek, bal- 's előítéletek és szokások 's a' t. által meg nem romlott utján bizonyosabban feltaláljuk 'szükséges tudnivalóinkat, mint egész könyvtárok elolvasása és sajátunkká tétele által 's a' t.

Annál pedig bájolóbb 's mulatságosb foglalatosság ugyan nem könnyen lehet, mint a' nagy következtetések okait kikeresni, és az időjárás 's avval összekötött történetek minden szövedékit 's fonódásit, és az egész esetnek, kezdetétől fogva végeig, mintegy esontalakját felállítani. Hány örvend csak egy rejtett szó kitalálásán! Hánynak áll legkellemesb 's legfőbb foglalatossága Cal embourok és Charadok készítésében 's megfejtésében, a' mi többnyire csak hijáavaló 's haszontalan észcsigázás, és idővesztés. Már valljon a' kellemes időtöltésnek nem nagyobb sphaeráját leljük e, ha puszta szók helyett inkább rejtett 's nevezetes dolgok 's okok kikeresésében 's feltalálásában munkálkodunk? Én legalább mulatságosbnak tartom kinyomozni 's felvilágosítani azt, ha bár hasznárul egy szót sem említek is, p. o. Franciaország kereskedése, szép és igen szerencsés fekvése mellett, még is mért olly csekély? Spanyolország mért szegényedett el minden kincse 's aranya mellett is? Mért gyarapodnak némelly országok lakosi mezei gazdaság által, bár földjük rosz? 'S mért szegényülnek el, vagy csak bajjal élhetnek mások, jóllehet honjokban a' föld jó? Mért hoz köszén 's vashánya több pénzt az emberek közé, mint arany és ezüstbánya 's a' t.?

Sok gondolkodók foglalatossági illy vizsgálatok voltak 's ma is azok, 's nem csak országokra 's nemzetekre, hanem a' tudományok minden ágazatira kisebb vagy nagyobb haszonnal terjednek ki, 's kisebb vagy nagyobb mértékben szinte minden embernek természetébe vannak szöve. azon különbséggel, hogy

a' vizsgálatok vagy minden rend nélkül majd egyik majd másik tárgyrul tétetnek, a' mi igen közönséges és mindennapi; vagy pedig annak rende szerint 's lépvést, azaz 'methodice történnek, a' mi ellenben igen ritka.

Hogy nem a' tanulás 's tudományok mennyisége teszi az embert okossá, hanem azok megemésztése 's jó elrendeltetése, azt nem csak nálunk, hanem mindenütt nyilván tapasztalhatjuk; mert ha minden státusbeli embereket összeveszünk, többet találunk életrevalót — ki élni tud 's nem csak városban hanem minden helyzetben, 's ilyen előttem az okos ember — azok közt, kik könyvből soha nem tanultak, mint azok közt, kik igen igen sokat, de rendetlenül tanultak 's tudnak. Hány parasztgazda találkozik csak nálunk is, ki tiz tudalékos életrevaló szük eszén könnyen kitesz? Ezek tudnak tán tiz nyelvet is imigy anugy; tán több ezer deák, franczia 's német verset is könyv nélkül; festéshez, hangászathoz is értenek mellesleg, mnemonikáruul 's magnetismusruul is tudnak egyet 's mást szólni 's a' t.; de ha szerencséjekre pénzes állapotba nem szülte volna őket a' sors, tán kenyereket se tudnák keresni.

Azonban vizsgáljuk jó renddel 's józan methodussal: sok birtokosink guláik 's buzavermeik mellett is mért szegények? 's mért vannak számosan, kik százezer forintnál több esztendei jövedelmikkel, közel járnak a' koldusbothoz, vagy immár a' Samaritanus irgalmasságára is kerültek? Fejtsük ki hideg vérrel 's részrehajlás nélkül: mért nem viszik vagy vihetik iparkodó gazdáink gazdaságikat olly magas pontra, mint azt az éghajlat 's föld engedné, 's hogy hazánkban kereskedés mért nincs, — vagy legalább mért nincs ollyan, a' millyen lehetne?

Ugy látszik valamelly hibának kell lenni, melly a' jót gátolja; vagy valamelly hiánynak, melly miatt jó következesek nem folyhatnak. És ezt iparkodjunk felkeresni. A' tárgy nem felettébb unalmas 's annak

kifejtése egy Magyart bizonyosan jobban érdekel, 's hozzá illőbb időtöltés, mint sok egyéb hiábavalóságok felfedezése. Ebben kiki velem egyet ért, hiszem, mert minden nemesebb ember nemzete hátramaradtán pirul, 's aljasodásán szenved; mint viszont hazafiai előmenetelén ürvend, 's azok boldogsága teljes megelégedéssel tölti be lelkét.

Vélekedésemet egyenesen kimondván azt tartom: mind azon szomorú következésnek, mellyeket érintünk, 's még bővebben fejtegetni fogunk, 's mellyeknek mindennapi tanúi vagyunk, nincs főbb oka, mint pénzbeli összeköttetésünk hibás elrendelése, 's az abból természetesen következő tökéletes hiba minden Hitelnek. Ezen hiányt látom minden physikai természetlenség okának, mikor p. o. 100 ezer vagy több holdnyi föld birtokosa csak egy forintrul se tud bizonyos Hitelt adni, 's pénzben szükölködik; a' tőkepénzes ellenben helyet alig találhat, honnan várhatna bizonyos kamatot, vagy idővel tetszése szerint a' tőke rendes visszafizetését is. És éppen úgy látom a' Hitel hiját minden erkölcsi romlottság 's lelki aljasodás egyik fő okának is. Mert ha valaki pénzét 20al 50el 100al 100tul vagy még több uzsoráért adja kölcsön, annak bizonyára az ördöggel is van dolga, ki pedig 100tul 20nál, 50nél, 100nál többet ir alá, azt bona fide soha sem cselekszi, hanem csalni akar. Már illy alkudozók közt, kinek egyike embertársát nyúzza, másika pedig csalja, 's hol Mephistopheles játsza a' fő személyt, miként nevekedhetik emberség 's polgári erény? És ha ezen 'szép társasági szokás több nemzeteseken hat keresztül, 's már anyatéjjel szívódik ezen 'gyönyörű régi elintezés, — ugyan kell e még több egy egész nemzet elrothadására? E' dohos penészen

épült régi pénzbeli systemánk nem hozta e sok hazafi társunkat adósság dolgában többször immár olly keserves dilemmába, hogy szinte ostoba cselekvő 's gazember közt alig leheté harmadik rollát választania? Tegyük kezeinket szivünkre 's tagadjuk, ha merjük! Füleinket pedig dugjuk be azok előtt, kik nem is tudván jól, mirül van szó, azt ordítják: 'maradjunk a' réginél'. —

NEHÁNY A' TÁRGYAT MEGELŐZŐ ÉSZREVÉTEL.

Hányszor halljuk a' bölcsesség 's igazság némelly törvényt felebarátink ajkain, 's hányszor terjesztünk mi is szép hangon 's meleg öntettségel némellyeket követésre méltóul elő, mint p. o. 'Ismerd meg magad, 'Az egyesült munka erősb, 'Egy nap se linea nélkül, 'Halljuk a' más részt is, 'A' rend mindennek lelke, 's több efélet. 'S ugyan valljuk meg, melly ritkán hozzuk ezeket valóságra 's életre tetteink által? Már csak vegyük az éppen említettek közül eleinte a' bölcseségnek azon első mondását: 'Ismerd meg magad, 's fejtsünk ki mindent, a' mi vele összeköttetésben áll, 's ugy fogjuk tapasztalni, hogy mindennapi foglalatosságinkban annak hasznát venni közönségesen elmulasztjuk.

Az önismeret külön véve, minden egyéb körülállások ismerete nélkül, csak esorba hasznót hajtana; de a' bölcsesség azt kívánja, hogy mindenki magát, azaz: testi 's lelki tulajdonit; körülményit u. m. nemzetiségét, vagyonát, hazáját, hazafiait; összeköttetésit, azaz: szüleit, rokonit, gyermekit; választottit, u. m. szerelmét, barátját, ismerősit olly tökéletesen ismérje, a' mint azt agyvelői ereje csak engedi; — a' bölcsesség azt kívánja, hogy ezek kitanulása 's kiismerése élete fő foglalatossága 's fő tudománya legyen; és hogy végre minden külön helyzetiben, önmagát 's összeköttetésit keresztül látván 's tökéletesen ismervén, ha ugy szabad mondanom 'házi esze szerint cselekedjen.

A' legmagányosabb ember is számos oldalu, ugy hogy még egy remete is különféle helyzetekben van; mert ő egyszerre a' Mindenható teremtménye, Király jobbágya, Haza polgárja, Atyja fia, Testvérei bátyja vagy öccse, Embertársai felebarátja 's a' t. 'S ha mind azokat teljesen nem ismeri, t. i. önmaga oldalait — nem is fejlődhetik olly tökéletességre, vagy a' mi éppen egy, olly boldogságra, mint az valósággal tehetségében volna. Azért látunk mindenoldalu ismeretek hija miatt annyi különben jó atyát, ki egyébránt nem jó hazafi; viszont sok jó hazafit, ki nem jó férj; számos jó házitársat, ki nem jó gyermek, nem jó rokon; sok jó gazdát, ki nem jó polgár; számos törvénytudót ki minden egyébben tudatlan — 's több eféle.

A' ki pedig ugy akar cselekedni, hogy valaha azt meg ne bánja, vagy tán meg ne sirassa is, annak mind azon pontot, mellyen áll, mind azt, a' mi azon ponthoz ér 's üt, tökéletesen ismerni elkerülhetlenül szükséges; mert a' cselekvés olly szoros összeköttetésben áll magunk 's körülállásink mibenlétével, hogy az csak ebbül folyhat józanon.

Ki világosan érzi 's tudja, hogy egészsége gyenge, bátorsága csekély, az katonává nem lesz; ki azt nem tudja — mert magát nem ismeri — az tán azzá lesz, de hihetőleg a' csatában nem jelen, hanem hátul az ispotályban fog lenni, avagy előrehaladáskor Arrière-gardehoz, hátravonuláskor pedig Avant-gardehoz fog kéredzeni, 's így korán veszni, vagy kikaczagtatni, midőn más sphaerában tán hazafiai megbecsülését 's megelégedett hosszú életet találhatott volna fel. — Ki jól tudja, hogy szemei gyengék, azok hasznát kímélve fogja venni, 's így hihetőleg a' nap sugárinak még vén korában is örülni; ki ellenben azt nem tudja, kábulásig merül tán könyvekbe, 's végre többet tudhat ugyan mint mások, de sokkal kevesebbet vagy tán semmit se lát. A' ki nyilván tudja, hogy az elme há-

rom főtehetségei: képzelet, emlékezet 's ítélet tökéletes arányban nincsenek benne egyesülve, nem fog felemelkedésre vágyni, nem fogja munkássági körének tágulását kívánni, mert világosan látja maga előtt: hogy annál kárhozatosb elbizottság és vakság nincs, mint másoknak tanácsolni, vagy másokat vezetni akarni ahoz kívántató talentum nélkül; 's hogy azok, kik ezen hiányokat nem érezvén, magokat kolompósokká 's vezérekké tétetik, több kárt okoznak, mint hasznot, és sok fáradozásikért, ha még olly tiszta szándékbul folytak is, dicséret 's hála helyett gunyt 's gyűlölséget aratnak — sőt némellykor áldás helyett felebarátikat könyekbe borítják, 's a' t.

Már ezek szerint a' vagyonos nem fogja pénzét elásni, mint viszont a' vagyontalan nem fog tehetségintul költeni. A' ki tudja, hogy hazája a' nemzetek lehető legmagasb felemelkedési polczához közel áll, arra fog törekedni, hogy azt azon, meddig csak lehet, fentartani segítse; ki pedig látja, hogy hazája még serdülő korú, annak geographiai helyzetetését, éghajlatát 's lakosit fogja vizsgálni, hogy előmenetele rugóit kifejthesse. Már ha egy Muszka tartaná hazáját bortermésre leghelyesebbnek, 's annak másunnan behozatát kárhoztatná, nem cselekedne bölcsebben, mint ha a' Peloponesusi lakos hegyeit, völgyeit buzával, vagy a' Magyar sik mezeit olajfával vagy riskásával ültetné el. Éppen ugy ellenkezne a' természettel parasztgazda markában a' kormány zablája, mint a' kapa vagy eséplő uralkodóéban. Szinte olly nevetséges az egészséges fiatal ember patikások orvosok kezében, mint a' beteges öreg ur fiatal menyasszonyával négy szem közt. Így van egyéb körülmények meg vagy nem ismerésével is. Mennél jobban átlátja azokat az ember, annál józanabbak tettei. 'S ha jól átgondoljuk a' mondottakat, ugy látszik, az emberi nyomoruságok nagy része ezen bölcsesség törvényének nem használásából származik.

Ha körül tekintünk, itt látunk nyavalában szilárdított, mert erejét, ott kétségbe esettet, mert vagyonát vélte nagyobbának. Emitt lézeng ügyefogyott, amott gyalázatba merült, mert ez hazáját, amaz hazafiait nem ismerte. Ott koldul az egykori gazdag kereskedő, mert az ország fekvését, szokását nem látta tisztán. Amott megvonaul a' valaha pompás birtokos, mert se vagyona, se adóssága, se hazája nem tűnt soha esze 's szive elibe. Amarra teng az elbukott árendás, mert földje vegyületét, ereje mennyiségét, 's a' közel vásár szerencsését nem ismerte. Emitt szomorkodik a' néhány napján szabad 's vig legény, most férj, mert a' házasságból csak édest, de koserűt nem várt. Amott kinlódik az életen keresztül egy szerencsétlen házaspár, különvéve mindegyike nagy érdemű, de nem egymáshoz illő — nem ismerték egymást — 's a' t.

Mind ebből következtessük: 'hogy a' jőzán kifejlésre, megbíralásra 's cselekvésre az önismeretnek — a' szó egész kiterjedésében — használása az életben mindenk előtt szükséges.

Erőltetés nélkül 's természetesen fog folyni ebből sok mindenféle hasznos, p. o.: 'a' régi nem jó, mivel régi, hanem jó és rossz is lehet. Az új pedig nem rossz, mivel új, hanem jó és rossz is lehet. A' mi magyar, mivel magyar még nem helyes, hanem helyes és helytelen is lehet; 's a' külföldi nem megvetendő, mert külföldi, hanem megvetendő és elfogadható is lehet. A' régi szokás sem nem jó azért, mert szokás, 's sem nem tiszteletre méltó, mert régi, hanem éppen olly hibávaló 's erkölcstelen, mint szent és bölcs is lehet 's a' t. Ezek által pedig szoros tudományi rend szerint haladván elő, sok régi mondás, melly sanctionálva lenni látszott, elbomlik 's örökre elnémul. Csak lássuk.

Minden jobbitás és előmenetel ellen sokan legkisebb önismeret nélkül így kelnek ki: "A' nemzetiséget nem kell rontani, mi Magyarok vagyunk, ne

utánazzuk a' Francziát, Angolt, Németet,, "Csak ne tegyünk semmit nemzeti szellemünk és sajátságunk ellen,, Illy módon a' régi jóval a' régi rossz is örökön öröké megmaradna, az új jó pedig soha életre nem kaphatna, 's ez kívánható, ohajtható e?

Tagadhatatlan, hogy a' szellem és sajátság minden nemzet legsarkalatosb intézetire nézve szent, 's annak megsemmisítése a' nemzetiség halálát elmulhatlanul sietteti; de ha kislelküleg makacson minden javítást kirekeszt, a' legszebb, leghasznosb 's legszükségeseb előmenetelnek lesz gátja, hijáavalóságokon 's szemfényvesztéseken alapul, 's annál veszedelmesb, mennél erősebben ragaszkodik hozzá a' sokaság. És ugyan mi az a' nemzeti szellem, az a' sajátság? az már készen jön a' világra, mint valamelly állat? egyszerre sül mint a' zsemlye? vagy pedig már érett korban kezd tüstént lehelni 's élni, mint Pygmalion márványa? Avagy csak lassan ered, halkkal nő, nevedik 's fejlődik ki?

Ha az első igaz, akkor éppen olly igazán lehetne azt is állítani, hogy Amerikának 's Ujhollandiának némelly vad nemzetségi 'az ő nemzeti szellemek és sajátságok elromlása nélkül, általában semmiben sem mehetnek elő, hanem már arra vannak kárhóztatva, hogy tulajdon állati vadságokban örökön öröké maradjanak meg.

Egy magányos ember ugyan mikor végzi tanulását, azaz öntökéletesítését? Akkor mikor iskolából kilép, mikor pappá vagy ügyvéddé leszen, tán mikor megházasodik? vagy 30 észtendőskorában, vagy mikor? 'S így melly időpont az, midőn egy nemzet már olly magas lépcsőn áll, hogy legkisebb változtatás vagy újság a' nemzeti lelket megrontaná; 's mikor van az, midőn már annyira áll kifejve, hogy a' legkisebb előmenetel vagy javítás nemzeti zománczának kettőtörése nélkül ne eszközöltethetnék? Már mi Magyarok mikor voltunk olly igen érettek, hogy egy kissé

még jobban megérnünk nem lehetett volna? ugyan mikor? Szent László idejében, vagy midőn Mátyás híres könyvtára még álla 's Visegrád egész fényében? Vagy midőn az ország összesereglett Rendei Mária Theresia Királyjok védelmére igaz magyar 'szabad ember 's hiv jobbagy érzésével kardot rántottak, 's a' sebes hirnél is elébb Berlinbe termett hős Hadik. 's a' t. Bármilly édesen melegítse is ezek emlékezete lelkeinket, csak egy szebb jövődönnek maradnak szép előjelei 's villám csillanató jelenési, 's állandóbb és szelidebb világosságot ígérnek. Haladjunk!

Csak ebből is látszik részrehajlás nélkül, mennyi nevetséges fejlík ki a' dolognak egy kis rendes vizsgálata által.

Ha gazdaság jobb elrendelésérül van szó, hány kél ki így: "Ez Belgiumban, Olaszországban jó lehet, de nálunk 'a' nemzeti spiritus, a' sajátság,, 's a' t. Ha pénzbeli hitelrül van szó — hány szájában hallom azon bölcsen átgondoltnak látszó themát "A' Cambium Mercantile igen kívánatos volna, de az alkotmány, a' régi familiák fenmaradását illető gond 's helyzetetésünk azt nálunk lehetetlenné teszik,, És így mások különfélekép.

Ha pedig a' második igaz, hogy t. i. 'a' nemzetiség csak lassan és halkkal fejlík ki, nő és nevedik, akkor úgy hiszem 'mindenkinek, ki a' nemzet tagja, minden időben 's minden körülállásokban leg és legfőbb kötelessége, hogy annak előmenetelét 's javát, mennyire erejében áll előmozditni helyzetetéséhez képest törekedjen, 's a' bölcseség azon két más rendszabásit, mellyeket előadánk, kövesse 'a z e g y e s ü l t munka erősb, 'egy nap se linea nélkül, mert csak egyesülés 's állhatatosság által győzhet a' halandó mindenben. A' mi pedig a' 'Miképent, és H o g y a n t illeti, a' mi legfőbb kérdés, vegyük a' bölcseség azon két utolsó mondását, mellyekrül szólánk, segédül 'Halljuk a' más részt is. 'A' rend

mindennek lelke, mert úgy fogjuk találni hidegvérü fontolgtatás után, hogy többnyire a' legszebb 's legjózanabbnak látszó planum 's projectumnak, 's a' legnagyobb fáradozások 's munkálkodásoknak azért nincs 's nem is lehet várt és ohajtott sikere, 'mert önkényesen minden felvilágosító Ellenzés nélkül, 's így természetesen csak féloldalulag 's hiányosan koholtattak, készítették, 's végre nem azon rendben kezdődtek 's folytatódtak, mellyet a' dolog természete kívánt volna.

Milly következési vannak az egyesületeknek, 's azok mit állítottak már fel csillagunkon, külföldön láthatjuk, 's ha még az sem elég, kézzel foghatjuk, 's így azon nem kételkedhetünk. Azonban az egyesületek lelkérül, mellyet más helyen már érinték, igen kis számuaknak van tiszta értelmek. Legtöbben azt gondolják, hogy az egyesület az, 'hol sokan fizetnek 's egy parancsol, — pedig nem az a' dolog veleje, hanem 'hogy soknak nem csak vagyonsbeli, hanem lelki tulajdona is egy czélelés végett összesedjen. Britanniában például alig tehetni olly kicsapongó projectumat, hogy arra aláírást tüstént kapni mód ne volna; 's azon utazó, ki mindennek csak héját, de belsejét semminek se szokta látni, vándorlásiban sokszor jóizüen elneveti magát a' szigeti lakos originalitásán, vagy tán éppen bohóságán.

Mi nézzük inkább a' dolgot közelebbrül, minekelőtte nevetnénk, 's aztán ítéljünk; mert vajmi kelleetlen érzés valakinek nagyobb felsőségét utóbb elismerni, kit előbb gondolatlanul gunyoltunk. Ha azon plánomot adná valaki p. o. hogy Amerikát viz-esatorna által ketté vágja, 's így a' Mexikói tengeröblöt a' Békes-tengerrel egyesíti, mellynek sikere valóban elég bizonytalan volna, még is tüstént találna

elégg Aláírót, de — 's itt vigyázzunk, mert ezen tengely körül forog a' műv — Előfizetőt egyetlenegy sem. Kik aláírták magokat, egyedül öneszek 's belátások által vezetettvén neveznek ki több személyből álló választottságot, melly az ügyet minden részről megforgatja, nézi, vizsgálja, legnagyobb világosságra fejtí — 's nem nyakra főre, hanem a' tárgy fontossága szerint több esztendeig is, 's végre józan véleményét beadja. Ha az ajánlás kivihető 's hasznot ígér, elfogadják, 's az aláírtak egy jutalmas intézetben, mellynek kivitelbeli 's pénzbeli dolgaiban a' választottság fővigyázattal van, részesülnek; mind azok pedig, kik magokat alá nem írták, abbul ki vannak rekesztve, mivel az actiák száma tán meg volt határozva. Ha pedig szemfényvesztésnek találják a' dolgot, vagy nyilvános csalás, 's puszta száraz theoria sülne ki abbul, elszakítatik az árkus, vége a' dolognak, 's mindenkinek pénze zsebiben.

Nálunk legelső lépés fizetés szokott lenni; aztán minden hozzájárulásunk, minden publicitás 's minden számadás nélkül, — végre véletlen azt halljuk valakitül, hogy 'öntözgetésről, ráfizetésről van szó, vagy a' dolog elbomlott, semmi se lett belőle. És mi ezek után csudálkozunk az egyesületeknek mért van másutt 's mért nincs nálunk sikere!

Sokan tudom azon sophismával állnak ez ellen készen " 's még is éppen Britanniában mért nem sül el annyi, mért van ott annyi megbukás, a' mirül nálunk szó sincs,, 'Azon hadivezér, ki számos ágyut elfog, némellykor el is veszthet nehányat.' Többször esik lóval 's lóru, ki annak hátán sokszor jár, mint ki rá se ül. Sokban csalatkozik az, ki sokat próbál, 's többször hibázik az, ki ébren van, mint a' ki alszik. Ki pénzét elássa, az meg nem bukik, 's kincsét se veszti el, ha csak el nem lopják, de értékének semmi hasznát nem is veszi, 's rá nézve arany és kő egy becsü. Azon álló hid, mellyet a' Dunán senki nem próbál,

el sem is bomolhat 's a' t. De mit vesztegessen a' szót; azt legalább nem tagadhatni, hogy az egyesületeknek az előadott móddal vitt szerkeztetése által a' sorsra épült számolások szerint minden esetre nagyobb a' siker hihetősége, 's kisebb a' sikeretlenség veszedelme.

Mindennapi munka 's gyakorlás által mennyit vihet végbe az ember, 's milly tökéletességre emelheti természeti tulajdonit, sőt még azokat is, mellyekhez legkisebb ügyességgel se látszik birni, 's végre mennyit 's mi nagyokat állithat időjártával elő, nyilván tapasztalhatjuk magunkon, ha t. i. valamit tökéletesen tudunk, vagy világi létünknek valamelly jelei vagy nyomai már vannak; de még inkább tapasztalhatjuk szinte minden megkülönböztetett embertársink életrajzában. Jusson csak eszünkbe Apelles, Demosthenes, Epaminondas, Péter Czár, tekintsük újabb időkben Brunelt, Canovát, Lawrencet, Paganinit?

De az ember hibája az, hogy igen sokféle akar lenni, 's így alig lehet igazán tökéletes 'Egyféle, 's kivált nálunk, hol a' tudatlanságbul kilábolás nem éppen oly régi, legszembetűnőbb quodlibetes embereinknek szerfeletti sokasága — igazi bölcsseinknek pedig, kik az idővel egyenlő lépést tartani tudnak, azt meg se előzik, el se maradnak, szerfelett csekély száma.

Tagadni nem lehet, hogy csak azt művelhetjük tökéletes ügyességgel, a' mit mesterség 's nem időtöltésképen üzünk. Ismerje meg tehát kiki, mi az ő mestersége 's tisztje, ha valamiben felsőbb-séget vágy elérni, fejtse ki azt tehetsége szerint, foglalatoskodjon azzal minden nap, 's tegye azt 's csak azt minden vizsgálati 's tanulási fő tárgyává; minden egyebet melleleg folytasson, az legyen dolga,

egyebek nyugalmi, pihenési. Így mi magyar birtokosok a' törvény, ország védelme, gazdaság 's kereskedés körül foglalatoskodjunk, mert ezeket ismerni tisztünk 's kötelességünk, 's nem csak úgy, ahogyan azok hazánkban vannak 's voltak, hanem a' mint külföldön is vitetnek, ne hogy egy oldalakká váljunk. Ezek legyenek fő foglalatosságink, minden egyéb szép és kellemes pedig mellékes időtöltés.

Én úgy hiszem, a' festés festő, a' hegedülés hangász dolga, 's hogy ezek szájában, ha önművészetekhez nem tudnak, a' kereskedési, politikai, országgyűlési tárgy olly kedvetlen hangu, mint nevetéses vagy inkább fájdalmas egy magyar Magnásban pseudo-Raphaelt, 's ál-Kalchbrennert látni, ki se hazája nyelvét, se anyaföldje számos javait 's némelly hátramaradásit nem ismeri, annak előmenetelén se nem munkálódik, se nem örvend, 's kinek mindenre nagyobb gondja, mint éppen természetes kötelességire. Ha mindazáltal egy személyben egyesülhet Zeuxis, Szilágyi, Zrinyi 's Rossini, Newtonnak 's Pittnek ráadásával, akkor egy szót se szólok, hanem inkább tapsolok annak, ki mind ezen most említett halandók tulajdonit magában egyesülve érezvén, a' tudományok 's művészetek minden ágazatit és egyetemét egy frontban kezdi 's gyakorolja.

A' felvilágosító ellenzés hasznát senki nem tagadhatja. Hogy tudja meg az ember még legalacsonyabb helyzetben is az igazat, ha mindenki minden szavát 'i genli? 'S hát még magasabb lépcsőn mint tanulhatja ki a' dolgok igaz állapotját, ha hiedelmiben soha tagadóra nem lel? 'S ugyan hogy cselekedhetne józanul a' dolgok mibenlétének valódi ismerete nélkül?

A' gazdaságban hány fiatal birtokos károsodott már az által, hogy próbáit tisztjei 's emberei minden

ellenzés nélkül helybenhagyák, 's észrevételiket szolgálkép elhallgaták.

Sok számos intézet mért szerkeztetett hiányosan tökéletlenül 's rosszul? mert az 'alattvalók függésben lévén szólásnál tanácsosbaak tartották a' hallgatást'.

Hány szép talentum nem juthatott magasb lépcsőre, mivel elhallgattatván gyengeségi, magát önhittségből csalhatatlannak képzé? 'S általában mennyi egyoldalú 's csak szinenjáró 's felületes fakadt már a' világon az önakarat azon zavaros kutjából, melly az ellenző észrevételek hija miatt meg nem tisztult 's igazságra soha ki nem fejtett?

Csak mindenoldalu vizsgálat által lehetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

Sokan az ellenzéstül úgy félnek, mint a' setétségtül, az pedig éppen olly szükséges az igazság tökéletesb kifejlődésére, mint ez a' nap sugárinak szembetünőbb tételére. Semmi se lehet az egész világi egyetemben nyomás és ellennyomás nélkül. 'S csak olly tanácskozás szül böleseséget 's áraszt áldást az emberiségre, hol szabad, hidegvérű, tiszta át- 's belátás vezérli a' vizsgálatot 's okoskodást.

Mai világban senki se hisz azért valamit, mert ez vagy amaz mondja, senki sem indítatik legalább belsejében, mint tán ez előtt az okoskodó, hanem az okoskodás által, 's elmúlt Pythagorással az 'Ó m o n d t a, 's még is hány végzi, ha már minden más fegyveribül kifogyott, eképen okoskodását "meglássátok ez ártalmas 's veszedelmes leszen, evvel a' czélt nem érjük el; ne kételkedjeteK, higyjeteK nekem," a' mi más szavakkal közelebbről tán ennyit jelent: "Ti a' dolgot másképp látjátok, én is; egymást nem tudtuk meggyőzni, de a' természet — 's arrul nem tehetek, hanem ajándékát háladatoson használom —

agyvelőmet máskép alkotta, mint tiéteket; én látom a' jövendőt világosan, ti azt értelmetek 's vizsgáló-
tök gyengesége miatt nem láthatjátok, azért köte-
lességem titeket belátástok 's kívánságtok ellen is
szerencsére kényszeríteni, vezetni, boldogítani; ti köte-
lességetek pedig hinni, szót fogadni, követni 's a' t."

Egy ismeretes francia író azt mondja "az oppositio
ollyan mint az epe, kell a' test épségéhez egy kevés,
de csak igen sok ne, 's az a' kevés is ugyan egésszéges
legyen. Ne kárhoztassuk az ellenzést tehát általjában
minden kivétel nélkül, hanem 'halljuk a' más
részt is, az ellenben ne fadjon el rendetlen 's
naakacs fejességre, 's ne gondoljon az által mutatni
character-t, hogy mindég azt mondja 'fekete, mert
már egyszer — minden világ nélkül lévén — azt állítá,
habár most azt nyilván látja is, hogy fehér. Sokan
pedig, kik tán számos esztendő leforgása alatt nem
hallottak igaz férfiúi bátor 's egyenes szót, ne tartsák
azokat mindjárt faragatlan falusi vagy veszedelmes
utazott embereknek, kik velek egy értelemben nin-
esenek, máskép látják a' dolgot mint ők, 's azt
szembe meg is merik mondani.

Azok végre, kik valami igen böleset vélnek az
által állítani "Ugyan mi haszna lehet az oppositionnak,
hiszen azt még Angliában is elnyomja a' Ministerium,, —
arra méltóztassanak figyelmezni, 'hogy az oppositio
hasznot — ha csak a' zürzavart nem vélik illy okos-
kodók haszonnak — az által minden bizonytal nem
hajtana, ha a' kormánynak legjózanabb 's legezélará-
nyosabb rendelését feldöntené 's megsemmisítené, 's
hogy inkább kárhozat lenne az országra nézve, mint
sem valami kívánatos, 's hogy a' felvilágosító ellen-
zésnek soha nem is lehet semmi egyéb célja, mint
minden tárgyat a' maga józan egyenes útjára 's
tökéletes súlyegyenbeli járására vezérleni, 's a' Mi-
nisteriumot arra kényszeríteni, hogy mindent előkeres-
sen, kitaláljon 's intézzen el, a' mi a' közjót 's köz-

boldogságot legbizonyosabban 's legrövidebben eszközli — ezt érti az Angol 's minden józan az opposition.

És ha egyszer az igazság előttünk nyíltan áll, 'a' jó Rend, melly mindennek lelke, akkor magátul foly. A' ház 's gazdaság körül — legyen a' napi 's időszaki rend a' természethez 's körülállásokhoz képest immár megállapítva — a' legkisebb is jól 's akadás nélkül forog. Sziutugy egyesületekben, társaságokban, országolásban.

Csak hogy a' dolgot úgy kell venni, mint van, 's nem mint lennie kellene. Tartassék meg a' régi jó rend elszánt akarattal, a' hol pedig látszik a' társasági machina akadozása, ott állitassék új rugó, friss tengely, ép fogu karika; a' rozsdá pedig sehol se szenvedtessék, de halkkal vakartassék le, hogy semmi se törjék; 's így az előítéletek is csak csendes móddal reszeltessenek, mert azok hamar kiirtása némelly üregben tán halált is okozhatna; de hogy azokat már anyatájbe is keverni kelljen, az bizonyára hazugság.

Összehasonlitások által legjózanabb elmélkedni. 'S így az egészséges itéletü hazafi nemzete elsőbbségün örül, 's azokat mind jobban jobban kifejti. Ott pedig kettőzteti fáradozásit 's halad, hol hátramarádást sejdítne, 's minckelötte jobb 's boldogabb hazát keresne, még inkább szereti 's nagyobb szorgalommal ápolgatja édes anyaföldét, mint ügyefogyott agg szüleit vagy sebbe esett pajtásit se tudná segedelem nélkül hagyni, hanem még drágábbak lennének szívének! Tanul ő bölcseséget, de nem egyedül könyvek-bül, cathedrákrul; hallgatja inkább a' természet szent szavát, melly minden ember erkölcséhez mágiusi erővel szól, 's felemelni iparkodik hazáját nagyobb méltóságra, nagyobb diszre.

'S hát mi volna még a' magyar fellobbanó lángnak a' Király és Haza diszére lehetetlen? — kivált ha sokszori szalmatüzére még azon régi cserbül is vinni akarnánk, melly nem csak vadoninkon de melleinkben is elég található!

Tőlünk függ minden, csak akarjunk. 'S nem lelki, testi 's országbeli javaink dicsérete emelheti fel hazánkat, hanem hátramaradásink 's hibáink nagylelkü elismerése, 's azoknak férfias orvoslása. Annyi Jó 's Nemes van bennünk, hogy a' jónak mértéke könnyen levonja annak kiseded sulyát, a' mi még hátra van.

A' MAGYAR BIRTOKOS

SZEGÉNYEBB, MINT BIRTOKÁHOZ KÉPEST

LENNIE KELLENE.

A' birtokrul 's vagyonrul is, mint minden egyébrül elágozik az értelem, 's az tulajdonkép a' szenvedelmek 's érzések számtalan ellenkezési 's árnyékozási miatt mindedig nálunk, sőt másutt is sokak előtt homályban dereng. Az egyetértő legszámosb két felekezet az, mellynek egy része az aranyat 's pénzt véli, másika a' földet 's fekvő jószágot tartja birtoknak, vagyonnak; véleményem szerint pedig se kincs se mező nem az, hanem azok haszonvehetősége. Mit birt Robinson szigetén aranyában, 's vallyon mit ér kiterjedt határa, erdeje és sivatagja némelly Magyarinak?

A' pénznek csak ugy van értéke 's becse, ha azért az élet számos javait magunknak meg is szerezhethük; mint nem különben a' földnek csak ugy, ha az számunkra az élet számos javait megtermi. 'S így az a' birtokos 's vagyonos, ki magának 's övéinek az élet számos javait mindenkor 's mindenütt bizonyosan megszerezheti; 's birtoka és vagyona nagysága vagy kicsinsége azon arányban áll, mellyben ő az élet több vagy kevesebb javait magának megszerezni képes mindenkor 's mindenütt. Szegény pedig az, ki csak ritkán 's nem mindenütt, 's nem bizonyosan juthat az élet javaihoz, és szegénysége annál nagyobb, mennél bizonytalanabb a' lehetőség élte szükségéit kipótlani.

Az ideális vagyon, mint p. o. olly tőkepénz, melyet se le nem tesznek, se kamatját nem fizetik, vagy olly erdő vagy mocsár, melly jövedelmet nem hoz, nem egyéb álomnál, 's haszna se nagyobb, mert se kenyeret az éhesnek, se ruhát a' meztelennek nem nyújt; 's mennél bizonytalanabb a' tőke vagy kamat fizetése vagy a' jövedelem, annál inkább képzelethez 's fűsthöz hasonlítható a' birtok, a' vagyon. Ha száz esztendő alatt fizetik vissza pénzemet vagy annak kamatját, nekem semmim sincs, 's nem is lesz soha; ha husz esztendő alatt, akkor tán lesz valamim, tán nem, mert ki tudja, még akkor élek e? 's így folytatva. Mit ért fűszeres ebédje Párisban, 's jó meleg mentéje Vilmában az éhséggel 's hideggel küszködő Gallusnak Berezinánál? Mit értek a' Sárvízi és Siói berkek, mellyek most hasznos kaszálók, elholt eleinknek? — Semmit. — 's a' t.

A' pénznek, földnek 's minden egyébnek csak ugy van lehető legnagyobb haszna, ha egyiket 's másikat minden pillantásban arra fordíthatom, a' mire tetszik. Mennél szaporábban juthatok pénzemhez vagy földemhez, 's mennél rövidebb idő alatt cserélhetem az elsőt a' másikkért 's viszont; vagy egyiket 's másikat egyéb életjavakért, annál többet ér 'nekem száz vagy millio forintom, tiz vagy száz ezer hold földem, 's viszont minden becse meg is szünhet, mert az érték szorosán a' pillantathoz van kötve. A' szomjus embernek fris ital, fáradtnak ágy, fázónak tűz, tengeren küzdőnek part, félénknek bástya vagy domboldal annak idejében többet ér, mint a' világ minden egyéb kincse. 'S azért látunk sokszor v a g y o n o s embert kevés birtokkal, 's ugy szólván igen szegényt iszonyu vagyonnal, mert vajmi sok életjavakat természet ki csekély vagyon helyes körülmények közt. 's Croesus kincse sem elegendő, még szükség kielegítésre is, ha azzal bátran 's tetszésünk szerint nem élhetünk.

'S ime csak ez a' kevés is elég annak kifejtésére, hogy pénzéhez 's földéhez képest mért szegény a' magyar tőkepénzes és földesur. Az első nem teheti pénzét olly helyre — ha ládájába nem csukja — honnan mindég tetszése szerint ki is vehetné, 's attul rendes kamat folyna is. A' másik pedig kiterjedt zsiros dülőji mellett se kap jószágira sok kéregetés, industria 's datur modus in rebus nélkül bizonyosan 's okvetetlenül egy forintot is. Meglehet, tán becsületes képére ezreket; — de ez más.

Nem szegényebb e tehát nálunk a' becsületes tőkepénzes, mint természet szerint lennie kellene? Az országban minden van, a' mi Hitelt adhatna, fekvő jószág, ház, marha, gabna, bor 's a' t. De ő vagyona't nem állíthatja ezen alapokra, hanem fővényre vagy hogy jobban mondjam, levegőre állítani kénytelen. Ha körülnéző 's óvakodó, esztendeig is elhever ládájában tőkéje, 's ez által nem gyarapodik, 's végre olly érzéssel ereszi pénzét más kezébe, mint valaha Mongolfier veszedelmes hajóját levegőnek, — bizonyosan nem tudván, látja e azt még valaha, vagy legalább hírét hallja e még egykor!

Végre minekutána minden észbeli erőltetés 's vizsgálattal — mellyekkel a' circulus quadraturáját ki lehetne találni — pénzét ugy nevezett 'bátorságos helyre tette le, sokszor már egy pár év után azt tapasztalja, hogy se pénze tőkéjét, se kamatját többé nem látja, de minden ember által dus capitalistának tartatik, 's igen szigoru 's fősvény hirre kap, ha pénzét — melly tulajdonkép nem övé 's mellyét soha nem is lát — nem költi, 's abbul se felebaráti segedelmére, se a' közjó előmozdítása végett nem ad 's nem áldozik. Ha minden boszut 's mérget, 's még ezek mellett a' pörben elköltendő pénzt tekintjük 's számba vesszük, nekem legalább tréfán kívül ugy látszik, hogy tizszer boldogabb az, kinek semmi tőkepénze nincs, mint az, ki illy forma tőkepénzt,

azaz csak annak emlékezetét bírja. Tantalusi kinnál én nagyobbbat nem ismerek.

Ha pedig a' pénzes ember nem szerfelett nagy scrupulista, nem könnyebben lesz e helyzetetésünkben uzsorássá, mint másutt? A' ki törvényes kamatnál többet kíván, az előttem uzsorás, akárhogy hímezzük a' dolgot. De nálunk sok ember jó szívvvel adná pénzét 5 's 6tal 100tul, ha tőkepenze feneken 's nem levegőn, hypothekán 's nem hypothesisen állhatna, és sokkal szivesebben, mint 10 's 20al 100tul bizonyosság 's hitel nélkül; 's ha ezen utólsót teszik is, sokan eleintén a' törvénynek ebéli hiányos létével csendesítik el lelkiismereteket; mint sok katona ellenség előtt szükségbül csak egyszer élvén máséval, végre megrögzött rablóvá lesz; ugy ama pénzes néhány megilletődés után rendes uzsorássá válik, ki többé pirulni nem tud. 'S erre a' törvények hiányossága vezet, mellyeknek az embert éppen ellenkező utra kellene idézni 's kényszeritni!

De hát még a' földesurak 's földbirtokosak mi állapotban vannak, 's azoknak természet ellen való szegénységekrül mit mondjak? Ha egynek pénzre van szüksége, minden jószági mellett is ugyan kaphat e törvényes kamatra elegendőt könnyen és tüstént? Hány van köztünk, ki nem kéntelen termését, gyapját 's a' t. bizonyos időszakonként, sőt némellykor még idő előtt 's árán alul is eladni? 'S hánynak, ki már a' praecipitium fenekén nyugszik, legömbörödése első kezdete 's oka nem egyéb volt, mint egy pár ezerre való szüksége, mellyért akkori birtoka ezernyi hitelt adhatott volna, de mellyet rendes és világos Hitel hija miatt csak felette nagy uzsorával kaphatott? Hány birtokost ismerek magam, ki mindég pénzben szükölködik, 's kinek kincse maga előtt mindég el van zárva?

Vegyünk egy példát elő: ha valakinek százezer forint bizonyos jövedelme van 's egy millió adóssága, az hatvan ezer forint kamatot fog fizetni, 's így neki esztendei kiadásira negyven ezer forint marad, 's éppen annyi birtokkal bir mint az, kinek adóssága nincs, 's tiszta esztendei jövedelme csak negyven ezer forint. Ez axioma, 's ennek az életben is úgy kellene lenni, 's hol Hitel van, a' dolog mindenütt úgy is áll; de nálunk az elsőnek semmije sincs, vagy nem sokára semmije se lesz, midőn a' másiknak negyven ezer forint jövedelme van.

Ez furcsa 's csudálatos jelenés, különös tüné-
mény úgy e? 's kivált azokra nézve igen mulatságos
és hasznos, kik telhetetlen apjoktól az adósságokat
's jövedelmeket illy arányban vették át úgy nevezett
'örökös jószágikon, 's kik mind jobb 's nemesb idő-
szak fiai alig képesek minden buzgóságokkal 's fel-
emeltebb érzéseik mellett is hazánk javára czélzó fára-
dozásik által néminemüképen kidörzsölni azon mocs-
kokat, 's elfelejtetni azon szenyt hazafiaikkal, melly
szüleik élete után hátrainaradt, 's melly minden be-
csületes emberben, ha gyűlöletet nem is, legalább
szánakozást gerjeszt. A' Hitel hja felijeszti hitelezőit,
's kérje fel csak tőle egy rész tőkéjét, kész a' meg-
buktatás. Az adósságok mennyiségét senki bizonyosan
nem tudhatja, a' jószágok becse elirányozva nincs —
a' mi szerfelett változó jövedelminkkel lehetetlen is —
's így a' p a n i c a sokszor ok nélkül is annyira elfoglal
minden hitelezőt, hogy a' zürzavarban végre mind
az adós mind hitelező károsodik, 's csak azok gya-
rapodnak, kik a' zavarosban tudnak halászni, 's a'
pörök ágozatit, 's archivumok kulcsait olly szorosán
tartják markaik közt, hogy az illy állapotban lévő
földesur minden jó, szelid 's szép tulajdoni mellett
egyéb minden, csak nem ur, 's minden esetre sem
nem földesur, sem nem birtokos, sem nem vagyonos,

's ötlet az, a' mi 'övé, közelebbrül nem illeti, mint sok titkos tanácsost a' titok.

Ha idő volna egy jószágot visszaváltani, vagy egy immiliabelit megtartani, bár adósság jószáginkat nem terheli is, pénzt ~~lehető~~ nem kapunk, vagy bőrünket nyuzzák. Minden más országban repülve hoznák a' pénzt, 's nem mivel a' pénzkeresők tán Grófok, Bárók, Nemesek, vagy mivel jó 's híres emberek, hanem mivel hypothekát tudnak adni. Nem is ér hitelre annyit a' szép kép 's az ugy nevezett 'emberséges pofa, mint ház, föld, erdő, juh 's a' t. Nálunk a' Hitel, mintha legveszedelmesb tengeren kereskednénk, nem valódiságon áll, hanem az adós vagy emberei ügyességén vagy esalfaságán, 'a' hitelezőkkel t. i. elhítenni azt, hogy az adósság csekély, az érték nagy 's minden jó rendben van. A' ki jó színjatszó, egy darabig rá is szedi a' publicumot, míg elvégre magas állásáról a' drama utolsó scenájában nevetségesen maga bukik le, mint Don Juan vig vacsorája után a' gőzölgő mélységbe!

Ha jó alkalom fordulna elő jószágot szerezni, vagy az ősieket nagy 's bizonyos nyereségre instruálni lehetne, vallyon tehetjük 's eszközölhetjük e, kapunk e arra olly könnyen 's bátorsággal, mint azt birtokunk 's vagyonunk szerint találni kellene, elégséges pénzt? 'S nem attul kell e mindég tartanunk, hogy legkisebb gyanu 'nehogy többet költünk mint van, hitelezőinket annyira felijessze, hogy azok tőkepénzeiket ismét felmondják, 's minket tán legnagyobb zavarba hoznak?

És ez földesuraink 's földbirtokosink állapotjának vázrajza, 's ebbül látszik, hogy inkább 'men d e m o n d a teszi Hitelünk létét vagy nemlétét, mint fekvő jószág, ház, marha, gabna, bor, 's a' t. Azonban ne aggódjunk ezen, türjük, sőt örüljünk rajta, mert ez is praerogativáink egyik szép következése, mellynek a' Zsidó annyira örül 's nevet, midőn mi felemelkedett büszke érzéssel függetlenségünkrül

álmodozunk, de magunkat egyszer'smind általa megkötötni engedjük — hogy azt valóban inkább az ő praerogatívájának mondhatnók!

Ezen következesek pedig, mellyekrül szólék, nem valamely rossz vagy ellenséges hozzájárulás által eszközöltetnek, mint sok szomorú játékban, hol több széplelkü egy gazember által borítatik gyászba, hanem kirekesztőleg a' hibás principumbul folynak, 's a' hiányos törvények származéki; mellyeket azért festék legnagyobb egyszerűségekben, hogy az Olvasó annál tisztábban lássa, 'a' rossz elrendelés milly veszedelemben 's nyomoruságba hozhatja az embert önhibája nélkül, mint a' sors vaskeze 'a' vétek sulyában az erényre született Órindurt bünbe keveri, és szánakozásunkat azért gerjeszti annyira, mivel nemes lelke nem birhatja a' vétek szennyét. Így gerjeszti bennünk a' szánakozást, de a' haragot is méltán, hogy illy bilincseket szenvedünk magunkon, midőn azokbul kifejleni csak tőlünk függene.

Nem mondom, hogy kivétel nincs, 's hogy minden familia körülállása ezen rajzhoz hasonlit, mert köztünk is él még a' Hitel, becsület 's az adott szó szentsége; de az egészre nézve mit gyengithet néhány példa? "Terracina 's Nápoly közt nincs veszedelem, mert csak minden tizediket rabolják ki; a' pestis nem valami rossz, mert Törökországban is találkozik vén ember; nálunk jól megyen a' kereskedés, mert drágán eladhatni Veszprémi vásáron a' buzát; gazdaságunk igen is virágzik, mert Marien-Auban irrigatio is practikáltatik immár," 's számtalan eféle hijáavalóságokat el lehetne éppen olly igazsággal mondani.

De milly kép lenne még az, 's milly fekete 's vérszín kellene hozzá, ha némelylek pénz-machinatióit rendre kifesteném itt — kik mint a' kísértet az ártatlan halandót esztendőig követik, hogy egy gyenge pillantásban bünbe keverjék, kik, mondom, hideg vérrel koholt planum szerint egész nemzetségeket

kirabolnak 's véreket vampyr gyanánt isszák. 'S ezt a' törvényt nem hátráltathatja!

Ezen émelygető sárt azonban feldulni nem akarom. Munkám czélja nem felebarátom megítélése, mert az csak Istené; nem büneinek napfényre hozása, mert ez kormányé; szándékom csak pénzbeli hibás elrendeltetésünk következtetését Olvasóm szeme elébe állítani, 's őtet arra figyelmessé tenni, hogy a' veszedelemtől magát illy abderita körülállások közt mikép óhassa.

Rossz ember mindenütt van, 's arra vigyázzon, azt sujtsa a' törvény. Keresztény jótéviséginkben higyük minden emberről jót; pénz, kereskedés, alkotmány dolgában mindenkiről pedig a' legrosszabbat — úgy fogunk ezen 's a' más világon boldogulni. Hagyjuk azokat érzékenyen sententiázni, kik mindég kölcsönös bizodalomról álmadoznak, mintha csak szentek közt lalnánk. Ha úgy volna, mint ők hiszik, se contractus, se testamentum, se obligatio nem kellene, sőt még a' Corpus Jurist is elégethetnők, 'mert az egymáshoz vonzó szép bizodalom mind ezeket szükségtelenné tenné. De illy ábrándozók, kik Eldoradóban vélik magokat, vagy minden vagyoniukat elvesztették már nagy bizodalomok miatt 's alamizsnára szorultak, vagy a' mit még inkább hiszek, másokat csalni akarnak, a' mit olyanokon könnyebben vihetnek végbe, kik biznak, mint a' kik nem biznak, mert azok magok adják oda a' miek van, ezek pedig elzárják.

Vigyázva vigyük tehát főképen pénzbeli dolgainkat, vagy hogy világosabban mondjam, senkiben ne bizzunk vaktán. Mig pedig hitel nélkül szegénykedésre vagyunk ítélve, vegyük addig sok számos hazánkfiat például, kik ámbár tudják, hogy majd majd lerohanó lavinákon járnak, onnan még se távozhatnak,

mintha természet-feletti erő tartóztatná őket az iszonyu fuvaton, 's mind mélyebbre omlanak le ellentállhatlanul az örvénybe. Mint Goethe halászatát a' bájoló nympa mágusi erővel vonja le tiszta kristályába, ugy huzza őket is valami lefelé a' szegénység és szegyen zavarába — 's kár hogy felébredtekkor nem liliomszinü hölgyet, hanem Samaritanust tartanak karjaikban, — vagy inkább az őket.

'S így szükséges a' dologhoz, vagy legalább annak philosophiájához valamennyire értenünk, ezt pedig máskép nem eszközölhetjük, mint nevelés, tanulás, idomlás — elkészítés — által.

Mennyit irtak már az elsőjül jó Isten, 's melly sok jót, derekast! De hány ember olvasta, melly kevés emésztette meg, 's ugyan kik hozták életbe? Ezzel is csak ugy vagyunk, mint fen a' bölcsesség előadott állításival; kiki elmondogatja, 's kevés vagy senki se követi. A' nevelésről mindenki szól 's okoskodik, hasznát, sőt szükségét átlátja, de magára 's másokra nézve mi hasznót v'ly belőle? Hány tud élni magához 's körülállásához képest? Nézzünk körül; magyar birtokosink kivált a' dúsbabbak közt hány a' jó gazda, törvényértő, szónok, hazaismerő, honvédő? 'S nem mind ezt kellene e mesterségünk szerint tudnunk, midőn tán sok más egyébhez inkább értünk, 's azokban pedig csak mellesleg 's félszegen vagy éppen nem vagyunk jártasok.

Errül azonban nem mindenki tehet, mert némelyeket szinte már gyermekkorunkban kell tanulnunk, 's ha nem tudjuk, szüleink hibája. Mindég csak azon kötelességekrül szólunk, mellyekkel szüleinkhez kötetünk, azokrul soha vagy ritkán, mellyekkel gyermekink iránt tartozunk, holott ezek még szentebbek. Hála az egeknek, hogy Szüleim, kiknek áldom hamvait, ezt éppen ugy hitték, 's azért illy szó illik is ajkaimra! Ha kötelességünk háladatosaknak lenni lételünkért — melly előttünk tán nem is kívánatos — 's

azért mivel éhen nem hagytak halni, vagy mivel mint egy agárkölyket messze a' háztul kostba adtak, ahogy XIV. Lajos híres idejében volt szokás, nem százszor nagyobb kötelességünk e olly lényről gondoskodnunk, mellyet mi idéztünk életbe, 's mellynek szerencséje 's nyomorusága nagy részint kezünkben van?

A' nevelés 's kivált az első benyomások bámulandó következtetésük; ugy hogy annak hja, 's ezeknek ereje miatt sokan se lelki se testi javaikkal bölcsen élni nem tudnak, gyakorta legszorosb szükségikhez tartozó isméretekben szükölködnek, 's az által természetesen olly kábultságba 's végre olly nyomoruságra jutnak, mint azon mesteremberek, kik mestersegeket nem értik.

Ki dob el kenyeret egy hamar közülünk készakarva, 's ha a' zsemlye bélét vagy kenyér héját elvetjük is, nem rendül e meg bennünk valamelly érzés, mintha nem jól cselekednénk, 's inkább titkon dobjuk félre, vagy zsebakbe dugjuk, mintsem más előtt hajitanók el; 's mért? mert dajkánk mondá egykor "kenyeret elvetni nagy bün,, 's a' t. 's való is magában a' dolog, hogy Isten áldását elhajtani nem kell, mert azzal a' szegény élélhet 's a' t. De az különös, hogy tán éppen az, ki egy darab kenyér elvetésén szinte megdöbben, százezreket, mellyekért még annyi kenyeret lehetne vásárlani, legkisebb megilletődés nélkül szór ki. 'S mért? mert későbbi dajkái, szülei t. i. 's nevelői vagy nem voltak, vagy nem mondták néki, "pénzt, vagyont kivetni bün,, vagy ha mondták is, nem olly jó móddal 's aggódo nyájassággal mondták, mint azt első dajkája éneke zengé fülébe.

Az éjféli óra zendülése — mintha felébresztené a' mult lelkét — mellünket összevonja, 's belső illetődéssel sejdítjük nyitva állni a' régi idő érzekapuit — 's borzadva véljük érezni szorosb összeköttetését az élőknek a' holtakkal. Hány bajnok, ki a' harcmezőn félni, rettegni nem tud, ki bátor szemmel nézi a'

halált, gyengül el könnyen az éjjeli csend magányában a' temető halvány emléki közt? 's mért? mert gyermekkorában száz meg száz mese nyomta lágy velejébe eltörülhetlen nyomdokát, 'hogy az éjjeli óra által függ a' jelen a' multtal, az emberinem lelkekkel össze! Mi fekete színhez kapesoljuk a' gyász ideáját a' Chinaiak fehérhez; mert kedvesinket mi fekete öltözetben sirattuk, 's láttunk sirni másokat, ők fehérben. 'S nines olly okoskodás, olly önmeggyőzés, olly erő, melly kiseded korunk első behatásit kiírthatná.

Hány észrevételre ad mind ez alkalmat? 's kivált olly szülékben, kik magokat nem úgy sokszor ózák, mint az állatok — hanem az ember méltóságát is fen akarják tartani.

Életbe léptünkkor mindent elkövetnek elgyengülésünkre. A' tiszta levegőt tőlünk elzárják, mintha méreg volna; tej helyett levesekkel fulasztanak 's a' természet utjátul, melly közel van hozzánk, egészen eltávoznak, mert azt igen is távul keresik; később ideinkben pedig szinte senre tanítanak, csak életböleseségre nem. Vagy kirekesztőleg lelki tulajdoninkat, vagy egyoldalulag csak testi tehetségünket élesztik 's gyakorolják, mintha egyedül lélek vagy csupa test volna személyünk. Ismétetinket 's ügyességinket is nem annyira idomítják valódi haszonvételre, hanem esakhogy meglegyenek, mint ama filigrán remek, mellyet csak nézni lehet — mert haszonvétel által ketté törnék.

Sem azon könyvtudós, ki testével tehetetlen, sem azon gymnasta, ki lelkének hasznát nem tudja venni, nem tökéletes ember. Mind testi mind lelki tehetségeknek teljes idomzatban kell kifejtve lenniük, hogy az ember a' lehető legnagyobb tökéletességre emelkedhessen. A' lélek úgy megkívánja az eledelt, mint a' sziv 's a' test — 's az is elbágyad, elhervad a' nélkül.

Ugy nevezett világba léptünkkor — mintha az előtt abbul kirekesztve lettünk volna 's azért abba nem

ritkán ugy is lépünk belé, mintha holdbul jönnénk, — annyi bal szokásra találunk 's annyi bévett életrendszabásra, mellyeknek alapjuk nincs, de mellyeket igaznak tartanak, 's tán mi is tartunk — mert mindenkinek száján forognak — hogy természetesen 'vagy mi is a' többiekkel egy sorban járni vagyunk kénytelenek, vagy viz ellen uszóknak tartatunk.

“Az én fiaim társaságokba, theatrumokba 's a' t. nem fognak menni, minekelőtte iskoláikat nem végezték el, így okoskodnak gravitással sokan. És a' köznép, mivel ezt már sok okos embernek tartott uriszemély mondá, még ugyan egészséges belátás 's elrendelésnek tartja; midőn csak egy kis részrehajlatlan fontolgatás után is éppen olly nevetségre méltó 's természettel összeütköző nevelésmódnak leljük, mintha az anyaveréb fiával csak esztendőskorában próbálgattatná a' repülést 's a' róka megnőtt-korukölkével a' ravaszkodást 's a' t. Nem, nem, az embernek esni kell, és sokszor esni, míg maga lábán tud állni; essék tehát inkább akkor, míg teste gyenge de hajlékony, csontjai vékonyak de engedők. Minden törés vagy seb, akár testi akár lelki — nem olly veszedelmes akkor, nem meglett-korunkban.

Tapasztalást pénzért venni vagy hagyományképen kapni nem lehet — fizetni kell azért mindég és mind-egyiknek; a' különbség csak az, hogy egyik minden testi szerencsáját 's lelki egész nyugalját veszti a' tapasztalási alkuban, másik pedig a' veszedelmes vásárbul még birtokának jobb részét megmenti. 'S nem ez e a' nevelés czélja? Minden törekedésünk nem a' szerencsének e, vagy ha azt az egek megtagadják, legalább a' megelégedésnek elérése? 'S idomulásunk az élethez vallyon eszközlí, vagy elősegíti e ennek elérését?

A' köznép a' szerencsét kincs és hatalom czirkalmával méri. Sokszor halljuk állítani egy ollyanrul, ki magas születésü gazdag ifju, “Ej be boldog,!”

noha az, kirül mondják, tán sokszor közel a' kétségbeeséshez halálos keserőséggel éli napjait. Van az emberben valami, mellyben minden a' világon mint egy tükörben mutatkozik. Ha tiszta ezen tükör 's mindent rózsza szinnel fest, akkor megelegetett az ember; ha homályos 's abban minden setéten tünik elő, akkor boldogtalan. 'S azért látunk sok szerencsétlent, kit szerencsésnek lehetne gondolni; 's viszont sok megelegettet alacsony helyzetben, kinek alig van élelme.

Ezen Valami pedig általjában véve nem egyéb hanem elromlottság vagy elnemromlottság. És ugyan ezt mi eszközölheti vagy hátrálhatja jobban, mint az első benyomások, anyatéjjel szítt 's gyermeki korunk elő-fogalmi, a' mi nem egyéb, mint a' célirányos vagy elhibázott nevelés, melly jövendő életünk 's sorsunk vig vagy szomorú létét határozza el!

Ha végre már szárnyinkon repülünk, hány bal vélekedéssel kell küszködnünk — 's mennyire lep el akaratumk ellen minden felvigyázásunk mellett is a' rozsdá, a' penész, mint a' ia gő, mellyet be kell szivnunk, legyen az egészség, legyen bár hideglelős.

A' mi testi tehetségünk illeti, hány képzi magát nagyobb tekintetű embernek, mivel nem jó gyalogló, lovon nem jár, uszni, viaskodni, evezni, síkánkozni 's több efélét nem tud 's azt véli, hogy az csak ifjúsághoz 's alacsonyabb rendűekhez illik. Pedig bizonyosan testére és így egész személyére nézve tökéletes ember az, ki több gymnastikai ügyességgel bír. — A' mi ellenben lelki tulajdonink kifejtését illeti, némelly azt általjában csak hazai tudományokra, némelly pedig egyedül külföldiekre, 's nem különben úgy nevezett szép művészi vagy speculativa nyomozásokra terjeszti. Ha nem tudunk francziául, szép társaságban kikaczagnak, ha nem tudunk magyarul, szánakozást gerjesztünk hazánkfiában. Ha sokat nyargalunk, gyaloglunk, uszunk 's a' t. némellyek

előtt komoly férfiúi tekintetünk szinte veszélyben forog, mert ezek gyakorlása mély ítéletek szerint minden lelki tulajdont kirekeszt; ha pedig mindég csak olvasunk, ülünk, jöllehet egy kevéssé sétálgatunk, végre akaratumk ellen is ugy meghizunk 's minden esetre annyira elgyengülünk 's asszonyosodunk, hogy Insurrectióhoz többé nem állhatunk, ha ott nem csak vitézi öltözetet 's titulust akarunk halászni, hanem ugyancsak derekasan katonáskodni is.

Egyik ma azért kárhoytat, mert harisnyát viselünk, 's inasunk német ruhában jár, vagy hogy lovunk farka rövid. Másik vadságunk 's betyárságunkért üldöz, 's nevetségesnek látja, hogy még utszán 's lóháton is pipázunk. Egy harmadik mindent megbocsaútna, csak szakálunk ne volna olly hosszú; de felejtí, hogy csak két életforgás előtt eldödinknek, kikre annyira szeretünk provocálgatni, igen hosszú szakálok volt, 's akkor megínt bizonyosan ók hitték, hogy elbomlik a' világ, há azon szép férfiúi fekete, vagy patriarchai hó szakálhoz beretva közelít! mint-ha polgári erénynek zúakál volna fészke, ugymint Samson óriási ereje — az irás szerint — hajában volt. Egy más megínt késő ebédlést gyűlöi mint halalos bünt, 's azt ki későn 's tán munka után eszik, magánál, ki korán 's tán munka előtt nyeli sültjeit, sokkal csekélyebb embernek tartja. 'S számtalan több eféle, mellynek előadására hónapok kellenének!

'S illy helyzetben addig vergődünk a' "mit tegyek 's mit fognak mondani," közt, mig mindenkinek szolgáljává 's elóítéletek rabjaivá leszünk, vagy keblünket bezárva, az élet piaczat odahagyván, igazi egoistákká válunk.

'S nem ezen két osztály teszi e az emberi társaság nagy részét, mellynek egyike rabláncz által lebilincseltetve minden magasb 's nemesb repülésre erőtlent; másika pedig elkeseredve se felebarátinak, se hazájának nem él, hanem csak önmagának 's elsza-

adását a' világtul mint embergyülölő kezdi 's közön-
ségesen mint Sybarita végzi, ki se lelkét, se szívét
többé semmivel sem táplálja. 'S pedig Magyar boldo-
gan vagy csak megelegetten is miként élhet illy erköl-
csi eledel nélkül, ezt kérdem részrehajlás nélkül? A'
Magyar, kinek nagyobb része lélek?

De hol a' hiba? Hogy a' nevelés tárgyiban t. i.
testünk kifejlődése, statusunkhoz szükséges tanulásink
's társaságban multhatlanul tudnivalóink közt nincs
összehangzás, súlyegyen; 's hogy közönségesen sokban
igen is haladtunk, 's így másban egészen hátrama-
radtunk, melly elég oka tökéletlenségünknek.

A' gymnastikát igen későn kezdjük 's azért minden
ágozatiban, mint kellene, azt jóformán soha meg sem
is tanuljuk. Bajos is 30 esztendő embernek ügyetle-
nül a' vizet verni 's abbul untig inni, vagy a' jegen
nem sokkal igézőbb alakban jelenni meg, mint vala-
melly lóforma állat, mel'yet néha juhnyáj közt is
látunk, midőn mellettünk ügyes mozdulatokkal a'
legkisebb gyerekek is a' vizben vagy jegen egymást
versengve üzik. 'S azért, ha szüleink irántunk köte-
lességiket e' részben elmulaszták, tán többé nem is
kezdünk ezen gyakorlásokhoz, a' mi által, akárhogy
tagadjuk is, valamely csorba marad rajtunk.

Mesterségbeli tanulásinkat se folytatjuk olly áll-
hatatossággal, mint azt tenni kellene 's bizonyosan
tennők is, ha magunkat őszintén kérdeznők, 's így
elhatározottan tudnók, mihez kell fogunk. Mi igen
sok oldalra daraboljuk természeti talentuminkat 's
azért közönségesen tudunk 'ex omnibus aliquid, ex
toto nihil, — 's így se olly jó 's ügyes katonák, se
olly törvénytudók és szónokok, se olly jó gazdák
nem lehetünk — mint azok, kik minden idejeket 's
törekedésiket ezek közül csak egyre különösen fordítják.

A' mit végre az életben 's társaságban tudni kel-
lene, igen is messze keressük, 's köztünk sokan azt
gondolják, hogy öntartásunk mennél feszesb, csafar-

tabb, piperésb 's különösebb, annál kellemesb 's tetszetősb, holott az egyenes, természetes 's férfiúi egyszerűség, kivált Magyarban, minden bizonynal kirekesztőleg legnemesebb 's kedveltetőbb mód élni világát. Viséletünk 's külsőnkre nézve kivántatót vagy keveset, vagy tán igen is sokat tanulunk, 's az által becsünk egy részét megint elvesztjük. A' külső pedig sokkal fontosb mint gondolnók; mit ér a' legszebb Pentelikei márvány, ha kifaragva nincs? De lehet belőle Belvederi Apollo 's csak annyi, és nem több; mert minden még tökéletesbre való törekedés — megsemmisítné a' remeket. Illy formán milly nevetséges lehet földink is, ha valami igen különöst 's igen tökéletest akar mutatni, vagy abban keresi eredetiségét 's magát geniének véli, ha se nem nyiri se nem fésüli haját, kezeit pedig mint Newton soha se mossa!

'S igy nevelés, tanulás, idomulás kell. De mint eszközöljük ezeket? számos mestert mikép fizethetünk, jó nevelőket mi módon tarthatunk, minden szorgalmat melly uton fordíthatunk gyermekink kimivelésére, hazánkat 's a' külföldet hogy ismertethetjük meg velek? Hiszen mind ez szörnyű sokba telik. Pénz kell tehát! De ezt megint ugyan ki adja? Kell tehát előmenetel a' gazdaságban, kell kereskedés! De ezekről csak álmodni se lehet bizonyosság 's H i t e l nélkül.

Honnunk felemelkedésének mélyebb köve tehát a' Hitel a' nevelésnél ugy e? 'S azért melly hijábavaló beszéd, mellyet sokszor köz tapssal kéntelenítetünk hallani "maradjunk szabadok, habár szegények leszünk is,, — mert akárki mit ábrándoz, csak a' vagyonos nemzet szabad, 's egyes személyekről Franklin azt mondja "könnyebben összerogy az üres, mint a' teli zsák,,. Az, ki jobban bírja magát, rendszerint függetlenebb mint az, ki néha más segedelmére kényszerül, többet tudhat, mert élelmére nincs annyi gond,

több ideje marad öntapasztalására, gyermekeit jobban nevelheti 's a' t. 'S ha lépve megyünk előre, ugy lát-szik, hogy a' mező virágzása, kereskedés sikere 's lakosok fényes bőre a' szabadsággal mindég karöltve jár; a' szegénységkül ellenben elaljasodás, abbul pedig végre szolgaság leend, vagy pásztori 's rablói élet-mód, melly farkashoz illő inkább mint emberhez, ki szebb 's hatalmasb lelkek rokona.

Mindenkinek ön mesterségét kell tanulni; azon-ban tanulni kétfélekép lehet: 'rendetlenül 's rendesen, és száz tanuló közt, ki rendetlenül, vagy ha szabad moundanom, 'szokás szerint tanul, tizben a' tanulás több hasznot fog tenni, mintha éppen nem tanult volna, kilenczvenben pedig több kárt.

Az elmének főtehetségi — praktikai tekintetben véve — a' képzelet, emlékezet 's ítélet. Ezen három tehetség egyenlő, vagy inkább egymáshoz illő arányozata alkotja a' tökéletes egésséges agyvelőt, 's ha egyike ezen tehetségeknél nagyobb hatalmat vagy kiterjedést nyer, az szinte mindég a' két más tehetség kisebbülésével 's esorbulásával szokott esni.

Ki rendetlenül 's minden systema nélkül tanul, az, emlékező tehetségét terjeszti 's képzeletét; mert bizonyos, hogy két idea egy harmadikat szül. 'S némellyek társaságában ideáink csudálatosan szaporodnak, másokéban szinte elmaradnak, 's egyikkel több észtl lelünk magunkban, mint másikkal. Ha valakinek egy saját új gondolatja sines, majd támad két olly gondolatbul, melly másé 's mellyet hallott vagy olvasott, 's az észrevehetőleg tán legkisebb hasonlatban sem fog lenni a' nemző gondolatokkal; ugy mint az állati vagy emberi származat némellykor egy nemző-jére sem üt, vagy tán egyik 's másikhoz is csak igen keveset hasonlít.

Már a képzelet 's emlékezet felemelése 's kiterjedése által 'az ítéző tehetség csonkul 's keskeny körökbe szorítatik. Pedig ezen tengely körül forog minden embernek mestersége.

Nem kell ennek következésében a koponyát többlel tömni, mint a mennyit elbir, nehogy az ítéző erő gyengüljön, 's tanulni józanabb az életből, az emberektől, mintsem mindég csak nyomtatványokból 's a multból. Senki se higgye, mig él, hogy tanulását már elvégezte, hozza inkább Bátor St. mondását emlékezetébe "abbul, a mit nem tudunk, több százezer tudóst lehetne koholni., mert bizonyos, hogy azon rész, mellyben egy cseppet se vagyunk jártasok, jóval nagyobb, mint hol egyet 's mást homályosan már gyanítunk.

Sokan csak azért sem mennek némellyekben elő, mert azt gondolják, tudják immár. Magamnak van emberem, ki a kávé 's rizskása-főzést Törökországban, fagylaltak készítését Olaszországban 's a t. soha tökéletesen meg nem tanulta, mert "hisz ez nem nehéz uram, már ezt úgy is tudtam., volt állítása 's ma se tudja. Mások helytelen égyenből nem vallják meg egyenesen, a mit nem tudnak, 's így soha se merik elfogadni az első leszkét, nehogy hazugságon érék őket.

Hogy pedig általjában még úgy se birjuk magunkat, mint ahogy hitelünk nem léte mellett is birhatók, ennek még egyéb okai is vannak. Mindenek előtt ritkán tudjuk tisztán "mi a' vagyunk, 's így közönségesen abban csalatkozunk, hogy jobban véljük birni magunkat, 's ahoz képest élünk is. Nincs továbbá jószágink javításában systemánk. Vagy mind-egyre javítunk, 's szép 's nagy jövedelmink mellett mindég pénzben szükölködünk, 's életünk nagy részét

ugy töltjük, mint egy vándorló mesterlegény; vagy pedig egyszerre minden életgyönyörűségben akarván részesülni, jószáginkat a' helyett, hogy jobbitnók, inkább rontjuk 's olly állapotba hozzuk, hogy jövedelmink végre mintha kiszáradnának, elmaradnak, kívánságink pedig azonban naprul napra nőnek.

Azon módokat 's intézeteket se igen ismerjük, 's kivált nem értjük, mellyek által civilizáltabb országokban ámbár kis tehetséggel, még is sokan szinte minden élet javaiban részesülnek, mellyek nálunk kirekesztőleg csak vagyonosok sajátai. — De ezekről majd más időben.

Az említettek mindazáltal csak hitvány módjai a' gyarapodásnak azokhoz képest, mellyek a' bizonyos Hitelből áradnának a' tőkepénzesre, földbirtokosra 's egész országra 's inkább csak a' creditum természetes következési.

Vehetné csak kamat nélkül mindegyik kün heverő pénzét, melly valóban neki egy kopott malomkőnél többet nem ér, kezibe mehozná csak a' földesur jószágai bece szerint elegendő pénz becsületes kamatra, — 's lehetne bizonyos, hogy azt megint fontos ok nélkül nem mondják fel — mennyit nem nyerne az által a' közönség, az ország, 's mennyire nem terjedne lassan lassan ennek haszna jóltévéleg a' haza legkisebb ereibe! A' természetmények egy kevéssé jobb ára, a' pénznek kissé sebesb fordulása, mennyire nem emeli időszakként egy vagy más vidéknek egész lételetét? De, mint változó időben, látszások bár néha napsugar, nem érhetik a' gabna aratásra, mert ahoz állandó szép nyári idő is kell; ugy nem fejlődhetik illy villám rövidségü jobblétünk által mind az ki, a' mi anyaföldünk virágzását, földeink jobbulását 's a' haza nemesb és magasb állását minden bizannyal következtetné. 'S ha meggondoljuk, hogy mostani állapotunkban semmi egyéb nem tart, mint azoknak okoskodása, kik a' dolgot éppen nem értik,

vagy azok, kiknek a' mostani zavar és setétség eszközléseik rutsága miatt kívánatos, — valóban azt mondhatni rólunk 'szárnyaink magasb repülésre nem igen valók!

Ezek szerint ugy látszik, hogy mind testi mind lelki hátramaradásunk egy fő oka a' Hitel hja. Agyvelőm legalább ugy mutatja, 's más szövétneken nincs. Boldogok, kiket inspiratio világít!

Azonban fordítsuk meg a' kérdést, 's ezen szakaszt vizsgáljuk tovább.

nta
tudta

A' M A G Y A R

NEM BIRJA MAGÁT OLLY JÓL, MINT KÖRÜLMÉNYI ENGEDNÉK.

Ki minden nélkül el tud lenni és semmi szükségei nincsenek, irigylésre méltó, tagadni nem lehet; 's kivált ha egy olyan szabadulhat meg az élet számos kötelitül, ki annak minden javait ismeri is, 's nem olyan, kinek minden nélkül ellenni kell, és szegénysége 's nyomorusága soha sem éreztete vele valami jobbat. Azonban se Zeno, se Rancé iskolái nem illenek a' mai józanabb időkorhoz helyesebben, mint Epikuroszé vagy Voltaireé, mért az emberiség diszére jóformán el van már előve, hogy a' lehető legnagyobb szerencsét sem a' magától mindent megtagadó, sem az örömeiben undorodásig uszó nem találja fel, hanem az, ki lehető legtöbb keserü érzések eltávoztatása mellett, mérsékelve még édes gerjedelmekkel is örvend. 'S így ne gondoljuk, hogy az, ki nem szegény, már jól is bírja magát, mert a' ki jóllakott, kinek ruhája 's hajléka van, bár sokan boldognak tartják, és szegénynek általjában nem is mondhatni, még messze van azon megelégedés pontjátul, mellyet elérni minden ember törekedik. Ki állati része jólétében gondolja feltalálni belső csendét, nem ismeri 'nemesb lelkek szép örömit, 's boldogsága nem lehet sokkal nagyobb, mint az állaté, melly nem tudja "honnan, mi, hová," 's azért éppen ugy méltó az irgalomra, kinek módja nincs lelki tehetségei kifejtéséhez, mint kinek kenyere nincs; szánakozásra éppen ugy, ki lelki eledelt nem

birhat el, mint kinek gyomra testi táplálást nem emészthet; 's ha valamelyiknek hátramaradni vagy veszni kellene, veszne inkább az agyag. De nem szükség, sőt öncsorbulásunk lenne, míg emberi létel sorsunk, ha csak egyik részünk kényei vagy a' másikonak reményei volnának kielégítve. Se magasb lelkék, se állatok nem vagyunk, hanem emberek; élünk azért mint emberek, csakhogy halhatatlan részünk soha ne váljon rabbá.

Azon okoskodás, 'boldog ki nem ismeri a' jót, mert így nem is ohajthatja, már elavult — 's éppen olly józan, mint a' 'kő szerencsés, mert semmije se fáj. Nem negativa hanem positiva szerencsére van alkotva az ember, csakhogy kész sültet ne várjon házához, de a' földdel vivjen meg, hogy azt megszerezhesse magának; ugy minden bizonnyal nincs a' Magyar szegénység-türesre teremtvé, hanem hogy mindegyik azt mondhassa magáról 'jól birom magam. Ennek értelme pedig ugyan tág, 's ezt sem érhetjük el emberhez illendően az országuton, vagy kandallónál ülve, mert számtalan szükségünk van, mellyeket kielégítnünk kell, minekelötte magunkral azt mondhatnók; 'jól birjuk magunkat; 's melly igen nevedeknek azok naprul napra, a' mint a' mesterségek 's tudományok inkább 's inkább fejledeznek, 's mi állatiságunkbul mind jobban jobban kilábolunk. Azonban azt, a' mit az Örökévaló csak resttül tagadott meg, a' fáradozónak pedig azért nehezité, hogy munkája gyümölcse annál édesb legyen, kirekesztőleg csak bölcs elintézés 's állhatatos munkásság által tehetjük sajátunkká.

Szép termékeny mező, csinos ház, falusi élet kellemei, vadászat, paripa 's több eféle mit érnek, egy kis külföldi tudósítás, az emberiség egyben másban előmenetelének rajza, jó könyvek használása nélkül, 's ki ura ugyan már az elsőbkeknek, de utóbbiakkal nem él, jól birja e magát? Vagy azon férj, kinek felesége szép és hű, gyermekei vidorok 's

erősek — de ki a' közjóra nézve süket és vak, 's hazája előmenetele lelkét éppen úgy nem deríti, mint annak hátramaradásán nem pirul? Egyik 's másik is mennyi számtalan kellemes érzésben nem részes! Vagy tán az birja jól magát, ki városban 's külföldön keresi az élet minden kellemét, 's kinek hazafiai és számos jobbágyi csak unalmas vagy ijesztő álmok képében jelennek meg; vagy az, ki mindég otthon nem is sejdíti, melly megillető 's szívrehatóképen tudta a' gyenge ember a' természet némelley titkait már felfedezni, az örök setétséget némelleyekben szürkületre birni 's mennyire közelíthetett elme ereje 's lelke tisztasága által a' legfőbb tökéletességhez!

Léleknek a' testtel szoros egybehangzása tökéletes élet 's megelégedés; azok teljes elválása halál. — 'S csak az birja igazán lelkét 's testét jól, ki egyik 's másikkal minden lehető eledelével bővelkedik.

Sok függ a' körülményektől, mellyeket kinek kinek helyzetében ismerni kell, nehogy eledelkeresésben minduntalan víz ellen evezzen, 's vitorlái szél nélkül vergelődjenek, 's ő végre éhen haljon.

Az Angol nem birhatja magát jól éppen azon módon, mint a' Muszka, Magyar nem olly módon, mint az Olasz, a' Chinai nem azon mint a' Török. Mindegyiknek helyzetében különb izü, különb mennyiségü az eledel, úgy hogy hirtelen változtatás veszélybe hozhatná az egész organismust, midőn lassu elszokás az alábbvaló eleségtől 's halk elfogadása a' nemesebbnek csak hasznos 's egészséges lehet.

Szinte mindenki jobban birhatja magát szorgalma után, akárhol jött a' világra. 'S hát még hazánk földén! A' földbirtokos józan elintézés által sokszorozhatja jövedelmét. 'S ez csak magunktul függ. Már az Angol földbirtokos ezt nem teheti, mert mezeje igen nagy javítást nem szenved, földje vénebb lévén a' mienknél. A' tőkepénzes józan elintézés után 12 esztendő alatt tőkét kettőztetheti, 's ez is csak ma-

gunktul függ. — Már a' Török tőkepénzes ezt nem teheti, mert veszedelemben forog, ha kamatoltatni akarja, 's gondosan el nem zárja. Mi igen sokat tudnánk természetni, de kereskedési fekvésünk nem felettébb kedvező. — Gallia fekvése ellenben kivitelre dicsőséges; de ott megint Banáti, Bácskai mező nincs.

Igy van minden hazában felesleg és hiány, 's csak az, ki azokat tökéletesen ismeri, szerezhethet lassan lassan magának 's hazafiainak több birtokot. 'S nem az cselekszik bölcsen, ki hazaszeretetését abban helyezetteti, hogy minden idejét annak dicséretére pazarolja, hanem inkább az, ki hátramaradásit fejtegeti 's boldogításában elősegélleni fáradozik. A' mi igazán jó 's kitünő, nem kell annak dicséret; fénylik a' gyémánt magában is. 'S nem ritkán egy becsületes ember, ha Leonidáshoz, Montaignehez, Pitthez 's a' t. hasonlítjuk, nevetségessé válik; 's az ki hevében neki használni akart, inkább ártott, 's ama két franczia közmondásra emlékeztet 'qui dit trop, ne dit rien. Il n'y a pas de plus grand malheur, que d'avoir un sot ami.'

Kell tehát ismerni hazánk javait, hiányit 's helyzetünk minden oldalit, 'mert csak így birhatjuk valódilag jól magunkat. Hogy az országban a' mi hátra van, előre menjen, 's ne talán félre, ahoz 'legény kell a' gátra 's ember, a' szó legvelősb értelmében! Kell nemzetiség, mert csak úgy birhatja magát kiki jól, ha az marad, mivé Isten alkotá: Török Török, Angól Angol, Magyar Magyar 's a' t. Az igaz Török nem gyengül el Várna düledékin, hanem halni kész, vagy csak urának 's nemzetének élni; nemzetiség vivja ki a' Trafalgari 's Abukiri veszélyeket; ekép gyűlöli az igaz Magyar a' homályt és czimborát 's a' legjobb hazafi törvényes Királyának leghivebb jobbágya is.

’S ugyan hány áll köztünk őszintén a’ lelki függetlenség középpontján, valljon! ’S ki nem hajlik kissé egy vagy más részre. Mintha Király és hazaszeretet olyan volna, mint eczet és olaj, melly soha eggyé nem vegyül. ’S mennyire nem idegenit el ezen balvélemény sok becsületes hazafit egymástul, kik a’ legfontosabbakban egyenlőn éreznek, gondolnak, ’s kiket szorosabb barátság kötne össze, ha egymást jól ismernék! ’S milly ellenkező gát ezen szomorú heterogeneitas hazánkban! Melly többek közt annak is oka, hogy Hitel nincs, és ez, hogy igazi serény földművelés, kereskedés nincs, ’s ez hogy ‘magát a’ Magyar olly jól nem bírja, mint körülményi engednék. Ezen heterogeneitas annak is oka, hogy a’ törzsökös Magyar, ki egy lépésnyire sem akar a’ világban haladni, midőn még a’ föld is forog, ugy áll az igen is külföldies Magyar ellenében, mint Róma és Alba a’ Horatiusok és Curatiusok megküzdésekor — mint ellenségek, ’s nem mint földiek ’s barátok — holott legjózanabb volna egyiknek ’s másiknak is egy kissé engedni ’s egymáshoz közelitni.

Mi nem állhatna fel polgári erény és egyesületek által hazánk diszére ’s Urunk dicsőségére anyaföldünkön!

Most sok, a’ Hitel hija ’s mindenek előtt állapotunk nem ismerése miatt t. i. hogy Hitelünk nincs, magát olly szomorú állapotba helyeztette, hogy nem csak illő fentartására nem marad neki elegendő, de még legszentebb kötelességinek se tehet eleget, ’s a’ neki őszintén kölcsönözött pénznek se tőkéjét se kamatját nem fizetheti, melly talán egy becsületes háznépnek mindene! A’ nemzetiség soha szembetűnően ’s szivrehatóan nem szólott hozzá, hogy illy hátramaradásból hazafiával kilábolni törekedjen — ’s így most apathiája ’s elkorcsosodása miatt olly helyen áll, mellyről azt látja tisztán, ha felébred pillantatig émelgő szédelgésibül ‘hogy számos ártatlanra nézve ő egy rablónál nem jobb, vagy egy gyujtogatónál

nem különb! Mert arra nézve, ki teszem ezer forintjának se tőkéjét se kamatját nem kapja, a' következés éppen olyan, mintha azt valaki tőle ellopta volna, azon különbséggel mindazáltal, hogy az egyik rablót, ki előtt ládánkat zárva tarthatjuk, a' törvények üldözik, a' másikat pedig, kinek bizodalommal nyitva áll kincstárunk, majdnem pártolják.

'S milly keserűen éltek illy idő 's vagyon-pazarlók napjaikat, mennyire törekedtek, hogy idejeket mint mondani szokás 'megöljék — az időt, mellyet egy Isten se idézhet többé vissza! Tudjuk meg csak 'szeretik e hazájokat? De csak jószágikat se ismerik'. — 'Barátjaik e hazafiainak? De még anyanyelveket se tudják.' — 'Valamelly speculativa, szép vagy empyrica tudományokban foglalatосkodók 's jártasok e? — Éppen nem.' — 'Jó gazdák tehát, újat próbálók? Oh nem, sőt sequestrumrul szólnak.' — 'Örömben, vigságban töltik tán napjaikat, 's távul kerüli őket a' gond? Koránt sem, sőt unalom nyavalájában sinlődnék.' — 'S hát ugyan mik, tán rossz emberek, kik úgy élnek mintha Isten se volna, 's az élet után mindennek vége? Éppen nem, inkább szelidség 's jámborság példái'. — 'Ah, tehát semmik, növényországba való bectelen plánták, 's még 'annyi hasznót se hajtanak mint egy fa, mert az legalább árnyékot ad 's tüzre jó, — 's annál veszedelmesbek, mennél méltóbbak mentségre 's mennél meghoesáthatóbbaknak látszatnak gyengeségeik. Ugy nevezett 'jó emberek, senki sem irtózik tőlök, mint azokat se kerüli senki, kiket sárga színek még nem árul el, de belsőképen már keblekben a' mirigy. Volna bár inkább vétkek olly rut, hogy a' még el nem romlott ifju tőlök undorodna! mert könnyebben kikerülné a' már külsőjével is émelgést indító hibát, mint azt, melly bizonyos eltüntető gyengeség lepleivel fedezgeti szégyenit.

Némelly érzi hátramaradását, vagy tévelgő uton járását, 's legalább pénzbeli összeköttetésiben akarja

tisztán tartani lelkét 's özvegy 's árva hitelezőji sorsán megilletődik. De nem tud magán erőt venni 's pompás 's fényes életmódjárul lemondani; mert nem ismeri 'az emberékesítő büszkeség 's alacsony hiuság közt a' különbséget. Büszkének véli magát, hogy úgy nevezett rangja szerint élni meg nem szün, 's ötlet a' sors csapási nem verhetik le; midőn azonban valódiképen más pénzét költi, és semmi egyéb, mint csak hiu. — A' nemes büszkeség inkább rougyban jár, és száraz kenyeret rág, mint sem azzal élne, a' mi nem övé.

Sok, hiv emberit kénytelen kenyér nélkül elbocsátni; más, ki legfüggetlenebb lehetne, magát olly helyzetbe zavarja, hogy sok hijáavalót, ki szolgálja lehetne 's kit belsőképen megvet, süvegelni 's előtte hajladozni kénytetik. De minek terjesszem ezek előszámlálását végtelenre. Szánakozásra méltók, kik magokat érdekelve érzik 's kivált azok, kik szebb tulajdonokkal, keserves érzéssel néznek életekre vissza, 's kiknek szerencsétlenségeket nem annyira magoknak, mint hiányos nevelésnek 's Hitel hijának tulajdoníthatni.

Illyen 'legények a' gáton, természet szerint józan változást nem tehetnek, vagy az áradó balvéleményeket nem tarthatják fel. Minden csak felsőbbségnek enged, legyen az erkölcsi, legyen physikai.

Ha valaki egy szinte olly világos igazságot, mint kétszer kettő négy, rekedt vagy gyenge szóval hirdet, tán senki se hiszi, mert tán senki se fogja hallani; de azon igaz szó, melly szabad mellbül derekasan hangzik, előbb utóbb elfogadásra talál.

Ha kívánjuk hölgyeink megmagyarosodását, tegyük azt a' mi magyar elfogadhatóvá, tetszetővé is. Eszközljük azt felsőbbségünk által. Ne várjuk el, hogy Szépeink lenni szeressenek olly hazánkfia társaságá-

ban, ki tán zsiros eszmában látogatja meg őket, pipaszaggal tölti el a' bázat, 's beszédje közben a' tiszta padlatra jókat pök, 's vagy alacsony hizelkedéssel felhőkig dieséri, ha jó reggelt tudnak magyarul mondani; vagy mindenrül oktatólag beszél, ámbár a' negyedik vármegyében se volt; vagy egy originált akar mutatni, kinek esze szinte könyökében 's ki mindent össze vissza habar, vagy némán és szolgaként az ajtónál áll 's a' t. Mert természetes, hogy társasága egy olly külföldinek sokkal kellemeteseb, ki messze járt, sokat látott, a' legnagyobb következesek kutfején, 's a' legnevezetesb történetek tanuja volt, 's mulatságos előadása 's életrevaló módja által órákat pillanatokká varázsol. Ne legyünk irántok igazságtalanok, 's csak kérdezzük magunkat: helyzetetéseken nem szeretnők e mi is inkább az utazott, kicsinosodott idegen társaságát, mint egy durva előítéletekkel megtölt földinkét!

Nem kívánunk e inkább ollyan emberek köriben lenni, kiktül élni tanulhatunk, mint sem ollyanokéban, kik nevetseges tanácsok 's faragatlan dicséretök által belsönket nem kevesbé sértik, mint részrehajló vagy tán alaptalan okoskodásikkal untatnak? Ne fáradjunk annak megmutatásában, mert ugy is hijában lenne, hogy magyar leányok illőbb volna magyarral mulatni 's a' t. ha a' külföldi magaviselete bátrabb, ügyesebb, kellemeseb 's tetszetősben tud körülte forogni. Egymáshoz vonzódásra, barátságra, szerelemre, megtetszésre 's arra a' mi mulat, semmi egyéb nem kényszeríthet, hanem csak felsőbbség és háj! Egyedül tiszteletre lehet valakit kényszeríteni, egyébire semmire, a' mit ha ugyan megérdemlünk, még halálos ellenségünk se tagadhat meg tőlünk.

Ne törekedjünk hijába a' viznek hegy ellen vite-lére, 's ne remélljük, hogy a' teher felfelé essék; de eszközöljük inkább azt, hogy nem csak tiszteletre, de még barátságra, sőt szeretetre méltók is legyünk,

hogy tapasztalásink, szebb szokásink, 's öntartásunk társaságunkat kívánatossá, mulatságossá 's bájolóvá tegye. Ne vádoljuk asszonyinkat, mert bennünk a' hiba. Álljon csak nemzetiségünk 's magyarságunk olly szép fényben, hogy a' szemérmes szüz bátran, habár pirulva is, egész világ előtt ismerhesse meg, 'hogy minket szeret, 's boldog lenne életét miénkkel megosztani; ne féljünk, mind megmagyarosodik a' jóraivaló, 's kinek férje 'férfi. —

— Éppen úgy ne kívánjuk hátráltatni, hogy könyveket, erőműveket, gazdasági műszereket, egy 's más házi butorokat, lovakat 's a' t. inkább külföldről szerezzünk, mint ide haza vásároljunk, de készítsünk helyesebbeket, tenyésztessünk jobbakat. — Ne mondjuk mindjárt hazafitlanságnak, ha egy külföldi könyv külsője jobban tetszik, mint egy magyaré; sőt nézzük azt inkább jobb izlés előmenetelének, 's készítsünk még helyesbeket, ha lehet. Ha pedig belseje jobban mulat, irjunk eszesebbet, 's tegyünk a' sajtó szabadságául józan javallatot. Ne akarjuk, hogy egész világ minket vegyen mintául — modellául — a' vén t. i. az ifjat, 's az erősebb engedjen a' gyengébbnek, tanultabb a' tanulatlanak; alkalmaztassuk inkább magunkat a' többiekhez, kivált a' műveltebb nemzetekhez; mint közönségesen a' fiu követi apja nyomdokát, 's az ügyetlenebb az ügyesebbet, 's nem viszont.

Olasz énekes jobban fog énekelni, mint földink, akármilly magasságra gondoljuk is azt idéetlen dicséretink által emelni. — Az angol telivér kifutja lovunkat, akármilly rossz szemmel néznők is. Didot Párisi betűinél szebbet nyomtatóink nem állítanak elő, akármint mondjanak is. Az Éjszakamerikai hajós bizonyosan kitesz Pest 's Budai csónakászinon. Como 's Belagio vidéke sokkal kiesb, mint Somlyó vagy Badacsony tájéka. A' földművelés Angliában 's Belgiumban a' mienket határtalanul felülhaladja. Madeira, Sheri borok tiz esztendeig is elvannak jól a' hajó fenekén.

a' Hegyaljai pedig sokszor még pinczében is elromlik, — akármilly rossz néven vegyék ezen állítást sokan. Telni minden kétség kívül kellemeteseb Nápolyban vagy Párisban, mint Szabadkán vagy Esztergomban, és számtalan több efélék. Szóval azt mondani 'extra Hungariam non est vita, hijáavaló 's kaczagást vagy szánakozást okozó beszéd.

Hanem azért, mert honnuknál van boldogabb éghajlatu vidék is, hol ugy szólván se nyár, se tél nincs, — azért, hogy több idegen nemzet annyival előbbre van lelki műveltségében mint mi, és sokan köztünk még azt se tudják, mi az igazi szabadság, — vagy azért, mert másutt a' társasági kellem, tudományok bája 's a' bajnoki becsület jobb fényben állanak már, mint nálunk 's a' t. azért az el nem fajult Magyar még se fogja anyaföldét kevesbé imádni, vagy azt éppen elhagyni; mert van valami kinemmondható, mi a' nemesb embert ellenállhatlan erővel csatolja hazájához, legyen az bár kopár mező, bár berkes lapány, vagy hósivatag.

Ha azonban nem a' haza hátramaradási 's szennyei teszik azon bájtt, melly minket hozzája vonz, — hanem a' legszentebb kötelesség érzése, 'azt mindenben elősegíteni 's felemelni,' akkor meg kell ismerni magunkban 's körülményinkben a' jót, de a' rosszat is.

A' nemzetek valódi ereje vadságon, fanatismuson, vagy tökéletes kiműveltségen épül. Közép ebben veszedelem nélkül nem lehet, mint nem is lehet károsb a' félszeg felvilágosodásnál 's tudománynál. Mi már ősi vadságunk nagy részét, melly Osmán dühének valaha határt vont, letettük, elhagyott bennünk a' hitbéli viszátkodás 's hasonlás ördöge, hála az egeknek — de most, midőn ősi bálványunk megsemmisült szinte két nemzetiség közt 's így igen gyengék vagyunk, 's mind addig azok is maradunk, mig a' felvilágosodás felüt-

jábul ki nem lábolunk 's azon pontra nem emelkedünk, mellyről minden vadságot 's fanatismust meggyőzhettünk; mint az ordító oroszánt bátrau várja be a' jól fegyverzett ember 's meggyőzi. Ne kételkedjünk, a' lelki erő 's ész végre bizonyosan minden testi erőködésen diadalmaskodik.

Ki józanabb nemzetiség kifejlésére vágy 's leg-erősb fegyverekkel akar felruházkodni, az, mennyire tehetségében áll, az egész föld színét bejárja. Ha a' sors magas helyzetetésben hozta e' világra, leereszkedik néha önkényesen, 's felkeresi a' szegénységet, a' nyomoruságot, mert azok legjobb 's leghivebb tanítók; gyalog utazik, 's magányosan 's kevés pénzzel; 's ollyasokra akad, a' miket alig gyanított volna előbb, 's majd nem sokára egészen felvilágosodik előtte belső érdeme könnyü léte, élet-philosophiája esekélysege, 's hogy sok szivességet, szeréttet 's barátságot nem egyébnék köszönhet, hanem tán csak véletlen születésének, pénzének 's összeköttetésinek; 's hogy egy harmadik, ha megkülönbözteti is czimmek vagy dícsérettel őtet, valósággal magasabbra még se emelheti 's egyedül maga által lehet csak jelessé akármiben. Észre fogja venni, milly szomorú önerejével 'a' sarat emberül ki nem állhatni 's az élhetetlenség lenyomó érzésében vagy Herczegi palást, vagy Grófi korona alá bujni, vagy pénzes láda mögé rejtezni kéntelenített. Tapasztalni fogja, milly szép 's nemes érzés lakja sokszor a' szántóvető hajlékát, 's hogy nagyobb szerencsére méltó. Meg fog végre abban győződni, hogy semmi sem melegíti belsejét kellemesebbül, mint azon érzés, hogy ő, a' mi, maga által az, 's hogy senki és semmi nem teheti őtet nyomorultá, mert ő minden életjavakkal olly bőlesen 's édes örömet élni is fog tudni, mint azok nélkül megelegetten el is lenni.

Illy világi bölcsek mozdítják elő a' józan nemzeti szellemet 's illyenek nagyobb vagy kisebb száma alkotja egy ország nagyobb vagy kisebb erejét. —

Minden felsőbbség jobbára idomitástul függ. A' rosszabb ló, ha idomítatott, meggyőzi a' jobbat melly idomítva nincs. Ugy éppen azon egy ember, vagy ezred minden ellenséggel diadalmi hiedellel szállhat szembe, vagy eggyel se, a' mint ahoz el van vagy el nincs készítve. Mai időben a' legelszántabb bátorság is semmivé lesz a' hidegvérü combinatio előtt, mert az ész meggyőzi a' testet. Gyakorolni kell tehát magunkat az újabb taktika és strategia rendszabási szerint az ország védelmére, hiszen alkotmányunk szerint született katonák vagyunk. Indisciplinált sokaság, bár mi dühös lenne is megtámadása, mai időben végre meggyőzötve széllyed el. Azonban jó katona rövid idő alatt senki se lehet, ahoz tudomány 's hosszas gyakorlás kell, mint se tökéletesen jó, se felettébb rossz ember se lesz egyszerre senki. Háát a' jóban 's igazán nemesben hány esztendei gyakorlás szükséges életünk minden pillantatiban olly rendületlen önállásra, hogy se szépség bája, se nagyravágyás kisértete, se popularitás tömjénje meg ne tántoríthasson minket. Elpuhulhat lassan lassan egy egész nemzet, melly valaha fél világot megrázá, mint viszont hosszas ostrom alatt végre még az asszonyok is megszokják a' bombákat 's ágyu-golyóbisokat. — Annyi ereje van az idomulásnak, a' szokásnak.

Az a' mi valaha nemzetiségünk talpköve 's ereje volt, időjártával elbomlott, 's jól mondja hazánk korszorus Lantosa

“Óh más magyar kar mennyköve villogott

Atilla véres harczi közt 's a' t.

's a' mi elmúlt, ne akarjuk azt megint életbe visszaidézni, mert lehetetlen — ugy mint elfolyt óráink se térnek soha vissza többé. Szükséges inkább — nehogy homokon állapodjon minden lételünk, — új nemzeti-
ségünk lelkét mind jobban kifejtenuünk. Eléggé meg nem becsülhető szerencse, hogy a' Mindenható olly században engedett élnünk, mellyben nem korlátlan

bátorság 's felhevült képzelet, vagy testi erő, hanem csak polgári erény 's felvilágosított emberi elme teszik a' nemzetek tartós sarkalatját. A' vad ember nem erősb védelme, nem keményebb paizsa az országnak, mint a' tanult, a' szelid; készüljünk azért inkább éppen olly erősek 's bátrak lenni harcban, mint régi apáink valának, de kiműveltebbek, tanultabbak, nyújaskak, mint ők 's kivált otthon.

Ne oszoljon meg a' magyar erő többé soha, de szerencsében mint veszélyben legyen törvényes Urának leghűbb 's legerősb támassza, — hiszen még a' külföld is azért dicsér, hogy Királyunkat, Szabadságunkat egyenlően szeretjük; legyen a' thronus mindennek középpontja, 's azon sziv, mellyhez a' legtávolabb erek is kapcsolva vannak.

'S évek tünése után virágozzék egy nemesb 's felemeltebb Aera következésében a' Haza, mint örömré készült kert, mellyben idegen a' nyomorult, hol az ember méltósága szent 's mellyben erény 's ész a' legszebb disz! 'S honunk érdemes leányi, kiket ezen munkám szinte illet, legyetek ti segédei egy szebb egy józanabb kezdetnek! vezessétek Ti mint valaha Spárta anyjai fiaitokat az érdem 's erény mezejére! fejtsetek benne ki már gyenge koraikban minden szépre 's nemesre vágyást. Neveljétek bátrakká, igazságszeretőkké, adott szavaiknak teljesítőjökké, szóval férfiakká. 'S ha valaha sivatag, termő kies vidékké, posvány, gazdag gyümölcsökkel viruló ligetté válik a' hazában, ha a' magyar név mindenütt tiszteletet gerjeszt, 's a' magyar hire mindenbeni előmenetelért a' földkereken elterjed, legyen az édes jutalmatok. Most a' világ legszámosb nemzeti alig tudják hogy vagyunk! 's némelly idegen ritkán hallván magyar szót még főbb városinkban is, azt kérdi 'ugyan hol van Magyarország? — 'S ha magyar szó nem zeng a' magyar asszony ajkain, 's ő tán csak a' külföld gondjaiban vesz részt, 's csak az érdeklí, a'

mi Párisban vagy Londonban történik, midőn nem is gyanítja házában a' rendetlenséget, a' zavart, — 's ha némán nézi a' fiatal hölgy a' hazafiuság legszebb tetteit, 's azt anyanyelvén dicsérni sem tudja, nem használ akkor többé semmi, és

“Jár számkivetetten az árva fiu
'S dall zengedez és dala olly szomoru 's a' t.

De ne tartsunk illy elaljasodástul, mert nem félelem 's hideg tisztelet köt többé sok szerencsés gyermeket érdemes szüleihez, hanem a' természet legszebb kötele, a' szeretet — 's nem hiszik többé a' szülék, hogy külső fény 's felszíniség elég a' magasbra szültnek minden csinosodására, és senki nem mer illyeseket már tréfán kívül mondani, 'a' nagy urat rossz irásáru ismérhetni meg 's a' t. hanem kiki azt gondolja, 's arrul van meggyőződve, hogy a' szép név csak érdemesre illik, ugy mint a' kényes ruha jól nőttre, midőn a' görbét, kit senki észre nem vett volna, csak elcsufítja 's nevetségessé teszi, 's hogy a' régi nemzetségbeliek csak abban nyertesek, hogy eldődeknek nemes nyomdokit követni szinte kéntelenek, nehogy azok őket tán be ne fogadják — 's rokonságokbul kitagadják. Hány szép régi magyar név jeleli már hazánk serdülő fiait, 's Kálmán, Béla, Gejza, Gyula, László, Dénes 's a' t. nevek mennyire nem gerjesztik szíveinket édesen érzett öröme, ha meggondoljuk, hogy mai anyáink nemesb része nem is fogja türni, hogy fiai, illy neveknek uj becsst, uj diszt ne adjanak.

Mi pedig a' szebb lelkü asszonyt ne véljük olyan-
nak, ki csak hijáavalóságokkal 's ötöt kecségtetővel tud mulatni, 's előtte minden komolyabb 's nemesb idegen. Ne gondoljuk, hogy külsőnk 's felszíniségünk, bár mi tetszős 's kedves lenne is, hajlandóságokat már

megnyerik. — Óh nem! Csak férfui báj — melly lelki 's testi erőn alapul — dobogtatja sebesebben az el nem romlott asszonyi lényt, 's az olvasztja a' kő szívet végre nyájas viszonzásra.

'S mi köti az emberiséget rejtett 's titkos lakhelyében erősb lánczokkal össze, mint egymáshoz vonzó szenvedelmünk? 'S vallyon mi egyéb teszi ezen bájkötelek öröklétét, mint az adott szó szentsége 's egymásban helyezettett bizodalom? Tanítsatok tehát Ti már gyermekkorunkban mindenek előtt igazságszeretést 's a' csalfa, hazug Szó 's Tett gyűlöletére; mert hány vagyonos elszegényülésével, mennyi szerencsétlen köny árjával, hány repedt szív néma fájdalomival tölti be a' hazug szó csalfa tett a' világot!

Legyen csak bizodalom a' házasok és szeretők közt, hihessen barát barátoknak, kösse csak bizonyos Hitel polgárt polgárhoz, kereskedőt földművelőhöz, 's milly kevés idő alatt terem a' megelégedés 's tán a' szerencse is ott, hol eddig még soha sem mutatta magát!

'S így mindég világosabb lesz, hogy Bizonyosság és Hitel nélkül 'hijába törekszik az ember jól birni magát, — 's hogy annak tökéletes hija miatt, sok számos birtokos legkisebb hibája nélkül is, a' sors ajándékinak igaz hasznát nem csak nem veheti, de még sokszor üngét, mellyet visel, se képes kifizetni.

A' MAGYAR GAZDA MA NEM VIHETI MEZEIT A' LEHETŐ LEGMAGASB VIRÁGZÁSRA.

A' mezei gazdaságot minden időben törekedett a' józan kormány előmozdítani 's a' legfényesb hivatalbeliek se szégyenlettek azzal foglalatoskodni, ezt kiki tudja; 's abban se fog senki kételkedni, kivált a' szükölködő nem, hogy e' tárgyat tudományosan 's állhatatosan folytatni, akár mulat, akár untat — minden föld-vagy mezőbirtokosnak szoros kötelessége, mert sok az ember, kinek kenyere nincs, 's még több a' mező, melly műveletlen fekszik.

A' mit bizonyos időben egy mező megteremhetne, de nem terem; 's azon dolog, a' mit egy ember elvégezhetne, de nem végez, minden időre el van veszve; 's bizonyosan valami hiánynak kell ott lenni, akárhol is, hol műveletlen termékeny föld 's egyszersmind szegény ember taláztatik. Azon hiányt mindazáltal feltalálni nem tréfa, és sok olaj égett már el annak felkeresésében, 's feltalálási nehézsége csak abbul is látszik, hogy annak kipótlása végett 's hogy eke és borona igazi divatba jőjön, a' mezeigazdaság egy igen nemes, uri 's bájos tudománynak hirdettetett minden erővel — ámbár kirekesztőleg csak az abbul várható haszon birhatja az országot virágra 's gyümölcsre 's csak ezek mennyisége végre a' szegényt jobb létre. Legyen azért a' szónok, ki földművelést javasol, bár legékesebb és szivvrehatóbb előadása is, nem fog annyira mozditni, mint egy száraz számolás, melly a'

nyereséget bizonyolja. — Félre azért minden pompás és fényes ajánlással, melly enthusiasmust gerjeszt 's feneke nincs, 's azért éppen olly sebesen lobban fel, mint a' szalmatüz, de tovább se tart; 's előre inkább a' hidegvérü 's józan számlálással, mert gazdálkodásban kereskedésben csak haszon vagy nyereség reménye mozdit.

Ha egy böles meglett korában szakadna olly tájra. melly nem hazája 's mellyen élni 's jó előmenettel gazdálkodni kívánna — a' nélkül, hogy a' sok bevett 'mondás 's balvélemény által valamelly csorbulást szenvedett volna — kétség kívül helyzetét vizsgálná mindenek előtt, azt tökéletesen megismerni törekedne, 's ugy gazdálkodna, a' mint uj hazája körülményi engednék. Ha Angliába vinné a' sors, nem kezdené azzal gazdaságát, p. o. hogy a' Parlamentet tüstént a' külföldi gabnának minden időbeli kirekesztésére birja, vagy hogy a' hosszuszőrü juh kivitele szabad, a' szegények fentartására kívántató adó kisebb legyen 's a' t. hanem magát eleinte a' körülállásokhoz és szokáshoz szabná; nem avatkozna mindjárt a' kormány dolgába, de halkkal mind azon jobbitni törekedne, a' mit a' Farmerek mezeiken, házaikban 's a' t. folytatnak 's üznek. — Ha Persia lenne lakhelye, nem vágyódnék ott mindjárt az urbariumot lábra állítani, vagy a' vámok sulyán könnyíteni, mert megtörténhetne, hogy a' Shah ezt nem jó szemmel nézné, 's őtet — a' mi ott büntetés módja — féltedig eltemetteté, 's láb-szárai kertsövény gyanánt szolgálának; hanem persa mód vinné gazdaságát 's életét; jobb lovakat tenyésztene mint szomszédi, 's mulatságul legjobb lován vadászná a' vad szamarat. Ha Algirba vergődnek, nem kezdené azzal ottlétét, hogy a' tengeri rablás ellen kelne ki, vagy a' Dey Háremét egy Nőre akarná szállítani, mert pallérozottabb szelidsége miatt, 's hogy másokat lelki örömökre birni akar, maga tán egy fej-hosszával rövidülne meg. hanem ott törökösen élne 's

égető hazája szokásit 's a' t. jobbitva fogadná el. — Szóval: a' bölcsek akárhova vinné is őtet a' szerencse, soha és sehol sem uszna viz ellen, de nem is hosszában viz folytával, mint a' lelketlen fa, mert első esetben előbb utóbb elfuladna, másokban pedig soha sem érne partot; hanem azon kikötőhelyek felé iparkodna tartani, mellyekben a' fáradt utazó bátran nyughatik 's mellyeket a' bölcsek némiképen Senegál partjain éppen úgy fel tud találni, mint Koczebue öblében.

Szintugy ismerje a' hazában nevededett gazda önálló helyét, 's minden körülményt, mintha már meglett korában hozta volna Isten Pannon vagy Kunság vidékire — mert másképen a' gyermeki kor behatási szeméit mindég homályban 's ítéletét örökön kötve fogják tartani, 's ő a' középszerűség szomorú határain se magát se hazáját túl emelni soha se fogja. — Mindenek felett pedig 'ne keresse a' hátramaradást, a' hibát másban, mert mással nem — hanem inkább magában, mert magával parancsolhat.'

A' legmagasb kiműveltség legközelebb jár a' tiszta természethez. A' nemes egyszerűség legyenek mint másnak legszebb bája. 'S ki a' természet szent utjátul soha nem távozik el, az igazi bölcsek — 's mind azok elháritásában, mik a' természet utját előttünk homályba borítják, áll az élet legmélyebb tudománya. Józan ítéltre pedig a' természetes tiszta belátás nem ritkán annyit ér, mint sok számos jól megemésztett tudománnyal 's mesterséggel teljes fő bírálása.

Raphael képeiről csak tökéletes festő vagy olyan ki éppen nem tud festeni, de lelke ép, hozhat igazságos ítéletet. Csak a' tökéletesen hozzá értők, vagy a' nép bírálhatja meg Mozart, Rossini menyeyi nyelveit. Csak az, ki tiszta természeti, vagy minden oldalról

kiművelt elméjébe bizik, 's azt foglalatosságára azaz megbíralásra szoktatja, nehogy az élet komolyabb pillantatiban máséra szoruljon, csak az áll a' szó egész kiterjedésében maga lábán. Ha ötöt Walter Scott némelly munkái nem mulatják, 's azt derék historikusnak nem tartja, — ha ítélete szerint Goethe számos darabjai sörház szagát, igen alacsony társaság czimjét 's rossz izlés 's unalom színét viselik, azt ki is meri mondani, ámbár az első ellen való kikelés a' hatalmas divat megbántása, a' másikkul való ítélet pedig a' német szellem megsértése. Saját szemével 's nem máséval lát a' független.

Igy körülményinkrül se ítéljünk mások szerint, hanem mint magunk szemléljük, nem a' mint mondják, hanem úgy a' mint azokat találjuk. A' gazda ismerje meg földei fekvését, minéműségét 's ne vigye gazdaságát sovány földeken úgy, mintha azok kövér telkek volnának, a' szűk 's négyes táron nem úgy, mint a' lélektelen tágos püsztán 's a' t.

Mindennek van rossz 's kellemetlen oldala, ellenben szép 's jó része is. Ezen jobb 's szebb résznek legjózanabb használhatása fog az eszmélkedő gazda törekedése, mint nem különben az okos ember életörvénye lenni, ki azok megismerésében 's felkeresésében mindenek előtt az önketsegtetést, az önmystificatiót fogja kirekeszteni — mert ezéknél nagyobb szemfényvesztő 's vakító a' világon nincs.

Hány gazda találkozik nálunk, ki alföldön egy viszi gazdaságát, mintha felföldön lakna 's viszont? 'S ugyan hány van, kirül azt lehetne mondani, hogy székes vagy vizenyős földei, sovány domboldalai, vagy sűrű rengetegi, 's még legjobb szántóföldei 's rétei is a' lehető legnagyobb tiszta jövedelmet hoznák? Hány ismeri igazán mezeit, lapányit, hegyeit, mocsárit, tavait, összeköttetésit, szomszédit, hazáját, éghajlatát 's a' t.? 'S így nem természetes e, hogy nem ritkán még a' legjózanabbnak látszó elintézés is semmivé

lesz, mint az erős 's másképp ügyesen felállított építmény is összeomlik, ha üreg rejtez fenekén.

Mit ér azon hijábavaló, de igen közönséges okoskodás, mellynek talpköve csak egyedül a' sok 'ha 's mindég 'ha, 's nem egyéb. Ha ők ülnének a' tanácsban, ha Banátban volna jószágok, ha őket meghallgatnák 's a' t. akkor vágatva indulna minden a' tökéletesség felé 's a' t. 'S mi magunk hányszor okoskodunk így! 'S hányan hoznak rólunk 's tetteinkről bal 's hibás ítéleteket, mert se szándékunkat se helyzetetésünket nem ismerik. "Ha N. helyén volnék, tudnám én mint kellene vinni gazdaságát. Most alig van épülete, földei jobb részét víz bírja, tiszteli csalják, nem is értik a' dolgot, én két annyi jövedelmet állítanék ki 's a' t. 'S mind ez eszesen hangzik; de ha tudná, hogy N. mennyi adósságot vett át jószággival, semmi Hitele nincs, csak mostan házasodván látsrul kell gondoskodnia, 's más jószági is vannak, mellyekben a' javítás sokkal jutalmasb 's a' t. Akkór imígy fejezné be okoskodását: "Ezeket mind nem tudtam". Azért nehezebb cselekedni maga helyén mint másén; magunkén minden gátot 's akadályt meglátunk, másén pedig közönségesen nem.

De ha hibáznánk is ítéletünkben 's eszközünk választásában, nincs e annál természetesb. bár mi szomorú legyen is?

Helyezetetésünk mennél magasabb, annál kevesebbet láthatjuk a' dolgok valódi állapotját, mert akárki mit mond, általában véve csak magunk szemeivel láthatunk. Ha a' fülbesugást, árulgatást meg nem szenvedjük, hogy tudhatjuk hátunk mögött mi történ? ha pedig elfogadjuk, mint hihetjük csak egy pillantatig is, hogy azok, kik olly alacsony 's megvető mesteriséget üzni képesek, minket, mihelyt hasznokat látják, megcsalni nem fognak? 'S ime ez az emberiség árnyékosabb oldala!

Gazdáink egy része századát előzi meg 's úgy cselekszik. mintha már 1901ben élne; más része pedig

ugy gazdálkodik mint 2ik András idejében volt szokás. Egynek mezei olyanok, mintha erővel hozták volna oda Belgiumbul, másiknak sikjai pedig olly ábrázatlanok, hogy azokon tevével vagy dromedárral összetalálkozni nem volna meglepő. 'S ezen előmenetek vagy hátramaradások nem mindég a' körülállásoktul, de többnyire a' birtokosak gondolkodás-módjátul függenek. Némellyik a' burkús, a' meklenburgi 's a' t. systemát dicséri 's utánazza, midőn sok kirekesztőleg a' magyar 's erdélyi régi szokást magasztalja 's csak ugy szántja földét, mint azt nagyapja szántá valaha, vagy tán éppen nem is szántja! Ollyik cseréppel 's rézzel földi gazdasági épületeit, másik még nádgarádot se fon 's a' t.

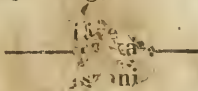
Ha a' Heves vármegyeyei vagy Bácskai gazda angol módrá gazdálkoDNA, balul tenne, mert a' sokszor uralkodó szárazság miatt nem diszlene minden fü neme lapányin olly derekasan, mi Albion szigetében, hol sok a' köd, sok a' nedvesség, — ugy nem volna annak ítélete ép, ki azt hinne, hogy külföldön általjában semmi sincs, a' mi hazánkra igen illene, és egy 's más tárgyban többé előre nem mehetnének. Ha ugy volna, szinte a' marhahus mindennapi használásának is még kellene szünni, mert régi Apáink, bizony nem tagadhatni, valaha csak jobbára lóhussal éltek, 's ha akkor, midőn az ökör jött divatba, szabad volt nékiek előhaladni, mért nem ma nekünk is abban, a' mi helyes 's józan? 'S mért volna tőlünk az megtagadva? De sok akad ollyan, ki valamelly előmenetelen ma éppen ugy haragszik, mint 3, 4 száz év előtt azon haragudott volna, a' mit ma dicsér, 's a' miért ős atyáink bölcseségét áldja. Mint Kupa embere éppen ugy kikelt volna annak idejében lóháton faszekér ellen, mint 30 esztendő előtt hintók 's most zártkocsik ellen kelne ki. Az illyes mindenben hátramarad, a' mi által senki sem vesz többet, mint ő maga: 30 esztendő előtt, midőn a' többiek már hintón jártak, ő

mind paraszt szekéren ült; ma midőn mások tisztaság miatt társaságba 's ha az út engedi, olvasás végett még utazásra is inkább zártkocsiban mennek, ő hirtőba lép; ha pedig az emberi ész idővel még valami ügyesbet találанд fel, a' mi által magát egy helyről másikra vitethesse, 's mindnyájan vagy gőz által vagy pedig levegőben fogunk szélvész-kép utazni, akkor ne kételkedjünk, őtet fogjuk látni zártkocsiban.

Eleinte mennyit nem kiabált sok gazda a' spanyol juh ellen, ki végre akkor adta magát testestül lelkestül e tárgynak, midőn legszebb időszaka már leforgott. Ma éppen olly hevességgel kelnek angol ló, kender, selyembogár 's a' t. ellen ki, mint valaha megint más uj javítás ellen fognak hevesen kikelni! Én józanabbnak 's tanácsosbnak látom azon határt, melly az időelőtti előmenetel 's a' hátramaradás közt van, 's mellyet a' hidegvér 's csendes ész jelel ki.

Egyet 's más t'ez az által próbálni, ugy gondolom, kinek kinek kötelességéig, mert máskép egy tapodtat sem mozdulnánk elő. Ha mindenki magában azon egyszerű kérdést tenné csak "valljon mi fogna történni, ha minden ember éppen azt cselekedné, vagy azt abban hagyná, a' mit én., lehetetlen, hogy igen sok a' világon máskép ne forogna; például "Én a' többséghez csatlom magamat — diaetára nem megyek, ott ugy se használhatok, majd lesznek nálam okosabbak is — ország védelmére ki nem kelek, hisz én az ellenséget ugy se tarthatom fel, — én aláírásomat később oldom — két esztendő mulva gyepre én is hozok lovat — váltó gazdaságot, uj ekét, görbe kaszát én nem használok, majd lesz más ki próbálja" 's több illyest. — Már ha mindegyik ezt szorosán követné, se majoritás se minoritás, de még opinio se lehetne, országgyűlés képviselő hija miatt egészen abban volna, az ellenség legkisebb hátráltatásra se találna, az egyetem pénztára üres volna, a' versenyezés megszűnne, a' földművelés örökön örökké patrio more veszteg állana 's a' t.

Másrul pedig több értelmet, körülményi szabadságot, bátorságot mért tenni fel 's mért gondolni másban több kötelességet 's tán több kedvet is azok teljesítésére, mint magunkban? Illy mentségek modestia köpönyege alatt közönségesen nem egyebek, mint vagy restség vagy puhaság 's nem ritkán hypocrisis állítási. 'S más mért tegyen, fáradjon inkább mint mi? Hol alapul ennek igaza? Nem! tegyen kiki jót 's műveljen derekast, mennyire ereje engedi. Magát felsőbb, sors által kiválasztott különös lénynek, Reformátornak, uj Mohammednek tartani — legnevetsegesb, tagadni nem lehet; de nem kevesbbé szomorú, magában 's maga erejében semmit se bizni, 's mindenütt mást állítani maga helyibe. Az élet pályáján ----- mert egy férfit, ki kebelében viszi a' justum ac tenacem propositi virum 's a' t. eltökélt értelmét, vajmi nagy auctoritás a' földkereken!

Az eddig előadottak mindazáltal nagy figyelmet nem érdemlenek 's csak azon hiányok vagy feleslegyek legtermészetesb következési, mellyek a' gazdát vagy egészen tehetetlenné teszik, vagy minden iparkodásinak ellenszegülnek. 'S azon hiányok vagy feleslegyek im ezek: az egyetértés 's Hitel hija, a' legelők, fáizás 's birtokok osztatlansága, a' czéhek, limitatio, robot 's dézma létele.

Az ember közönségesen munkássági körét, vagy hogy érthetőbben mondjam, 'azon időt, melly valaminek kezdetétől fogva annák megérettségeig tart, igen rövidre tüzi ki'. Ezt világosabban nem tudom kifejteni 's kár, mert bizony igen fontos. Vizsgáljuk azért tovább, 's kérem az Olvasót figyelmezzzen.

Társaságban látunk néha olyat, ki elméssége, hájoló előadása 's bizonyos kecs által bámulásra ger-

jeszt, mindenkit mulat, 's annyi diszlete — successusa van, — hogy agya épségin nem csak nem kételkedünk, de tán azt irigyeljük is; midőn, meglehet, más nap már számos indiscretioira 's bohóságira akadunk, melyek által sokkal többet megbántott, mint mulatott 's magának tán egy barátot se, de számos ellenséget szerzett. Illyenrül azt mondanám, 'munkássági körét igen szorosra tűzte — vagy hogy csak 2, 3 órára volt esze' — Más iskolából kiléptekor mindjárt feleséget vesz, mind a' kettő gyermek, nincs a' háznál egy kávékalánnyi tapasztalás, de szépen folynak az órák 's a' t. errül azt mondanám, '4, 5 esztendőre volt esze' — Harmadik egyet 's mást vadászott a' világon, a' minek minden bece fény, füst, illat, nem egyéb, és lelki, testi 's házi esendét a' hajhászatban odaveszté, mint magasabbra ment 's mennyyel feljebb emelkedett, annál ruttabbá lön, mint a' Gingobiloba, melly gyenge idejében szép 's rejtő plánta, esztendők forgásával végre idomtalanmíg, a' fává válik 's a' t. errül is azt állitnám, 'csak a' bizonyos időre volt esze' — Van olyan is, kit mindenek előtt hazája elmaradása érdekel, 's kinek minden ügye 's munkája annak fel-emelésére czéloz; de egy pár év alatt századra kiterjedő munkát 's fordulást akar végbeinni, sehol nem szánt, hanem mindjárt vet, a' hónapos salatának, mert az szaporán nő, örvend 's csak azt öntözi, midőn azonban a' fiatal csert, mivel lassan zöldül, még észre se veszi, 's a' valaha felségessé leendő erdei királyt vigyázatlanul elgázolja. Errül is azt mondanám 'be kár, hogy illy rövid időre van esze' 's a' t. —

Ha pedig annak magyarázatjába ereszkedünk mi az ész? — soha tiz ember közt három annak értelmében meg nem egyez; "Mennyi esze van Unak, mivel annyi pénzt tudott szerezni., — "Csudálatos ész ezen H, tiz ezer verset tud könyv nélkül., — "Már hogy Onak van esze, arrul nem kételkedhetni, milly jó rendben van háza 's felesége 's gyermekei milly

szépek, be kellemesen él,, — “Ez ám az ész, huszon- négy nyelvet tud” ’s a’ t. — Csak ezek után is valljon mi az ész? Mert a’ kikirül szólánk, azok lelki tehetségi éppen nem egyenlők, sőt inkább igen különbözők; mert a’ jó memoristának tán nem lesz felesleg pénze; a’ dús pedig egy verset se tud könyv nélkül; a’ boldog férj egy két nyelvet tán jócskán, egyen kettőn pedig darabolva szól; a’ lingvistának ellenben nincs, ki szeresse ’s ki élete utját virágokkal hintesse.

Hát ugyan mi az ész? Itéletem szerint jobb értelményét az észnek nem adhatni — azoknak, t. i. kik érteni akarnak, mint így “Ennek egy pár órára van esze, annak több napra, emennek 5, 10, 20 esztendőre, amannak egész életre, ’s ennek századokra, örökfetre.

Technikai ’s egyéb tárgyakban éppen így áll a’ dolog. Ha egy utat készítenek ’s csak egy pár esztendőt tűzünk ki, akkor a’ város ’s így természetesen rossz ut fog jobbnak látszani szemünk előtt; ha 10, 20, 30 esztendőt veszünk össze, csalhatatlanul úgy fogjuk tapasztalni, hogy a’ drága ut legolesőbb! Ha kevés időre számlálunk, fa sindellel fedjük házainkat ’s így a’ tűz, mellynek csak jó barátunknak kellene lenni, sokszor fertelmes ellenségünké vál. Azon országokban, hol messzebbre számolnak, kiki nevetve nézi, mint tüzelg a’ kémény ’s a’ Londoni lakos örül, hogy már kilábolt nemzete azon időbül, mikor városában egyszerre 13,000 ház égett hamuvá. Másutt, hol csak közelre számlálnak, kétségbeesés festekszik a’ szegény falusi ember képén, midőn lakhelye felül egekbe tornyodzik a’ fekete füst, — ’s egy kevés zsír, melly a’ kéményen kifut, egy darab tapló, melly pipa mellé esik, elegendő ‘az Istenhez hasonló embert sok ezernyi szivreható kiáltás közt gyászba borítani, nyomoruvá tenni, ’s tán éppen olyanokat, kik fa hija miatt ritkán főzhetnek ’s bajjal, vagy csak igen kis

ablaku házakban melegeknek 's így a' tűznek kevés javát, hanem jobbadán átkát tapasztalják.

Ha vámot kellene fizetnünk, azon pillantat, midőn pénzünktil megválnánk 's lovaink egy kicsinyt megpihennének, soknak kellemetlen, de aztán több óráig sőt több napig jó uton járni annál kellemetesebb volna. Most kevesebb testi fáradsággal megyen az utazó Bécsből Philadelphiába, mint Bécsből Kolosvárra; ott hosszabb időt tűznek ki munkássági köreiknek, itt kevesebbet. Testi erő 's egészség hasznovételében van szapora, halk 's lassu élő; tudományokban, világhölcseségben kisebb nagyobb magasságra emelkedő; némellynek esze, úgy szólván, már iskolából kiléptekor áll meg, másnak később fagy be — kevésnek lelke tágul 's nagyobbodik koporsóig mind jobban. Alkotmányban, országglásmódban a' legnagyobb rész egyedül egynek, vagy a' népek keziben szereti látni a' hatalmat — 's így csak rövide számlál — mert az első legegyszerűbb, a' másik némelly kormány mód, melyben ő is részt vehet. Hogy csak kevés Mark Aurel, Antoninus Pius, Trajan volt, az nem jut eszibe 's vele nem gondol; hogy ellenben több nem vezethet keveset józanul, hanem néhány sokat, annak eldönthetetlen igazságát nem is gyanítja, ámbár a' népkormány nem fér jobban össze a' természettel, mintha több kocsis hajtana egy lovat, vagy egy hadnál számosabb tábornok volna mint közvitéz. Csak kevés számlál 'hosszabb időre 's keresi képviselői alkotmányban bátor létét.

Vasuttal, csatornával éppen így van. Néhány esztendeig a' köznép keresetét csorbitja, némelly vásárt felesleggel borít el, 's az által a' közel birtokost ideig óráig károsítja, de számos esztendő leforgása után az egész vidéket elősegelli 's felemelkedésre bírja 's végre szinte mindenki, vagy legalább a' számos rész önhasznát sokszorozva leli a' közgyarapodásban. Így van a' legelők 's fűzés elosztásával, a' czéhek, limi-

tatiók, robot 's dézma lételeivel. Ha egy pár évet veszünk össze, akkor jobb ha minden mozdulatlan áll meg, ha egy fertály vagy fél századra tekintünk, akkor változás kell. A' kérdés csak az: mi kívánatosb, rövid vagy hosszú időre való ész 's abból származó pillantati vagy tartós jólét? 'S a' szerint kiki felelhet magának.

Az Egyetértés hija, melyet így is magyarázhatni, "Neked sincs, nekem sincs, mert nem értjük egymást, csalhatatlan oka többek közt annak is, hogy Hazánk jó részét viz bírja, posvány fedi, 's hogy sokszor — 's ezen ne kételkedjünk — valami rossz kotyogó malom hátráltatja egy egész vidék virágzását! Ha igazán 's öncsalás nélkül akarjuk számba venni, milly kevés mai napi haszon tartja paralizálva némelly vidékek j^öve^{te} bizonyos nagy hasznát, 's óriási előmenetelét — csak indignatioval szemlélhetjük a' Körös berkeit, Tisza, Dráva, Bodrog kiöntését, Hansaságot 's a' t. mellyeken ezernyi familiák élhetnének boldogul, mellyek tán most nyomorusággal küzködnek, vagy egészen új nemzetségek támadnának, mellyek által az ország ereje 's disze hathatósan öregbedne. Milly szép tartományokat nyerhetnének egy csepp vérontás nélkül a' hazának! 's mennyire szelidülne 's nyájasodna még anyaföldünk levegője is, ha nád és zombék helyett, mellyben most róka 's farkas csatangol, kies mezők 's mosolygó lakhelyek támadnának! Az egyetértés hija oka, hogy a' föld gyomrában fekvő legnagyobb kincs, a' vas és kőszén, csak kis mennyiségben jut napvilágra; — oka, hogy sokszor hazánkfiainak része éhezik, midőn része feleslegben tombol, 's a' haza olly testhez hasonló, mellyben a' vér nem kereng; — oka, hogy sokszor némelly helyeken természetnyinkben fuladunk, mellyek kis

becsüek ide haza, — de kincsesé válnának Amphitrite kék kristályán!

'S mért nem értjük egymást? Mert kiki különb különb időkört tűz ki munkásságának. Egyik csak magának 's magáért él; 's így előtte a' mai haszon, habár nem nagy is, legfontosb; — másik övéinek 's utóinak szenteli napjait 's így annak a' mai kár, melly idővel hajt csak hasznot, nem sajnós 's azt könnyen türi, — 's a' t. 'S ime itt állunk megint 'az egyesületek mindenek-előtti szükségénél, mert kiki vagy rövidebb vagy hosszabb időre terjeszti ki plánumit 's így azok közt p. o. kinek 2 vagy 5 esztendőre, 's kinek 15 vagy 30ra van esze, 'egyesség minden bizonnyal nem lehet soha, — 's ezen hiányt kirekesztőleg csak az egyesületek lelke pótolhatja ki, mert hidegvérü 's minden oldalú vizsgálat, melly indulatoságon tul van, olly világosságba hozza végre a' mai kis haszonnak tán holnapi nagy kárát, vagy viszont az ideig óráig lani elmaradást, vesztéségnék jövődöbeli nagy előmenetelét 's nyereségét, hogy a' magát 's ma it legszeretöbb is fog holnapra gondoskodni 's áldozni; 's az, ki eddig csak mindég holnapután akart vigadni 's ma busult, még ez órában éli világát 's ürit ki velünk egy pohár Mádi tőke nedvét azok jólétére, kiknek ezen munkát szentelém. 'S éljenek boldog megelégedésben!

A' Hitel hija oka, hogy senki nem jobbithatja földeit olly mértékben, mint természet szerint lehetönek kellene lennie. Egy erős ló közönséges uton 's kocsin 200 mázsát nem fog huzni, ez természetes; de hogy 2 vagy 3 mázsánál többet ne huzzon, az természetlen 's mindenkinek is szemébe tünik, mert a' ló erejét 's mázsa terhét combinálni kiki tudja. Hogy hazánkban 50 ezer hold birtok fél millió jövedelmet

pengőben ma nem hozhat, az is természetes; de hogy 30, 40 ezernél ne hozhatna többet 's pedig veszedelem nélkül, az a' természettel összeütközik 's még is úgy áll a' dolog. Már ezt megint nem mindegyik tudja egyeztetni 's azért vegyünk elő példát.

'Gyors Pálnak 200 ezer forint adóssága van — 's csak pengőben vegyünk mindent — nehogy tán valakit papirospénz által, minekelőtte arrul szó lesz, botránkoztassunk — 's közép számmal 28 ezer forint jövedelme. Pál ur sem a' jelent sem a' jövedőt kirekesztőleg nem szereti, de vigan éli a' jelent, 's a' mellett a' jövedő álmaiban is szép reménnyel ringatja szívét; ha mindazáltal valamely időhöz inkább hajol — az a' jelenvaló, mert jobban kedveli a' mit már megfogott, mint azt, a' mit csak foghatni reméll — 's e' részben azon észrektől különbözteti meg magát, kik csak mindig azt ohajtják, a' mi nem övék, 's kiknek még a' nádméz is keserüvé válik a' kárikon; vagy azoktól, kiknek szebb jövedő soha kátá nevet 's csak a' szűk jelen virágit tudják szedni; szóval Pál ur középuton szeret élni 's javainak ma és holnap is kívánja hasznát venni. Ez characteri főrajza.

Birtoka 70 ezer hold 's hazánk olly tájékán, hol föld 's vásár türhető. Törvényes kamatot fizet 12 ezer forintot 's ezt legnagyobb pontossággal cselekszi, mert minden adósságát, igazi hypothekát adni nem tudván, becsületbeli adósságnak tekinti. Egyéb terhei is vannak, mellyeket éppen olly szentül visz, ugymint több egyesületek tagja 's számos aláírások részese, 's ezekre kell 1 ezer forint. Falusi háztartása 's városi lakása, akár ott lakik akár nem, meg 3 ezerre 's így marad szabad rendelésére 12 ezer forint. Igazán véve tehát ez valóságos jövedelme, mert az említett kiadásokat becsülettel alig, vagy éppen nem kisebbithetni. Kamatot fizetni, kötelezésnek eleget tenni, olly szent tartozás, mint nem lopni, nem rabolni. Otthon szomszédit szívesen látni, városban jobb

társaságban élni, elkerülhetlen 's egyszersmind kelle-
mes szükség. Már 12 ezer forinttal ugyan mit fog
tenni Pál ur? Ha csillagát, mellybe sorsa helyezteté,
csak egy kissé is meg akarja tekintetni 's úgy mint
a' jó gazda birtokát ismeri, ő mint ember lakhelyét
csaka' határszéleken is meg kívánja vizsgálni, legalább
is kell esztendei utazásra 10 ezer forint. Ha az uni-
versum vagy hazájára nézve csorbának látja, hogy
vele magva szakad, ő lévén az utolsó csemete, fele-
séget vesz 's egy pár év alatt tele a' ház apró néppel,
's 10 ezer forint megint nem lesz felesleg. Ha nőtelen
éli hazaföldén napjait, annyi unalmat lel házánál 's
ha birtokához képest nem költ, lova, szakácsa 's a' t.
nincs, jó barátinak száma olly szűk, hogy 10 ezer
forint egy kis előmenetelre a' világban alig lesz ele-
gendő; — szint úgy nem, ha valamelly gyűjteményt
állít fel, vagy tán éppen antiquarius.

'S így ha 10 ezer forintnál több el nem kél sze-
mélyére, a' mi legnagyobb kesűsüde volna illy helyzet-
ben — a' 70 ezer hold föld javításra esztendei 2
ezer forint marad, melly olly kiterjedésre annyi mint
egy szekér só a' Dunába. Ezen 2 ezer forint meg se
fog látszani 's olly kevés, hogy alig hajt hasznot. 'S
így Pál ur azon dilemmában áll, hogy vagy 'télen
gubában 's nyáron pőrén harmincz esztendeig mind-
egyre oda haza lakják és javítson, vagy a' 70 ezer
holdat szinte in statu quo hagyja, mert javításra adós-
ságot tenni, 'a' mi pénzbeli elrendeltetésünkben, bi-
zonyosan nem csak az ügyetlen gazdát, de még a'
józan Gyors Pál urat is teukre hozná; habár eleinte
csak 5tel 6tal fizetné is 100zát, midőn javítási tán
10et 's többet is hoznának 100tul.

'S itt látszik legvilágosabban, milly természet-
lenségbe helyezteteti a' Hitel hija a' magyar gazdát!
Ugy lenne Pál-ur boldog, ha sorsához képest élhetne
's egyszersmind jószágit javíthatná is; most vagy egyik
vagy másikkul ki van rekesztve; úgy boldogulhatna,

ha 200 ezer forint adóssága mellé még 200 ezer forintot venne fel 's azt józanon jószágiba investiálná, hanem egy uttal bizonyos is lehetne, a' mirül ma senki sem az, hogy ok nélkül pénzt fel nem mondják, a' mitül az adós egyedül akkor szokott lenni mentt, midőn a' hitelező tudja, 'hogy pénzéhez juthat kétség kívül szinte minden órában.

Ha tapasztalás nem mutatná, melly Hitelt szül ezen lehetőség minden pillanatban pénzéhez juthatni, azt csak természetes pszichologiai érzésünk is megbizonyitná, hogy ezen könnyűség 'minden órában magunkéhoz juthatni' mennyi nyugalmat 's lelki csendet terjeszt keblünkbe! mellynek hija sokszor legkisebb ok nélkül lázítja fel a' hitelezőt 's buktatja el szinte kincsei közt az adóst! 'S nem így van? —

Tudom néhányan így fognak ezek ellen kikelni: "nem mondhatni, hogy mindenütt hátra volna a' mezei gazdaság 's még nálam is már egy és más előre ment, hogy pedig hypothekát nem tudna adni a' magyar földesur, az éppén nem áll 's ugyan hol tudna adni valaki bizonyosabbat? „ Ki azt: hogy egy kis váltó gazdaságot, egy pár birkaaklot állított 's mivel már egy canalist huzott, jobbágyit regulázta 's kis bükkönyt, lóhert termeszt, ugyancsak derekas industriának tartja — ámbár igen meglehet, hogy mostani állapotunkban ez legjózanabb — az minden bizonnyal csak mindég anyaföldét tapodta, soha külön nem volt, jobbat nem látott 's így a' tárgyul csak úgy ítélhet, mint vak a' színekrül — 's ilyenekkel keserves világosságot keresni. A' mi pedig a' hypothekát illeti, ne gondoljuk, hogy az igazán mienk legyen, a' mihez mindég csak holnap 's tán soha vagy igen későn juthatunk.

'S továbbá vegyük tekintetbe, hogy adott hypothekánkat — bár az tán igen felséges — a' külföldi 's legközelebb szomszédságunkbeli pénzesek ollyasnak általában elismerni nem akarják; 's ezen állításomat azon

számosak legjobban bizonyíthatják, kik pénzt kerestek kün, de magoknak, — mert mások számára volt elég a' lądában — nem kaptak. —

“Hisz a' liquidi debiti pör elvégződik hat esztendő alatt” új ellenvetés! Ha ezt megengedem is, noha tapasztalásom szerint igen kételkedve, mit ér a' hypotheka, ha teszem tőkém, a' mi mindenem, 1830ban adom ki, 's több esztendőig kamatját, sőt hírét se kapom, éltemen azonban unalom, kedvetlenség, pénz szűke rágódik 's végre 1835ben éppen egy esztendővel a' szerencsés executió előtt meghalok; vagy ha életben maradok is, az adós a' törvényes foglalat ellenállással hátráltatja 's ha új galiba után az ítélet végrehajtatott, az elfoglaltat, melly még kérdés miként kamatolna, ismét erőszakosan visszaveszi 's a' t.! 'S nincs e ezen rajz az életbül meritve? És még is jó hypothekárul mernek némellyek szólani!

A' LEGELŐK, FÁIZÁS 'S BIRTOKOK EL NEM VÁLASZTÁSA

mennyi negativa' sőt még positiva kárt szül, arrul már a' számosabb rész meg van győződve, hála az egeknek! 'S ha elosztatások még legtöbb helyen végbe nem ment, igen természetes, mert vagy meg akarja az osztozó részek kzt egyike a' másikat csinálni, a' mi az erősebbnek könnyebb, mint a' gyengébbnek, vagy a' principium valósitása igen nehéz és szövevényes.

Mennél nagyobb a' műveltség, annál több ágra oszlik minden tudomány, minden mesterség, 's mennél jobban eloszlik, annál magasb lépcsőre emeltetik, mert minden ágán külön ember lévén azt legnagyobb tökéletességre bírhatja. 'S csak azon földön lehet a' gazda veritékiért megjutalmazva, mellyen

egyedül maga 's nem más 'gazdálkodik, mellyen ün-marhája legel csak, 's nem minden bitang ront 's tipródik.

Legyenek Smith és Young hauerai, kiknek halhatatlan munkáit tudom az Olvasó ismeri, ezernyi áldással üdvözölve; az ő erős eszek 's fáradhatlan vizsgálatik gyümölcse már hazánkban is lassan lassan pirosodni 's érni kezd. 'S így a' birtokok elosztásáról se ujat se jobbat nem tudván mondani 's még a' nálam léleekben sokkal tehetősb sem, mindenkit az említett munkáira utasítok.

A' CZÉHEK 'S LIMITATIO FELESLEGE.

Majd minden monopolium egy pár évre hasznos, 's eggyel mással provideálja a' sokaságot; de hosszabb időre minden 'hathatós köz előmenetelnek legmagasb 's tetemesb gátja; úgy van a' privilegiummal is. Bizonyos időre mind arra, ki bírja, mind az egésze nézve felette hasznos, örökre pedig nem csak a' közönségnek, de végre sokszor még annak is káros, ki vele fel van ruházva. Ezt paradoxnak látja sok, érzem, 's igazán olyan is képleg, kár hogy fel nem világosíthatom úgy, mint kívánnám, de egészen félre vezetne a' felvett tárgytul; azonban állításom megerősítése végett közbevetőleg azt még sem hallgathatom el, hogy a' magyar Nemesember pénzt kölcsön rendszerint nem kap, midőn a' városok fel sem is akarják mind azt venni, a' mivel kínálják! A' mi többek közt egy nagy haszná a' privilegiumnak.

A' czéhek örökké hátráltatják a' természetmennyek 's mesterművek árainak egymásközti rendes arányát. A' búzának köble felmegy 20 forintra — volt eset — 's vele a' csizma ára is, — és ime leesik búzánk megint 5 forintra. de a' csizma mind fenlebeg 's csak lassan

lassan ereszkedik le 's tán éppen annak legnagyobb kárával, ki a' czéhek mellett leghevesebben kel ki.

A' limitatiók pedig 's kivált a' hus limitatiója annak oka, hogy mezei gazdaságunk egy sarkalatos talpköve béna, 's így egy lábbal a' levegőben áll. Igaz, hogy megszünések egy 's más kellemetlen de csak ideig óráig tartó következt szülne. Egy helyen sok is, más helyen pedig igen is ritka lenne a' szabó, csizmadia, asztalos 's a' t. de kivált mészáros. Itt megbüdösödne a' hus, ott jó darabig nem is lehetne kapni, vagy csak igen drágán. — Sok nagy érdemű ur nem ritkán még vasárnap is halat enne hus helyett 's a' t. 'S ezen zavar, tagadni nem lehet, eleinte igen kellemetlen volna, 's tán hosszabb ideig is tarthatna; de végre a' földesurakra, mint nem különben a' parasztságra árasztna legnagyobb hasznot.

Minden változásra, legyen az legislegjózanabb, fog minden bizonytal valami zavar — crisis következni, 's ezt kiállani mindenki nem akarja, vagy nem tudja, 's kétséget nem szenved, hogy az átváltozási időszakban minden rendetlenebbül forog mint az előtt, 's hogy így azok, kik előre combinálni nem tudnak, megijednek 's minekelőtte a' szébb rend helyre állott volna, már a' kezdettel fenhagynak 's magokat régi helyzetekben még jobban leszegezik. A' régen sínlődő azon fordulásban, mellyet megint az élet felé teszen, még rosszabbul, vagy legalább fájdalmasabbul érzi magát, mint az előtt. Azon birtok, melly jobb lábba tétetik, átváltozás idejében alig hoz jövedelmet, de legyen csak vagyonsbeli tehetség 's békes-tűrés, rövid idő alatt sokszorozva téríti a' kárt vissza. De ha elegendő pénzbeli tehetség nincs, jó ideig szinte minden jövedelem nélkül ellehetni; — ha belső csend nincs, bevárni azt, a' mit csak az idő hozhat meg; — 's ha kivált nincs elég lelki függetlenség, egyenesen járnai a' czél felé, nehogy azok pletykái 's mende-mondái eltántorítsanak, kik mindenben találnak hibát,

csak magokban nem 's csak mások iparkodását tudják gátolni, míg magok semmit se képesek előállítani: akkor jobb mindent régi lábön hagyni, mint nem különben sokkal bölcsőbb ahhoz való tulajdon nélkül semmi nagyobbat 's komolyabbat nem kezdeni, hanem inkább kis körben 's fény nélkül használni. Senki se kívánja egyébaránt, hogy a' világ scenáján kiki rolát játszon.

A' hus megállapított ára minden derekas hizlalást haszontalanná tesz, hol pedig a' hizlalás haszontalan, ott a' gazdaságnak sarkalatos talpköve hibázik. A' jó hus nem drágább mint a' rossz 's így mért törekedne a' gazda jobb húst állítani? A' fagyúért? Az nem fogja mindég 's kivált hol a' mező szűk 's egyéb 's jobb hasznát is vehetni a' legelőnek, a' hizlalót elégségesen jutalmazni; de hisz az is limitálva van, 's nincs e abban valami természetlenség, hogy valamely portéka jó és rossz minéműségében egyenlő áru legyen? A' mi pedig a' természettel összeütközik, ideig óráig akár mily fényes és jónak látszó következési lennének is, végre minden bizonnal sikertelen marad; sőt többnyire kárt 's veszedelmet szül.

'S ugyan egyéb természetményinkre nézve micsoda következése lenne annak idő jártával, ha teszem a' legjobb bor 's legrosszabb, a' legtisztább buza 's konkólos, a' legszebb gyapju 's legdurvább 's a' t. egyenlő áru lenne? 'S milly szép industriát következtetne illy elrendelés! A' hus dolgában pedig ne gondoljuk, hogy máskép van az eset, sőt ott tán a' limitatio még sajnosb következésü, mert egy helyett két rosszat okoz, t. i. hogy azon gazda, ki jövedelmiben hizlalás nemléte miatt igen károsodik, élte folytában a' legrosszabb húst is rágja pasztoralis hazájában! — 1811 és 1816ik esztendei szűk időkben, midőn a' mészáros czéhek teljességgel húst vagy nem vághattak, vagy vágni nem akartak, éppen csak azzal segíthettek számos megyék magokon, hogy mindenkinek megengedték

a' húsárulást. — Mért nem látjuk ezt minden időben így? —

Ha egy gonddal vizsgáló utas hazánk földét bejárna, de nem kastélrul kastélra, curiárul curiára, hanem minden protectio nélkül — pedig illy utazás hasznos, mint nem különben olly házasság szerenesés, melly valódi 's nem csak ünneplés 's táncz közt lett ismerkedés következése — minden protectio nélkül mondom, azon következtetést huzná testi táplálásunk tárgyairul, hogy vagy igen kevéssel elégedünk be, vagy igen szegények vagyunk. Keveset kivéve, vendégfogadóinkban, koresmáinkban igen alávaló hust, felettébb savanyu bort, szörnyü sovány baromfit 's még ugyancsak rossz kenyeret találna. Ő természet szerint hazánkat földművelő tartománynak tartaná, — mert még fabrika vagy manufactura nyomdokát se venné észre 's minden bizonytalansággal tudakolná a' német kellert "Ugy látszik, a' legelő itt igen kevés és szük, mert a' hus olly sovány,, 'koránt sem uram, itt 6 ezer holdnál több a' legelő". — "Lehet e az Istenért! 6 ezer hold!!! "De a' buza, rozs 's ennek alja igen drága ugy e, mert a' kenyér olly savanyu 's alávaló, a' nyomorult csibék pedig mintha éhen veszték volna,, 'Éppen nem — most igaz felment egy kicsinyt, de néhány esztendő előtt semmi ára sem volt 's csak nem megrothadott". "És tán akkor is csak illy hitványok voltak baromfiatok mint most? Ez már furcsa. De a' szőlő tudom nem igen érik meg, mert olly fanyar és zavaros a' bor,,. "Sőt igen is korán érik, már September végén szedik 's aztán annyi van, hogy el sem adhatni". "Már ez különös 's ugy látszik, valahol hibának kell lenni,, —

'S ugy látszik — 's valóban, ha igen dicséretes de itt helytelen hazaszeretet által magunkat csalni nem akarjuk, az utazó igazat mond, 's hogy mi Magyarok a' szép ökröt inkább nézzük, mint sem esszük 's ha esszük is, nem ide haza, hanem Bécsben esszük.

Hogy mindent, a' mit természetünk, jutalmasan el is adhassunk, azt elérni bajos, de az is lehető 's majd annak idejében kifejtjük — de ha semmit sem adhatnánk is el, legyen legalább annyi eszünk, hogy mindenünk a' tökéletesbhez legközelebbre járuljon.

Soha sem emeli fel az embert egy történet a' lehető legmagasb megelégedésre, mint csak ritkán gázolja el egy csapással a' sors egészen. A' megelégedés mint a' megnemelégedés közönségesen sok kellemes bényomások 's érzések sommája 's viszont egyenként véve, mint p. o. mindég rossz hussal élni, meg vagy megnemelégedésünkre alig van befolyások, de összesen és számosan véve az embert boldoggá vagy nyomorvá tehetik. Rossz kenyérrel, savanyu borral, hitvány baromfival, kemény hussal élni több esztendőig olly házban, mellyben hűdös szag, számtalan szunyog, bolha, csimasz, csótány 's egér van, füstölög a' kályha, közel éles haranghoz, munkás kovácshoz, vagy olly udvarban, hol sok a' kutya, szám nélkül a' lud, kacsza, tyuk; szük csizma 's nadrág, mellyben nem léphetni, fogfájás, ostoba eseléd, süket szakács, sánta paripa, részeg kocsis, unalmasokkal társalkodás, szomszédban hegedü - trombita - tanuló, magyarul nem tudó hazafi 's a' t. ki élhetne soká ezen körülmények közt? 'S így bizony nem hijáavalóság a' jó 's porhanyu hus mindennapi használásunkra, ha egyébként a' gazdát nem gyarapitná is.

Eleget kísér nálunk már gyermekkorában két huszár is, 's minden tetteit magasztalja, mert így hópénze felemeltetését reméli. de el nem éri: ha csak ezer lépést tett is a' kis Gróf, jó gyaloglónak állitják; ha

oda haza egy exament adott 's szülei nagyobb hivatalban vannak, minden bizonnyal eminens lesz; ha sok kísérvél atyja jószágira megy, ott már várják 's ő mindent csak ünnepi állapotban lát — 's végre egészen kitanulván azaz iskoláit végezvén oda haza Gróf Nhez, Báró Mhez, onnan Vice-Ispán 's onnan F urasághoz élettapasztalás végett utaz — váltott lovakkal járja be a' hazát — volt mindenütt, 's mindenütt jól fogadták 's még nyaratszaka Füreden 's Mehádián is mulatott, most pedig, minekutána Velenczében 's Monachiumban külföldi höleselkedést lelteni hat hetet töltött, hivatalba lépett, 's ime ismeri a' hazát, külföldöt 's angol parlament-rül, francia camerákrul szól 's azt fejtegeti hallgatóinak: mikép szegénydett el Gallia mezei gazdasága, 's hogy romlik majd még Britannia gőz 's egyéb erőművek által, ha ha! 's a' t. Már ilyenek csak javát kóstolták honjoknak, a' boldogok! 's csak úgy ismerik, mint mi azokat ismerhetjük, kiket nagy világban csak legszebb köntösikben 's csak olly pillantatokban láttunk, midőn a' legtermészetesb ember is vagy valamelly rollát játszani, vagy belsejét a' sok fagy ellen, mellyre talál, egészen elzárni kéntelen. 'S aztán illy felvilágosított 's a' velő közepéig kicsinosodott elmék peroralnak a' limitatio, czéhek 's több illyek szükségérül: "Másumt jó lehet a' limitatio eltörlése, hol több a' népesedés, több a' consumens; legyen csak ki egye 's a' t. majd lesz hus — 's most is hol lát az ember derekabb göbbölyt 's a' t. mint nálunk,,.

Makkbul mindenütt tölgyfa lesz, habár egy hazában nagyobbra, másban kisebbre nő is; a' ló csikaja csak ló marad, akárhol csikózzák is, ámbár itt derekabbban, ott hitványabban tenyészik 's a' t. Ugy éppen azon egy oknak akárhol hasonló következési vannak, — 's ha más országokban tapasztaljuk, milly nagy hasznót következett a' czéhek, de kivált a' limitatio megszünése, ne kételkedjünk, hogy ide haza is áldott

következéseket ne szüljön 's annál bizonyosabban, mert Hollandia, Britannia, Németország 's honunk közt olly különbség se éghajlatra, se életmódra nincs, mint tesszem Grönlandia 's a' Jóremény-foka közt. Mi a' keresztény vallás 's józanabb philosophia által Európában, mellynek hossza 's széle olly csekély, inkább csak egy familiabeliek vagyunk. A' mi pedig a' jó magyar gőbölyt illeti, az egy igaz kövér angol ökörhöz hasonlítva csak olyan, mintha pályára készítettett volna el!

Hogy a' czéhek 's limitatio megszűnése nagy hasznot hajtana 's igen könnyen eszközölhető is, kételkedni nem lehet; 's ha kételkednek is néhányan, kik a' dologhoz érthetnének, 's magyar hazánkat 's a' külföldet jobban ismerik mintsem fentebb említett magnásunk, minden bizonnyal olyanok fognak az új systemában eszközölhetetlen, a' természet 's jó renddel meg nem egyeztethető képzelgéseket találni, kik a' mellest ártatlan jövedelmek baráti, mellyek se nem mezőből, se nem manufacturákból kerülnek, hanem egy kézből másikba csusznak; vagy kik mostani helyzetetések miatt a' középszerű hus javát eszik 's csak olly áron szeretik fizetni a' jót, mint szegény ember a' csontot fizetni kéntelen. 'S illy igazság-szeretők vannak többnyire a' józan ujtás ellen 's minden előmenetel útjában.

A' ROBOT VAGY SZAKMÁNY

létele még nagyobb figyelmet érdemel 's azon kárt, melly belőle háramlik, éppen olly bajosan tagadhatni, mint azt hogy $2 \times 2 = 4$. 60 ezer robot egy esztendőben szint azon munkát viszi végbe, mellyet 20 ezer napszámmal könnyen el lehetne végezni. 'S ki nem tapasztalta, ki robotban is, 's béresek által, de kivált contractus

szerint dolgoztatott, hogy azon munkát, melyet egy egész helyes jobbágy rossz ekéjével, filigrán szekerevel, gyenge marhájával 52 nap, vagy ügyetlen cselédje 's gyenge koru gyermeki által 104 nap tud végezni, maga béresivel, jó szerszámmal 's erős marhával, vagy contractus szerint a' mondott idő egy harmad része alatt nem vihette volna végbe! A' manipulans gazda soha sem tudja ott, hol robottal dolgoztat, a' munka 's erő közt forgó helyes aránylatot feltalálni 's vagy igen sok vagy igen kevés munkást rendel; vagy ha eltalálná is az igazi idomatot, előre nem látható eset következtében sokszor vagy igen sokan vagy igen kevesen állnak ki a' munkára 's így az uraság dolga — a' gazda keményebb vagy szelidebb karaktere hozzájárultával sok helyen gyakorta vagy elkeseredve, vagy nevetve vitetik végbe. 'S már ha egy véghatárnak lenni kell, hála hogy jobbára henylélve 's időpazarolva vitetik, nüntsem hogy a' parasztság, melly a' haza legszamosb 's így legfőbb tekintetre méltó része, véres veritéke által eszközöltessék az itt amott szebbnek látszó művelés. Igaz, a' henylő 's rest mezei gazda sorsa, ha máskép vidám 's tetszetes is, a' mi egyébiránt nem hévmértéke a' szerencsének, többnyire olyan szokott lenni, mint a' tücsöké, melly nyáron danol 's télen koplal —; de ellenben se bot se vessző nem hozott még egy országot is virulásra 's csak halvány 's rossz illatu virágokat termeszt a' kényszerítve dolgozó kéz; — 's akárki mit mond, csak azon társaságbeli szabadság, melly mindenkinek helyzetése szerint igazait 's terheit kiszabja, emelheti fel az egészet legdicsőbb pontra; 's kit a' sors alacsony helyzetbe tett, hol kézi munka által teljesitheti be czélját, az ne vesztegesse óráit hijába, hanem állhatatos munka legyen foglalatossága, de arra ösztöne 's vágyódása is legyen. 'S azon okoskodó, ki éretlen philanthropiai érzésből a' parasztgazda vállairul le akarja venni a' munka terhét, szerencséjére nem tesz több jót, mint

az, ki ötéle minden szebb örömet, melly önbees 's lelki függetlenségre van oltva, el akar tiltani.

Unalom a' rosszra hajló embert rosszá, jóra hajlót boldogtalanná teszi, 's valóban szánakozásra méltó, kinek az életben dolga nincs. Nem az tesz igazán jót embertársival, ki őket, már mikor elnyomorultak, Rumfordi levesekkel tartogatja, hanem a' ki úgy intézi dolgaikat, hogy tenkre ne juthassanak 's magok tudják munkásságik által elejét venni jövő elaljasodásoknak. Fáradjon a' szántóvető ember még jobban, mint most fárad, de nyugta 's jutalma is szebb legyen. Most a' magyar paraszt szeméire sokszor vetett restségének oka, ha annak legbelsőbb velejére ereszkedünk, többnyire nem egyéb — ámbár mindenféle álorczát vesz magára, — mint a' bizonytalanság 's gyarapodhatásáról kétségbeesés.

Éppen úgy nem lehet soha azon gazdaságbeli tiszt olly serény, kinek jutalma mindég egy; akár fárad akár henyél, mint a' ki becsületes uton állhatatos munkásságának hasznát is érheti. A' mi pedig a' kézimunka veszteségét illeti, melly iszonyú az minden esztendőben! Megengedem, hogy számolásom hibás 's hogy robot által két harmad rész munka nem vész el, mert gyengekoruak is mennek robotba 's azok ellen meglelt idejü béreseket számíthatnánk. Vegyünk azért számításunkban csak egy harmadnyi veszteséget 's hogy annyi elvész, tán még az se tagadná, ki a' robot feltalálója volt; vegyük továbbá számba az 52 vasárnapot, a' sok ünnepet, bucsut, vásárt, rossz időt, katonák körül jobbára elfecsérlett erőt 's a' t. 's azt fogjuk következtetni, hogy nem annyira népesedésünk csekély, hanem systemánk hiányos; hogy nem azért fedi posvány 's díszteleníti sivatag a' hazát, mert nincs ember, nincs kéz, hanem azért, mert annyi munka foganatlan vész el. — Hát még az ingyen utesinalásnál, mellyre gyakran 4—5 mérföldről hajtatik az adózónép, és sokszor más 4—5 mérföldről visz egy dézsa

kövecset, 's a' t. mennyit vesz a' köz gyarapodás! Egy berek-szárításnál próba tétetvén az világosodott ki, hogy azon kiállított munkások, kik végrevitt ásások szerint fizettettek, tizenháromszor annyit dolgoztak, mint kik ingyen kínszerítették munkára.

Senki sem akarja azt, hogy a' munkáló ember ne nyugodjon — hisz mért fárad egyébért, mint testi 's lelki csend végett; sem azt, hogy vasárnap 's ünnep ne legyen, mert meg kell adni lélekisméretesen a' mi Istené; senki, hogy bucsu, vásár 's más alkalommal a' jobbágy ne vigadjon 's a' t. de azt a' természet úgy kívánja meg, mint a' józan belátás, hogy ha kiáll dolgozóra, azt emberül vigye is véghez. Már hácsak a' robot által okozott harmadrész veszteséget vesszük is fel, 30 millió napszámánál, melly minden esztendőben szolgáltatik hazánkban; 10 millió vész el! És ha ezen erő el nem vészne 's ésszel lenne javításra fordítva, ugyan mit állitana elő csak 30 esztendő forgása alatt is!

„Munka, munka a' nemzeti gazdaság talpköve!” Igy áll elő sok, dicséretes hévvel Say, Ricardo, Malthus, Sismondi neveire támogatva. Holott nem a' munka, hanem a' 'jól elrendelt munka, szóval az 'ész a' nemzeti gazdaság talpköve. Ha 1830ban minden erőmet legnagyobb serénység 's állhatatossággal arra fordítom, hogy egy nagy gödröt ássak 's azt 1831-ben megint betöltöm 's úgy tovább, akkor munkámat egészen hijába vesztem; ha ellenben úgy tudnám elrendelni, hogy embereim csak egy lépést se tegyenek haszon nélkül, akkor minden munkám nyereség lenne. Ezen véghatárok közötti járás — az idő viszontagsági, vásár szerencsési, egyéb veszélyek hozzájárulásával — határozzák el a' munka nagyobb vagy kisebb hasznát 's hogy ki ásott mélyebb vagy kisebb gödröt. A' holland 's angol gazdák csak kis gödröt ásnak; mi meg

igen mélyeket ásogatunk 's aztán megint betöltögetjük: azaz náluk igen kevés munka vesz haszontalan, nálunk pedig nagy a' munkapazarlás.

És mi, kik másokban kötelességek teljesítését jobban meg nem kívánjuk, mint magunk végbevinni tudók — valljon, ha parasztok volnánk, dolgoznánk e robotban olly jobbra 's balra nem tekintő szorgalommal, mintha valamelly bizonyos pénzért folytatnók munkánkat, mellyet tetszésünk szerint hat vagy tizenhat nap alatt végezhetnénk? Dolgoznánk e olly veritékkel másoknak, mint magunknak? Tegyük csak személyünket más helyibe, mert csak úgy ítélnék jőzanon, igazságosan 's ne gondoljuk, hogy az embert ki lehessen természetébül 's gyarlóságibul vetkeztetni.

Hogy egyben másban tett jobb rendünk szép gyümölcsöket hozott már, lehet e azon kételkedni? Alföldön hány birtok nem áll ahoz képest a' millyen volt, olly vigan ma, mintha halálbül támadott volna fel? Milly kevés esztendeje, hogy H---- azon szép és hasznos jószágok helyett, mellyek ma több nemzetségnek Selmecz 's Kőrmöcznél különb arany bányái, inkább a' Budai malmot vette volna át? 'S ha nagyru kicsinyre okoskodunk, a' rendes felosztásnak haszna szembe tűnik, kivált ha több birtokost tekiütünk, kik apjok jószágiban osztottak, 's most az idők mostohasága mellett még is jóval nagyobb jövedelmek van egyes osztalékrészbül, mint eleiknek valaha az egészbül volt. 'S így ha előre mehettünk a' mezeigazdaságban eddig, mért nem mehettünk utóbb is? Hisz tán a' tökéletesség pontján csak nem vagyunk még?

Az egyetértés, Hitel lábraállítás, birtok elosztása, czéhek 's limitatiók eltörlése következtében volna mit dolgozni a' parasztgazdának, úgy hogy robotolás helyett nem volna szükség a' kék eget esudálni, kivált ha a' dézma megszűnne.

D É Z M A.

Young, ki a' józanabb mezeigazdaság apostola, azt mondja: 'a' mezeigazdaság megrontására a' dézmánál sikeresbet kitalálni nem lehetett'. — Mennél jobban iparkodik a' jobbágy, annál jobban büntetetik, mert mennél többet természet, annál többet kell adnia 's a' t. Hogy megijed most sok, ohajtásomnak tán valahai teljesedése 's dézmája elmaradása miatt! pedig kár, mert éppen az, ki attul elesne, más kűfőkbűl annyi hasznot meritne, hogy azon időt, mellyben neki dézmáltak, soha többé vissza nem kívánná. Tekintsűk Britannia legnagyobb részét, nézzűk Galliát, Meklenburgot 's a' t. 's vizsgáljuk millyen volt dézma alatt 's millyen most a' mezők állapotja? És ha egy bizonyos gazdaságbelli mód valahol temérdek hasznot hajt, mért nem hajtana másutt is szinte nagyot, ha a' körülállások egy és más helyen nem igen különbözők; 's mi igen nagy különbség van Gallia és honunk közt? — Az hogy azt két oldalán tenger környezi? 'A' mi földűnk ellenben jobb, és ezen hiányt helyre űti? — Kereskedési fekvése helyesb? 'Most már akadályt az emberi ész 's akarat nem ismér'. Hogy kormányunk más? 'S hát Urunk hátráltatja e előmenetelűnk, gyarapodásunkat? 'S így bátran elfogadjuk azt, a' minck másutt annyi sikere van. —

'S ugyan mostani systemánk olly helyes e, hogy abban megmaradni kívánhatnánk? Hol nyujt birtok kevesebb tiszta jűvedelmet, mint nálunk? Ván 's egyéb terh fekszik rajtunk, igaz; de hát más tartományokban a' terh nem sokkal súlyosabb e még? Van, nem tagadhatni, nálunk is dűs, de mennyi jűszágbul, milly kiterjedésű földekbűl kerül ki a' jűvedelem? 2 ezer, 3 ezer hold allodiumot hány bir köztűnk, 's milly szegény legény még is mind a' mellett? Másutt minden adó 's terhek lerovása után is olly jűszágbul két vagy

három annyi haszon maradna a' birtokos kezei közt. Ha külföldi nem olly gazdag mint mi, oka ennek nem az, hogy az ő egy hold földje kevesebb tiszta nyereséget hozna mint nálunk egy hold föld; hanem hogy nálunk számos az 50 ezer, 100 ezer, 200 ezer holdnyi birtokos, mint önálok 's így kevesebb ember közt van a' kincs.

Sok azt gondolja, hogy a' földesur jobbágya ellenében úgy áll, mint két kártyás egymás ellen, kiknek egyedül egyike nyer 's éppen csak annyit nyerhet, mennyit a' másika vesz. Ezen hibás' előítélet többnyire mindenütt a' két felekezet közt annyi hiedelmetlenséget szül, hogy földesur 's 'jobbágy közt barátságos egyezés hazánkban valóban csuda. Józanabb ezen balvéleményt letenni, 's inkább egyetértni 's hol látjuk, a' jó példát követni; mert talpigazság: hogy a' természethez közelebbjáró rendelkezések által, mind birtokos, mind szántóvető határtalanul jobban birhatná magát. Jobb ha igazán gazdagok vagyunk, mintha azoknak tartatunk; jobban cselekszünk, ha belül van köntösünk béelve, 's nem kívül nyusztal prémezve, 's mi tudjuk, hogy nem fázunk, mintha mások hinnék csak, be melegünk van. Nem ér semmit azon rossz szagu tömjén, melly csak nemesi születésünk illatját terjesztgeti; hasznosb — ha szebb oldalirul nem is tennék említést — inkább a' szó méltóbb értelmében nemeseknek lennünk; minthogy nem ér annyit nemesi virtualitás, mint kereskedő készpénze, — 's nem ritkán picziny 's nemtelen ember lakja a' palotát, midőn a' nagy 's nemes pénzért dolgozik. A' világ évrázból azt tanuljuk, hogy a' jobb, engedőbb 's szelidebb földesur mindég legvagyonosb 's legboldogabb birtokos is.

A' szerencsének úgy vannak törvényarányai, mint a' szépnek 's izlésnek. Azért mert mindenki ön szíveltjét nézi legingerűbb 's legszebbnek, még is csak egy Hebe, egy Venus van. És azért mert egynek

legégőbb öröme Neszmélyiben 's Egriben, másnak pedig Vitényédiben 's Kospallagiban van rejtve, még sem lakik a' szerencse se borban se dohányfüstben. 'S így azon okbul, mert emennek privilegiumi 's praerogatívái vannak, amannak pedig nincsenek, még nem az foly, hogy az első szerencsés, a' másik nem 's a' t. hanem hogy mindenki különös uton, mellyet helyzetéhez képest a' sors tágasbra simábbra, vagy szükebbre göröngyesbre tűzött ki, találhatja csak fel a' szerencsét, vagy legalább annak szelidebb rokonát, a' megelégedést. Már a' magyar Nemes ezen szeretetre méltó házitársat — csekély tapasztalásom 's ítéletem szerint — legbizonyosabban találja fel a' hű jobbágy-ság, előretörekedő hazafiság 's minden földije magasb felemelésére magán erőt vevő eszközlésekben 's áldozatokban. — Ezek fejtik ki a' mesterséget, művészetet, tudományt, ezek nevelik a' becsületet, polgári erényt itthon, 's hoznak diéséretet 's hirt a' Magyarra oda künn. — És ugyan nülly szomoru utakon keresik a' megelégedést sokan 's a' világ minden kecséi és varázsai közt hánynak nem egyéb élete, mint 'iszonyu üresség, vagy fel nem ébredt plántalétel? A' Magyar szivét semmi sem töltheti tökéletesen bé, mint az igazán nagy, nemes és szép! — 'S nem érzitek é ennek igazát honunk néhány nem hűtelen, de csak elbódult fiai?

Beesésb azon föld mellyen sok a' burján sok a' vadócz, annál, mellyen semmi sincs, 's jobb azon fiu, ki véthet, ki hibázhat, mint a' ki még rossz se lehet, 's jósága nem különb, mint a' fogatlan eb szelidsége. 'S boldog a' magyar nemzet, hogy testi 's lelki erő élesztí fiait! mindennel bővelkedik a' haza, csak vagy nem tudjuk becsülni, a' mit birunk, vagy el van rejtve a' kincs 's nem mozog az élet elég gyorsan, állhatatosan 's úgy mint kellene.

Hány szép talentom fénylik maga kis körében, mert mi nem keressük fel; 's hány nagy érdemü él

elfelejtve 's koszorutlan mint idegen, önhazafiai közt!
 'S mennyi előtüntetésre való erő, mennyi élesztő fekszik a' föld gyomrában, melly csak kezeinket várja!

Azonban végezzük a' szakaszt ezen jószándéku kis tanáccsal 'hogy kiki, ha practicus jó gazda nevét méltán akarja viselni, jövedelménél kevesebbet költsön. Legyen egyébaránt akár váltó, akár három calcaturás, méneses vagy birkás gazda, velem akár kezét fogjon, akár ellenem keljen ki, — az egyetértést, hitelt, legelők osztását hijáavalóságoknak, a' czéheket, limitatiót, robotot, dézmát ellenben igen fontosnak tartsa is — mindegy; mert valódi nyereség a' gazdaság philosophiája.

Illy elavult recipére az Olvasó nem volt elkészülve ugy e? 's valamely uj angol methodust várt tőlem, de én megvallom, hogy jobbat még eddig ennél sehol se lelhettem.

MAGYARORSZÁGNAK KERESKEDÉSE NINCS.

A' mit az ember átlátni 's megismerni fáradság nélkül nem tud, azt közönségesen inkább azon oknak tulajdonítja, melly apárul fiura, mint valamelly igazság, axiomakép ment át; mintsem annak józan 's egészséges létét, vagy nemlétét önerejével vizsgálná meg; inkább a' régi szokás göröncsös útján izzad élte fogytáig, mintsem pillantatokig eszét fárasztná egy kissé 'jobb systema és simább ut feltalálása végett. 'S valóban ugy látszik, mintha lelki erőltetés jobban fárasztana sokat, mint testi dolog; éppen ugy mint az elefánt jobban izzad, ha észbeli munkásságra taníttatik, mintha legnagyobb terheket raknak hátára; 's a' kutya és ló sokkal inkább fél 's retteg az értelembeli kifejtésekre czélzó gyakorlástul, mint minden egyéb munkátul.

Az ország sok tájékin zsiros, fekete vagy ragadó agyag földeken ásatik 5—6 ölre egymástul közegyenleg két mély árok, 's az áldott termékeny föld árkok közé domboltatik fel, száz meg száz szekér, ezer meg ezer ember mozog, 's a' ráfordított physikai erogatum iszonyu. Az idő száraz, 's így a' munka, melly mechanic foly, józannak látszik, midőn 'egy kis észfárasztás után haszталannak mutatkozik. Ki kisedekorátul fogva illy manipulatiókhöz nem szokott, mint mi, 's eltökéletten el nem hinné azok általányos szükségét, azt gondolná, 'hogy a' lakosok valamelly igen nehéz foganzatú plánta alá készítik el a' helyet, 's bámulva értenő, hogy a' munkások 'képzeletek szerint országutat

készítnek, melly minden tréfán kívül hazánkban sok helyen buza alá alkalmasb lenne, mint utazók 's társzekerek számára. Mennél magasb a' töltés, annál jobbnak vélik az utat némelly 'vármegye és szabad királyi városbeli utkésztők, 's mennél domborubb, a' viz lefolyására, annál helyesbnek; midőn azonban a' magasb töltésnek közönségesen csak azon haszna szokott leani, hogy a' kocsi, melly dül, nagyobbat dül, 's az utazó benne kékebbre üti testét, — a' domboru ut pedig arra hasznos, hogy a' ráhányt föld mélyebb, a' sár nagyobb 's így a' süllyedés bizonyosb. Lefoly a' domboru kőntrul a' viz, kétséget nem szenved; de hogy a' domboru földntrul, melly minden nedvet magába szí, lecsurogjon, azt tán senki se hiszi, a' ki gondolkodni akar, mint azt se hinné, hogy a' gömbölyü spongiarul oldalast csepeg le a' viz. Ha az ut bevett szokás szerint elkészült, minden tavasszal 's ősszel, vagy közönségesen ha egészen elromlott, minden észhaszonvétel nélkül 'megtöltetik, azaz egyaránt a' dombos és kemény helyekre éppen annyi föld vagy kavicsos agyag vitetik, mennyi a' sárba, kátyúkba 's lyukakba. — 'S így idő forgásával 's kivált mennél több munka 's veríték fordittatott ezen ügyes manipulációra, 's melly iránt sokan így dicsekednek 'ugyan jól megtöltettem az utat! utóljára olly magasra nő, hogy azon végre alig járhatni, vagy azt temérdek fáradsággal megint le kell hordani, mint p. o. S..... városában most hordják le — a' mi a' mai felvilágosított tanácsnak nagy becsületére válik — hol 'sok esztendei munka és szorgalom által olly magasá lön a' főutsza, hogy a' mellette lévő házbirtokosak házaikbul teherrel csak bajjal kaphattak ki az igen gürünesös utra; az eső 's egyéb sár viz pedig, melly vásáronkon össze szokott gyülni, nem csak pinczékbe, de még földszin szobáikba is beszivárgott. — Csak ebbül is látszik, hogy a' jól át nem gondolt munka inkább kárt szokott hajtani mint hasznót.

Kereskedés tárgyában éppen így vagyunk. Vagy a' régi mende-mondákat hozzuk elő nyugtatásunkra, 'hogy kereskedésünk nincs, vagy mindegyre systemát halmozunk systemára, principiumot principiumra, mint bizonyos sárrá való materiálét utainkra — 's aztán a' mint ezeket lehordjuk, azokat szintugy változtatjuk, vagy megsemmisítjük.

Hogy kereskedésünk — vagy olly adás vevés, melly kereskedési nevet érdemlene, általjában nincs, vagy a' mi van is, csak gyengéded lábön áll, — azt tán kiki elhiszi 's annál fogva tekintsük inkább, — mintsem annak vitatásában 'van e nincs e kereskedésünk? időt vesztenénk, — azt, hogy annak hiját sokan főkép milly okoknak tulajdonítják?

Ezen képzelt okok nagy számuak, azért én itt csak a' legközönségesbeket, a' mindennap hallhatókat fogom előhozni, mellyek alaptalanságát megmutatni csekély munka, 's ime ezek:

'Geographiai helyzetünk nem ahöz való. — Pénzünk nincs. — Más nemzetekkel a' Concurrentiát ki nem állhatjuk. — Kivitel a' vámok miatt lehetetlen.'

GEOGRAPHIAI HELYEZETÜNK

igaz nem legkedvezőbb. Kikötőhelyünk csak három van, 's azokhoz is igen bajos jutni. Ha pedig elértük, nem legjobbak. F i n e inkább révpart, mint kikötőhely, 's átellenében számos sziget fekszik, az ugy nevezett Quarnero: husevő tengerben, melly nevet azért nyéré, mivel régi időkben, midőn a' hajós még kevesbbé volt ügyes mint ma, soknak sirjává lön, ki ott hajótörést szenvedé. Ügyesség nöttével kisebbedék ugyan a' veszedelem, de itt amott még a' régi bal hiedelem tűnik elő, 's így sok inkább Triestnek veszi útját. B u k k a r i elég bátorságos hely, ha egyszer elérte a' hajós, de a' fertelmes Bora, mellyet a' közel hegyek akadályoztatnak, ha azokon már átrontott, olly dühhel rohan a' tenger mélyének, hogy onnan a' hajó sokszor se

ki se be nem mehet. — Még Porto Re sem igen különb, 's azon kívül bár mi szép is egyébaránt fekvése, édes viz szüke miatt csak igen hiányos menedék-hely. Dunánknak se vehetjük nagy hasznát, mert miránk nézve visszásan foly, kedvünkért megfordulni nem fog, torkolatjánál pedig nem mienk, hanem másé!!! Többi folyóinkkal is, mellyek a' Dunába szakadnak, szintugy vagyunk. Ugy hogy belső összeköttetésen kívül kereskedésre nézve folyóink természetes haszna igen csekély, mert csak azon portékát lehet kül- vagy világ kereskedésinek hivni, melly tenger vizein lebeg, oda pedig a' mieink minékünk nem folynak. Ott egy pár száz mérföldnyi távolság különbsége nem nagy számba vétetik, 's azon egy portékát, ha kis kiterjedésben nagy a' becese, Fiumében 's Londonban igen egy áron lehetne adni, midőn utakon, csatornákon a' portéka minden órában drágább lesz, 's végre minden becese ugy szólván szélbe megy. Ha teszem a' buza köble 6 forintomban van Fiumében 's szállítására Londonig mérőjétül 1 ftot fizetek 's 1-et minden egyébre, assecuratióra, kamatra 's a' t. buzámát veszteség nélkül 8 forintért adhatom, 's azon felül minden nyereség fejébe megyen. Ha pedig kitermesztéseig buzám köble pusztámon 1 forintomban van 's mérőjétül a' legközelebb vásárra szállításaért 1 forintot kell fizetnem, akkor, ha két forinton kél a' buza, semmi nyereségem se marad, 's így az egy helyről másra való vitel azon arányban ró le a' portéka becsébül, mennyivel nehezebb, hosszabb, veszedelmesb 's több akadállyal van összekötve, 's a' veszteség az egészre nézve annál nagyobb, 's viszont. Képzeltetni egy utat, mellyen egy mérő buza vitele 20 ft. volna, 's Mező-Túrrul Calcuttaig, ha mindenütt szárazon vinnők, tán annyiba telne is; azon két ló munkája pedig, melly rossz ut miatt más két ló elibe fogatik, melly jó uton maga is elvinné a' szekeret, örökre el van vesztve, mert az előfogott két ló azon időben egyebet is vihetne végbe, de végbe nem visz.

Mennél könnyebb tehát a' szállítás, 's mennél nagyobb becsü a' portéka, annál egyenlőbb marad becsé 's ára az A ponton, 's az onnan távul lévő B ponton azon egy portékának, 's annál több tiszta nyereség marad a' kereskedő keziben. Ez axioma 's ezen ok miatt látjuk némelly nemzetek kereskedési foganatját; mert ide 's tova szállítási módjok könnyü, portékáikat pedig nem természeti miségekben, hanem már mint becsesbre vált javakat viszik egy helyről másra. Nem nagyon jó kereskedés jele szinte egész méneseket látni egy közép nagyságu szekér előtt, mellyet alávaló gypju, vagy egyéb kis becsü portéka nyom. 'S nem bizonyosága mély tudománynak 's felvilágosított értelemnek, valakit jobb ut, vasut, vízcatorna 's a. t. ellen minden kifogás nélkül kikelve látni.

Az ország java nem egyesek 's néhány magányosak hasznán, hanem az egész virágzásán alapulhat; azon mende-monda pedig, hogy honunkban csak pásztorok és szántóvetők lehetünk, 's tőlünk még el vannak rekesztve fabrikák 's manufacturák — ámbár ezt sokan velős állításnak vélik — nem eszesebb szó, mintha valaki azt mondaná: 'Ő csak gabnát természet 's marhával 's juhval 's a. t. nem bajlódik'. Derekas gazdaságban mind a' kettő elválhatatlan, 's az ki több marhát tart, előbb utóbb több gabnát is fog aratni; szintugy pásztor és szántóvető ember is több lesz, vagy legalább nagyobb nyájakat őriz, többet szánt, a' hol emberkéz 's erőműv a' természet 's föld ajándékit nagyobb becsre emeli.

Igaz, kereskedésre geographiai fekvésünk nem legjobb, azonban nem is olly rossz, mint sokan gondolják, azaz nem olly rossz, hogy azon, a' mit a' természet megtagadott, mesterség által valamennyire segíteni ne lehetne. Ha földünk nem olly zsiros, hogy minden trágya nélkül is megteremje a' buzát, abban fogjuk azért hagyni használatát? Ugarnak hagyja e a' Szala vármegyei gazda homokagyag földeit, mivel egy szem után

csak 4—5 takarit csüvébe, míg a' Banáti 15—20-at. Bizonyára nem; sőt a' Stájer még puttonban viszi a' földet fel a' kősziklák hátára, 's azon gazdálkodik.

Szinte mindenütt állithatni elő életjavait 's kellemeit, 's ezek megnyerése nem annyira éghajlattul, földtül 's a. t. függ, mint a' lakosok nagyobb vagy kisebb ügyességétül. Lombardia nagy részinek földje olly sovány 's olly felszines, hogy emberi kéz nélkül vadság volna, a' mi volt is valaha; azonban szinte egész esztendőtszaka olyan, mint egy virágzó kert. Aratás után hazánkban legtöbb helyen a' vidék nagy kopárság, marháink porban! földeink pedig milly jók! Kereskedés is mindenütt lehet nagyobb kisebb arányban 's ez is többet függ a' lakosoktól, mint minden egyébtül. Így Spanyolország kereskedése, igen szép fekvése mellett is, alig érdemel figyelmet. Saxoniának, Sileziának pedig mostoha fekvése mellett kereskedése virágzó. Minden en diadalmaskodik a' férfui érett ész, eltökélett állhatatos akarat és szorgalmas munkásság; ezek virágoztatnak, gyümölcsöztetnek jegek közt is plántát, midőn a' tudatlan és rest még Utopiában is éhen halna.

De mennél nagyobb az akadály, annál szükségesb a' fő, ipar 's veríték, 's kettőztetni kell mind lelki mind testi tulajdonokat, hol a' természet mostoha 's engedni nem akar. Ellenzés a' bátorságot csak edzi 's a' derék uj erőre gyul, hol a' közember elgyengül. Fogadjuk hazánk áldását háladatos szívvvel, csorbáit pedig hozzuk helyre; fekvésünket ne gyalázzuk, de ne is emeljük felhőkbe. Vegyük hidegvérrel a' mappát 's mondjuk magunknak őszintén: éjszak felé Lengyel föld, nyugotra Német birtok — keletre 's délre Törökország 's egy kis darab tengerpart környez, 's az sem igen jó. Vizeink Duna, Vág, Mura, Dráva, Száva vad természetűek; Tisza, Maros fekvése helytelen, Kulpa kis medrü. — Utaink társzekerekre többnyire haszonvehetlenek. Csatornáink ritkák, hibásak. Éghaj-

latunk csak közészerü. A' tavasz változó 's a' tél agoniája sokszor majus közepéig terjed 's némelly évben azt kérldhetni: ugyan van e, volt e tavaszunk? Nyarunk meleg, 's ugy e alföldi gazda egy kissé több eső nem ártana? Őszünk jó 's bortermésre egy a' legjobbakk közül a' világon. Telünk se hideg, se meleg 's legkisebb karaktere sincs, — földünk ellenben felséges 's milly kiterjedésben! Rezünk, vasunk, kőszénünk, sónk elég. Többi ásványinkat nagyra nem becsülöm 's még az arany 's ezüst bányákért se adok sokat, akárhogy botránkozzanak is meg ezen állításomon némellyek; de én azok létét vagy nemlétét egyenlőnek tartom, 's azt hiszem: hogy papiros-pénnz hypothekára állítva többet ér aranynál 's ezüstnél; 's hogy sebes pénzforgás nem is fogja soha hazánkat nagyobb méltóságra 's diszre emelni, míg azon balvélekedésen nem diadalmaskodunk 'hogy Selmezz és Körmöcz alatt fekszik a' nemzet kincse. Semmi sem emelheti fel anyaföldünket, csak agyvelőnk, 's kezeink; 's nem hiányos geographiai helyzetünk oka kereskedésünk nem létének.

P É N Z Ü N K N I N C S

tagadni' nem lehet, vagy sokkal kevesebb van, mint lenni kellene. De más, most gazdag és pénzes nemzetek, mindég dúsak voltak? 'S nincs olly idő, ha a' régít vizsgáljuk, mikor szegények valának? Számptalan balitélet forog ezen vélemény körül. Némellyek minden 's a' legjózanabb változás ellen így kelnek ki: "Teheti ezt a' szövetséges Éjszakamerikai, az Angol, mert pénze van —" 'S valóban éppen olly igaz, hogy pénzz szüke miatt nem is álmódhatunk sokrul, a' mit ők mai nap tehetnek, mint hamis, — 's erre vigyázzunk — hogy nem eszközölhetnénk olly jobbitásokat, mellyeket ők sok év előtt, midőn csak ugyanazon lépcsőn állottak, mellyen mi ma állunk, vittek végbe

's mellyeknek mai gazdagságokat 's előmeneteleket köszönhetik — 's hogy pénzek van.

Velence, Genua, Hollandia arany 's ezüst bánya nélkül valaha Európa minden kincseivel fénylettek 's az emberi ész hozta oda a' pénzt; úgy mint sors és vak szerencse tornyozta fel csak kevés időre a' Sevillai udvarban egykor az új világ temérdek bányabeli jutalmait, — 's ma az emberi ész Britanniába idézi a' félvilág javait, midőn Spanyolország egészen elszegényedett! Nem lehet követni a' régibbeket abban, a' mit ma tesznek, hanem abban, a' mit akkor cselekedtek, midőn olly időkoruak voltak; mint mi ma vagyunk. Végezni kell előbb az első iskolát 's aztán a' magasabbakat. Az Angol nem kezdette gyarapodása talpkövével pénzzel, de munkával — jól elrendelt, eszes, systematizált munkával; — a' tanító nem kezdé ügyét tanítással, hanem tanulással 's nem lehet Euclidest fejtegetni némelly megelőző tudományok nélkül. 'S mind az a' mit részint földművelésben más lábra kellene állítani, mint fentebb emlitém; részint kereskedés végett eszközölni vagy változtatni, ahogyan alább mondani fogom, nem telik sok pénzbe, vagy olly temérdekbe, hogy azt ki nem állithatnók. Jobb systema elfogadása 's a' hiányos elhagyása csak olly zavart okoz, mint mikor egy rendetlenül élő rendesen kezd élni. Eleinte, meglehet, józansága némelly alkalmatlanságot fog vele éreztetni, mellyeket bor, pálinka 's több eféle elnyomott, de csak kis időmulva egész organismusa rendezebben forgand.

Ma könnyen vádolják anglomaniával az embert. Ítéletem szerint lehetetlen Britanniában egyet 's más meg nem szeretni, 's az, ki maga utazza be azon országot 's nem úgy itél róla, mint rövid-látású szép vidékrül, süket hangrul, nőtelen házasságrul, 's ki háttárából alig bujt ki az egész világrul, valamelly ki nem magyarázható belső édes érzéssel fogja ott látni a' törvényelötti egyenlőséget. a' nemzeti szellem,

közlélek, publicitás és sajtószabadság által való esudálatos kifejlést 's felemelkedést; örömmel fogja szemlélni egész vidékek álmokképhez hasonló virulását, az emberiség jusai lehető legnagyobb szentségét, — és szánakozással fogja hallani mind azon gyenge 's ügyetlen megtámadásokat, mellyekkel a' gyáva mer szembe szállni olly nagy nemzettel, melly jóllehet minden esudái mellett is sok olly hiányokat mutat elő, mellyek csak azt bizonyítják, 'hogy halandók hijába törekednek tökéletest elérni 's hogy bár mi nagyon közeli tsenek is ahoz, még se lábolhatnak soha ki a' közép-szerüségből egészen. De szántalan a' jelest, nemest, szépet, dicsőt soha sem látja, nincs ahoz szeme — csak a' piszkot, mocskot keresi 's tudja feltalálni mindég, 's mint a' bűdös-banka ganéjt tur, vagy mint a' varjudög körül kereng. Igy sok Britanniával! Árnyékos részeit keresgeti csak, 's kétségen kívül talál is eleget, szép részeirül pedig mind öröké hallgat. A' mindennapi ocsmányságokhoz szokott rablélek kaczagó ránczba szedi ajkait Leonidás, Zrínyi, Bozzaris hős tettein 's a' szolgálai életet nagyobbra becsüli a' felséges halálnál; 's illy salak elégséges a' legszebbet, legdicsőbbet sardonikai gunyolással elrutitni! Van sok Britanniában, mitül a' jó Isten mentsen meg: — "Intolerantia legelőször is, 's ezt mi bátran vethetjük szemére, mert nálunk annak nyoma sincs, hálá az Egeknek! ha ha ha! "A' manufacturások nyomorsági, azaz hogy mindennap tán hust nem ehetnek és sört nem ihatnak, a' mit megszoktak 's a' minek elmaradását nem könnyen türik. — Nálunk több ember nem eszik hust, mint a' ki eszik, sok oláh még jó kenyeret se szagol élte folytáig 's D - - - tájékon számos ember nyaratszaka görög dinnyén él! Milly jó, hogy már kiseded koroktul fogva illyesekhez szoktak 's jobbat nem ismernek az irigylésre méltók!!! "Irlandia! Irlandia! Igaz, 's hogy lehet olly nagy részét egy nemzetnek minden jusából kirekeszteni; az éppen

olyan volna, mintha valahol az országnak minden területét a' szántóvető ember vinné 's pedig szolgálai helyzetében 's néhány ezer familia élne csak hijáavaló here gyanánt az ország zsirján!!! Hiszen az nem szép volna. — *) "A' nemzeti adósság! Már ebben mi szerencsésbéek vagyunk, mert nemzeti adósságunk, melly senkit se nyom igen, nincs ugyan; de ellenben személyes adósságink szépen vannak ám 's agyon is nyomnak! Nem nevetséges e mind ez, részrehajlás nélkül 's nem annyit tesz e, 'másnak szemében látni a' szálkát, magáéban pedig a' gerendát sem! Minden nemzetben van jó, van rossz; fogadjuk el a' jót, ne eresszük be a' rosszat. Engedjük csak, ha divatba akarna jőni nálunk az olasz ágy 's olasz sajt: az első sokkal jobb a' mienknél, mellyből a' nyugtalan alvó könnyen kiesik, a' hosszúnak pedig lába lóg ki; és sajtjok is ugyancsak többet ér annál, mellyet tanyáinkon sovány juh vagy kecske tejéből készítenek; hagyjuk ellenben a' Talián puhaságát, gyenge életszeretét 's magok közt öröké tartó szakadozásit világos egü hazájában. Francziának igyuk Campániai borát 's minekelőtte galamb ganéjjal 's a' t. magunk is hamisítgatnánk önházunknál pezsgő bort, készítsük maga nemében miénket jobbá; mert a' mi ál 's hamis, semmit sem ér, akárki mit mond is, — 's keressünk embert, a' ki igya. Lesz olyan, ki, mint mi, némellykor jobban fogja szeretni a' külföldit, mint a' honit. 'S ha jól el tudjuk adni 1, 2, 3 ezer akóinkat, melly évenként szőlőinkben terem, vagy hogy jobban mondjam, dézma gyanánt hordainkba töltetik, mért ne vennők a' Gallus borát 1, 2 száz palaczkonként a' legjobb minéműségben? Így vegyük a' Török dohányát, paripáját, Amerika czukrát, kávéját 's a' t.

Ha pedig másoktul többet kellene átvennünk, kivált izlés, mesterség, művészet, tudomány és szoká-

*) Azon időközben, míg ezen munka iratott, Irlandia természetes jusaiba lépett —.

sokban, mint a' mennyiben ők akarnának minket utánazni, azon inkább örüljünk, mintsem busulnánk, és senkire se irigykedjünk. Ők vének, mi ifjak vagyunk, 's meglehet midőn nappal legszebb tehetségekkel tündöklenek 's a' világot úgy oktatják, mint a' vén professor cathedrából tanítványit, éjjel összezsugorodva girbén görbén jajgatnak a' köszvénytül, mi pedig éppen annyit mint ők nem tudván, jóizüt alszunk 's új erővel ébredünk fel korán új munkásságra 's nemes tettekre. Legyünk szerencsésbék mint ők 's nem ketten, tizen, ezren, de a' legnagyobb rész; 's csak ne panaszkodjunk szüntelen, hogy pénzünk nincs, hanem valljuk meg inkább, hogy nem értjük a' dolgot 's nem nyúlunk azon módokhoz, mellyek által magunknak pénzt szerezhethénk.

MÁS NEMZETEKKEL A' CONCURRENTIÁT KI
NEM ÁLLHATJUK.

Ez éppen annyit tesz más szavakkal: 'Nekem annyi pénzem nincs, mint R—nek, — 'Olly kiterjedt jószágim nincsenek mint E—nek — 's földeim fekvése nem olly kedvező, olly jó. — 'Egészségem nem olly erős mint a' Karczagi biróé, testállásom nem olly tetészős, mint K—é, — 'Vénebb 's életuntabb vagyok mint S. 's a' t. 's így azon pénzemnek, mellyet Isten adott, hasznát venni éppen nem akarom. Mit is tehetnék egy századrészével annak, a' mit R... bir? jószágim, mellyek kiterjedése E—hez képest ollyan, mint egy vakondok-turás Badaacsonyhoz, maradjanak régi mivoltokban; — buzát nem teremnek földeim 's így rozsot, zabot, korompélyt se természetek biz én! Hacsak egyszer lakom jól disznóhussal, vagy télen pőrén 's egy bundával hegyembe forgolódom jószágim körül, már megárt 's így inkább jobb nem élni, mint illy sinlődve 's illy óvakodással élni, mint nekem kell. Társaságokban nem igen járok, oda csak olly szép emberek valók

mint K. . 's kik tetszhetnek. Én ránczimmal, göröncsös bőrémmel, a' millyen életunt 's vénecske vagyok, olyant nem találhatok ott, ki társaságot kedvelje, kinek szive érettem dobogjon, a' concurrentiát ki nem állhatom 's a' t. Szép okoskodás valóban! 'S ne gondoljuk, hogy ritka, sőt figyelmezzünk csak 's mindennapinak fogjuk tapasztalni. "Ezt amazt teheti A. K. V. B. 's a' t. én nem; ők dúsak, én nem; van mindegyiknek 50 ezer jövedelménél több, én 10 ezernél többet soha nem látok" 's a' t. De ha A. K. V. B. valami köz célra jövedelmek felét tudják adni vagy tizedét, mért ne adhatná a' 10 ezres okoskodó jövedelme 20—30 részét a' közjó előmozdítására? 'S milly mathematicai számolás szerint foly az, hogy az 50 ezer forintos jövedelmü nagy áldozatokat tenni kötelés legyen, a' 10 ezer forintos jövedelmü pedig egy garassal se tartozzék anyaföldének?

Illy okoskodások 'k ö p ö n y e g e k g y a n á n t használtatnak 's azoknak szeretem hivni, mert alattok, a' nélkül hogy könnyen észre lehetne venni, sok mindenféle igen rut 's ocsmány fér el. Ezek' előszámlálása 's a' h á t u l s ó a j t ó k r a j z a , mellyeken a' heves patriota, ha megszorul, valamelly illendőséggel kibujhat, fog idővel valamelly uj munkám tárgya lenni. De azt még se hallgathatom el most, hogy illy okoskodók többnyire a' leghazaűtlanabb dúsakat veszik például; "Ha E. nem adott a' közjóra, mért áldozzam én; ő százszor gazdagabb nálamnál." — "Mert az ezredes futásnak eredett, hát én, ki csak százados vagyok, mért állanék meg"? Közönségesen legutólsó csepp véreket ajánlják a' haza boldogságaért 's a' közjó miatt, mint Decius akármikor készek magányosan ellenség fegyverü közé ugratni, mert tudják soha szó arrul nem lesz, se Pythia se Augurium többé divatba nem lévén. 'S mi nagy hasznot hajtana lágy velejek, vizes vérek 's puha csontjok honunknak? Még trágyának se volna jó! Egy pár aranykát, egy két forintocskát ellenben,

ellenben, mellyeket nem magok szereztek, hanem a' ládában volt már, mikor születtek, mindenféle, némmellykor igen mulatságos fordulásokkal meg tudnak tagadni, köpönyeggel a' dolgot fedni 's leplezgetni, hátulsó ajtócskán kicsusszanni, p. o. ha vasutra kell pénz, akkor készek szép summákat országutra vagy vízesatornára adni; — ha tudós társaságot állítunk, akkor legnagyobb áldozatokkal kelnek elő a' Pest 's Buda közt építendő függő hidra; — ha majd egyszer errül lesz igazán szó, akkor bizonyosan a' Ludovica ut megvételére leszen kincstárok nyitva; — 's ha majd ezért alkuszunk idővel, minden kétségen kívül akkor megint találnak ki valamit, a' mit az ember nem is gondolna, 's meglepve mulattatják nyomoru de ügyes fogásokkal a' nemesbre szültet, mint ahogy Bosco bámulásra gerjeszti a' sokaságot ügyes szemfényvesztési által! 'S hány illy Gauckler-Patriota van hazánkban!

Ha R. E. kincsei, birtokai nem mieink is, azért az élet minden kellemirül lemondjunk e? Koránt se — Tőlünk függ boldogabbakká lennünk, mint ők, mint nem ritkán a' tehetetlen pásztoember vagy kézműves nálunknál boldogabb. — Pénzünk nincs felesleg: éljünk takarékosan, forgassuk azt, a' mit markolunk, ügyesen 's ha egyet 's mást magunknak nem szerezhetünk meg, annyival édesebben fog az esni, a' mit állhatatos dolog, takarékoság 's eszünk által nyerenünk. — Földeink alávalók: szántsuk nagyobb szorgalommal, trágyázzuk kettőztetett erővel, diadalmaszkodjunk tudományunk 's munkásságunk által a' mostoha természetén. A' legkisebb siker, melly izzadásunk gyümölcse, belsónket szebb örömmel fogja betölteni, mintha telkeink egy kis szántás után is megtermenék a' buzát. Hány nem is sejdíti, melly jó izü azon falat kenyér, mellyet a' falusi ember verítékkal szerzett 's hány gazdag — kit éppen az untat, szerencsétlenít 's öl, hogy mindene van 's nem reméllhet többé sem-

mit — cserélne a' szükölködővel, ki mindég vágy, kíván és ohajt.

A' határtalan bőség szinte sajnosb a' szükségnél. Az első lelki, másik testi inséget vonz maga után. Egységünk nem erős: éljünk mértékletesen. Öngondoskodással többet győz a' lelki erős a' testi erősnél. 'S megjegyzésre méltó: hogy nagy 's kivált hosszú veszedelmekben, midőn minden korlát megszakad 's az önélet mentése a' legnagyobb urat egy lépcsőre állítja a' legutolsó szolgálával, mint teszem hajótörésben, midőn lassan elhull egyik a' másik után 's száz ember 3, 4re olvad össze, hogy akkor közönségesen nem a' legerősök 's állatiabbak, de azok mentik meg élteket, kiknek lelkek legnemesb 's tudományok legkiterjedtebb. Ha jobb a' parasztember gyomra mienknél, szakácsunk ellenben jobb az övénel. 'S ha állati részünk egyben másban szenved is, vagy olly határ nélkül nem vigadhat, mennyi szép lelki örömeink vannak, mellyek létét a' tudatlan 's állati ember még nem is gyanítja! Személyünk nem tetszős, lábunk csonka, hátunk görbe, fülünk nagy, pótoljuk ezen hibánkat kellemink, jószívűségünk, nemes gondolkodásunk, egyenes karakterünk által; 's ha szépek szive látásunkra villámként nem gyulna is szerelemre, nyerjük hajlandóságokat állhatatosság 's férfiúi elszánt akaratunk által, 's ha szerelemre nem birhatjuk is, kinszeritsük becsülésünkre, tiszteletre.

Igy áll a' kereskedési concurrentia! Ha az angol gazda eladja buzáját 10 forinton, ha ökréért 100 forinttal kínálják, ha a' Francia boraért 10, 20 forintot kap 's a' t. nem irigylem, sőt jó szerencsét kívánok neki 's a' helyett hogy gabnánat rothadni, ökrömet kutyáknak 's boromat kifolyni engedném, inkább igen is megelégszem, vagy hogy jobban mondjam, megelégszém, ha buzámat 5, ökrömet 50, boromat 8 forintért adhatnám. 'S ki tudja, ki lesz köztünk nyertesb, kinek marad több tiszta haszon

zsebiben 's mindenek felett ki lesz megelégedtebb? Ha Odessa, Egyiptom, Sicilia gabnával eltölti az olasz, spanyol 's néha francz 's angol kikötőket 's a' mi gabnánk árát nyomja, termesszünk ide haza többet, gondoskodjunk arrul, hogy szállítása a' tengerig olcsóbb legyen, vigyünk legjobb 's így legdrágább mineműségül a' külvásárookra, vagy váltsuk becesbre portékáinkat mint p. o. gabnát lisztté, gypjut posztóvá 's a' t. 'S csak azt ne mondjuk: hogy más nemzetekkel a' concurrentiát nem állhatjuk ki, hanem hogy több 's jobb termékek kitermesztése, könnyebb communicatio 's a' portékák becesbre változása végett legkisebbet se teszünk 's csak azt várjuk, hogy a' galamb sülve repüljön szánkba.

A' KIVITEL VÁMOK MIATT LEHETETLEN.

Portékáink kivitele kétféle: vagy azon tartományokba vitetnek, mellyek Királyunk birodalmai, vagy idegen koronák-alatti országokba. Ha csak a' monarchia körét tekintjük 's közös Urunk-alatti szomszédinkat, akkor a' vámok sulyárul igen bajos szólani. Minden országlás philosophiája 'a' legnagyobb részt boldogítani', 's ha Austriába, Morvába 's a' t. szabadon vihetnök minden termékinket 's a' t. el volna e érve ezen legigazságosb 's legszentebb czél? Én nem tudom, vagy tudja az Olvasó? 'S van e annyi tudománya, van e minden körülállások 's összeköttetésekrül olly jó ismérete 's olly találmányos esze 's bátorsága, hogy a' vámok helyett valami egyéb pótolókottudna állitni, a' mi mind a' két országnak hasznos 's minden résznek elfogadható is volna? 'S merne e ezért vagyonával 's bőrével kezes lenni? Elhiszem, nekünk igen is jól esne, ha javainkat vám nem terhelné; de valljon hogy esne nyugoti szomszédunknak 's arra Urunknak ne legyen gondja ugy e? Azok nem az ő fiaik? 'S ha egyetértés által meg is szünhetne a' köz-

tünk lévő vám, feltehetni e azt, hogy nem volnánk kéntelenítve valamely más terhet vállalni magunkra?

Minden országálmódban van nagyobb kisebb teher, de teher van mindég 's azt vinni kell akárkinek 's akárhogyan; 's csak abban áll a' tudomány 's országálás mestersége: azt a' lehetőségig kisebbíteni 's olly ügyességgel osztani el, hogy senkit se sértsen, senkit se nyomjon le. Ez mindazáltal Arachne szövetségénél is fonadékosabb tárgy 's még a' legegyszerűbb országokban is gordiai csomóhoz hasonlítható; 's hát még nálunk, hol szinte annyi az alkotmány, nyelv, vallás, mint betű az ABCben, 's hol az érdekesség olly különbözők, hogy Cherubnak is nehéz volna egyiknek nagy hasznát másik szemebetűnő kára nélkül eszközteni, minthogy még Istennek is nehéz lenni, midőn egy pillanatban az utazó száraz időt, a' földművelő esőt, a' borkereskedő rossz, a' kapáló bőtermést, egyik hajós nyugoti, másik keleti szelet kíván 's a' t. 'S így minden panasz az országban lévő vám ellen azok száma közé tartozik, a' miket minden egyéb közteher ellen is hallunk 's melly addig mig emberek társaságban élnek, soha sem szünhet meg. Hogy egyébaránt könnyebben vihetnők e a' vámok terhét más módon 's erre a' kormány és törvényhozó test ráállana e? azt itt fejtegetni nem kívánom, csak azt tekintvén a' mi magunktul 's ön tanácskozásinktul függ.

Ha pedig azon vámot tekintjük, melly azon portékáinkat nyomja, mellyek vagy egyenesen magyar kikötőkből, vagy tőlünk a' Király örökös tartományin keresztül azaz: transito vitetnek külföldre, már az más 's kétséget nem szenved, hogy minden iparkodás mellett is a' legjobb szorgalmi 's kereskedési gazdák mindaddig tenkre jutnak, mig ezen vámok vagy egészen nem törültetnek el, vagy olly bizonyos 's alacsony lábra nem tétetnek, hogy azokat semmi többé 'ne változtathassa 's a' terhek az ipart meg ne

öljék, 's hogy jobb a' vám mostani ingadozó léte miatt mechanice, mint eddig, egy táblába őszit, másba tavaszit, harmadikba semmit se vetni, ára van e nincs e, mint kivitelre természeteni dohányt, kendert 's a' t. röviden: gondolkodva gazdálkodni.

Itt hát változás kell, hasznos is, lehető is; 's éppen mert haszna nyilvános, azért lehető. De ha egy két olly projectáns, kinek se háza, se hazája, szól csak az ügy mellett, vagy olyan, kinek belőle semmi haszna 's ki semmitül nem fél annyira, mint szája elégetésétül, akkor természetesen a' régi megmarad. Legyen csak az ország főbb birtokosi közt egyetértés, éljen köztök tudomány, polgári erény 's nemzetiség, alkossák ők a' thronus rendithetetlen alapját: ne kételkedjünk, hogy szeretett Királynak hiv jobbagyitult olyast tagadna meg, a' mi más kára nélkül hasznunkat olly szerfelett emelné, hogy az által a' közjó 's így még az ország ereje is nevedne. Legyenek a' javaslók honiak 's birtokosak. Más nemzetbeli mért szeresse olly különös aggodással hazánkat, hogy azt magasbra emelni minden erővel törekedjen? Nemes tekintetű álorczák szoktak ezek lenni, mellyek alatt közönségesen rut 's alacsony képvonások rejteznek. Birtoktalan mért fáradjon hevesebben mint birtokos? 'S ugyan ki van jobban interessálva, vegyük a' dolog természetét, a' belső rend és csend fentartása végett, mint olyan birtokosak, kik 10 — 20 ezer birkát teleltetnek ki?

Tegyünk józan javaslatokat, ha datumink bizonyosak; hallgassunk ellenben mindaddig, ha ezekben szükölködnénk, míg az egész tárgy igazi fekvését jól nem ismerjük, mert nincs nevetségesb az alaptalan okoskodásnál; nem különben nagyobb gorombaság sincs, mint 'másokat oktatni akarni ahoz való tudomány nélkül. 'S így kereskedésünk felemelése végett ne a' monarchia körebéli vámpok sulya ellen keljünk ki, mert azt orvosolni éppen olly bajos, mint a' vénülést;

hanem inkább magunk ellen, kik mindég ott akarunk változtatni, hol nem lehet; azon javításokat pedig, mellyek tőlünk függenek 's mellyek haszna bizonyos, nem eszközöljük. 'S ne mondjuk, hogy általában a' vámot kell eltörölni, hanem a' külső vám nagy súlyát 's ingadozó létét iparkodjunk megszüntetni.

'S ime ezen képzelt négy sarkalatos okai kereskedésünk nem létének! Én annak hiját másutt látom.

Sokan azt gondolják: hogy szégyen mindent nem tudni 's így tudatlanságok fedezetése miatt sokszor éppen arrul beszélnek legtöbbet, a' mihez legkevesebbet értenek. Vannak pedig némelly tudományok 's mesterségek, mellyeket legerősb fő se fejthetne ki tanítók segéde nélkül, mert tárgyak olly szövevényes, elágzó, hogy csak több élet 's összesedett 's egymásra épült értelem 's vizsgálat fejtheték ki mai tökéletességekre. Így teszem a' mai tökéletes, Manton készítette dupla-fegyvert egy ember nem találhatta volna soha fel, ahoz sok gondolkodó, sok idő kelle, de idő jártával végre számos találmánybul összesedett tökéletes egészszé lön. 'S a' fegyvergyártó tanítványa azt szinte ingyen veszi most át, a' mit századok raktak egymásra, és sokszor valami fontossal javítja, a' mi megint utóink sajátja — 's így szinte mindennel. Némelly tudomány, művészet 's mesterség egészen újabb idejü, 's több évek előtt a' legokosb ember esze ágában sem volt. Nem is álmodott p. o. Hannibal vagy Julius Caesar puskaporral, ágyukrul, Augustus gőz hajóru, Pythagorás vagy Solon a' nemzeti gazdaság valódi alapjairul, papiros-pénzrül, bankrul 's a' t. 'S így ha sokrul még legkisebb ideánk sincs, lehet azért még több velőnk Sokratesénél, eszünk több Themistoklesénél, isméretünk kiterjedtebb Aristotelesénél 's azért higyjük el, hogy nem szégyen 's éppen nem kötelességünk mindeneket ismerni 's azon dolgokba avatkozni, mellyekhez nem értünk, sőt inkább dicséretes 's kötelesség volna olyanokat magunkrul lerázni.

Nemzeti gazdaságrul, papiros-pénzrül, bankrul, kinek van köztünk — tegyük kezünket mellünkre — egészen tiszta 's olly világos értelme 's ismérete mint $3 \times 3 = 9$.? 'S mit ér rendszerint olly theoria praxisban, melly nem áll éppen olly világosan szemünk előtt? 'S nem származott e ezen mondás 'ez theoriában jó, de praxisban nem' abbul, hogy minden theoriáink általjában hiányosak szoktak lenni? Hány nem veszi tudománya forrását ujságokbul, időszaki felszines irományokbul, hibás fordításokbul, vagy a' Conversations Lexikonbul? 'S hány van, ki ezen most említett tudományok felírását se ismeri, 's még is minden hevességgel ellenek kikel, a' mi megint természetes, — ő olly eszes mint Democritus, meglehet, de körülállási, helyezete, könyvtül irtózása annyira távul tartják őtet de facto ezen most nevezett tudományoktul, mint a' hölcs A b d e r i t a — kinek eszével ugyan kiki megelégedhetne — és Ádám Smith közt 2000 esztendei távzat van; 's így ő csak azt tudja, 'hogy p. o. nagyapja 1000 aranyat kölcsönzött olly időben valamelly ország 'ugy nevezett nagyjának, mikor 1000 arany annyit ért mint most 2000, hogy idővel a' scala által 200 arany 's később uj devaluatio által 80, és így 1000 aranybul 80 arany lett. Már ezt ő nem a' francia háboruknak, körülállásoknak 's a' t. tulajdonitja, hanem midőn papiros-pénzt, bankot, Hitelt 's a' t. összezavar, ezen átkozott uj mesterségeknek, melyekrül apáink, a' boldogok! egy szót se tudtak 's a' t. 'S tegyen azután valaki papiros-pénzrül, bankrul csak távul említést, ugy kiált ellene, mintha nyársolnák, — 's nem természetes? Közönségesen azon csudálkozának, hogy mind ezek ellen annyi elfogultság 's előítélet van miköztünk. Én megvallom azon csudálkozánám, ha nem lenne; 's nincs e igazam?

Némelly rossz néven veszi, ha egyenesen szembe mondjuk neki: 'Barátom! te ehhez nem értesz' — pedig némellykor mathematice lehetetlen, hogy egyhez vagy

máshoz sarkalatosan értsünk. Ha p. o. soha vármegyénél, curiánál vagy másutt nem practizáltunk, pörök vitelirül 's a' t. tökéletes ideánk nem lehet; ha kereskedési összeköttetésben jó ideig nem voltunk, lehetetlen, hogy Cambium mercantilérül 's egyéb..... kereskedési cselekvőmódokrul világos értelmünk legyen; ha hajón nem, hajórul; lovon nem, lórul; Amerikában nem, Amèrikáruul nem lesz tökéletes ismértünk 's a' t.; vagy legalább nem hihető, hogy ezen tárgyak essentiáját ugy nézzük át, 's minden részek összeköttetésit ugy ismerjük meg, mint azok, kik serdülő kortul vénségig azokkal bajlódnak, küzködnének; a' természet azon Kedveltei kivételével mindazáltal, kik embertársinknál felemeltebb lények, — a' millyeneket én azonban nem igen ismerek; ámbár azt lehetne soknak beszédébül kivenni, hogy magát annak tartja, 's hogy ő azt is érti, a' miben soha se foglódott, soha se munkalódott.

Tulajdonképen a' világon nincs méreg, mert a' legerősb is jóltevőnkké válhat 's csak a' vele-élés háta-ározza el hasznát, kárát 's nincs olly ártatlan, a' mi meg ne ölhetne: a' levegő, a' viz, teszem. 'S így ha még az arsenicum 's kéksavany is barátunkká válhat bölcs kézben, mért gondoljuk, hogy a' nemzeti gazdaságrul értekező tudományok, papirospénz, bank engesztelhetlen ellenségink lennének, ha azok elinté-zése 's helyzetetésünkre alkalmaztatása becsületes mellbül 's egészséges főbül forrna?

Agyvelő és tudomány szükséges, 's lehetetlen, mint előbb mondám, az elsőnek — habár legerősb is — helyre ütni a' másik nemlétét. Parasztgazdának elég a' természetes ész, de már annak, ki ország dolgaiban vesz részt, az egész egyetem rugói, lánczai 's kapcsolairul világos értelemmel birnia kell 's nincs olly genie, melly természetes eszével némelly mai idő-
ben szükséges theoriák 's jól megemésztett tudomá-nyok hiját pótolhatná ki. 'S ugyan milly állapotban

van némelly Patris Patriae könyvtára? 'S ha jóban lenne is, hánynak fejében van azok philosophiája jó rendben 's világosan? Már az, ki csak honi dolgokban jártas, külföldiekrül pedig semmit, vagy csak zavarban 's félszegül tud valamit, hogy lehet gazdasági, kereskedési 's hitelbeli tárgyakról competens biró? Eldődink legnagyobb megtiszteltetése mellett se hizelkedhetünk nekik annyira, hogy földművelési, kereskedési 's pénzbeli dolgokban őket választhatnók például; mert ősatyáinkat jó gazdáknak, ügyes kereskedőknek tartani csakugyan nem lehet.

Minden előre megyen 's feljebbre emelkedik a' világon 's a' józan ész nem kevesbbé hagyja helyben a' tökéletesülés ideáját, mint valamelly velünk született 's mellünkben mélyen érzett sejdelmet. — A' műveltség Ásiában vette eredetét, onnan Afrikába, 's megint onnan Európába költözött, idő jártával ugy látszik Amerika felé fogja utját venni. A' Görög hihető egyiptomi literaturára alapítá magáét 's bizonyosan volt Homeros előtt is már költő. — A' római görögöt; francia rómait 's görögöt; angol görögöt, spanyolt utánazott, — a' német mindegyikét 's a' nemzetiség akármilly rejtve volt is, több vagy kevesebb léte irányában egyik vagy másik nemzet több vagy kevesebb sajátságot fejtegete ki a' másoktól kölcsönzött alapon. Mi Magyarok utánaztuk a' rómaít, nem régen a' francziát, most a' németet — 's hálá az Egeknek, hogy sajátságunk egész érettségre nem fejlett ki 's hogy literaturánk ideje nem forgott le még, mint a' spanyolé, olaszé már minden bizonnyal, 's az angolé francziáé, németé tán már jobbadán — mert így még előttünk az élet 's nem hátunk mögött! Földművelésben csak kevés esztendővel előztük meg szomszédinkat, a' kontyosokat. De azon utánzás, mellynek kezdete csak újabb idei 's melly belga, burkus, angol 's a' t. alapon áll, milly nagy hasznu már az egészre nézve, tagadhatni e? 'S mennyivel nagyobb hasznu lenne még,

ha több eredetiséget és sajátságot fejtett volna vagy fejtene ki. Minden, akármit mondjunk, csak valamelyes kölcsönvétel, plagiarismus segítségével megyen elő 's kiki választ magának mestert, példányt, előképet, habár sejdíten is.

Kereskedésben is csak kölcsönzött alapon vagy mások példája szerint, kiknek kereskedések van, fejtethjük ki lassan lassan józan systemáinkat 's csak az ő utmutatások szerint találhatjuk fel kereskedésünk nemlétének okát, melyet én közelebbrül tulajdonítok:

A' rendelések feleslegének — productumink szükinnek — communicatiók rossz voltának — belső consumtio kislétének — szállítások, transito 's vámok körüli bátorság hijának — kereskedési becsület 's munkásság némelly csorbáinak. — Ezeket is sorba tekintsük.

RENDELÉSEK FELESLEGE.

Gazdaságban valami igen különös adja magát elő, hogy t. i. az igen jól kidolgozott rendeléseknek 's igen szőrszálás instructióknak azért nincs ollykor várt vagy legkisebb haszna is, mert az igen józanon 's tán sok fáradsággal készült rendelés részint jósága miatt annyira megnyugtat, részint terhes készítése minden egyéb munkátul szinte feloldani látszik, hogy a' legfőbb gazdasági actus — sine quo non — némellykor elmarad, a' felvigyázat, az utánalátás! 'S feltehetni általános rendszabásul: hogy mennél több a' firkáló, lineázó, rajzoló 's a' t. vagy mennél dicasterialisabb lábba lép valamely gazdaság, annál rosszabbul szántanak, rendetlenebbül vetnek, trágyáznak 's a' t.

Sok egyébben is így van a' dolog 's nem felszines azon közmondás: 'hol sok a' szó, ott kevés a' tett. ✓

A' szederfa-ültetésről. selyem bogár-tenyésztésről József Császár idejétül fogva maig mennyi parancsolat

jött ment, mennyit irtak felőle 's a' t. 's ugyan mi sikere lön ezen, magyarországra nézve olly nevezetes kincstárnak? melly ha üggyel 's ésszel vitetnék, gyapjubeli jövedelminket felülhaladná — bátran mondhatni: 'Semmi, — mert a' kevés a' semminek legközelebb szomszédja, 's ugyan mért? mert nem volt 'i g a z i felvi g y á z a t, nem volt jó z a n u t á n a l á t á s — 's ma sincs 's azért ma sem lesz igazi sikere a' tárgynak. És ez ugyan nagy kár! Dráva, Kulpa regulatiója sokszor ki van dolgozva papiroson 's több efélék — de egy nincs ' - - - - - 's a' t.

A' mi pedig a' kereskedést illeti, kétséget nem szenved 'hog्य az igen sok beleavatkozás rendszerint több kárt okoz, mint a' semmi beleavatkozás — 's hogy kereskedést se mozdíthatni elő parancs által, mint valamelly termék se fog kiterjedtebb időre meghagyás, intés 's a' t. következésében nagyobb mennyiségben természetelni, hanem csak úgy, ha nyereséget ad vagy legalább igér.

Igaz, vajmi nehéz 's kivált nemzeti gazdaság tárgyaiban — kitanulni: mi az ok, 's mi a' következés, 's hogy nem ritkán a' következést vesszük forrásnak, 's azért lassan lassan el is szárad ügyünk 's intézetünk, mint azon összeszivárgott víz, mellynek kutfeje nincs 's csak esőből támadt! 'S jobb így — ha kivált, mint fentebb emlitém 'számos időjárást veszünk össze — kereskedési tárgyban mindent a' dolog öntermészeti folyásának átengedni, mint sokat mesterkéltni, mert sokszor a' jó szándéku segítségül ollyan gát lesz, mellyen minden megakad. 'S mennyi elhibázottat lehetne nálunk mutatni, 'mert igen is számos avatkozott belé 's a' sok szakács elsózta a' levest.

PRODUCTUMINK SZÜKE.

Tudom sokan erre éppen nem voltak elkészülve, mert számos hibás ismértek közül az is meggyöke-

rezett köztünk, hogy némelyek bona fide azt hiszik: 'más nemzeteknek nincs mit rágniok 's hogy Magyarország természetnyivel — csak volna jó tengerpart — a' félvilágot is elboríthatná; midőn valóban olly kevés van kivinnivalónk, hogy portékáink szűke nem hajtaná be a' költségesb mesterségi közösülésekre fordított pénz kamatját, mint teszem vízesatornák magasb vidékeken keresztül vitelét, vagy vasutak költségét. — A' mit mondok, éppen olly nehezen hihetőnek látszik, mint az 'hogy nem terem azon summával megegyező számu szem buza a' világon, a' millyen a' Shah játék 64 mezeibül kikerülne, ha azok idomzati sorban egymással sokszoroztatnának; de a' most előhozott példánál nem kevesbé igaz. Vegyünk krétát egyik kezünkbe, másikba pedig a' hihetőséghez legközelebbi statistikai datumokat, 's nevetve vagy boszorkodva fogjuk hallani sok földinknek — hazája szörnyü nagy szeretete miatt félre csapó 's csak azon mesékre emlékeztető állítását, mellyeket néha igen hosszú bajuszu vitézektül hallunk t. i.: 'hánynak fejét vágta k le, hány szivén ment keresztül kardjok 's a' t. midőn azt tanuljuk végre, 'hogy vitézünk mindég a' bagá zsiánál tartózkodott 's csak ott nevelte olly bozontossá bajuszát, okoskodónk pedig nem igen olvas, mert szemei nem engedik, vagy hogy jobban mondjuk 'mert könyvvel kezében azonnal elalszik.

Britanniának esztendei buza, rozs, zab és árpa consumója 200 millio pozsonyi mérőt sokkal felülhalad! Tekintsük most mennyi megy esztendőt át Buda és Pest közt Dunán felfelé: 1, 2 millio! Mennyi forog Mosonyban: 2, 3 millio! 's a' t. 'S ha egy pár esővel több vagy kevesebb van, nyakunkon az éhség; 1816. 1817.!! Hol vannak olly iszonyu provisioink! Egy pár dús vermeiben, hol hála az Egeknek, eldohosul az élet? granariumokban? vagy a' parasztgazda taligáján 10—12 mérőnként, mellyel macskáin a' vásárra igyekszik? 'S hány helyen van egy rakáson 20, 50,

100 ezer mérő! — Tudom én igen is jól, hol van, 'képzeletünkben. — Ez pedig gazdának vagy kereskedőnek nem jobb alap, mint bölcsnek a' szerencse!

Keserves ugyan, hogy a' szükség legjobb tanító, de igaz; keserű, hogy a' szerencsétlenség iskolája emeli a' halandót legdicsőbb 's legszentebb gerjedelmekre, de igaz; borzasztó, hogy kiontott embervérből ered halhatatlan név — 's szabadság, de tagadhatni e? 'S bár mi alkalmatlan legyen is a' sokban való elfuladás, még is ama' crisen kell átesnünk, melyet már nekünk egykor egy nagy ur megjövendölt, minekelőtte boldogulnánk, magunkon erőt vennénk, összeállanánk sokan egy 's más közhasznu czél elérése végett 's abban hagynók eldődink methodusát, 'a' soha össze nemtartást, egymás üldözését 's mindég háboruban élést.

COMMUNICATIÓK ROSSZVOLTA.

Természetes közösülések 'a' gyepe vagy töltetlen ut 's folyóviz; mesterségesek ellenben a' csinált ut, köttöltés, vizesatorna, vasut.' Ezen utolsók csak úgy juthatnak néminemű tökéletességre 's maradhatnak meg jókarban, ha az egész ország viszi csinálások 's fentartások terhét, mint Franciaországban; vagy ha nyereséget hoznak, t. i. 'ha azon tőke, melly csinálásokra fordított, jól kamatol — mint Britanniában, Északamerikában. 'S ez sarkigazság. Hol csak a' legszegényebb sorsu viszi a' közösülések terhét 's csak az fizet vámot, kinek parasztruhája, vagy kinek semmi urias tekintete 's pénze alig van, mint nálunk; ott némellykor, ha az időjárás, egy uj 's heves tisztviselő 's valamelly nagy urnak azon menetele járulnak össze, az ut jó; de közönségesen igen alávaló 's némellykor járhatatlan, mint nálunk. Hol pedig a' csináltut, vizesatorna, 's vasut nem kamatol, ott előbb utóbb minden bizonynal elbomlik, mint nálunk!! Néz-

zük Carolina, Ludovica utját, az elsőnek már vége, a második is csak a mostani birtokosok állhatatossága által marad fen inkább, mint természet szerint, mert azon tárgy, melly 1—2öt hoz 100tul, csak olly lábon áll, mint azon beteg, kinek lelkét egyedül gyógyszer tartja testében 's olly bizonnal össze is rogy, ha ideig-óráiglani támaszra nem kap, mint a toronybul a kő, midőn a kéz elbocsátja, nem felfelé, hanem lefelé esik. Tekintsük vizesatornáinkat, milly állapotban vannak azok? — hozzuk vasutunkat emlékezetünkbe, mi lett abbul?

Kereskedeésre nézve, melly — 's ezt ne felejtjük el soha, kirekesztőleg csak bizonyos vagy remélhető jutalom 's nyereség által kaphat igazi életre — ezek szerint 'jobb 's minden számlálás után jutalmasb, ha utért vám jár, — némelly helyen semmi ut, máshun csinált ut vagy költötés, meg máshun vizesatorna, vagy vasut. Minden a' helyzetetéstül 's portékamennyiségtül függ. Hol marhavasár a' legfőbb 's hol csak időszakként megyen portéka, mint teszem Debreezenbe, vagy hol csak nyaratszaka folyhat derekasan a' kereskedés, hófuvatok, vizáradások miatt, ott a' vám léte — melly nélkül ámbár igazi jó ut sokaig nem állhat fen — nagyobb kár 's akadály, mintha emberkéz semmihez se nyult volna. Némelly helyen legcélszerűsbb a' csinált ut vagy költötés; a' vizesatorna leghasznosb, hol egyenes a' vidék, kő nincs 's hol egy munkával mocsárokat is száríthatni ki, vagy irri-gatiot eszközölhetni — vasut pedig ott legalkalmasb, hol Á-n kezdve Z-ig elkerülhetlenül minden portékát vasuton kell vinni 's hol portéka elég mennyiségben van is az ut derekas kamatolására. Minden, mint mondám, helyzetetéstül függ 's portékák 's javak mennyiségétül. Kevés vagy csekélybecsü portéka, mellyet még azonfelül más uton is vihetni, hogy fizetheti ki a' vasutat?

Jó ut iránt is igen elágozik az értelem: némelly már ollyannal is megelégszik, mellyen 4 vagy 6 lóval

parasztszekerem elvontathatja magát. Sok csak nyáron mozog egy helytől másigig 's nem is sejdíti, hogy minden szép szabadsági mellett fogva ül 's rossz időben lakhelyéből mint a' medve barlangjából, ki se bujhat! Ha pedig valami a' falusi élet kellemeit neveli, bizonyára az, hogy kényünk szerint egy helyről másokra könnyen 's akár milly időben juthassunk el.

Minden akadályoztatja az embert magasb emelkedéstől, annyi suly 's tereh tartja lánczolva a' földhez. — Irigy szemmel nézi a' sas királyi repülését, míg ő itt alacsonyágokkal küzd, 's itt hagyná szivesen lélektelen aranyát 's kincseit, ha ő is naphoz közelíthetne. Minden arra gerjeszti, hogy a' földi ragadékokból szabaduljon ki, 's még is hány akad vagy dül inkább sárba, mintsem garasátul válna meg, 's hány képzeli magát, midőn sokszor téli időben házánál vagy rossz csapszékben rab, — szabadnak, hacsak darab pénzcsekéje zsebiben!

BELSŐ CONSUMPTIO KISLÉTE.

Belső consumptiorul a' legnagyobb rész elfelejtkezik, 's pedig ezen talpkövön áll a' nemzetek gazdagsága. Anglia manufacturái productuminak három negyed részét maga consumálja, 's csak annak negyede teszi ugy nevezett világkereskedését! — Azért, mennél több lakik diszes házban, él jobb eledellel, jár csinos ruhában valahol 's a' t. azaz mennél nagyobb a' belső consumptió, annál gazdagabbnak fogom hinni azon hazát. 'S mennél több kívánja 's meg is szerezheti az élet minden javait magának, annál nagyobb lesz a' munka 's iparkodás azok kiállítására, és sivatag, homoklapány, mocsár végre kies erdőkké, viruló vidékekké válnak. Lakjék Magyarország lakosa kő 's téglából épült 's cseréppel fedett csinos házakban, egyék kövér hust, igyék jó bort, ne járjon mindég pőrén, mint tót 's oláh felebarátink 's a' t. nem kell akkor

tengerpart, mert még magunk számára se természetünk eleget 's még juhaink mennyisége mellett se lesz elegendő posztónk nadráginkra, köpönyeginkre 's a' t. Ha ide haza ritkulnak vagy megszünnnek a' kunyhókban lakók, kolompér- vagy málé-evők, vizivók, gyolcsviselők, 's ha már feleslegben uszunk, szállítsuk akkor kincseinket tenger vizeire. Legyen előbb magunknak elég 's aztán másoknak 's ne csak nekünk kedves barátom, de mindenkinek a' ki hazánk levegőjét szívja. Ennek elérése végett pedig emeljük minden embertársunkat önméltóságára lelki kifejlése által, 's engedjük, hogy az emberiség jusaiban kiki osztozzék!

Sok azért dicséri sajátját 's a' hazait, mert jobbat nem ismér 's régi előítéletek 's megrögzött balvélemények közt lépett 's élt a' világban; 's az ő hazaszeretete nem szebb és nemesb kutfőből veszi eredetét, mint azon férj szerelme feleségéhez, ki azt mind addig imádja, míg ő tetszik neki legjobban, ha pedig szebbet lát, mingyárt más után vágyódik, 's nem veszi eredetét azon ki nem magyarázható érzésből, melly minden nemesbre szültet honjához köt, habár az hátra maradt is, 's minden becsületes embert azon szívhez még inkább csatol, melly érte dobog, habár időjárta 's bú eltörlötte is már a' kül báját, a' testi kecsét.

Lehetetlen — én legalább hinni nem akarom — hogy az, ki ébren van 's józan, anyaföldje 's földieki előmenetelén ne örüljön; 's ha valaki éltében ürességet talál, órái hasztalanul 's unalommal folynak 's ő nem igen érti 's tudja: mire való, mért van 's mért él? bizonyára elfelejté, vagy soha eszébe sem juta, hogy van hazája. Nem öli azt unalom, kevés lesz annak a' 24 óra 's nem untatja azt a' kora nyári hajnaltámadat, ki honja ügyében fáradoz. A' legszentebb kötelesség teljesítésének érzése tölti be az élet minden helyezetiben édes megelégedéssel a' hív hazafit, legyen herczeg, legyen zsellér!

De ha, teszem, eleget is természetünk 's volna is felesleg kivinnivalónk, a' mi egyébiránt csak tőlünk függ, mit érne minden fáradságunk 's javaink soka, ha azok kivitelében áthágtalan az akadály.

A' SZÁLLÍTÁSOK, TRANSITO 'S VÁMOK
KÖRÜLTI BÁTORSÁG. HIJA.

Geographiai helyzetetésünk szerint minden igyekezetünknek arra kellene menni, hogy hazánk Fiumével legszorosb 's lehető legkönnyebb kapcsolatba jöjjön. Ehez szükséges a' Dráva, Száva, Kulpa tökéletes regulatiója, Ludovica ut felszabadítása, hogy Károlyvár megszünjön vár lenni, 's mindenek előtt hogy a' vám, melly azon portékákon fekszik, mellyek egészen idegen földre jutnak, olly csekély 's ingatlan legyen, hogy annak nemváltozását 's felnememelését a' földbirtokos 's kereskedő olly bizonnyal tudja 's higgye, mint a' becsületes keresztény ember reméli 's hiszi lelke egykori boldogulását. Az említett folyók most regulázva nincsenek, akárki mit mond; sok egyéb akadály is van, mellyeket most elhallgatok, de mellyek elegendek, bár mi csekélyeknek látszanak, a' legiparkodóbb 's legserényebb kereskedőt is elizetleníteni 's keseríteni, mint egy pár csepp ténta elég egy korsó tiszta viz kristálját meghomályosítani. Károlyvárott egyetlen egy kőtárház sincs. Gondolná e az ember? Azon ponton, hová hajón jó a' portéka 's tengelen megy tovább! Legkisebb kereskedésbeli tudomány nélkül átlátná még a' Nádudvari bíró is, hogy olly helyen, hol 8, 10 ezer mérővel jön egy egy hajó 's aztán 20, 30 mérőnként szekereken vitetik tovább a' buza, tengeri vagy akármi, tűz ellen valami bátorságos rakházaknak — páhóknak — kellene lenni 's hogy lehetetlen praxisban vagy 5, 6 száz kocsit a' parton hajót lesve képzelni, vagy azt gondolni, 'hogy a' hajó ott nagy kár nélkül várhat, mig szinte aprónkint a'

bennelévő portékákat elhordják! — Most a' kereskedőnek még irásihoz sincs bátorságos helye, mert a' fortificatioi törvények szerint nem szabad a' vár körül kőépületet rakni, ne hogy ostromlaskor azokba magát ellenség fészkelhesse. Itéletem szerint ezen csekélység elegendő gát minden kereskedésbeli ipar ellen; 's ha volt számos esztendő előtt valamely dohány 's gabna-kereskedésünk, annak nyilvános jele, hogy jó kül-kereskedésünk valaha minden bizonnal lehetne, mert portékáink természetes folyását minden ellenmunkálódásunk 's ellenmanipulatióink mellett se gátolhattuk meg egészen; mint némely ember olly szerencsés természetű, hogy a' legügyetlenebb gyógyász se tud neki ártani; 's így egy - - - - vár, melly mostani időkben senkit se tartóztatna, elég Magyarország kereskedését akadályoztatni! A' Ludovica ut megváltása mit ér, kivált ha szokott manipulatio alá kerül 's egy törtvert uttá válik nem sokára, de ha jó maradna is, mi hasznunk volna belőle, midőn most egy oldalrul se érhetjük el? Dráván nincs hid, az utak Károlvárig sokszor haszonvehetlenek, a' Kulpa csekély mélysége miatt az esztendő nagy résziben némely helyeken legkönnyebb hajót se bir meg, ha pedig lehetne is Sziszekbül Károlvárig egy pár hónap alatt, midőn a' viz elég nagy, provisiókat átszállítani; hová rakja azokat le a' gondos kereskedő? A' tágos kék boltozat alá, vagy fatárházba? 'S kik ezt tennék, kereskedő nevet érdemlenének e? 'S hát a' Dunáru mit mondjak, azon természeti nagy csatornáru, melly Magyarország számára látszik alkotva lenni, ha regulázva volna 's az 1829ki esetek úgyesen hasznunkra fordítatnának. —

A' mi pedig a' vám ingatagságát illeti, mikép gondolhatjuk egy pillantatig is, hogy valaki egész gazdaságát, mellynek teszem őszi vetés volt alapja, dohány, kender vagy akármi egyéb természetűre változtatná át, mert ezekbül több nyereséget reméll, ha azon kell aggódnia, 'valljon nem emelik e' fel a' vámot? 'S ezen

bizonytalanság 's majd felemelt majd leszállított vám több kárt és zavart hoz a' természetők iparkodásiba, mint a' lehető legmagasb vám, melly elhatározottan 's változhatatlanul marad meg. Ezen esetben a' gazdák olyannal nem is fogják fárasztani ezeket, mincképpen természetése vámsulya miatt fáradságokat úgy se jutalmazhatja meg soha, 's testestől lelkestől más tárgyra fogják szálni magokat, ha pedig olyan tárgy nem adná elő magát, pipára gyújtani inkább, mintsem haszon nélkül izzadni. Az ingadozó vám hijába fáraszt sokat, sokat pedig tenkre tesz, 's az iparkodó gazdát bünteti inkább, a' henyélőnek, gondatlannak pedig kedvez, ki mindent a' régi rozsdás állapotban hágy. Egyébaránt nincs nagyobb kin a' bizonytalanságnál, 's a' bizonyos rossz kevesebbé koptatja belsónket, mint a' bizonytalan jó.

KERESKEDÉSI BECSÚLET 'S MUNKÁSSÁG
NÉMELLY CSORBÁI.

Ez már merész szó, megvallom, 's külföldi ajkán tűrhetetlen volna, elég keserű a' honin. Borkereskedésünk, azt gondoljuk, azért szűnt meg, mert a' divat, a' módi megváltoztat mindent. Korántsem. Igaz, más nemzetek szőlőiket jobban ápolgatták, boraikat mind tisztábban 's józanabb methodussal készítették; midőn mi egy tapodtat se mozdultunk elő, 's minden makacs-sággal megmaradtunk a' réginél, mintha Magyarország nevelte volna az első szőlőtőkét 's a' t. de még ez se oka borkereskedésünk elaljasodtának; hanem az, hogy a' külföldit megcsaltuk 's bőrért nyusztuk, azt gondolván 'majd ő azt nem veszi észre. Némelly hegyeken mint bujtogattak - homlítottak - vesszőt vesszőre, 's így a' hegy, a' szűret elaljasodott. Másutt azt nézte földink, milly szőlőfaj terem legtöbbit, 's nem mellyik terem legjobbat, 's csak azt ápolgatta. S...ba Szalából hozták a' mustot, hogy S....val keverjék, 's tiszta S.....i gyanánt adják. Tokajban több volt malozsaszőlő, melly

Syriában érett, mint tán mind a' három kikötőhelyünkben 's a' t. 'S mind ezekre időjártával természetesen rájött a' sógor, 's többé nem csak nem hisz, de ki is került már. 'S néhány csalárd ember az egész ország becsületét veszedelembé hozta. 'Mennyi idő kell most majd ezen csorba kidörzsölésére! 'A' becsületes cselekvő mód haszna legtávolabb időkre hat, egyes személyekre is jól sül el, 's hát még nemzetekre, melyek élete olly hosszú. De ha maga a' becsület nem átkozná is a' furcsaságot, a' fortélykodást, a' csalást, az ész se hagyja helyben; 's bizonyosan az legeszesb kereskedő, ki legbecsületesb is, mint nem különben az legjózanabb gazda 's az érti igazán ön, de kivált utóji hasznát, ki legjobb 's legliberalisabb földesúr egyszersmind. Gyapju 's egyéb contractusokban, kivált pénz dolgában, hány semmirevaló viseli régi fényes nemzetiségnek nevét? Külföldi kereskedő, kit ide édesgetni kellett volna, hány van, ki nem mer hazánkba jönni többé, mert a' huszonötöt vagy egyéb becstelenséget, ő egyedül lévén 's ellene sok, alig kerülte el. — 'S ha van alacsony szolgálélek a' világon, annak czimje bizonyosan a' fegyvertelennek fegyverrel megtámadása, csak az uszít számos bünöstársakat egyedül lévőre, az tudná csak az alvónak szívébe döfni a' kést. — Átok legyen azok emlékezetén 's megvető gyűlölet jele, kik a' nemes magyar névre tetteik által illy szenyt, illy mocskot hoztak. Ha a' forgolodó, piperés, pápaszemes 's a' t. ügyes, sokoldalú cosmopolita csalfa 's hazug, ✓ eltűrheti az ember; mert úgy látszik természetéhez illik; de mikor az egyszerű, nyíltképű, bátor tekintetű, férfias valódi Magyar nem olly igaz mint az arany, nem olly hű mint az anyai aggodalom, nem olly egyenes cselekedetű mint a' napsugár, 's nem olly nyíltszivű mint a' tavaszi hajnal, bizonyára csupa pökedelem 's természet csúfja!

Munkásságunk pedig kereskedés végett ugyan érde-
mel é említést? Tettünk e sokat productumink szaporítása

vagy azok javítása 's divatba hozása végett? Iparkodtunk e felettébb más nemzetekkel összeköttetést keresni? 's a' t. Nem száradna e sokra minden productuma, ha azt házánál nem keresné a' zsidó? Más nemzetek milly fáradsággal keresik azonban kereskedési előmeneteleket, portékáik olcsóbbá 's jobbá tétele 's minden utak 's módok felkeresése által, mellyeken más hazákba csusztathassák javaikat? Brodiban, Lembergben, Odessában 's a' t. hány francia borkereskedő van? 's még Belgrádban is fekszik angol posztó, melly tán éppen azon juh gyapjából készült, melly onnan egypár mérföldnyire legelt csak? Fogjuk a' mappát! Nem különös? 'S hát megtetszés elnyerése végett hogy forgolódnak mások, midőn mi minden erővel azt akarjuk, hogy mindenkinek az tessen, 's az legyen kedves, a' mi nekünk látszik legjobbnak, leghelyesbnek. A' Francia azok izlése szerint készíti borait, kik jól megfizetik. — Az Angolnak erőset, a' déli Amerikainak sűrű vereset, mi nekünk pezsgőt készít, — mi e' helyett a' vevőket oktadjuk, 's józanabb, azaz mi izlésünkre vinni akarjuk 's a' t. el is sül idővel tán philanthropiai tanácsunk, de hornnk azonban ár nélkül a' pinczében! Édes - örömezt akarunk aratni, de szántani, vetni nem. Az élet minden javaival bővelkedni nagyon is szivesen, de fáradozni, izzadni nem. Sok pedig mind ezen kereskedési munkásságot 's unalmat megvetéssel nézi, magát nemesbre szültnek véli, 's azért inkább büszke érzéssel — mintsem magának beesületes uton igyekezne többet keresni, ha helyezete arra való — némellykor az igazság Istennéje oltára előtt szemét behunyja. —

A' ki semmiben sem szükölködik, 's N i n c s miatt soha sem panaszkodik, annak rossz néven nem igen vehetni, ha soha se dolgozik, 's csak munkálatlan nézi a' világot, 's füttyörészve merül el gondolatiban. 'S tán semmi szükségét sem érezvén, télen nyáron egy öltözetben, pipával, szük eledellel, savanyu borral, 's néha kegedű keserves nótájával függetlenebb 's megeléged-

tebb, mint kinek mindene van. Türihetetlen ellenben azon mindennap százszor hallott panasz 'nincs jövedelmünk, nincs kereskedésünk, nincs pénzünk 's a' t. azon apathia 's tespedség mellett, melly soha nem enged azon módokhoz nyúlni 's azon utakra állni, mellyek által gazdaságunkat, kereskedésünket minden bizonynyal jó forgásba 's divatba hozhatnók, 's így jövedelmünk természetesen sokszorozna! Csak boszongodva szemlélhetni olyat, ki magán könnyen segíthetne, de nem segít.

Mind ezeken hogy lehet valamennyire orvosolni? Kölesönös felvilágosítás, oktatás 's rávétel által, mellyekbül publicitás hozzájárultával folyani fog nemzeti bank felállítása, több 's jobb természet 's kivitel végett jutalom-tételek, 's mindenek felett a' Hitel szentsége.

'S itt vagyok megint a' réginel, 's annál a' mit már többször elmondtam! Béketűrésért 's engedelmért esedezem. Mindég csak egy harangra ütök igaz; de volna bár sok, kit mind arra, a' mi hazánk diszére hasznos, sőt szükséges, csekély tehetségem mellett is egyesíthetnék! mint a' falusi harang, habár törött is, összeseregíti a' jámbor községet Isten házába.

Kölesönös felvilágosítás és oktatás előbb utóbb az igazságot úgy annyira kifejti, midőn annak fénye előtűnik, hogy az igazi jót és hasznost végre mindenki elfogadja, a' bal 's előítélet, tudatlanság 's hazugság serege ellenben pirulva vonul vissza 's olly rettegéssel kerüli a' valódit, mint bagoly 's denevér a' napsugárt. — Mi forrhat egy magányos főben tökéletességre, ha azt előismeret vagy közlés előbb nem világosítja fel, 's mindent el nem igazít, a' mi a' képzelet határtalan köriben veszi létét, él és számtalan ivadékra szakad! Mint a' szív csak kölesönös szívbeli gerjedelem 's vonzódás által tárul ki a' szerelem mennyei érzetire, ugy az agyvelő is csak agyvelő által emelkedhetik lépesőnkint olly erőre, melly gyakran, bár villámkint, az agyagba szorult halhatatlan lelket teljes fényében tünteti előnkbe.

És ugyan tagadhatni e, hogy szinte minden, a' mi az emberiség előmenetelét, hasznát, diszét 's a' t. esz-közölte, nem egyéb ' kölesönös felvilágosítás és oktatás gyümölcsénél! 's azon találmányok, mellyeket az emberinem szinte minden ész segedelme nélkül vaktában lelt, mint az üveg, puskapor, nagyítócső 's a' t. milly haszonvehetlenségben maradtak volna közösülés 's későbbi vizsgálat 's javítás nélkül? A' szüntelen discussio szükséges tehát, azaz: hidegvérű, barátságos 's minden oldalú vizsgálás és tanácskozás, 's nem versengés, vagy olly nyomozás és viszongás, hol minden észrevétel, helyben nem hagyás, 's ellenzés a' helyett, hogy nagyobb figyelemre gerjesztne, csak keserít, a' vért nem kevésbbé savanyítja el, mint a' szemeket elhomályosítja. 's az értelmet ugy megzavarja, hogy végre csak önkényes 's indulatos tett foly belőle, a' józan 's okos eselekvésnek pedig sehol legkisebb jele sincs.

~ Discussio nélkül akármi újhoz kezdenek az emberek, egy fő akadályrul, melly törekedésik ellen szegezni fogja magát, mindég elfelejtkeznek, t. i. a' minden kezdetbül természetesen következő ' oppositiorul,

Ha p. o. valaki vasutat állit, mit akar ő az által nyerni? ' javak szállítására kevesebbet akar kiadni, mint ezelőtt adott, vagy azon pénzt, mellyet eddig valaki más tett zsebibe, ezentul maga zsebében akarja megtartani — vagy pedig jó baráti, rokoni, földiei 's felebarátjai zsebeiben, ha a' projectans philanthropos, 's nem a' maga hanem a' közjó elérése végett fáradozik 's törekedik, a' mi ritka. Szóval: ' ő némellyeknek positivus hasznát — nyerendőségét támadja meg, hogy némelly másoknak negativus hasznot — káratlanságot hajtson.

Már azok, kik szinte nemzetségrül nemzetségre fuvarozással keresték kenyereket, 's az által gyarapodtak vagy gyarapodnak, valljon türedelemmel 's minden aggodás nélkül fogják e' azt nézni, ha valaki előáll, 's az ő hasznokat magáévá akarja tenni? Ez termé-

szet ellen volna. Minden a' mi megtámadtatik, rug, harap 's csip, akármi gyenge legyen is. 'S így azok se fogják hagyni azon vizet más malomra folyni, melly eddig az ő malmokat forgatta; hanem mindent el fognak követni, hogy az új malom felé egy csepp viz se menjen, 's hogy a' molnár szép malmával együtt gabna nélkül maradjon.

Más valaki nemzeti gyapju-sortirozást javasol, 's azt is tiszta philanthropismusbul, 's mit akar az által elérni? Hogy azon nagy summa, melly ideigóráig néhány kereskedők ládáiba csuszott, ezentul a' birtokosokéiban maradjon.

Már ennél a' gyapju-kereskedőkre nézve érzékenyebb megtámadás lehetetlen. 'S a' szörnyű megtámadásnak az iszonyú védelmezés 's véres háboru leg 's legtermészetesb 's kézzel foghatóbb következése.

'S ugyan fontoljuk meg hideg vérrel, minő kimeneteli lehet olly megvívás, hol egy részről a' tudatlan, gondatlan 's adósságokba merült természetű, más részről pedig az ügyes, éjjel nappal fáradozó 's pénzes kereskedő áll! — A' legeltökélettebb akarattal sem lehet attul egy partie shakot nyerni, ki ahhoz jobban tud. — Minden enthusiasmus, török muzsika, tárogatósip, káromkodás, torzonborz vagy kipödört bajusz, zsinóros nadrág 's több eféle semmivé válik a' jól elkészült katona 's háborui mesterség előtt. Mindennek kell alap, 's a' nélkül a' legnagyobb fáradozás is sikertelen.

Egyéb új kezdetek éppen illyes ellenkezéseket szülnék, a' miből azonban nem az foly, hogy vasut, gyapju-sortirozás 's a' t. el volna tiltva tőlünk, koránt sem, hanem hogy minekelőtte azok órája ütött volna, olyanoknak kell még előbb lábra kapni, a' mik illy kezdeteknek legszükségeseb feneke. Nincs könnyebb faasztal készítésnél, de lehetetlen fa nélkül. Nincs könnyebb mint első emeletet építeni, de lehetetlen, minekelőtte a' földszini épület még nem kész.

Mai körülállásinkban a' kereskedőkkel megvívni akarni annyi volna, mint azzal birkozni kívánni, ki által meg van kötve kezünk, lábunk 's ki a' kötelet markában tartja. Sok kellene még 's igen sok van hátra tennivaló, míg illy viadalra kihivhatnók őket. Egyébaránt mindég jobb, ha kiki csak maga dolgánál marad, mert közönségesen nem boldogul a' kereskedő-gazda, mint csaknem mindég tenkre jut a' gazda-kereskedő.

'S ezen minden uj ellen bizonyosan támadó ellenzésnek számba nem vétele jobbadán mindég azon kis ok, mellyen a' tárgy fenakad, 's mellyet sokszor minden iparkodásunk mellett se tudunk feltalálni. Minekelőtte valami újat kezdenénk tehát, ne felejsük el soha, 's vegyük előre számba mind azt, a' mi hihetőleg magát ellenünk fogja szegezhetni.

A' nyílt tanácskozás 's értekezésnek célja pedig, 'vagy tökéletes felvilágosítás, hogy ez vagy amaz káros avagy lehetetlen, 's így annak elkerülése 's abban hagyása; vagy az egyetértés, 's egy cél elérése végett összesedett erő, ipar és munka, 's így a' bizonyos siker. — Mennyit vitt már végbe soknak egyre célzó törekedése, nézzük a' historiát, nézzük a' mai időt, 's hozzuk abbul a' matematikai következtést, hogy alig van valami, a' min jól elrendelt egyesület ne diadalmaskodhatna, 's hogy kereskedési akadályink, egy és más helyezeti fogyatkozásink eltünnének, ha elszántan 's állhatatosan sokan akarnók azon egyet, 's éppen azt; 's hogy csak tőlünk függ egyetértés 's közmunkásság által uj mozgást, uj életet hozni kereskedésünkbe.

N E M Z E T I - B A N K.

J A' jól elrendelt munka minden gyarapodás talpköve. 'S többet ér két ép tenyér 's egy jó balta valamely vad szigetben egy millió darab aranyból. A' nemzetek mai körülállásiban mindazáltal a' pénz a' munkával olly

szoros összeköttetésben áll, hogy majd egyik az ok vagy következés, majd a' másik; valamint az esőből gőz, köd, felhő lesz, 's azokbul megint eső, — ugy a' munkából pénz lesz, a' pénzből ismét munka. Kezeink vannak 's több henyélő kezeink, mint gondolnók, mellyek legnagyobb haszonvehetőségét részint a' hibás elrendeltetés, részint az elesüggedés 's a' néhai kétségbeesés 'sikerrel fáradozhatni — gátolják, — 's így nekünk a' pénz az, a' mire leginkább szükségünk volna, 's ma azon ok, mellyből munka 's idővel több pénz következhetne. Ha mi jól elrendelt Nemzeti-Bankot állítanánk, annak éppen azon következése lenne, mintha bizonyos tőkét, mellyet külföldiek hoztak hazánkba, 5tel, legfeljebb 6tal 100tul vennénk kölcsön, nem félnénk hogy felmondják, 's minekutána ügyes haszonvétele által 9et, 10et keresnénk 100zal, lassankint megint lefizetnők tartozásunkat, 's az utóbbi nyereség zsebünkben maradna. — 'S nem világos, hogy sokkal kevesbbé volna veszedelmes, ha önmagunknak tartoznánk, mint idegeneknek?

Bizonyos, hogy egy magányos mesterember, akár-milly jól értse is művét, — vagy természető, bármi jó legyen is földje, nem igen gyarapodhat, vagy szinte nem is kezdheti el munkássági körét derekasan, az ő állapotjához szükséges tőke nélkül. Ugy egy nemzet se. 'S azon idomzatnak, melly a' pénz mennyisége 's emberi erő közt van, legközelebbeső egyenlősége birja az országot a' lehető legmagasb gyarapodásra. Hol igen sok a' pénz, ott ingadozás, 's úgy mint árvizekben ezer veszély — bankrott —; hol igen kevés, ott elakadás — mint mikor nyáron a' vizek kiapadnak — szegénység. Ezek a' véghatárok. 'S ha rossz közül választani kell, sokkal jobb az igen sok pénz következése, a' néhai bankrott t. i., mint az igen kevés pénzből származó elszegényülés; mert a' bankrott csak kevésen történik, midőn a' többi addig az élet minden javaiban 's kellemiben részesül; a' pénz hija azonban az egész

közönséget egyenlően nyomja. De ez még nem minden, 's még többet merek mondani, hogy t. i. a² bankrott általjában nem olly szerencsétlen következésü, mint a¹ lassankénti elszegényülés.

Ila teszem valakinek 1 millió az értéke, 5tel 100tal minden esztendőben költhet 50 ezret, 's ő, ha velem kezét fog, ' hogy t. i. vagyonosban éppen olly hiba keveset mint vagyontalanban sokat költeni, ' egész életmódját 50 ezres lábra fogja állítani. — De ő egyszerre 900 ezret vesz el, 's így marad 100 ezre. Mit fog tenni? fejbe löni magát, ha esztelen; ha pedig eszes, mingyárt másnap élte módját 5 ezres lábra tenni, 's kisebb körben tán az élet éppen mind azon kellemeit lassankint feltalálni, mellyekkel 50 ezres létében gyönyörködött. — Hogy van ellenben annak dolga, ki lassan szegényedik el, a' magyar birtokosnak tudniillik? Két, három esztendeig, minekutána maga ura lön, vagy tán 10. 15ig is. egy pár ezerrel több kevesebb 50 ezernél jövedelme, 's így 50 ezres lábon él. De az idők viszontagsági által most jövedelme 30 ezerre, 's aztán 25re, 's megint 20 ezerre esik le 's így tovább. Ő nem tudja, és senki sem tudja, ugy marad e, nem e? 's a' kétség közt, régi embereit bocsássa é el szolgálatjából, falura költözzék e, szakács helyett szakácsnét tartson e, viasz helyett faggyut, ló helyett inkább lábait használja e 's a' t.? leforog az idő, 's ő elálmélkodva azt veszi végén észre, hogy mindenben szükkölködik, és szinte semminél kevesebbje van, 's hogy igazat mond a' számkivetett lantos:

' Donec eris felix 's a' t.

A' nagy veszedelmet 's a' sors óriási csapásit bátrabban kiállja sok, mint a² mindennapi kis sérelmeket, halk elaljasodást, 's mindenek felett a' kétest. Nekem legalább kellemesb.

~ Nemzeti - Bank által százszor több jót tennénk, mint kórházak 's egyéb illyetén gondviselő intézetek felállításá által; ámbár azoknak is magok sorában

valaha elő kell jőni 's lábra kapni. Mi jót teszünk azon gyermekkel, kit mindég tartogatunk, hogy el ne essék, 's jó szívüségből ön lábai használásáru végre elszoktatunk; 's ugyan mi jót teszünk felebarátink erkölcséire 's így szerencséire nézve, ha a' henyélést, korhelységet szinte megjutalmazzuk, 's a' koldulókat csak nem egy külön statusnak fogadjuk be? Tudom veszedelmes ezekről szólani, mert sok érzelgő, 's még több hypocrita, ki nyomorúnak soha nem adott egy garast is, igen is szívesen előáll a' szegények mellett 's olly hévvel fogja pártjokat, hogy az ellenkező rész, mellyhez magamat is számlálom, könnyen keménységgel 's keresztényi irgalom hijával vádoltatik. Nem mondom, hogy azon gyermeket, kit lába soha sem hordozhat, összerogyni engedjük; nem mondom, hogy felebarátinkat éhségnek, hidegnek 's az élet minden sanyarinak engedjük át 's a' t.; de vizsgáljuk őszintén koldulóink legnagyobb részét, nem önvétke vagy hibáji által jutott e mostani szomorú állapotjára, 's nem volna e kevésb más zsirján-élő, ha lelki kifejlődés 's testi ügyesség jókor elkerültetné eggyel 's mással a' korhelységet, betegséget, koplalást 's a' t. Ha éhesnek kenyeret adok, a' tett szép; de én sokkal szebbnek tartom: valakit olly helyzetbe állítani, hogy maga magának nem csak kenyeret, hanem még sültet is szerezhessen.

Mi pedig a' Nemzeti-Bank felállítását illeti, van ollyasokrul sok jó példa; 's más nemzeteknél jókat 's rosszakat is láthatunk, ugy hogy hazánkra illesztésében előre felszámíthatjuk: mit kell elfogadnunk, mitől óvakodnunk. Engedjük át olyanoknak a' javaslástételt, kika' dolog praxisát érthetik 's értik, 's kiknek a' tárgy jó sikerébül valamelly hasznok is van, legyen az erkölcsi, legyen pénzbeli. Haszonkeresés nélkül nem történik semmi a' világon, ugy mint lehetetlen okozatot vagy következtést képzeni ok nélkül, csak-hogy egyik pénzbeli haszon . másik becsület, harmadik

halhatatlan név, megint más menyecske vagy éppen mennyország után vágy. 'S így magyar vér Magyarország hasznáért bizonyosan legsebesebben dobog 's legmelegebben is.

Ezen tárgyat mindazáltal csak kevés szóval kíván-
tam említeni 's igen röviden érinteni, mert annyi jó,
derekas és világos, viszont annyi hiányos, zavar és
homályos irás jelent meg már a' felül, hogy kiki maga
választhat azokbul magának tetszése 's önbelátása sze-
rint. Soha se hiszem, hogy kirekesztőleg recipe segít-
ségével jóízű ebédet lehessen főzni, de ahoz tanult
szakács kell, ki már sokat főzött, sütött, pirított. Ugy
nem hiszem soha, hogy tisztán könyv szerint érteni
lehesen Bank-felállításához, gazdaság-folytatáshoz,
kereskedés-vitelhez; hanem arrul is sokat kell gon-
dolkodni, 's az egésznek jól ki kell főzve lenni előbb
a' főben, hogysem mi ezen tudományok igazi hasz-
nát vehetnők, az ország pedig éppen úgy szedhet-
né a' mi szolgálatink vagy beleavatkozásink gyü-
mölsét.

TÖBB 'S JOBB TERMESZTÉS 'S KIVITEL
VÉGETT JUTALOMTÉTELEK.

Függjön a' vitéz mellén kereszt, mint annak, ki
toga clarissimus; ékesitse régi nemzetségüt kamarás-
kules, más érdemest hosszú titulus; — örüljön ellen-
ben a' gazda kora fáradozásiért haszonnak, 's legyen
ládája, mint a' kereskedőé teli; a' tudományokban
merült, a' haza 's hazafiai előmenetelén törekedő lelje
belsejében a' megelégedést 's a' t. szóval, minden a' ki
tiszteben becsületesen 's derekasán jár el, nyerje fára-
dozási díját.

Jutalomnak erkölesi világban olly következése van,
mint hypomoklionnak mechanikában. Itt egy fonttal 100
mázsát emelhetni, ott egy pár vitézi érdemkereszt,
gombon lóggó egy két arany vagy ezüst tallér sokszor

egy nyert csatának nem is gyanított, de tán valódi oka; egy nevezet, egy megjegyzés néha legszebb tettek forrása; úgy egy pár pénzbeli díj 's pár száz aranyka legnagyobb iparkodás, munkásság 's mozgásnak kut-feje 's a' t.

A' Szövetséges országok, Gallia, de kivált Britannia földművelési, művészi 's kereskedési összeköttetései valóban olly lánczolat-hoz hasonlíthatók, mellynek egy karikája 'mesterséges pénz, másik 'jutalom. 'S milly hasznos, sőt szinte mágusi következtetésű ez az emberi észnek olly nagy diszére való rendelkezés, azt inkább látni kell, mint olvasni vagy tőlem hallani; a' mit mindenkinek szívből tanácslok. Nálunk 10 ftnak bece csak mindenkor 10 ft. 's némelykor annyi se, mert ha szinte zsebünkben nincs, tán csak nehezen vagy éppen nem juthatunk hozzá, 's így csak álomban miénk, mint sokszor a' tündérr király legkisebb leánya, 's nem valóságban. Britanniában 1 font sterling szinte mindég annyi, sőt sokszor egyes elrendelés által 2, 3, 4 annyit ér 's annyi életjavakat 's kellemet szerezhet az a' kié, mint mesterséges elintézés nélkül 2, 3, 4 fonttal tehetne csak. Ez igen furcsa, igaz; de theoriája ollyan, mint mondám, praxisa pedig a' theoriának pontosan megfelel. — Kinek nálunk 1 millió értéke van, az csak egy milliót bír, 's ezen somma csak annyi esztendei munkát fog okozni, a' mennyit 40, 50, 60 ezerért — ahogyan kamatol tudniillik a' tőke — vihetni végbe. Britanniában 1 millió nem ritkán 100, 200 ezret érő munkát okoz esztendőnkint. 'S itt fekszik azon esudálatos rugó, melly olly rendkívüli mozgást 's elevenséget hoz Britannia minden intézeteibe, midőn nálunk azt gondolná az ember, hogy földművelésünk 's kereskedésünk forrasi 's erei befagytak, 's hogy mi nem annyira élünk, mint tengünk.

Tudom az Olvasó azon varázs-rugót, mellyről szölok, ismérni kívánja, 's bizonyosan minden figyelmet is érdemel. Tekintse meg az angol Parliament, a' fran-

czia Kamarák, az éjszakamerikai Congressus discussióit; nézze az ujságokat, olvassa a' mi e' tárgyul iratott, fogadom, mingyárt fel fogja találni. Én mind ezeket magyarra nem fordíthatom, kár is volna sajátságokból valamit leróni. Eleget teszek, úgy gondolom, kötelességemnek, ha figyelmet gerjesztek 's útmutatást adok. Eléri egyedül is az ügyes 's gondolkodó utazó azon helyeket, mellyek vizsgálati 's vándorlási célja, nem szorul idegen főre, ki helyette gondolkodjék, vagy idegen kézre, ki őtet vezesse.

Egy két jutalom több száz ökröt hizlal, számos lovat tenyészt 's hoz gyepre, temérdek javakat állít elő, indit 's tart mozgásban 's a' t. De csak úgy lehet varázs következése, ha állandó, mert foganatja első esztendőkhben olly csekély, hogy alig vehetni észre, 's csak idő birhatja igazi sikerre, 's így az ideig-óráigvalónak haszna nem nagyobb 's állandóbb, mint azon fák léte, mellyek ünneplésre vágatnak le 's gyökér nélkül zöldülnek néhány óráig, de aztán örökre elhervadnak; midőn azonban a' magbul eredett nemesb fák első esztendőkhben alig hagyják el a' föld színét, de annál szebben 's hosszasabban virítnak századokon keresztül. Igaz, hogy kitett jutalmak által csak a' szerencsés és ügyes lehet nyertes, a' többi nem; de ez elegendő, mint a' tapasztalás mutatja, az előmozdítandó tárgyakba éppen olly elevenséget 's életet hozni, mintha kiki bizonyosan lenne nyertes. A' mélyebb emberisméret ennek természetes voltát theoriában is egészen felvilágosítja, mert ki nem bizik többet maga eszében 's ügyességében, 's ki nem próbálja meg a' szerencse nyújasságát, bármi sokszor fordított is azon hűtelen neki hátat? 'S azon forró kívánsábul annyit nyerni, úgy gazdagodni mint a' szomszéd, egy ki nem mondható közipar, serénység 's munkásság terjed el, mellynek megint a' soknak 's jobbnak kiállítása, 's ennek a' felesleg mathematikai következése; úgy hogy a' sok munka, iparkodás 's veríték. ha elvéti is a' célzt, minden

esetre számos jót, hasznost 's becseset állít elő. 'S így ezen mesterséges rugó, melly mindent mozgásba hoz, igazi Istenáldás. —

Egy vén gazda az élettül — tudjuk az allegoriát — így bucsuzott el: “Fiaim csak egy mezőt hagyok nektek, de kincset rejt, keressétek., — Ezt ezek betűszerint vevék, 's keresék a' föld gyomrában sok ideig éjjel nappal, de rá nem akadván, utóljára buzával vetették be, melly a' feldult 's porhanyu földben olly jól fizetett, hogy az apjuk jövendölte kincset benne végre megeléék, 's csak akkor juta eszekbe a' jövendölés igazi értelme. A' papirospénz, bank, jutalmak éppen illy foganatnak; azon különbséggel, hogy általok ollykor magát a' kincset is megtalálhatni. Minden a' mi a' munkásságot neveli, hasznos; legyen azon ok való, remény vagy szükség, ezen utólsó pedig legyen természetes vagy mesterséges. Háborunak, tűznek azért nincs olly igen szomorú következése, mint gondolni kellene, mert háboruban, tűz után kiki sokszorozva munkálkodik. Menyire nem nevelte sok erőműv 's az óra tökéletességét a' Perpetuum Mobile — örök mozgony — feltalálására fordított fáradság 's törekedés! A' fő czél ugyan elhibáztatott, de a' nem is gyanított találmányok bőven jutalmazták a' munkát.

A' jutalmakkal ezen felül valamelly nyilvános 's közönséges megbecsülés is van összekapcsolva, a' mi nem kevéssé neveli hájokat, mert a' minden dicséret nélküli állhatatos fáradozás éppen olly ritka, mint a' tanútlan erény, melly csak kiválasztott lények sajátja. 'S ki olly független 's erős lelkü, ki olly felemelkedett az örökkévaló Jóhoz, hogy az élet sok pillanatiban elkeseredett vagy törött szive ne aggódnék hív barát, hű szerelem, gyámol 's részvevő karjai közé? Ne kívánjuk, hogy mindenki a' szépet, jót 's nemest csak valódi önbecsiért tegye, hanem dicsérjük, jutalmazzuk a' deréket, 's fűzzünk koszorút hív polgártársink homlokára, 's hanva nyugodjon érdememlék alatt. Így a'

korán kelő dolgos gazda, 's a' gondos ügyes kereskedő is találhassa haszna mellett a' közdicséretet 's hazafiai tapsát.

'S több évek lefolytával mennyire különböző folyamatot szül azon tárgy, mellynek kifejtésén csak egy két szoba-bölcs 's néhány fizetett ember töltötte idejét; vagy mellynek felvilágosításán a' közönségnek, úgy szólván, egész észbeli massája munkálódott 's fáradozott. Törpét, vagy óriásit! Sokaságnak legfőbb ingere a' nyereség és taps, szóval az örökké fenálló 's bizonyos jutalom; melly mint minden egyéb gazdasági 's kereskedési tárgy a'

HITEL SZENTségÉN ALAPUL,

Mit ér a' kölcsönös felvilágosítás, ha csalfa sziv 's hamis datum esúsz a' tanács közé? Mit a' bank bizonyosság, mit a' jutalom állandóság nélkül? Csak a' Hitel teheti varázsokat, melly ha ketté törik, az áldás könnyen átokká válhat. — A' Hitel védangyala pedig 's fényes napsugára a' 'publicitas — nyilvánosság. —

MIT KELL TENNI

'S MIN KELL KEZDENI?

Mind annak, a' mit eddig néhol rendetlenül, itt ott hiányosan, sok helyen pedig hosszasan 's tán unalmasan is adtam elő, essentiája az: hogyan alap nélkül tartósan nem állhat semmi 's kizárólag csak azon tárgyat bírhatjuk igazi sikerre, melyet természetes vagy matematikai renddel — a' mi nálam egy — kezdünk 's folytatunk.

Ezen igen egyszerű az eddig előadottnak philozóphiája; 's olly egyszerű, meg kell vallani, 's valódisága olly isméretes, hogy sok méltán azt mondhatná: "minek illyessel, a' mit kiki tud, megint előállani?", de én nem is hirdetem ezen elismert igazságot új találmánynak, mert igen is jól tudom, hogy mindenkinek ajkán forog; de csak azt bátorodom állítani, hogy szinte mindég is egyedül az emberek ajkai közt marad 's csak ritkán használtatik valóságosan; más szakvakkal 'hogy a' világon igen sok tárgy alaptalan 's talpköve csak képzelet 's levegő, 's hogy csak ritkán kezdenek valamelly dolgot 's munkát a' legmélyebb sarkalatnál, azaz jó véginél, természeti vagy mathesisi rend szerint.

Gondoljuk át a' mondottat vigyázattal 's részre-hajlás nélkül, tüstént előnkbe ötlük: 'hogy szinte minden tetteinkben a' természeti rendet mindég meg akarjuk előzni. A' nagyobb rész előbb költi jövedelmét, mint zsebiben van; a' serdülő úgy veszi ereje hasznát, mint a' férfit; a' tanuló tanít; 's a' t. Víz-

gáljuk a' világ történetit messzebbről közelebből. magas 's alacsony helyzetetésben, 's nem fogjuk tagadhatni, hogy némelly uralkodó legszentebb szándékából eredt cél azért nem gyökerezhetett, mert a' nép, a' sokaság elfogadására még nem volt megérve; hogy mindenütt látunk összebonlani kezdeteket, ujakat mathesisi rend hija miatt.

Mint nevetnének illy heszédén: "Szomszéd uram, én nem tudom mi oka, buzám éppen nem termett 's földem olly jó, hogy annál jobbat ugyancsak keresni kell, a' mag pedig, mellyet veték, olly tiszta volt — hiszen még magunk szedtük belőle ki a' konkolyt — én soha sem tudom, mi lett belőle — nem tudná e kend?" 'A' szél hordta el édes földim, hisz még nem is szántott alája kend 's hogy a' mennykőbe is gondolhatta, hogy lesz valami belőle.' — Illyen cselekvő mód pedig nem ritka, sőt olly közönséges, hogy azon nem bámulhatni eleget, de némelly tárgyak vitele messzebb fekszik tőlünk mint a' buzatermesztés, és sokan köztünk igen rövid-látásuak.

Kiki érzi 's tudja, hogy valamelly helyen áll 's nem kételkedik a' Pesti hid 222 ölnyi 4 lábnyi hosszóságán, kivált ha maga mérte meg. Már olly hely messzeségének tudására, hová nem léphetni, tudomány kell; de középszerü ész is átlátja 's eltökélve hiszi, hogy egy távol pont messzeségét tudhatni, ha más két pontnak egymáshozzi messzesége előttünk ismértes; 's a' csillagász még a' planeták távolságát is tudja, nap és holdfogyatkozásokat 's a' t. jövődöl századokra előre 's ma ezeken senki sem csudálkozik többé. — Erkölcsi dolgokban bizonyosan nem igen különböző az eset, csakhogy 'hózzá még jó kulcsunk nincs, vagy a' jelent nem láthatjuk olly világosan minden ágai 's gyökereivel, hogy néminemüképen következésit, azaz a' jövődöt láthatnók. Itt is kiki érzi, hogy él 's kellemes vagy kellemetlen érzelmek ringatják, kinozzák — 's mindenki képes előre látni. hogy hosszú böjt után

ehes, munka 's tartós ébredés után álmos, — sok borital után mámoros 's a' t. fog lenni. Távolabb combinatiókra már tudomány kell, pedig olly tudomány, melly az előttünk fekvő tárgyat a' lehető legnagyobb világosságra hozza, ugy hogy annak mai mibenlétét annyira ismerjük, hogy bizonyos vagy igen hihető következesit előre tudhassuk. A' thema 's ellenzés azon két pont, ha az előrelátást összehasonlitjuk a' földméréssel, mellyekről közelebb vagy messzebb elhatározhatni a' harmadik pontot 'a' jövendőt.

Meg kell ismerni, ezen tudomány, mellynek eddig neve sincs, gyermekkorában van még; de nem ellenkezik itélő tehetségünkkel annak valaha most tán még nem is gyanított csudálatos kifejlendhetése. Ujabb időkben e' nevetlen tudomány, mellynek létét sok ember nem is sejdíti, ámbár maga is józanul combinál egyet 's mást előre — mint egykor a' legbölcsebb se képzelé, hogy a' föld kerek 's maga tengelye körül forog, noha rajta volt — olly előmeneteleket tön, hogy annak utóbbi még nagyobb haladásán nem is kételkedhetni, mert mi áll mozdulatlan a' világon? 'S éppen ugy mint a' földmérés 's csillagászat csak lassan lassan fejlődtek ki mostani tökéletesb létekre, de ma már száraz és csalhatatlan számolás 's mechanikai szerszámok által folytattatnak: ugy a' földművelés, gazdaság, kereskedeés, pénz dolga, nemzeti gyarapodás is 's a' t. csak lassan bontakoztak ki, de már valamelly bizonyos elvekre — principiumokra — állittattak, 's ma tapasztalás 's hasonlítás által felvilágosított tudományok segítségével jó formán 's elég bizonyosan tudjuk előre mondani: milly következesit szül p. o. a' legelők felosztása, papiros-pénz, bank, jutalmak 's a' t. 'S mi ebben szerencsénkre Smithnél, Youngnál, Pittnél, Baringnél későbbek vagyunk, mint Herschel is csak Kopernicus 's Galilei fáradozásin emelheté vizsgálatit 's tudományit olly magasra. Mi mások utánzásában minden veszélytől menttek vagyunk, mert ha-

talmuukbau áll mások századi tapasztalásit sajátinkká tenni.

Ehez, mint már mondtam 's még százszor mondani szeretném, szükséges 'helyezetünk 's körülményink tökéletes ismérete, tudomány mind hazánkrul mind külföldrül 's végre a' józan összehasonlításbul szerkesztett systemák életbe-hozása.

Ezen most említettekre támasztván okoskodási-mat, a' Hitel hiját tartom azon oknak: 'hogy a' magyar birtokos szegényebb, mint birtokához képest lennie kellene, 's magát nem bírja olly jól, mint körülményi engednék; hogy mezeit a' jó gazda nem viheti a' lehető legmagasb virágzásra; 's végre hogy Magyarországnak kereskedése nincs. 'S így a' Hitelt, Cambio-mercantile Just — váltó-kereskedési törvényt — gondolom 's hiszem azon talpkőnek, mellyen földművelési 's kereskedési gyarapodásunk, egy szóval 'utóbbi felemelkedésünk 's boldogulásunk alapulhat. Ezen Hitelnél pedig még mélyebben fekszik:

A' HITEL TÁGOSB ÉRTELEMBEN.

Tudniillik: 'hinni 's hihetni egymásnak.' A' Hit azon láncz, mellyel az emberiség össze van kapcsolva a' Mindenhatóval; a' szó szentsége köti az uralkodót elválhatlanul hív jobbágyihoz, 's ezek tántoríthatatlan hivsége alkotja a' thronus rendíthetetlen erejét. Az igaz szó kutfeje a' házassági boldogság, valódi becsület 's cselekvények egyenességének 's így minden szerencsének.

A' Hit olly part, mellyre végre még az is elérkezik, ki annak hazájában soha sem is lakott 's rossz tettei 's bünei őtet inkább az élet fürgetegei közt tartották, hol szédítő örömek, kincsek 's ál magasztalásokba merülve még az is nyughatik eltompulva egy darabig, kinek lélekismérete nem tiszta, de kinek annál keserűbb egykori felébredése!

Boldogak, kiket nem nyavala, testi gyengeség vagy haláltuli rettegés kinszerit végre térden csuszni a' kereszthez, hanem kik már éltek legszebb éveiben, midőn fiatalság, egészség 's jólét érzése szinte halhatatlanság előörömeivel tölti be őket, ha már akkor, mondom, önkényt, szeretetből a' legfőbb Jóhoz emeltek fel lelkeket a' Legtökéleteshez 's ha nem csak szóval, hanem tetteik által is gyakorlák Vallások igazi értelmét 's nem csak a' közel veszély indítá őket Istenimádásra, hanem minden nemesb és szebb gerjedelem 's azon ki nem magyarázható belső aggodás, melyet minden tiszta szivü ember érez magában, 'halhatatlan részinek minden alacsony 's ocsmány indulatoktól megszabadítása végett.' 'S nem tölti e be, ha a' természet minden egyéb csudáirul hallgatunk is, csak egy csillogos éj esende 's harmoniája lelkünket édesen a' legszebb reményekkel egy következő jobb létrül 's magasb emelkedésünkrül; 's nem ellenkezik e még mostani eszünkkel is, ha az egész mindenség tökéletes rendét csudáljuk, annak elgondolása, hogy 'a' tanútlan erény örökön örökké rejtekben maradna 's minden időre szinte veszítve lenne? A' hős tette, ki magát elszánja és számosak élete megmentése végett maga alatt a' puskaportárt fellobbantja 's hazájaért hal, örökké fenmarad. — Azon fáradozásoknak, mellyekkel a' hív hazafi éjenként foglalatoskodik, se vagyonát, se idejét, se egészséget a' közjó előmozdítása végett nem kímélvén, midőn tán hazafiai azért még sárral is dobálják — vagy azon jótévő felebarát csendes munkálódásinak, mellyek által az ügyefogyott 's szívetörött nyomorultnak enyhítést, a' kétségbeesettnek lélekerőt ad, bizonyosan van tanúja 's valahára azok legtisztább fényben ragyogni fognak. 'S-gondoljuk? hogy mind azon szép diadalmak, mellyeket sokszor négy fal közt az erény a' legbájosabb csábokon nyer, mind azon néma aggodalmak, mellyek vajmi sok tiszta lényt — kik egy gyülölt férj karjai

közt az élet ki nem mondható kinjait elszánással hiven türik, midőn szivek egy másért remeg — idő előtt sirba terítnek, örökön örökké, minden jel 's jutalom nélkül felejtésbe fognak merülni? 'S hány bajnok dült oda élő bizonyosság nélkül a' vérengző mezőn, hány vitéz csontját fedi néma föld 's a' mennyei gerjedelemről hallgat, melly a' deréket pillantatig isteni erőre emelé? Hány viradás leli a' fáradozó hazafit nem is gyanított nehéz munkája mellett, midőn azt szinte napköltekor végzi? Mennyi áldozat foly le tanu nélkül a' feledék határtalan tengerébe? 'S hány haldokló áldja utolsó nehéz vonaglatiban a' hű barátot, ki éjenként ápolgatja a' szerencsétlent 's nyugalmat és lelki békét piheg reá végpillantatiban is a' nélkül, hogy töredező szava hallatnék? 'S hány tiszta kebel imádja éjjéli csendben térdre borulva irgalmas Istenét, hogy a' büiös szerelem sulya gyenge szivét ne repessze el? Azonban a' mit éjjeli setétség fed, nem hozza világra napsugár mindenkor azonnal.

De illy áldozatok, illy tettek csak szemeink előtt vonulnak el. Lakhelyek dicsőbb, mint a' millyent a' szív legszentebb ömledési sejdithetnének; 's hazájok mentt a' guny 's irigység legkeserűbb tájtékátul — 's élni fognak és fennmaradni még akkor is midőn magyar hazánkrul, de még esillagunkrul sem lesz többé semmi nyom. 'S a' természet szörnyü hazugság volna, az egész egyetem esuf mystificatio; haza-szeretet, anyai könyek, szerelem, barátság iszonyu tréfa, ha ez máskép lehetne. 'S kételkedhetünk e? Mi szép egy nyári reggel, mi remek egy virágzó asszonyi lény — 's az agyagban, melly olly kevés idejü, mi tökéletes már az irány 's idomzat? Mi nagynak 's milly felette tökéletesnek kell a' harmoniának még a' lelkekben lenni? Midőn egy szép hajnal bibora, egy ártatlan hölgy képe olly tiszta és igaz, hogy képzelhetünk a' lelkivilág egybehangzásában hazugságot, mystificatiót?

A' szó szentsége azon biró, melly uralkodó és nép közt itél, 's ha az egyszer megsemmisül, hijába szól a' törvény 's minden társasági rend és szerencsének vége. A' szó szentsége uralkodóban az, a' mi Istenben a' legszebb tökéletesség: 'az örökkévaló legfőbb igazság, 's valamint vallás és hit a' legvadabb embert is összekapcsolja a' Mindenhatóval, szintugy köti hivség 's engedelmesség a' polgárt igaz urához. 'S nem valódi szón alapul e házások közt a' szerencse? mert milly beese van olly hűségnek, mellyet őrzeni kell? 'S nem igazság tart e elválhatlanul barátot baráthoz 's hazafiakat, akármi magas vagy alacsony helyzetűiek legyenek is, egymáshoz?

De mind ezen szép tulajdonoknak nincs e mélyebb forrása 's honnan származnak?

POLGÁRI ERÉNYBŰL.

'S ime már megint mélyebbre ereszkedtünk! Nem teszik most már hegyek meredeki, folyók mélységi, tengerek szélessége, várak erőssége a' haza valódi erejét 's bátorságát. Nem teszi azt az alkotmányok szabadabb vagy függőbb léte; az most már csupán azon emberektől függ, kik az országot lakják. ✓

Bár mi szerencsétlen helyzetetésű legyen is az ország, bár milly lánczok által legyen is lebilincselve a' nemzet, előbb utóbb még is szabadabb létre vív, ha lakosiban a' polgári erény tiszta vére buzog. 'S viszont akármilyen boldog fekvésű legyen is egy ország, bár milly szabadságokkal birjanak is lakosi, lassan lassan még is rabigába görbed, ha romlott a' tiszta erkölcs 's polgári erény nem fénylik többé!

De a' polgári erény igazi 's tökéletes értelmét nem ismeri mindenki, és sok azért nem találja fel soha, mert igen is távul keresi. midőn olly közel van hozzá, hogy azt a' parasztember, ugy mint a' legmagasb polczu minden pillantatban feltalálhatja 's gyako-

rolhatja is. A' legnagyobb felekezet csak hiuságbul jó polgár 's csak ott heves hazafi, hol közel a' tanu 's bizonyos a' taps. Egy rész felemelkedésre vágy, másik popularitást hajhász, 's egyik a' másik szemire veti gyengeségét 's önhibáját erénynek tartja. Ki ur akar lenni, képzelete szerint csak rendfentartás, anarchia-elmellőzés végett 's hogy parancsai körét nagyobbítsa, forog, kérkedik, izzad 's haladása kedviért előszobákban unalommal tengeti napjait, és sokszor, mint Aristippos, térden esedez, de nem másokért, hanem magáért; ki pedig a' nép bábja kíván lenni, azzal csalja magát, hogy ő a' 'régi jó fentartása végett, hogy a' nemzeti szellem 's drága szabadság éljen, áldozza fel magát; midőn nem is tudja, mi a' szabadság 's a' korlátlanyságot, betyárságot tartja annak 's a' nemzet palladiumát nem ritkán kirekesztőleg magyar tánczra és zsinóros nadrágra állítja. Mind a' két rész dicséretet 's hasznót vadász; esakhogy egyiknek az udvari tömjén kellemesb, másiknak pedig a' popularis illat; cselekvények azonban egyenlőn zavaros 's tisztátlan forrásbul fakad, esakhogy izlések különböző. Fényleni soknak legfőbb célja, nem — használni. —

A' polgári erény valódi értelmében nem illyeket szül, de a' kötelességek teljesítésének kufteje 's nem egyéb mint 'anyaföldhez 's honiakhoz vonzódo szeretet 's az uralkodóhoz viseltető hiveség tartalma'. Czimje nem alacsony hizelkedés 's határtalan dicséret; egekbe nem emeli a' halándót 's mint Istent térden nem imád senkit; nyelve szemérmes, de férfiu, bátor szózatú, fő tulajdona: 'törvényes urát, — hazáját, földieit legjobb tehetsége 's ereje szerint szolgálni.' — A' becsületes férfiu mindenkinek megadja az övét, 's a' másé elvételet szintugy gyűlöli, mint önmaga jusáru könnyen nem mond le, sőt azt védeni tudja. 'S bizunk e olly katonában 's valljon legény lesz e csatában, ki előjárójátul megérdemlett 's hiven megszolált zsoldját minden ok nélkül levonatni engedi a' nélkül

hogy ut és mód szerint annak idejében szót ne tegyen róla? 'S olly királyok valljon fénylenek e historiában, érdemlettek e olly magas helyzetetést, kik legszen-
tebb jusaikrul, ha kinszerítve is, lemondtak 's koronáikat emberül védelmezni nem tudták. 'Legyen legfőbb tisztelet Isten után Királyé' polgár maradjon maga köriben 's teljesítse, mire alkotva van, hiven; ellenben a' legkisebb is örüljön bátran 's háborgatás nélkül a' sors ajándékinak, vagy veritéke szerzeményinek.

De minekelőtte magasbra emelkedhetik az ember 's tulajdoni kifejlődhetnek 's a' polgári vagy nemzeti erény mélyebb gyökereket verhet, mindenek előtt szükséges, 'hogyan legyen

N E M Z E T I S É G.

Mert 'lenni kell előbb 's csak aztán lehet jóra, derékre, erényesre kifejlteni. Szintugy mint a' határtalan csillagvilágban minden vagy nagyobb vagy kisebb részekre szakad 's magában egy egészt alkot; 'napok, planeták 's a' mit nem látunk, ugy lefelé a' legkisebb is részekre oszlik 's megint egy egészé összesedik: csep, gyümölcs, a' legkicsinyebb férgek oeconomiája. Ez a' természet rende. A' részek támadnak, mulnak, minden forogva mozog

egymást

Váltja örök romolás 's teremtés;

ujbul vén, vénbül uj lesz — 's csak az egyetem örök. Ugy az ember akármilly vad állapotu legyen is, társalkodik 's az egész emberinem nemzetekre, nemzetségekre, házastársakra ágzik. 'S éppen az, a' mi lélektelen testekben 'attractio, repulsio, az a' nemzetekben 'a' hon szeretete 's védelme. Mélyebben fekszik azért lelkünkben, mint sokan gondolnák, azon ki nem mondható édes aggodalom, melly anyaföldünkhöz vonz 's melly a' 'halandó port félistenné magasít-

hatja, 's lelki rothanat jele, hol a' természet ezen szent törvényi ki vannak már dörzsölve. 'S nem különben, mint a' kiégő üstökesillag iszonyu forgásában se határt se utat nem tart, de mint átok a' végtelen üregben maga magát emészti 's napsystemákat rendít meg, úgy bolyong ezél 's törvény nélkül a' hazátlan, hiv jobbagyokat esábit el, megelégedett polgárba nyugtalan bizalmatlanságot önt 's végre maga kétségbe esvén, nem ritkán önkezivel végzi örömtelen életét. 'S mind ezek után hány dicsekedik még is azzal, 'hogy Cosmopolita!!! Gyengeség, hiba halandótul elválhatlan, de azokkal kérkedni az elromlottság legmélyebb lépcsője; hol a' szemérem eltűnt, ott az élet minden bájainak vége. Szerencsére sok olyast beszél, a' mit maga sem ért 's olyannal dicsekedik, a' mi gyalázatjára válik. A' Cosmopolita tágasb szívűnek tartja magát 's így jobbnak mint másokat. Ő minden ember-társit hordozza szívében, midőn a' patriota főképen csak hazafiait. Ő magasb értelműnek képzi magát, mert minden régi szokáson, bévett ítéleten áthág, egyszerre keresztény, török, atheista lehet 's chamaeleoni ügyességgel szabhatja magát a' körülállásokhoz, a' hasznoshoz. — De illy tehetség átermészet 's többnyire igen sok vagy bal tudománynak éretlen és savanyu gyümölcse 's az emberbül, ki minden sajátságát elveszti, olly esufot tesz, mint nevetséges a' szelid farkas 's kaezajra méltó a' lánczon idomtalanul tánczoló medve 's csuf a' legvékonyabb vesszőtül is rettegő kalitkás orozslán.

Milly szomorú sors 'öntagjainak egymásutáni lassu sorvadását nyilván érzeni 's az életerő fogyatkozását napról napra csalhatlanabbul észrevenni — 's ennél csak annak kinja lehet még fájdalomsb, ki kénytelen átlátni, hogy ő egy rothadó nemzet tagja; mert százszor könnyebb testi mint lelki aljasodást szenvedni. Hol pedig a' nemzetiség semmivé vált, hol a' lakosok elkoresosodtak, vagy hol a' nemzeti szellem és sajátság

hiábavalóságokon, gyermeki bábokon alapul már, ott, ha a' sokaság vakságában nem is gyanítja, keserű, de csalhatatlan tekintettel nézi a' gondba merült hazafi, mikép folydogál le szemenkint a' hátramaradt kevés fűvény a' nemzet életórája üvegszelenczéjébe. —

Ha nemzeteket egyes személyekkel hasonlítunk össze, akkor a' nemzetiség nem egyéb, mint rokonok közti szeretet, barátság 's a' familiabeli becsület fenntartását eszközlő ébredés; ha pedig mélyebben tekintjük, mint előbb érintém, 'akkor az emberi lény minden ereibe 's lelke legbelsőbb rejtekibe szőtt természeti tulajdon, melyet az önbecs megsemmisítése nélkül szinte olly lehetetlen kiirtani, mint bizonyos, hogy a' szív-kiszakíttatása után világunkon többé élni nem lehet. 'S ha a' világ történetit vizsgáljuk, nem áll e a' nemzetiség legszebb fényében mint azon szent varázserő, melly valaha Marathon mezeit dicsőíté 's Thermopyle kőszirteit legnemesb vérrel pirosítá; 's nem érezzük e, hogy futja át velőnk közepét valami édes érzelen, melly egész létünket előzönlí, ha kérdés forog magyar honunk disze 's boldogsága felől?

Boldogak mi, hogy köztünk inkább a' fiatalság jelei 's hibái láthatók 's hogy még távol tőlünk a' vénység 's koporsó! mert azon gyávák 's elfajultak, kiknek száma, tagadni nem lehet, elég nagy 's kik midőn ezeket olvassák, tán kaczagnak 's gunyolnak, mit árthatnak nemzetiségünknek 's hogy gátolhatják annak szebb 's tökéletesb kifejlődését? Nem kell attul félni. Ők csak olyanok, mint ama' hasztalan félénk katonák, kik mindég rosszat jövendőlnék, a' legkisebb veszélynél szaladásnak erednek 's olly messze távoznak, hogy alig éri el őket a' hir, hogy nélkülök is kiküzdék a' csatát — 's aztán béke idején legtöbb szó szájokban.

A' mi nem önhaszon szomjából, hanem tiszta szándékból ered, 's a' mi igazán szép, ámbar sok akadállyal küzd is eleinte, előbb utóbb még is minden

bizonytalán méltatásra, pártfogókra talál; mint az igazság, bár mi nagyon sértené is fényes előtünésekor némellynek szeméit, végre a' szántóvető ember kalibáját úgy meglakja, mint ahogy tanácsban ül 's bátran tartózkodik márvány palotákban.

Igaz hogy hazánk most nem igen van divatban, 's a' külföld alig tudja, hogy vagyunk. Mintha valami kut fenekén ülnénk, se lelki, se testi productuminknak nincs híre. Igaz hogy sok, émélygető hízeltelési 's határnélküli barsány magasztalási által nekünk, minden jó szándéka mellett is, több kárt okozott, mint legdühösb ellenségünk minden ügyességével tehetett volna. Igaz hogy sok, annyi káposzta, jubászbunda 's pipaszagot 's több efelét kevert nemzeti szellemünkbe, hogy a' gyengébb rész egy ideig szinte szégyenlél a' magyarságot 's jobb izlésűnek 's palléroztabbnak tartá magát, ha külföldieskedett. A' mit igen természetesnek látok, 's megint azt tanácslom, inkább magunkban keressük a' hibát, mert minden hazafiságunk mellett se tapsolhatunk bizony, teszem: a' szegedi sárnak, hortobágyi vidéknek, pesti kövezetnek, Duna partjainak, szennyes theátrumának, csömörindító utonálló számtalan koldulóinak 's a' t. 'S hogy illyeseket minden erővel szerettetni akartunk 's szinte magunkra fogtuk, hogy szeretjük, legfőbb oka a' magyarság divatlanságának.

De azért, mivel ezeket mondom, ne bátorodjék neki a' Cosmopolita, ki tudom utazásiban sokkal szebb intézeteket is látott 's ne higye, hogy vele valaha egyértelmű lehessenek. Ő így okoskodik "ubi bene ibi patria; jóllehet Magyar vagyok, de azért Angol 's Francia is 's a' t. lehetek, mindenütt a' tökéletest szedem, a' hiányost ott hagyom 's az egész föld kereke enyim 's hazám". Más szavakkal ez annyit tészon "Én feleségemet hiven szeretem, de másét is, — hazám drága, de másnak honja is; — 's így, ha feleségemet meguntam, elhagyom, kivált ha szebbet látok; hábo-

ruban pedig az erősebbel tartok 's ha győz hazám, heves hazafi, ha pedig meggyőzetik, minden kis előítéleteken tulemelkedett világpolgár leszek," — — Illy cselekvőmód, meg kell vallani, előmenetelre a' világon igen ügyes 's tán hasznos is lehet, de nem éppen legnemesb.

Már én máskép látom a' dolgot 's úgy hiszem: 'hogy csak honnosi 's övéi közt élhet megelégedten az ember, ha már egyszer körülnézte a' világot 's létének dele elérkezett, 's mennél hátrább van hazája, annál inkább tartozik annak elővitelén fáradozni, mint a' jó rokon éppen akkor marad leginkább odahaza, midőn otthon legszükségeseb 's közel a' veszedelem; 's hogy nincs olly ürügy, melly minden időre való kivándorlást meghoesáthatóvá tehetne abban, ki hazája számos ajándékát vevé; mert anyaföldét elhagyni nem egyéb, mint azt elárulni; 's hogy végre, ha már minden életiskolán keresztül mentünk, semmi sem oltja el megelégedési szomjunkat, 'mint néhány élő honnosink megbeesülése 's utóink áldása. 'S boldogabb a' Hottentot 's Kakerlák fajabeliei közt, mint a' természetlen világpolgár Londonban, Párizsban, mert ő mindenütt, még a' legnagyobb sokaság közt is mindég csak idegen!

A' mi pedig a' nemzetiség küljeleit illeti, korántsem tartom azokat megvetendőknék. Egyszerű architectura kün, szép festés, kárpit, alkalmas butorok ben, igen is emelik a' ház beesét; csakhogy illyeseket ne tartsuk az építmény alapjainak 's e' külső szín mellett a' dolog belsejéről se felejtkezzünk el. Azonban a' külső is sokkal fontosb, mint azt általányosan venni szokás, mert mit látunk a' külsőn kívül egyebet? 'S mire alapítsuk itéletünket valakirül, kit nem ismerünk 's kirül soha se hallottunk semmit, ha külsejére nem? 'S ha rongyos házat látunk, fogunk e abban esinos lakást gyanítani 's keresni? 'S ugyan mért gondolnánk szép beltulajdonokat annál, ki külsőleg nem csak nem esinos, de olyan mint a' madárváz; 's hogy kereshetünk

rendes lelki tulajdonokat annál, ki minden testi foglalatosságiban rendetlen 's ügyetlen? Nem mondom, hogy külsőről belsőre csalhatatlanul ítélhetnénk, mert igen is tudom: az igen keveset mutató 's ígérő személy nem ritkán legszebb belső tulajdonokkal diszeskedik. De csak azt kérdem, min ismérhetni meg azokat? Egyébaránt a' szebb szokású társaságokat csak olyan sértheti meg büntetlenül rongyos és tisztátlan öltözete, andalgó vigyázatlansági, házi butorok eltörése 's efélék által, ki az ellenmérő serpenyübe tudomány- vagy érdemsulyt vethet; de kinek nincs mit odavetni ellensúlynak, annak hasznát csak kaczajra vehetni; ez sommás beese, minden egyébre hasztalan.

Egy hadisereg valódi erejét nem teszi az öltözet színe, egydedisége, szabása 's ékességi; legyen az tartós 's védje idő sanyarai ellen azt, kit ruház, ez főczélja. Hanem e' főczélon kívül hány mellékes van még, mellyeket a' böles kormány tekintetbe is vesz. — 'S milly különböző érzéssel állja ki, teszem, a' magyar huszár a' saraj nemzeti öltözetében, mintha plundra, hosszú kaput vagy egyéb gunya 's haczuga lógna derekán. Igy más legény a' jó öltözetű paraszt gazda fia, mint a' ronggyal fedezkedő; 's mi magunk sokszor kirekesztőleg köntösünk ügyetlen szabása, kopott vagy szurtos léte miatt társaságokban minden lelki felemelkedésünk mellett is, feszülten érezzük magunkat 's az ajtónál állunk hallgatva. Alig gondolhatnók, illy kicsinységek milly nagy befolyással bírnak ránk tanultabbakra 's mi nagyobbval még a' népre! Csak hogy illyeseket alapoknak nem kell venni, mert a' magyar ember nemzetisége 'egyenes, bátor 's komoly férfiúi érzés a' szó legtágosb értelmében, szabadság-imádás, hon legforróbb szeretete 's az élet kész elhagyása törvényes Királyaért. Ezen alapul sajtáságunk, ez régi nemzeti szellemünk, 's 'beesültesd meg kün a' magyar nevet, van szivünkbe vésve. Ezeket fejtsük ki mind jobban. Illy tulajdonok. 's nem

ám pengő sarkantyú, vitézkötés — tán vitézség nélkül — 's nem panyókás mente, nem sinór, borítás, paszománt, kócsagtoll, túri-süveg, atila-kalpag, zrinyi-dolmány 's t. i. fogják szépeinket magyarosítani, honunkat fel- emelni, mindenki bizodalnát megnyerni 's a' külföldet arra kinszeríteni, hogy egy tökéletes férfit emlitésénél mindég Magyar jusson eszibe.

Ketté törik Ozmánnek nemzeti szelleme, ha fa- tumot nem hisz többé 's elgyengül valahai dühös meg- támadása, ha az eszeveszett Delhi csata közben nem zengi többé viadalmi énekét:

‘Látom, látom szép szemekkel
Egy Istenszűz leng elém,
És kendővel zöld kendővel
Bájosolygva int felém,
'S édesen hí — tárogatva
Kebblin a' menny-kéjeket —
“Jer, siess, mivel szeretlek,
Hintsd be csókkal hűlgyedet!” 's a' t.

Mi lesz az Angolbul, ha a' szabadságra épült alkot- mányt minden ébredéssel nem tartja fen, 's honsze- retet 's férfias egyenes életmód eltávozik a' szántóvető csinos de egyszerű hajlékábul. John Bull piperés, kényes ellágyult Dandyvá, 's a' Peerage olly elzárt helyé válik, hogy azok, kik belőle ki vannak rekeszt- ve, szintugy bolyognak, mint Ádám 's Éva kívül a' paradicsomon, midőn egy Herczeg 's egy Lord Che- rubkint áll Éden kapui mellett. — Mi a' Francziából? ha nemzeti palladiuma, a' becsület, nem áll olly tisztán, mint a' kristál egész szüzességében? 'S ugyan mi egyéb tartá fen tévedései 's szomorú véres zivatarai közt 's mi emelte mostani szerencsés létére, ha becsü- let nem? — Távozzon el isteni félelem 's egészséges egyszerű természet a' Moszka néptől, csusszon közé is főbb rendeinek sokban megvetést érdemlő romlottsá- ga, 's azon ország, melly a' két hemisphaerát lepi el 's nap keltét 's nyugtát egy pillanatban szemléli, ugy pattan szélyt egymástul, miut azon iszonyu boltozat,

mellynek ékköve nincs. Nevekedjék jobban 's jobban kicsapongó nyereség 's haszonles az Éjszakamerikaiban, 's Washington 's Franklin nemzetsége óriási nem lesz.

Milly ritka az egészséges 's ép több századi tölgy! Közönségesen a fiatal sugár sarjadékból görbe vén fa lesz, melynek ágai rothadnak. Növésük a földtől függ; ha ez jó 's mély, egyenesek 's magasok, ha sovány 's felszínes, görbék 's törpék maradnak. — Gyermekből is sokszor, férfikorok egészen kimaradván, vének lesznek, 's itt akárki mit mond, úgy látszik valóban gyakorta van 'saltus in natura. Nemzetek is szint így, támadnak 's vénségre 's halálra jutnak — férfikorok elmarad. — Mennél rosszabb 's felszínesb alapjok, annál rutabb, nemtelenebb növések 's bizonyosb mulandóságok; 's viszont.

Ki fákat ültet, előre tudhatja hihetőleg, milly növények lehet 's lenni fog, ha azon helyet, hova ülteti, előbb gondosan megvizsgálja. Így a nemzetek növényét, kifejlődését 's éltek hosszát is némiképen igazsággal előre jövendölhetni, ha alapjok vagy szellemek miséjét szorgalommal nyomozzuk 's azt átlátni lelki erőnk megengedi, — vagy inkább 'ha testi gyáva létünk lelkünk tehetségét nem gátolja.

Ebből nagy erőltetés nélkül sok mindenféle következés foly. Szemünkbe fog tűnni: 'hogy azon alapnál, melly tudományt kirekeszt, asszonytársinkat egyedül állati vágyaink 's ösztöneink tárgyivá teendi 's őket mennyek országából kizárja 's a t. tán erősbet is képzelhetni; — hogy azon sarkalat, melly intolerantiát 's elválási hevet rejt, korántsem olly valódi 's erős, mint gondolnók; — hogy egy szép érzés 's gerjedelem, melly minden tántorító kecséi mellett is csak ideale marad, sok rut salakkal van vegyülve, mint a' becsület fentartására kettősviadal 's a t. 's korántsem olly valódi talpkő, mint tán sok hinné — 's végre, hogy minden, a' mi fényhez, füstöz, illathoz, homokhoz és sárhoz hasonlítható. — gondolom kiki érthet —

tudja, ki ismeri külföldön 's számtalan más derékeink halhatatlan tetteit? Játékszíniük olly keskeny 's csak szinte olyan, mint valamelly privátházban, hol a' játzóknál nincsen sokkal több néző! 'S az a' kevés, a' mi Zrínyirül más hazákba át sugárzott, nem inkább Körnernek tette é mint magunké? Midőn a' világtörténetinek rajza kitörülhetlenül festi Salamin, Platea 's Leuktra dicső napjait, és szinte az egész emberiség számos halandók nevét keletrül nyugotig tisztelettel említi 's nevezi, hazánk historiája azonban néma 's halhatatlan eldődink, mint jeles egykoruink 's éldődink csak előttünk isméretesek 's rólok is csak a' kisebb 's tehetetlenebb rész tud.

Midőn másutt sassal repül a' költő képzelete a' határtalan kében, 's ezernyi embertárs osztja szive hevét 's vele sir, vele mosolyg; nálunk nem mer emelkedni, nehogy tollait veszítse. 'S ha még is köd, szélvész 's zivatarok közt merészen fellövell, szinte csak maga, kevés más nézőkkel méri felemelkedési magasságát! — 'S iparkodjunk, hogy itt is ne mint Körner Zrínyit, a' külföld hozza igazi fényébe, vagy hogy jobban mondjam közünkbe 'Berzsenyieket, Kisfaludyakat, 's a' t. hogy ne a' külföld ismértesse meg velünk Virág munkáit, az Erdélyi Muzéum 's Literaturánk egyéb szépeit. Siessünk 's vegyük magunk elő azon sok derekast, a' mi hazánkban rejtve van; 's ne tőrjünk, hogy megelőzzön minket az idegen, 's azt tapsolja 's dicsérje, a' mit nem is gyanitunk hogy mienk, vagy annak még hátat is fordítunk, 's mi magunk tiporjuk otrombán saját szülteinket, midőn még a' rhinoceros se sérti tulajdon borját.

'S hát egy 's más hasznos létesítésében mennyi akadály 's gát minden oldalrul! Milly kevés jóakaró 's becsületes elősegelő! Hány factio 's hány utbanálló! Valóban annak, ki nálunk igazán kíván használni, szünetnélküli öntagadás életmunkája, 's minden várható jutahua

‘ az önbecs-érzés ’s önisméret. ’S azért nálunk szükségesebb az erény mint másutt!

Az egészséges nemzetiségnek pedig egy főkísérője a’ nemzeti nyelv, mert míg az fenmarad, a’ nemzet is él, bár mi sinlődve is sokszor — mint errül számos a’ példa — de ha az egyszer elnémul, akkor csak gyászfűzt terem a’ hon, melly a’ voltakéért szomoruan eregeti földre csüggőleg lombjait.

De mibül támadhat a’ nemzetiség, hogyan fejlődhetik ki erősebb - ’s magasabban? ‘Társalkodás, ’s gondolatok közlése által, ’s így a’ nemzetiség alatt fekszik még a’

C O N C E N T R A T I O.

Az emberek egymást közönségesen vagy igen magasra emelik vagy legalsóbb lépcsőre állítják, ’s magok-ruli itéletikben is szintolly ritkán tartanak középutat, mint csaknem minden egyébben. Falun nevelt ’s alacsony helyzetetésü azt hiszi sokszor, hogy minden városi lakos romlott, ’s a’ magas születésü elfajult, — némelly előkelőt pedig könnyen félistennek tart. Az úgy nevezett ‘nagyvilágban nevelt pedig, kün a’ mezőségen csak faragatlan társakat képzel, ’s egy szerencsétlen rablórul, ki tán borhevében vagy pajkosságbul agyon üté a’ zsidót, ’s egy pár forintját elvevé ’s végre akasztófára kerüle, azt gondolja, ‘abbul minden emberi érzés ki volt rekesztve, és szinte gyönyörüséget érte vérontásban ’s a’ t. Embertársink se nem olyan jók, se nem olyan rosszak, mint azt mindent nagyító képzeletünk festeni szokta. A’ legjobbak esnek, buknak, ’s a’ legromlottakban is van jó. ’S csudálva látnók némelly nagy ember gyengeségit, hibáit, mellyeket az idő ’s távolság rejt csak el szemünk elől, — mint közönségesen a’ legrosszabb hirben és szagban lévőkrül, végtére, ha jobban megismérkedünk velek, azt szoktuk mondani: ‘Nem olly rossz, ’s nem olly rom-

lott mint állították 's gondoltuk, 's a' német példabeszédre emlékezünk ' hogy Asmodaeus korántsem olly fekete, mint a' millyennék festik'. Az embernek nincs elég ereje se tökéletesen jónak, sem elhatárázottan rossznak lenni; hanem a' legerősb is majd felemeltetik lelke által, majd teste gyarlói huzzák le a' földre.

A' dolog illy fektében ugyan mint képzelhetni társaságot, békességet és csendet? Nehéz; 's azért látunk még ma is szinte örök háboruban 's üldözésekben lévő vad nemzetségeket. Mennél jobban megismérkednek az emberek, annál tökéletesebben eltűnik az őket rémitő váz, 's annál jobban átlátják, hogy utóljára, ha ideig-óráig nem is, de minden bizonnyal végesleg abban fogja találni kiki legnagyobb jólétét, boldogságát, 's ezek bátorságos birtokát: ha mindegyik 'természeti szabadságának egy részét a' társaságheli szabadság megnyerése végett feláldozza. Így támadtak társaságok, országlások, 's egy nemzet ereje azon idomzatban nő vagy apad, mellyben, vagy még egyes familiák is háborgásban élnek egymással, vagy a' társalkodás legfőbb polczra 's a' társasági szabadság legtökéletesb kifejlődésre emelkedett már. Ezek a' véghatárok. Az első eset következtetést láthatjuk Amerika, Afrika, Újhollandia némelly nyomorult lakosi közt; — a' másik gyümölcseit pedig Britanniában, Francia - Németországban 's a' t.

Két ember közt, de még egyes főben is rendszerint van valamelly discussio. 'S így hogyan képzelhetni egy egész nemzetet, hol csupán egy gondolkozásmód lenne 's tökéletes egyenlőségük a' száz meg száz természetesen előforduló tárgyak körüli képzeletnek? 'S ebből tagadhatlanul az foly: hogy mindenütt van megelégedett, 's még számos meg nem elégedett; olyan, ki minden rendelést felhőkbe emel, 's olyan is, ki mindent ocsmányol 's gyaláz; udvari, nép embere 's számtalan eféle árnyékozások. 'S valamint egyik a' má-

sikrul nem tud józanon itélni, hanem vagy nagyitva vagy kisebbitve, szint úgy emeli mindegyik rész maga pártbeliét igen magasra, a' más felekezetü vagy vallásukat, — ha szabad úgy kitennem — pedig sűrbe dönti. A' nép embere a' hivatalbelieket vagy Urunknál kedvesekét igen gyakran hazaárulóknak, lelkek fenekéig elromlott 's minden ármánnyal 's rossz mesterkedéssel felruházott uri személyeknek tartja, kikben többé természetes szó sincs, 's kik minden lépésiket valamely mélyen kigondolt plánum szerint intézik, midőn nem ritkán csak oroszlánbőr függ rajtuk. — A' hivatalt 's felemelkedést vadászó ellenben mindenütt zavart, titkos egyesületeket 's több efélét lát, midőn közönségesen csak farkasbunda, 's így csak héja 's külseje teszi nemes viselőjét olly gyanuszínessé. 'S így a' két rész többnyire úgy áll egymás elleniben, mint azon uri személy — ki pőréen éjfél tájon kiment a' holdat, vagy nem tudom, mit keresni, — a' kéménytisztítóval, azt kísértetnek, ez pedig a' nagyságost léleknek tartván. 'S nem különben főz mérget 's boszut, a' bizalmatlankodás 's feketevéri képzelgés hozzájárultával, ezen két osztály, és szánakozást érdemel, mint a' két egymást ijesztő fehér 's fekete jelenés, egy derekas hasrágás után a' házicseléd által jól kikaczagtatván, még most is bámulná tán egymást, ha a' nap, — azon megbeesülhetetlen világosság, nem mutatta volna meg mind a' kettőnek igen nevetséges 's éppen nem ijesztő mibenlétét. 'S itt csak az a' különbség, hogy a' kéményseprő költeménye kacajra gerjeszt, 's néhány óra mulva minden félelemnek vége, — az osztályok közötti bokrosság, bizalmatlanság 's visszavonás pedig évekig tarthat, legszomorubb, ha nem positiva, de bizonyosan negativa károknak kutfeje, és nem szüntethetni meg egyébkép mint 'mesterséges egyesítés által, melly az egymástul tartó felekezetekre nézve nem egyéb mint a' nap jótévő sugára az említett két ijedkezőre volt. —

'S ugyan mit tehetni egyesség, 's így egyesülés, 's illy módon megismerkedés, 's eképen közepesedés vagy egy középpontra-gyűjtés nélkül? Dicséketünk e azzal, hogy lelki erőnk, belátásunk, tudományunk, éltünk hossza elégséges egyedül 's minden segéd nélkül valami igazán nagyot 's tartóst a' föld kerekén létesíthetni? minekutána szinte legközönségesb foglalatosságinkban, építésben, gazdaságban, mindennapi életünkben 's a' t. olly nagy számuak együttmunkálkodása szükséges, 's csak egy findza kávéhoz is két hemisphaera productuma kívántatik! — Mai világban, — 's csuda hogy annyi idő kelle illy egyszerűség kitalálására — már kiki átlátja: hogy egy magányos ember semmi, 's csak egyesületnek van hosszú élete, 's igazi sulya.

Egyébaránt minden ollyas szövetkezés 's egyesület, melly homályban támad, 's mellynek czinje titok, jobbára bünös, 's így az egészre nézve káros következésü. Illy alattomos társaságokban sokszor eleinte a' czél igen szép, időjártával pedig csak köpönyeggé válik, melly a' bünt 's rosszat fedi, mert nincs bizonyosb mint az, hogy akkor, midőn az első hév már kigőzölgött, kirekesztőleg csak önhaszonkeresés a' társaság egyes tagjainak minden foglalatossága, — 's hogy elvégre a' kisebb, de ügyesb rész halássza az intézet minden hasznait, 's többnyire a' legnemesbeket is fekete galád tettekbe keveri, és sokszor a' legártatlanbakat is vesztőhelyre hozza. Én legalább olly társaságokban nem bizok, mellyek titkos aláírások 's esküvésekkel vannak erősítve. A' szövetségbeli vagy érzi szívében azon forró kívánást 's eltökélt akaratot, felebarátját, hazáját, az emberiséget szolgálni, vagy nem érzi; ha érzi: az esküvés felesleg, szükségtelen 's hasztalan; ha nem érzi: ki fogja őtet annak teljesítésére vagy meg nem szegésére kényszeríteni? A' szövetség más tagjai? Errül alig van példa, 's illy hűtelen tagoknak csak megbüntetését 's nem

hűtlenségek akadályoztatását találjuk a' sok számos titkos összeköttetések évráiziban. — Egy két ember vagy számosabbnak véleménye nem olly mágusi korlát, mellyen az indulatos vagy félénk némellykor áthágni ne merne, 's csak a' hatalmas közvélemény azon törvényszék, mellytül a' legerősb is fél 's retteg; — 's azért igen különbözik azon szent szó és esküvés, mellyet az uralkodó népének, 's a' biró igazságszolgáltatás végett 's a' t. nyíltan tenni szokott, azon alattomos lekötelezéstül, mellyel setétben a' szövetezők ön gyengeségik ellen pánczél gyanánt szoktak felruházkodni.

Hanem vegyük ezen kívül még a' dolog pszichologiai részét is. Legmélyebb belső ihlet szerint úgy érezzük, mintha setétség bűnnek, világosság pedig érénynek volna kísézője; 's hol a' fedezés szükséges, ott mindég rejtenivalót, rutat 's bűnöst szoktunk előre feltenni. 'S így azon béfejezéssel végzem ezen elmélkedésimet, hogy az egyesületek palladiuma „a' világosság; a' tagoknak olly misége, hogy rájok az egyesülés sikerébül haszon is folyhasson, legyen erkölcsi, legyen markolható; 's az egész egyetemnek kezesség-adhatása.”

A' világosság áldott hasznát tudom, nem tagadja senki, hozzuk azért ujonnan emlékezetünkbe: hogy 'következés ok nélkül lehetetlen.' — Nem igaz azért vagy legalább nem hihető, hogy egy külföldi, magyar intézetekre tetemes áldozatokat tegyen a' nélkül, hogy valamelly rejtett 's mellékes czélja ne legyen; 's így csak honbeliektül várhatni hű járulást olly tárgyakhoz, mellyek minden haszna erkölcsi 's nem pénz. A' Persa, Spanyol vagy Chinai fog e igen örülni magyar hazánk előmenetelén, ha áldozatibul rá semmi nyereség sem háramol, 's az actiájából — részvényébül — őtet illető dividend — osztalék — nem egyéb erkölcsi örömmel? Ez természet ellen volna, 's csak honáért munkálódhatik kiki tisztább szándékbul, magasabb czélbul.

Az egyetemnek kezesség - adhatása pedig tagjainak erkölesi 's vagyonsbeli sulyán alapulhat, úgy hogy az egyesület a' kormánynak az által legyen mindég keziben, nem azon értelemben hogy ez abbá avatkozzon, hanem hogy a' részvevőket, ha nem jóra vezetné az intézet, test és vagyonsképen is felelet alá vonhassa. Ha számos minden vagyonsban szükölködő külföldi nálunk titkon állana össze valamelly szép 's hasznos végbevétel végett, nem lehetnének e szinte bizonyosak, hogy a' szép és hasznos csak czégér 's egyedül önhaszon az egész szövetség alapja; 's nem cselekszik e bölesen olly kormány, melly illy sarkalaton nyugvó társaságokat megsemmisít? 'S csak ujabb időkben is, milly pestist terjeszthetett volna a' világra 's még hazánkra is az illy elfajzott és setét összecsoportozások árja, ha azokat Urunk hatalmas kézzel nem fojtotta volna el?

Ha ellenben számos hazafi, kik között sok jó birtokos, áll össze 's a' nap legvilágosb sugárit keresve keresvén egyesül valamelly intézet felállítására, 's e nem savanyult ember természete szerint elég jutalmat talál a' közjó előmozdításában; akkor azokat a' böles kormány, mint a' tapasztalás mutatja is, összeállani 's cselekedni minden akadály nélkül engedendi. Ezen utolsó állitást sok azért hozta volna csak kevés idő előtt még kérdésbe, mert imígy illendően gondolt kisurranni a' hátulsó ajtócskán 's pár szomoru forintját megmenteni, mellyet esztelenül vagy izetlen örömekre 's csak magára költ inkább, mint közjóra 's hazája felemelésére. Hála az Egeknek, hogy ezen bujósdi lyuk be van tapasztva 's így egy hátulsó ajtócskával kevesebbünk immár!

Minden, a' mi a' hazafiakat nyilván gyűjti össze, még ha legcsekélyebb ok lenne is, hasznos és jó 's áldott következési számlálhatlanok. Concentratióból — középösülésből — foly mondottuk nemzetiség, 's ebből nemzeti erény. Összeköttetése 's fejlődése illyesek által

eszközöltetik lépcsőnkint: 'A' pusztán lakó, tán bámulására, némelly jó oldalra talál a' városiban, ez ellenben sok dicsérni-valót, a' mit nem is gyanított, a' gubásban. Számos hazafi, ki egymást hevesen gyűlölé 's ez által az életnek vajmi sok vissza soha nem térő pillanatit minden ok nélkül elkeserité, végre megbékül, 's ezentul 'egymással 's nem egymás ellen dolgozik. Az utazott, a' sok faragatlan 's hogy egyenesen kimondjam, nem mindég józan szokások 's előítéletek közt felnőtt mindég idehaza ülőben, ha közelebbreül nézi, sok szépet 's fényest fog észrevenni, mellynek a' vastag rozsdá nem engedi távultra is tündöklését. Az pedig, ki körülállási miatt hazáját soha kivülrül, de csak mindég belülrül láthatá, lassan lassan tán pirulva fogja megvallani: hogy ő előbb olyanokat ítél el 's kárhoztatott, a' mikrül legkisebb tiszta 's rendelt képzete se vala, másokat megvetett 's a' kényes öltözetüeket — kik zsebkendőjökben szép szagot hordanak, jó tánczolóknak 's a' t. vagy kik csak vizet isznak 's legtöbbnyire édesekkel élnek — általjában puha 's asszonyos urfíknak tartotta; midőn annak ugyancsak legénynek kell lenni, ki a' Gallussal vagy Törökkel megmérkőzni bátor.

A' kereskedőkrüli balvélekedés lassankint eltűnik, 's a' földesur, ha nem avatkozik is kereskedésbe, olly státus elősegéllését minden iparral 's tehetséggel fogja eszközölni, melly egy országot a' másikkal tart kapcsolatban. Mind azon betyárságok, mellyek hazánkat csak disztelenítik, 's a' vitézségnek nem különb jelei, mint részegség az erőnek 's bátorságnak, lassan elenyésznek; nevelés, csinosodás, türedelem — tolerancia — egyszóval az egész nemzet disze 's valódi ereje pedig nőttén nő.

A' mesterséges egybegyűlést — concentratiót — végre vagy a' véletlen de csak rövid időre, vagy az emberi bölcsesség tartós haszonná eszközöli. 'S eként

minden kifejlődés, előmenetel, erő, érték és szerencséének legmélyebb sarkalatja

A' KIMÜVELT EMBER FŐ.

Ennél lejjebb nem boesátkozhatunk. Ezen kis gyökérből származik boldogság, 's viszont átok is az emberiségre, csakhogy az első, századokra terjed, 's közönségesen akkor fénylik legjobban, midőn szerzője már a' föld alatt, — az átok pedig 's a' t. jobbadán egyszerre tűnik el.

— Az ész erő, 's így az ész boldogság. — Tekintsünk csak mélyen a' legnagyobb következtetések elveire 's fenekire, 's mint a' nyári reggel olly tisztán fogjuk látni, mennyi bánulásra méltó szivárgott 's nem másunyan, mint emberi agyvelőből a' világra, Confutsee, Bacon, Franklin és számtalan mások marok nagyságu veleiből!

A' véletlen, melly igen sokban látszik legelső rugó 's indítóoknak lenni, — ugy áll az emberi főböz, mint a' földben lévő arany a' bányászhoz, vagy hogy többet mondjak, az országuton fekvő gyűrű az utazóhoz; kiásó vagy felvevő nélkül egyik sem ér semmit: az arany föld gyomrában marad örökké, a' gyűrű sárba tipratik.

A' tudományos emberfő mennyisége a' nemzet igazi hatalma. Ezek Statistikája az ország legérdekesebb — leginteressánsabb — része. Nem termékeny lapány, hegyek, ásványok, éghajlat 's a' t. tesz a' közérőt, hanem az ész, melly azokat józanon használni tudja. Igazibb suly 's erő az emberi agyvelőnél nincs. Ennek több vagy kevesebb léte a' nemzetnek több vagy kevesebb szerencséje. Mi nagy erő egy vagy több 100 ezer ember, fő nélkül? Nézzük a' történeteket a' Duna folyta körül 1828 és aztán 1829ben. Nem a' sok katona vivja ki a' esatát diadallal, hanem a' tábornok által jól elkészült 's bölcseséggel vezetett bajnok. Nem annyira a' fegy-

verhordók 5—600 ezres számátul kell félni, hanem azon morale pondustul — erkölesi sulytul — melly tán annyi ember közt hihetőleg rejtekezhetik. 'S milly természetes, hogy valamelly háború kimeneteléről annak mindég meg kell csalatkoznia, ki az ellenség számát 's ágyuit veszi csak számba, nem pedig a' hadinép műveltségét 's vezérinek eszét. — 'S azért bölcsen eselekszünk, ha — mint hajdan Carthago Lacedaemonbul hitt hadvezért, Sicilia Athenébül törvényhozókat, ugy mi is csak kevés idő előtt építőmestereket Olaszországbul — ma mechanikusokat Britanniából hozatunk 's a' t. 'S midőn szinte mindent mechanikai sarkigazságokra lehet végre visszaidézni, tagadhatlan, hogy a' kormányzónak vagy fővezérnek maga dolgában ugy szólván mechanikusnak — műszerésznek — kell lenni, hogy alatlévőit jó sikerrel vihesse. Sokszor, ha csak olly szakácsok forognak a' konyhában, kik előbb soha sem főztek, vagy csak uri kocsisok ülnek a' bakon, illy javaslatot volnánk hajlandók adni: 'Bizony hozassunk inkább valahonnan egy bölcsét.,

Nem hihetni, milly nagy hasznu azon igen egyszerü, természetes, 's még is olly ritka őszinte önvallomás: 'Ehez én nem tudok, 's így egészen másra bizom? — Birtokosink közt hány lenne dus, ha dolgai után soha se látott és sok fáradság helyett inkább mulatozott volna; emberhalál mennyivel kevésb, ha egy fiatal tábornok helyett, mingyárt tapasztalt vezér fogta volna markába a' hadipálcát! mennyivel kevésb hátramaradás, elaljasodás, nyomoruság 's tán szomorú epedések, ha számtalan systema, projectum 's még experimentumok helyett is tüstént az előbbi vagy külföldi tapasztalásokat vettük volna példányul 's illesztettük volna hazánkra!

Nem nevetséges e nézni olly gazdát, ki teszem sáfrányt akar ültetni, 's mindent próbál, időt, pénzt, békestűrést áldoz fel, 's erővel önmaga akarja kitalálni a' leghelyesb vele-bánást, vén szomszédját pedig, ki egész életében jó sikerrel termesztí azt, nem látogatja

meg 's tőle utmutatást nem kér. — Gazdaság 's kereskedés dolgában pedig szórul szóra így vagyunk, 's higye az Olvasó, hogy úgy vagyunk, 's Istenért! nem mivel én mondom; hanem maga szemeivel vizsgálja meg.

A' Török e' részben minden egyéb hátramaradási mellett igen eszes. Ő a' vár- 's hajóépítést, ágyuöntést 's a' t. mindég idegenre bizza, 's így ezek meglehetősen is vannak elintézve nála; 's most midőn már bort is iszik törvényesen, 's így természetni is fog, ne legyen jó próféta, de fogadom, nem sokára drágábbat — nem akarám mondani jobbat, quia de gustibus etc. — is fog készíteni, mint mi; mert ő olly emberekre fogja bízni a' tárgy- elrendelést, kiknek mestersége; míg mi magunk kevergetjük mustainkat 's experimentumokat vég nélkül teszünk, és sokszor tárgykörüli minden tudományunk abban áll, hogy természetesen gondoljuk vinni a' dolgot, midőn csak tudatlanul visszük. — Mi a' természet, mi a' természet- szerinti vitelmód? tudja valaki? 'S még is nálunk a' borzagyváló annak szent törvényei szerint véli keverésmódját intézgetni, ámbár végre közönségesen falusi kádár forumára szorul! —

Korántsem hagyom egyébaránt az Ozmán apathiáját helyben; de ránk nézve inkább azt szeretném, ha a' Francia, — mint az Angol Debreczenből akará vinni a' gubaszövőt hazájába, — innen vinné a' szülőnevelőt, pintért, 's a' t., mĩntsem hogy tán minekünk volna rájuk szükségünk, mert az annak lenne jele, hogy nálunk 'a' borkészítési morale pondus nagyobb, mint nálók, 's így e részben hatalmasbak vagyunk, mint ők. Így méltán dicsekedhetünk azzal, hogy egy csehországi társaság csak nem régiben magyar földmérőre szorult.

Egyébaránt igen is tudom, hogy idegen vezér, idegen törvényhozó, idegen tanító mai felvilágosodásban általányosan több kár mint haszon, 's nem igen különb figurát játszik az új hazában, mint egy harmadik személy egy házas pár közt; mert odahaza ugyancsak kiki önkénye szerint szeret élni, 's ha itt amott ujítani,

javitni kell is 's akar is, azt inkább kiki maga cselekszi, mint más által vitetné végbe.

Nagy szerencse, hogy az agyvelő hazánkban szép mennyiségű, csak hogy itt amott kifejlődése hátra van, — 's így ha még szokásban lenne is bölceket 's tantakat felkeresni 's hozatni, megkérő követtséginket messzire fárasztani nem kellene.

Nem a' sok kéz, de az ügyes kéz festi az évrajzi képet, készíti az órát, erőművet 's a' t. De még kapálni 's kivált kaszálni se tud száz ügyetlen kéz annyit 's úgy, mint ötven gyakorlott. 'S ebből az következik: hogy a' munka-felosztás, mint kiki tudja már, emeli az emberi fő tehetségét lehető legmagasb tökéletességre. Természetes hogy az, ki mindég egyfel foglalatos, azt ügyesebben tudja vinni, mint az, ki husz tárgyban munkás. Ha husz embert képzelünk, hol mind-egyik mindennap félezipőt varrni, félívnyit leírni, két beretvát élesíteni, egy tánczleczkét adni, félóraig vas-hámorban dolgozni, két beteg után látni, 's több efelét tudna, képzelhetni e józanon azt, hogy ezen husz ember illy módon annyit 's olly tökéletesen tudjon végbe vinni, mintha egyike óraműves, másika hámoros, tánczmester 's a' t. lenne kirekesztőleg? 's ezen progressio szoros tudományi igazsággal még nagyobb osztalékra vitethetik, mint minden manufacturában vitetik is, — 's ezek tökéletessége a' munka lehető legnagyobb felosztásán alapul. Azon idealis arkádiai életmód, hogy minden a' háznál készüljön, nem századunkra illő többé, 's az ki mindenhez tud egy kicsinyt, jól közönségesen semmihez sem ért.

A' háztartás igen kicsinyben országgláshoz hasonlítható. Ha az elsőben a' vadásznak főzni, kocsisnak fagyaltat készíteni, szakácsnak nyargalni, cukrásznak vasalni, szobatisztitónak beretválni 's a' t. kellene, milly következt lehetne várni? 'S mindennek sarkalattja, a' morale pondus, milly hasztalanul volna rakva? 'S országglásban nagyobb kisebb mértékben szinte mindég így

vesz el a' nemzet legfőbb ereje. 'S vizsgálja szeme 's esze szerint kiki őszintén ezt vitatásomban, igazam van e vagy sem? —

Mennyivel számos jó és tökéletes építőmester, fegyvergyártó, ács, timár, asztalos 's a' t. van egy országban, annál rövidebb idő alatt 's így kevésb idő-vesztéssel fognak erős építmények, jó fegyverek 's butorok 's a' t. előállítani, 's azon mestereknek összeveleg ügyessége, vagy inkább azon lelki mennyiség, melly mind ezen tárgyak körül úgy szólván a' 'teremtő erő' határozza el egy nemzetnek a' többiek közt ebéli feljebb vagy alantabb létét. A' gazdák kisebb vagy mélyebb tudománya mérlege az ország földművelési erejének. A' vezérek több, kevésb józan tanultsága 's ügyessége pedig a' nemzet támadó vagy védő erejének scálája. Végre a' kormányozó, birtokosak, 's így lefelé minden lakos, a' magok álláspontjukra alkalmas tulajdonok könnyebb vagy nehezebb sulya, az Egész valódi erejének vagy várható kifejlődhetésének staterája, szóval: a' köz intelligentia — értelmesség — azon jel, mellynél fogvást a' bölcs a' nemzeteket mázsalja. 'S az mennél nagyobb, annál kevesebbet szorul másokra, 's így annál függetlenebb, szabadabb 's erősb a' nemzet.

Ezek szerint mindegyiknek tehetségében áll, akár-milly alacsony helyzetü legyen is, — 's ez milly kellemesen hevitő önérvés! — nemzete erejét nagyobbítani. Hanem azt — mint már előbb érintém valahol — mindenki csak 'a' maga természeti álláshelye tökéletes betöltése által teljesítheti. Sokszor alacsony lépesőn nyert tudomány egészen új életerőt hoz egy nemzetbe, mint W a t t az Angolok közé a' gőz-machina által. De többnyire felemelkedtebb helyről szivárog le az erény és tudomány, 'Regis ad exemplum 's a' t. — 's úgy nem tehetnének bölcsebben, mint kegyes Fejdelmünk egyszerű igazi patriarchai életmódját, melly egy koronázott fő legtartósb fénye, minden tettinkben szorosán

utánazni; úgy a' földesurnak az volna többek közt kötelessége, hogy a' jobb gazdaság 's elevenebb kereskedés józan systemája 's ennek elismerése őáltala szivárgana lassan lassan az ország minden lakosiba. Nem parasztgazda kezdheti a' birka 's lónemesítést, öneki azt végezni kell. 'S nem a' tudja Isten honnan közinkbe esteknek — kiknek egy petájkok, de még egy káposztafejek sincs — 's kiknek ereikben a' vér egyaránt folydogál, magasodjék bár a' haza, bár bomoljon — nem azoknak összeállása azon szép tiszta kutfő, mellyből a' nemzetiesség 's polgári erénynek derék hívei emelkednek a' halandók közé — valóban nem — de azon hazafiui egyesületekből fakadnak, mellyek egyszerű de legmagasb czimje: 'Mindenkinek, idő, ész 's pénzbeli tehetsége szerint forró 's állhatatos járulása a' közjóhoz.' Legyen őszhaj, vén fő fiatal vállakon, ellenség előtt nyert vitézi szép karczolatok 's erőltetett vizsgálat redőzeti 's tudomány benyomási a' homlokokon — a' zsidótúl béke — jobbágyok szeretete, külföld becsülése a' társaság ismértető jele — 's mennyi halhatatlan eredend belőle! Mi szelid 's jótévő, de egyszersmind ellenállhatlan hatalom illy egyesület! 'S engedelmeskedni illyesnek tán tanácsosb, mint neki parancsolni akarni — neve közvélemény!

Mennél magasb születésű pedig a' hazafi 's mennél dusabb, annál jobban nevelheti 's terjesztheti a' köz értelmességet 's így a' haza erejét. A' földesur jobbágyai lelki 's testi csinosodására legsikereseb befolyással lehet, midőn, mint a' tapasztalás mutatja, a' jobbágy jámborsága, szelid erkölcei, de sokszor még nyomorusága se mozdit egy hüvelknyit is a' földesur állati vagy növényi életén; pedig csak a' földesur igazságos léte, emberiséges gondolkodásmódja 's tanácsa emelheti a' szántóvetőt nagyobb méltóságra, — 's ez viszont teheti őtet vagyonsb, becsültebb, szerencésb földesurrá. — A' kormány atyai gondoskodása, törvényekre szoros ügyelése 's hiv jobbágyiba helyzetett

bizodalma teszi a' nemzetet boldoggá 's erőssé, midőn ennek erkölesi sulya azon sarkalat, mellyen biztosan 's rendületlen állhat még akkor is a' királyszék, mikor a' világnak fele másutt fel volna zendülve már 's bontakozva.

'S egy főbül mennyi hatalom ered sokszor, 's hogy ragaszkodik, mint planeták a' naphoz, számtalan emberi lény egy fényes észhez? Hány élt már, ki szazada utját maga jelelé ki, 's nemzete létét századokkal hosszabbítá 's viszont! Egy orvos gyógyít, a' másik öl; de azon szer, mellyet Philippus nyujtott, keserűhasznos vala. Bár olly nagylelkűséggel vennék mindég a' nemzetek öntapasztalások hasznát, és szintolly nemes diadalmakat nyernének önmagokon, mint a' hogy a' nagy ember valaha fenséges érzéssel 's félelem nélkül ürité a' jótévő serleget.

Ezen most felvilágosított talpkövek után, mellyeket illy renddel raktam egymásra 'az ember főt legmélyebre, arra a' középesülést, erre a' nemzetiséget, erre a' polgári erényt, 's ismét erre a' Hitelt tágosb értelemben — végre azon sarkalatot fogom vizsgálat alá venni, melly, ámbár ezeken nyugszik, mostani munkám tárgya, 's a' földművelés, művészetek, kézletek — manufaktúrák, — gyárok — fabrikák — 's kereskedés alapja.

A' HITEL SZOROSB ÉRTELEMBEN — CREDIT. —

Mig nyelvekben mathesisi pontosság és szoros elhatározottság nincs — millyent egyébaránt az emberinem hihetőleg egykor feltaláland — addig a' mondott tárgyak tökéletes felderítésére az Olvasó szerkeztető 's megemésztő ereje nem kevésbbé szükséges, mint a' szerző tulajdona gondolatit világosan előadni. 'S így minekutána öngyengeségemet elismérem, mindenkitül, kinek kezibe kerülend ezen értekezés, azt bátorkodom kérni: 'méltóztassék tiszta 's rendszeres előadásom hiját figyelme 's békestürése által pótolgatni.

Ha az eddig előadottakra visszaneztek, annyi külön-
szin 's oly mindenféle tárgy tűnik magam elibe is, hogy
a' zavarosan eltagoltból valamennyire türhető egészt
alkotni valóban mesterségnek tartom. Azonban a' leg-
tulabb csapongó 's a' fő tárgytul majd egészen eltávozni
látszó eszméltetések is azon szándékból 's oly meg-
győződéssel hoztam itt ott elő, hogy azok csekély
munkám velejét 's philosophiáját tán érthetőbbé tehe-
tik, 's reméllem szoros vizsgálat után úgy fog talál-
tatni: 'hogy legkisebbet se akartam hijába mondani,
's tán csak ügyességem nem volt elegendő, minden
beiktatott okoskodásimat egyetlenegy pontra intéznem
's egyesítnem.

Valamelly tárgynak legmélyebb alapjára eresz-
kedni soha sem ártalmas, habár néha tán igen unalmas
is, de jobbára nagyon hasznos sőt szükséges, mert
csak így óvakodhatni 'valaminek hibás végénél való
megmarkolásátul 's csak az által lehet az elhibázás
valódi okát 's utóbbi tévedést elkerülni. P. o. an-
gol gazdaságot állitunk, de nincs sikere; 's így min-
den szájban csak az cseng, 's a' mi több, oktatólag:
"az angol gazdaság semmit sem ér, vagy legalább
nálunk nem". 'S ez megnyugtató! Midőn nincs vilá-
gosb, hogy osztatlan legelőkkal, dézmával, robottal,
limitatióval, bizonyos vásár hijával, ingadozó vámmal
's a' t. az angol gazdasági systema szinte oly chimae-
ra, mint főrugó, kerekek, mutatók 's a' t. nélkül az
óra, tán minden egyéb, csak nem óra. 'S így nem az
angol gazdasági mód hibás 's valósíthatatlan nálunk,
hanem a' mi vizsgálatunk nem elég mély. — Dombos
helyen egy pár lábnyira ásván, azt állitjuk nagy böl-
csen, hogy vizet semmi móddal se találhatni. A' vasut
összebomlik, 's nem mivel nem volna áldásunkra, ha-
nem mert vitelre portékánk nincs elég 's a' t.

A' Hitelt szoros értelemben — annak életbe ho-
zását, akár pénzbeli szoros törvényszéknek, akár cam-
bio-mercantile jusnak — váltó-kereskedési törvény-

nek — hívjuk, tettem minden pénzbeli összeköttetésük alapjává, 's a' Hittel hiját állítottam nem csak azon physikai természetlenség okának, hogy t. i. pénzt valamelyes bizonyossággal se felvenni se kiadni nem lehet, de még az erkölcsi romlottság egy fő kutfejének is. — A' Hittel hijából eredő hibás következéseket mint actiót — hatást — 's ezek elágozásit 's eredetikhez visszatérésiket mint reactiót — ellenhatást — egész vizsgálatom folytában mindegyre feszegettem, 's így most minekutána mint a' légy jó darabig kerengtem a' világ körül, végre a' dolog praxisába — ténylegibe — bocsátkozom 's nem hogy én is mint vak, magamat az esztelenek legundorítóbb elemében perzseljem vagy égessem meg, hanem hogy a' látóra 's keresőre nézve legjótévőbb természet ajándékát, a' világot, lelki szemem szerint, a' közjó végett használjam!

Mit a' Hittelről, egyenes szórul, becsületről, erényről 's a' t. előadtam, sokan azok értelmével tán ellenmondásban fogják találni, a' miket fentebb állítottam, t. i. hogy a' keresztény vallásban 's így mennyei dolgokban a' határtalan bizodalom; társasági összeköttetésben ellenben a' lehető legnagyobb óvakodás — a' mi hímezés nélkül, ha annak akarjuk keresztelni a' gyermeket a' minék kell, nem egyéb mint 'bizodalmatlanság, — kirekesztőleg az igazi alap. De szorosb vizsgálat után úgy fog mutatkozni a' dolog, hogy igen is egyeztethető azokkal.

Az egész nemzetnek egymástul olly igen különböző tagjait erény 's büntetéstüli félelem tartja sulyegyenben. Ezek jelelik ki a' pályakört. Az erkölcsiség 's közvélemény az erénynek bírószeke, a' testi büntetésnek pedig a' törvény. 'S ezen két forum egymással alig áll valamely összeköttetésben, mert sokszor megbocsátua a' közvélemény, hol a' törvény halálra ítélni kénytelen; nem ritkán pedig a' közvélemény nyom el egészen, hol a' törvény felold. — 'S így ha a' hitelnek 's adósságbeli köteleesség feloldozásának minden

alapja szinte nem egyéb executiónál, kivetésnél, tömlöcznél, akkor a' némettel azt mondhatni: 'jó éjszakát földművelés, kereskedés, gyarapodás, vagyon, birtok!' — Ellenben hol semmi félelem, semmi fenyegetés, és semmi lehetőség sincs erővel is visszavenni rövid idő alatt a' maga tulajdonát, ott a' vérnek leglassudabb folyása, lethargia, marasmus 's 'requiescat in pace!

Milly élet embernek, ki önbecsét érzi, 's milly szomorú országlás, hol a' kenyér olcsóbb - vagy drágább-sága több vagy kevesebb péknek fülénél fogva ajtóhoz való szegeztetésétől függ, 's hol cselad-kilidzsi és színír — hóhérpallos és sínór — a' legerősb indító-ok! Ellenben van e nevetségesebb azon édes és rózsaszín képzelgésű alkotmányoknál, hol mindenki szentet látni tanácsoltatunk 's hol ezen szép, egyszerű 's nagyobb értelmet 's jobb nevelést áruló 's igen sokszor hallott szólásmód közdivatu "hogya is lehetne ezt vagy amazt illy nagy ur személyről, illy előkelő gavallérról, vagy annyi esztendő óta olly magas hivatalokban, annyi fényvel 's a' közönség legnagyobb bizodalma megnyerésével szolgáló méltóságról 's a' t. csak fel is tenni"? Gondolkozzék 's ítéljen ezekről többnyire kiki tetszése szerint; én részemről, ha pénzem lesz valaha kölcsönzésre, nem azt fogom tekinteni adósomban, 'az erénynek milly magasságán áll, 's hihetőleg valaha a' mennyország hányadik grádicsán fog örökön örökké vigadni; hanem, micsoda hypothekát adhat nekem 's mikép foghatom üstökénél 's ránthatom ki alóla még a' párnát is, ha becsületes 's törvényes kamatra adott tőkémét ő akarná használni csak, míg én addig tán sínylődöm, és szinte instantiával kellene keresnem a' mi enyim, míg ő fényes palotájában azzal tartja feu meg kell vallani igen szép 's nemes rangját, a' mi nem övé! — Ha valaki pénzérül máskép szeret rendelkezni 's intézni — tessék, én jó szerencsét kívánok, melly mint sokan mondják, — de én nem hiszem, — synonymon a' bölcseséggel.

Itt állunk végre azon többnyire igen meredek helynél, mellyet távulról csak ritkán szoktunk észrevenni 's hol az van írva 'hogyan és mikép?

Mindennek — 's már erről is volt szó — van szép, van rut oldala. Már az, ki se nem szerelmes, se nem indulatos, se nem vak vagy rövid-látásu, hideg vérrel fogja megkülönbözni a' szépeket rutaktul; mázsálni, 's a' szerint, mint dül, elfogadni, visszavetni. Ezen cselekvő mód igen egyszerű, csak hogy alig van valaki, ki maga vagy szomszédja feleségébe, gazdasági systemájába, verseibe, irományiba, homöopathiájába, alkotmányába, honjába ne volna szerelmes, és így vég nélkül; — igen ritka ellenben a' tisztalátásu; mert egyiket a' természeti köd — az ostobaság — másikat a' tudatlanság, tapasztalatlanság, elfogultság, előítélet 's a' t. fekete felhőji tartóztatják a' világosan látástul.

Némellyik pedig mindenkor maga becses személyével áll a' közjó utjában 's így azt önárnyéka miatt soha sem láthatja. Mi mind ezen gyengeségeket tegyük félre, legalább míg szemközt állunk, 's világosítsuk fel:

Azon megjegyzéseket, mellyekkel közönségesen Magyarorszáiban a' Hitel felállithatása ellen kelnek ki.

Azután, melly okoskodások vólnak Magyarorszáiban a' Hitel lábraállítása mellett.

Vége az ezekből következő természetes béfejezést.

A' megjegyzések 's ellenvetések vagy törvényi vagy politikai tekintetüekre ágoznak. Vegyük előbb

A' T Ö R V É N Y I E K E T.

Némellyek illy ellenvetéssel élnek: "A' cambio-mercantile jusnak a' magyar Nemes alá nem vethetni, mert az által a' nemesi praerogativa az Iső rész 9dik tit. ellenére megszoríttatnék".

'Am de az Iső rész 9dik tit. azt rendeli: hogy a' magyar Nemes, ha csak rendesen törvénybe nem idéztetik 's a' törvény rendes utján nem ítéltetik, se sze-

mélyében, se javaiban senki által se háborgattathas-
sék; — ugy de mihelyt a' jus cambio-mercantile tör-
vényesen elfogadtatik, az is törvényes ut lesz 's a'
nemes ember ott is pörbe idéztetnék 's magát védel-
mezhetné, — csak azon különbséggel, hogy akkor az
adós a' pört olly soká nem huzhatná 's jólelkü hite-
lezőjét ki nem játszhatná, nem faggathatná; — ahoz
járul, hogy a' II. d. rész 68. d. 's a' III. d. rész 28. d.
tit. szerint most is az adósnak, bár magyar Nemes
is, — ha nem fizetheti meg adósságát, személye is
a' hitelezőnek, ha ez kíváná, odaitéltéthetik 's által
is adathatik.'

Mások így okoskodnak: "Ha a' jus cambio-mer-
cantile béhozatnék, az által az ordo juris — törvény-
kezésmód — változást szenvedne 's így a' szerint a'
magyar Nemes nem legitimo juris ordine marasztaltat-
nék 's ennél fogvást az I. rész 9. d. tit. által neki
adatott szabadságtul meg lenne fosztva. — Most az
adósság iránt, ha idéztetik, 1—4 szerig tizenöt vagy
is 15—60 nap adatik megjelenésre; ha marasztaltatik,
ellenállással 's egyéb pörorvosló móddal hátráltathatja
az ítélet-végrehajtást 's a' t. de a' jus cambio-mer-
cantile szerint a' megjelenésre csak 3—24 nap enged-
tetnék, ellenállással 's más törvényes menedékkal nem
élhetne 's így törvényes szabadságában nagyon meg-
szorítottatnék".

'Ezen ellenvetésnek már az 1792. ki 17. d. törvény-
cikkely megfelelt, melly megengedi: hogy a' magyar
Nemes külső országi Austriai cambiale forumnak is
alája vetheti magát 's ottan megmarasztaltathatik, 's
az executio ellene penes compassum végre is hajtat-
hatik. Ha e' mellett a' nemesi szabadság csorbulást nem
szenved, hogyan szenvedne csorbulást önhazánkban fel-
állítandó cambio-mercantilís — váltó-kereskedési —
biróság által?'

Egyébaránt ezen ellenvetések más forrásokbul
erednek, mint a' törvényekhez ragaszkodásbul 's nem

egyebek 'köpönyegeknél. 'S azért minekelőtte a' politikai megjegyzésekre mennénk át, beesületbeli kötelességemnek tartom általányosan ideáimat — eszméimet — a' törvényekről itt oly röviden, mint lehet 's egyenesen kimondani; mert illy őszinte vallomás után kiki tudhatja, embere vagyok e vagy sem, 's így velem kezét foghat, vagy kardot avagy tollat ránthat ellenem 's én őtet álkép által e' módon semmi esetre se csalhatom meg, a' mit vélemény dolgában némellykor legjobb akarattal sem kerülhetni el.

Némellyeknek azon igen bölesen hangzó okoskodását "gloriosa incertitudo, amabilis confusio., én egy cseppet se csudálom, mert én inkább azt hiszem józannabbnak barátok közt 'elara pacta boni amici, — ellenzők közt pedig, hogy kiki ismérje egymást 's a' szerint cselekedjék. Nincs előttem Judáscsóknál csömörletesb 's egyszersmind esztelenebb. 'S akárki mit mond, a' készakarva homályos törvény 's zavar szeretete egy részről, másról pedig a' teljes torokbuli vivát kiáltozás, mindég Judáscsók szagát terjeszti! De én hasznát is tagadom. Sokan a' törvény alig-érthetősége által gondolják eszközölni zivataros időben az egyegy lépésével való előre - mozdulhatást 's egészen felejtik, hogy esendes időben éppen azon homály, melly ítéletek szerint palladiumok, őket megint igen számos 's ugyan nagy lépésekkel taszítja hátrább. Illy alapok oly gyengék, hogy szinte jobb semmit sem építeni rájuk. 'S ha mint systemákat tekintjük, nem hosszabb időkre valók, mint a' gyermekeknek nyaválójok eltagadása, vagy mint p. o. egy uzsorásnak..... manipulációi, ki valóságos 10 ezer helyet tán 100 ezerről hagyott maga után kötelező levelet a' lábában, mellyért most utói egy garast se kapnak; — vagy valakinek ön adóssági össze nem számolása, hogy valóságos szegénysége maga előtt rejtve maradjon mindég, 's több eféle. Illy systema kis időre derék lehet kivált ollyannak, ki képzelettel is jól lakik, de egy kissé továbbra ugy

fogja találni kiki, hogy a' bizonyos mindég kívánatosb a' bizonytalannál; — 's így én világosságot szeretek a' törvényben, — magamrul pedig azt tudni minden bizonynyal: pénzes vagy szegény, ur vagy szolga vagyok e?

A' mi pedig valamelly törvénynek semmi módon sem eszközölhető eltörlését vagy változtatását illeti, egy külföldi szerzővel így okoskodom: A' változhatatlan 's még kérdésbe se vehető törvény philosophiája 'jövendő törvényhozók kezeinek megkötésében áll.' 'S így mathematicae sül ki, hogy illy törvény káros, mert belőle rossz sok, jó semmi se folyhat.

Ollyas országban, hol nem önkény uralkodik — a' törvény nem egyéb, mint a' fejdelem 's a' nép képviselői közt való *contractus*. Már ha ezen utólsó változhatatlan 's a' törvényhozó testnek valamelly javaslat tétetik 's a' többség nem is veszi kérdésbe, sőt ha nyilván látja is leghasznosb következésit, még se fogadhatja el 's csak azon egyetlenegy igen bölcs ok miatt, 'mert az egykori gyülekezet, melly régi időkben nem birt nagyobb jussal, mint millyennel a' mostani gyülekezet ma bír, azt előre úgy határozta el.

A' törvényhozó test mindég akkor hozhat legbölcsebb törvényeket, mikor az idő szükségei előtte legjobban tudva vannak, — de midőn szerencsétlenségünkre vagy tán szerencsénkre a' jövendőt nem láthatjuk — utóinkra nézve mi éppen olly keservesen tehetnénk józan 's eltörülhetlen rendszabásokat, mint eldődink legnagyobb bölcseségek mellett se tudtak ránk nézve olly törvényeket hozni, mellyek minden kivétel 's változtatás nélkül minden időkre jók lettek volna, vagy jók lennének. 'S így a' törvény változhatlansága 's eltörülhetlensége nem egyéb, mint az országlásnak azok kezében létele, kik a' dolog természete szerint arrul semmit se tudhatnak, 's nem azokéban, kik előtt a' legkisebb összeköttetés sincsen rejtve.

A' 19dik századbeliék a' helyett, hogy magok esze szerint cselekednének, behunyják szemeket 's a' 18dik

századbeliek által vezettedik magokat minden ellenvetés nélkül.

Azok, kiknek tehetségeben áll a' tárgyak folyamatját 's kifejlődését, mellyek a' józan ítéletre szükségeseek, tökéletesen ismerni, kénytelenek hódolva olyanok ítélete alá vetni magokat, kik a' dolog fekvéséről 's velejéről általjában semmit se tudhatnak.

Azok, kiknek egy századdal több tapasztalások van, olyanoknak engedik át a' kormányt, kiknek egy századdal kevesebb tapasztalások 's így kevesebb ismeretek is van.

'S ha józanság az, hogy a' 19dik század tettei nem a' maga belátása 's ítélőereje szerint határozottassanak el, hanem a' 18dik századé által, nem kevesebbé józan az is, hogy ismét a' 20dik század cselekvényeit a' 19dik század szabja ki előre.

'S ha így lépcsőnkint tovább mennének, ugyan mi lenne belőle? az : hogy idő haladtával elvégre minden törvényhozás megszűnne; mindenkinek cselekvésmódja és sorsa azok által volna elhatározva, kik se nem tudtak, se nem gondolkoztak sokat a' dologról, 's az élők összesereglett sokadalma a' halottak egymásra halmozott nemzetségeinek mozdíthatatlan urasága alá volna örökre bilincselve.

Illy eltörülhetlen törvény, akármi böles és hasznos volt is hozatalakor, előbb utóbb minden bizonynal kárt szül, vagy a' jót akadályoztatja. 'S illy bilincstül menekedni végre alig lehet.

Caligula, Nero nem iszonyubb nem fertelmesb illy törvénynél. Pillantati irgalom, szükség, kény rábirhatja az élőket a' bilincs ketté törésére; de a' holt tyrannust — zsarnokot — ki indíthatja szánakozásra, ki birhatja engesztelésre?

'S mind ezek igazságát a' javítások legeltökéltebb ellenségi is sejdítik, mert csak mindég gátló 's hibás törvények védelmére kelnek ki eféle támogatásokkal, jól tudván: a' törvény, melly még jó és hasznos, nem szorul illy fonák gyámokra 's kopott ál fegyverekre.

Hazánk régi 's mai legbölcsebb gondolkozói 's törvényalkotói pedig e' részben velem tökéletesen kezet fognak, a' mit elhatározásik által, mint a' törvénykönyvben nyilván láthatni, minden ellenvetést megczáfoló módon megbizonyítanak. A' leghomályosb törvények az egész hasznára lépcsőnkint mind jobban 's jobban fejlődtek, felvilágosítottak; hol pedig a' homály igen is nagy vala — ott - - - - - ?

Olly törvények pedig, mellyeket a' holtak alkotmányi alapokká tettek 's mellyeket az ő későbbi parancsok szerint az élőknek még discussio alá se szabadna venni, részint hosszú fejtegetés alá vétettek, részint egyenesen eltörültettek; p. o. an onus publicum fundo inhaerent, — resistendi facultas 's a' t. 'S alkotmányunk illy javításán, mellynek következései áldások, ki nem örvend? kik a' korlátlanságot teszik a' szabadság eleibe - - - - quod tibi non vis fieri etc. egy üres sententiának tartják — a' kik igen jól érzik, hogy építeni semmit sem tudnak 's így csak úgy tehetik magokat a' világ előtt ismértecesekké, ha akadályoztatnak 's rontanak; 's eképen csak a' nemzet salakjai.

Kétségtelenül volt elég okoskodó, ki egy illy sarkalatos törvény megsemmisítése alkalmával a' haza felfordulását jövendülte, úgy mint volt 5—6 száz év előtt is elég próféta, ki minden javítás ellen a' legfeketébb 's legvéresb színre mázolt képekkel kelt ki, — 's kétség kívül ma is lesz elég, ki jobb pénzbeli systema ellen fog harcolni tehetsége szerint; 's azon szép fajzat szintugy ki nem irtható 's a' hazára nézve olly makacs, mint a' burjány a' buzaföldre átok; de az igaz és jó előbb utóbb minden akadályon diadalmaskodik 's nincs olly hatalom, melly gátolhatná útja megnyitásában. Csakhogy több évi, több századi elnyomatása a' köz embert megijeszti 's elszomorítja, azt gondolván 'örökre el van nyomva immár! azonban nincs ugy.

Ha törvényesen lehet alkotni, úgy annak rendiben törvényesen megint fel is lehet bontani, 's midőn 1230ban valamely rendszabás igen hasznos lehetett, melly 1830ra nem alkalmas többé, 's 1830ban valami jó következeseket szülhet, mellyek tán 2430ra nagyon károsak lennének: igen természetes, hogy a' törvény változtatása 's eltörlése sokszor szinte olly józan, bölcs és szükséges, mint a' legjobb uj törvény hozása.

'S ugyan gondoljuk e, hogy több száz esztendő után sok változás nem fog történni 's jóvá hagynók e, ha utóink semmi javításokat se tennének? Lehetetlen képzelni; tehát mért akarunk mi annál, a' mit eldöndink határozotak el, mozdulatlan maradni 's az emberi legszebb tehetséget 'a' tökéletesülésre munkálódást nem gyakorolni?

Fentebb azt mondám 'a' homályos törvény semmi garancia — kezesség, biztosság — semmi erő. 'S theoria és práxis szerint eltökéletten úgy is hiszem. —

Azon időszakban, mikor a' homályos törvény fejtegettetik 's midőn bástya gyanánt kellene szolgálnia, akkor vagy a' király vagy a' nemzet részére magyaráztatik; ha a' királyéra 's ez akarja, milly szép védelem egy két homályos törvényke; ha ellenben a' nemzet részére, nincs e hatalmában ezen utolsóinak inkább világos mint homályos törvényeket szerezni? De bezzeg sok már nagy és hasznos hazafi tettet gondol végbe vinni, ha a' törvényhez egy pár clausulát ragaszt, mellyet a' kormány színt olly jól értett mint ő 's igazság-szeretetből ráállott, — midőn ő setétben óvakodással 's ügyességgel fedezgeté azt, a' mi a' bölcsőbb szem előtt még se maradt palástolva.

Ha árendásink, contractualistáink, szóval alattvalóink inkább homályos contractust — szerződést — kívánának mint világost, ugyan kivenné azon homályocskának jobb hasznát, ők e, mi e? Ne csaljuk meg magunkat. 'S ha vérengző tyrannismus és revolútiók alkalmával fegyverrel világosítottak is fel a' törvé-

nyek az emberiség büntetésére némellykor, még akkor is sokkal ritkábban vette a' nemzet a' homály hasznát, mint a' kormány.

És ha királyi 's nemzeti jusok közt nem volna egyéb garantia eféle homályosságok - szórszálhasogatások 's rabulistai ügyes fogásoknál, valóban kár lenne tovább szabadság tömjénjével terhelni a' képzeletet 's egy idealis jó miatt fáradozást 's időt vesztegetni.

De hála az egeknek! nem buktunk még annyira el — 's csak magunktul függ mind nagyobb 's erősb garantiát nyernünk.

A' Király ugy ül erősen székén, ha jusaibul egy pontot sem enged: a' deréket jutalmazza, rosszat bünteti 's királyi eskét pontosan teljesíti.

A' lakosok ellenben ugy szabadok minden elnyomástul, ha sok van köztök, kik egész világ előtt isméretes 'sago et toga clarissimi férfiak, kik mai világban a' hatalmas vélemény paizsa alatt minden igaztalanságtul mentek; 's ha a' nagyobb rész szereti 's imádja alkotmányát 's érette halni kész.

Ezen utolsó a' mathesis törvényei szerint van alkotva. Ott is 100 font, — bár kavics legyen is az, 10 font vasat, sőt aranyat is maga után vonz, ha a' természet örök jusait akadály nélkül gyakorolhatja. —

A' változhatlan törvényekről pedig azt mondtam: 'hogy azokbul jó soha, rossz pedig mindég folyhat 's így a' szabadságnak inkább bilincsei mint alapjai. Ha jók 's hasznosak, mikor kérdésbe vétetnek, ugy is megállnak 's örökségi czimerek szükségtelen; ha pedig károsaknak mutatkoznak, akkor nem szabad változtatni; 's így 'eltörülhetlenségek jót semmit se, hanem csak rosszat szülhet.

De sok ember előtt a' régi rendszabások 's törvények több hitelűek mint az újak, 's eként velem a' törvények változtatásáruul vagy megsemmítéséruul egy értelemben nincsenek. Ők régi időkben a' komolyságot, férfiui méltóságot 's ősz tapasztalást látják tanács-

ban ülni; midőn ma forró vért, az ifjuság kicsapongó képzelgésit 's az indulatosság 's korlátlanság legkisebb tapasztalásra sem állapított veszedelmét szemlélik a' törvényhozók közt. Én ellenben azt hiszem: hogy illy provocatiók 's idézgetések "Eldődeink bölcsesége, — régi idő belátása, elmés hajdankor, az ó világ szemesége, méltósága 's a' t." azon számtalan balvélemények közé tartoznak, mellyek szokás által fogadtattak el 's mint valamelly igazságok apárul fiura hagyománykép mennek át, 's mellyek alapja hófuvaton nyugszik 's egy kis nyomozás után szintugy el is oszlik, mint az egy kis meleg által. — Vizsgáljuk.

Tapasztalás a' bölcsesség anyja, 's egyenlő észbeli erővel 's tudománnyal kettő közt az bölsebb, ki több tapasztalásu. Ennek igazságán nem kételkedik senki. De az említett balvélekedés még is éppen ellenkezőt hirdet 's a' sokaság benne meg is nyugszik.

Illy elfogultságok a' legközelebbső okokbul erednek 's még is olly nehezen jőnek az emberek igaz eredetekre. Atyáinkra 's régiekre való alaptalan hivatkozások p. o. egyenesen

'A' szavaknak nem csak hibás, de éppen ellenkező használásából folynak, 's azon bévett szokásból, hogy a' holtaknak mindég több tiszteletet szoktunk adni, mint az élőknek.'

A' mit közönséges beszédben régi időnek, hajdankornak hívnak, józan ész után uj időnek, ifju kornak kellene hívni.

Két egyes személy közt tagadhatlan, az idősbnek van vagy lehet több tapasztalása. — Generatiókban éppen megfordultan áll az eset 's a' közelebbsőnek 's így az ifjabb generatióknak van vagy lehet több tapasztalása.

A' 13dik század a' 11dik 's 12diknek, a' 15dik század ellenben a' 13dik 's 14diknek, mi pedig Árpádtul fogva időnkig szinte egy évezred tapasztalását halmoztuk egymásra! 'S így ha p. o. a' 13dik század ta-

pasztalásit 's bölcseségét hozzuk elő okoskodásink támaszául, nem az őshaj hanem a' bölcső tapasztalását 's bölcseségét hívjuk védelmünkre!

A' Tibeti bölcsék egy bölcsős gyermeket emelnek isteni magasságra 's azt hiszik legcsalhatatlanabbnak. Mi őket nevetjük, azonban mi magunk mindég azokra provocálunk — hivatkozunk — kiknek se annyi tudományok, se annyi tapasztalások mathematice nem lehetett mint a' mennyivel mi bírunk, 's kik hozzánk képest csak gyermekek vagy serdülők.

A' Magyarak Vezérek alatti volta: születése; sz. István, szent László ideje: gyermekora. I-ső Lajos 's Mátyás alatti: serdülő ideje. Mária Theresia alatti: fiatalága. Mi vagyunk férfiai. A' jövődő lesz emberikora; — 's csak tőlünk függ eszközölni, hogy valaha egészség színe fényledezzen e nemes tekintetén, 's szép fehér szakál lengjen e számos esztendőig a' vén Magyar ajkai körül, vagy hervadás, halvány kép 's életunalom legyen nemzetünk véghatára; 's csak mi hatalmunkban áll olly pályát járni, hogy valaha az öreg Magyar öröm szívdobogással nézhessen vissza férfikorára, 's ne legyen arra kárhóztatva, a' mire sok halandó — hogy rája nagyobb áldás nem szállhat 'el-felejthetésnél'.

A' mi pedig értelmi erőnket 's erkölcsiségünket illeti, ki akarja 's veheti azt kérdésbe, ki csak egy szót is hallott vagy olvasott a' multrul, hogy annak sommája mai időkben hasonlíthatlanul nagyobb, mint a' régiben. Volt hajdan is ép eszü 's tudós ember, tagadni nem lehet, de mindég csak a' tudományok akkori sokkal szűkebb köréhez mérésével. Nincs rejtve a' világ előtt, hogy csak egy pár század előtt a' tanácsban ülők legnagyobb része még azon igen egyszerűhez sem értett t. i. az olvasáshoz; hogy azon tudományoknak, mellyek mai józanabb cselekvőmódaink alapjai, még czímei se voltak az egyesült törvényhozó test előtt csak neveknél fogva is ismérte-

sek, - - - - hogy jóval előbb az országgyűlésin azon határozás tétetett szükségképen több eféle rendszabások közt: hogy az ország előkelőinek 's papoknak ezentul lopni szabad ne legyen 's a' t. 'S Ladis. L. II. cap. 1. 13. etc.

'S ezek mellett mindég a' régi méltóságra, őszhöleseségre, eldődeink okos határozására emlékeztetjük hallgatóinkat!

A' holtakrul való előítéleti sententia pedig így hangzik: 'de mortuis nil nisi bonum' —

Ezen igen veszedelmes balvéleménynek alapjára jutni nem nehéz. Ez által mindég a' nagyobb és szelidebb rész mystificáltatik, és sokszor az élők haszná ezen köpönyeg alatt a' holtak emlékezetének áldoztatik fel, kiknek se használni se ártani többé nem tudunk. 'S azok kik az élőknek tehetségek szerint minden lehető kárt okoztak 's tán idő előtt koporsóba taszították, nem engedik, hogy valaki őket, midőn már nem éreznek, bántsa és sértse! Számtalanok elevenen égettettek el 's kik elítélték őket, azok hirdetik: de mortuis aut bene aut nihil! —

A' halál legnagyobb engesztelő 's az ki többé nem lehel, senki utjában sincs is többé, senkit fényével, erényivel nem sért, elsőséget nem nyerhet, se tapsot se hivatalt, se hagyományt 's a' t. 'S az elhamvadottnak dicsérete, kivált előbbi ellensége ajkán, a' kised belátásu előtt sokszor igen nagy bámulást gerjeszt, de az csak olyan mint a' színjászói csillogó korona, melly papirosbul készült 's igen olesó.

Ha pedig igazságát tekintjük a' dolognak, midőn azon senki nem kéteskedhetik, hogy többel tartozunk az élőknek mint a' holtaknak, mért ne volna szabad az elhunytul rosszat mondani — ha gyalázatosan élt? 'S volna é e' nélkül akár egyes nemzetnek akár a' világnak igazi historiája vagy csak egy biographia is a' szó 's hitelesség valódi értelmében? Egy becsületes embernek, kit tán életében elnyomtak, üldöztek 's

minden napjait elkészeríték, mi jutalma volna végre, ha még holtá után is a' rossz cselekvő 's alacsony élővel, ki itt tán kincsel 's hatalommal volt felruházva, szinte egyenlő dicséretet nyerne, 's így ezzel hasonló sorsu lenne?

Mi emeli lelkünkben az igazság szeretetét magasbra az Egyiptomiak azon régi szokásánál, melly 'a' királyokrul holtok után tartá itéletet? 'S az egész közönség lelki tulajdonira mi lehet hathatós 's áldottabb befolyásu, mint ha még a' serdülő is naponkint tapasztalja, milly szenny 's kárhozat ragad a' rossz névre még akkor is, mikor ez nem is árthat többé; midőn a' derék bece még akkor is zeng századrul századra mind tisztábban, mikor föld fedí már csontjait. Ezeknél fogva a' holtakruli közmondásnak így kell hangzani: *de mortuis nil nisi verum.*

Senmi sem fogja szembetűnőbben előnkbe állítani 'a' törvények idő 's körülállások szerint, közegyetértéssel 's közakarattal intézendő némellykori változtatásának vagy eltörlésének hasznát, sőt szükségét, mint midőn nem önmagunk, de más nemzetek kifejlődését tekintjük. Ezen cselekvésmód leghasznosb, 's egyszerűsmind legegyszerűbb. Magunk szemében rendszerint semmit sem látunk, máséban mindég mindent. — Azon bizonyos eltörülhetlen törvényért, mellyrül tudom, kiki hallott, jól lenevetjük a' máskép böles Athenei tanácsot, de magunk..... A' Chinaiban igen kaczagjuk azon gyengeséget, hogy ki nem magyarázható örömet érez, ha kék pántlikára függesztheti háza tetejin csengetyűit, melly megkülönböztetésért sokszor legnagyobb hazafitlanságot kész elküvetni, de mi..... 's a' t. Nézzük tovább, miben van Persia, Marokko 's milly magasán áll Pensylvania, Britannia? Az Amerikai szövetséges országokban sok törvényhez nyilván az van csatolva, hogy körülállásokhoz képest időjártával a' törvény is javíttassék.

Azonban menjünk át a' cambio-mercantile jus ellen támasztható

POLITIKAI MEGJEGYZÉSEK 'S ELLENVE-
TÉSEKRE.

Ha megmutathattuk, hogy a' törvénybeli ellenvéte-
tések alaptalanok, vagy csak homokon állnak, úgy
fogjuk tapasztalni, hogy a' legszámosb politikai okos-
kodásoknak nem csak legkisebb alapjuk sincs, de kép-
zelt resultatumik éppen diagonaliter ellenkeznek
azon testesült következtetésekkel, mellyeket a'
mindennapi életben tapasztalhatunk 's mellyeket szinte
a' vak is lát, mert kezével foghatja. Annál pedig ne-
hezen lehet valami nevetségesb, mint ha valakitül nagy
bajjal nehéz követ látunk hurczoltatni azon hiedelem-
ben, hogy arany; vagy valakit sebesen, teszem, Pestrül
Rákos felé nyargalni, ki eltökéletten azt hiszi, hogy
majd Vörösvárra érkezik; — vagy valakit nagy proso-
popaeiával böleselkedni, és szinte jövendőlni hallunk,
kinek jóslatai éppen ellenkezőleg ütnek ki.

“A' FAMILIÁK CONSERVATIÓJA”

azon czél, mellyet elérni akarnak. 'S ugyan azok mos-
tani systemánk által bátorságba vannak helyeztetve?
Nem egyenesen az ellenkezőt látjuk e? Mert ollyast
tán senki se fog épen fentartatott familiának mondani,
melly többel adós mint értéke van 's mellyet tulajdon-
kép a' más birtoka közt csak születési sánczai tartan-
nak fen.

A' familiákat akarják fentartani — 's valóban szép
szerencsések van, mert nehéz találni közel országot,
hol annyi dus olly 'szomorun vagy olly nevetségesen
bukott volna el, kivált ujabb időkben, mint szegény
anyaföldünkön! 'S ne gondoljuk, hogy mindég ren-
detlenségből vagy más egyéb okokból ered ezen ter-

mészertlen elszegényülésünk, hanem egyenesen Hitel hijából, mert a' rendetlenség 's pénzzel tudatlan bánás, kísérője csak ezen hiányosságnak.

Ha valaki 5tel 6tal 100tul elég pénzt kaphat 's nem fél hogy könnyen felmondják, nem fog e több esztendőig adósságot tehetni, mintha egy hozzá hasonló birtoku 8al, 12el, 20al 100tul kaphat csak pénzt 's azt sem eleget; a' nála lévő tőkét pedig közönségesen, vagy tán systematice is éppen akkor mondják fel, midőn hitelre legnagyobb szüksége volna 's ő 20al, 30al, 40el kénytelen felvenni 100át.

Én ugy látom, mert 5öt, 6ot kevesebbnek tartok 8nál 's 40nél, hogy az első birtokos hosszabb ideig fog költhetni és sokkal többet is mint a' második, 's hogy így az elsőnek jóval nagyobb időszaka van a' lecsendesülésre, meggondolásra, józanodásra, mint a' másik patrio more birtokosnak — 's hogy sok, ki jobb elrendeléssel 20 esztendő korában vette volna át birtokit, szélesen költené jövedelmei felét 's 40 esztendő koráig korhelykedne — melly gondolom elég liberalis feria gondolatlan életre — midőn egyszerre felpattan esze, a' számadás kivonatalából még vagyona felét lelhetné 's így ha régi ember lesz, még meglehetne, hogy testamentomban az átvettnél nagyobb értéket hagyna hátra, mert a' vénülő sokszor nagyobb örömet talál egy forint elkaparításban, mint a' fiatal százak kidobásakor. A' mostani elrendeltetésben olly keskeny pályát talál a' birtokos szédelgő ifjusági futásának — melly gyakran az erősbnek, szomorú mondani, ismértető jele — olly keskenyt, hogy sokszor a' kevesebbé dusaknak ma jószágok átvételéről 's holnapután már sequestrumjok-rul hallunk; az igen dusokat pedig nagy részint, — a' helyett, hogy a' thronus támaszai 's haza szószólói lennének, itt szomorun, mint a' tollatlan árva verebet, elhagyatva szemléljük düledező váraikban; ott ügyesen 's prókátorosan harapogatni magok körül tapasztaljuk 's jó rókát mutatni, midőn ősciket a' vad Oz-

Azonban menjünk át a' cambio-mercantile jus ellen támasztható

POLITIKAI MEGJEGYZÉSEK 'S ELLENVE-
TÉSEKRE.

Ia megmutathattuk, hogy a' törvénybeli ellenvétesek alaptalanok, vagy csak homokon állnak, úgy fogjuk tapasztalni, hogy a' legszámosb politikai okoskodásoknak nem csak legkisebb alapjuk sincs, de képzelt resultatumik éppen diagonaliter ellenkeznek azon testesült következtetésekkel, mellyeket a' mindennapi életben tapasztalhatunk 's mellyeket szinte a' vak is lát, mert kezével foghatja. Annál pedig nehezen lehet valami nevetségesb, mint ha valakitül nagy bajjal nehéz követ látunk hurezoltatni azon hiedelemben, hogy arany; vagy valakit sebesen, teszem, Pestrül Rákos felé nyargalni, ki eltökéletten azt hiszi, hogy majd Vörösvárra érkezik; — vagy valakit nagy proso-paeiával böleselkedni, és szinte jövendőlni hallunk, kinek jóslatai éppen ellenkezőleg ütnek ki.

“A' FAMILIÁK CONSERVATIÓJA”

azon czél, mellyet elérni akarnak. 'S ugyan azok mostani systemánk által bátorságba vannak helyeztetve? Nem egyenesen az ellenkezőt látjuk e? Mert ollyastán senki se fog épen fentartatott familiának mondani, melly többel adós mint értéke van 's mellyet tulajdonkép a' más birtoka közt csak születési sánczai tartanak fen.

A' familiákat akarják fentartani — 's valóban szép szerencsések van, mert nehéz találni közel országot, hol annyi dus olly 'szomorun vagy olly nevetségesen bukott volna el, kivált újabb időkben, mint szegény anyaföldünkön! 'S ne gondoljuk, hogy mindég rendtelenségbül vagy más egyéb okokbul ered ezen ter-

mészeten elszegényülésünk, hanem egyenesen Hittel hijábul, mert a' rendetlenség 's pénzzel tudatlan bánás, kísérője csak ezen hiányosságnak.

Ha valaki 5tel 6tal 100tul elég pénzt kaphat 's nem fél hogy könnyen felmondják, nem fog e több esztendőig adósságot tehetni, mintha egy hozzá hasonló birtoku 8al, 12el, 20al 100tul kaphat csak pénzt 's azt sem eleget; a' nála lévő tőkét pedig közönségesen, vagy tán systematice is éppen akkor mondják fel, midőn hitelre legnagyobb szüksége volna 's ő 20al, 30al, 40el kénytelen felvenni 100át.

Én ugy látom, mert 5öt, 6ot kevesebbnek tartok 8nál 's 40nél, hogy az első birtokos hosszabb ideig fog költhetni és sokkal többet is mint a' második, 's hogy így az elsőnek jóval nagyobb időszaka van a' lecsendesülésre, meggondolásra, józanodásra, mint a' másik patrio more birtokosnak — 's hogy sok, ki jobb elrendeléssel 20 esztendős korában vette volna át birtokit, szelesen költené jövedelmei felét 's 40 esztendős koráig korhelykedne — melly gondolom elég liberalis feria gondolatlan életre — midőn egyszerre felpattan esze, a' számadás kivonatalából még vagyona felét lelhetné 's így ha régi ember lesz, még meglehetne, hogy testamentomban az átvettnél nagyobb értéket hagyja hátra, mert a' vénülő sokszor nagyobb örömet talál egy forint elkaparításban, mint a' fiatal százak kidobásakor. A' mostani elrendeltetésben olly keskeny pályát talál a' birtokos szédelgő ifjusági futásának — melly gyakran az erősbnek, szomorú mondani, ismértető jele — olly keskenyt, hogy sokszor a' kevesebbé dusaknak ma jószágok átvételéről 's holnapután már sequestrumjok-rul hallunk; az igen dusokat pedig nagy részint, — a' helyett, hogy a' thronus támaszai 's haza szószólói lennének, itt szomorun, mint a' tollatlan árva verebet, elhagyatva szemléljük düledező váraikban; ott ügyesen 's prókátorosan harapogatni magok körül tapasztaljuk 's jó rókát mutatni, midőn őseiket a' vad Oz-

mán V.....nél 's a' t. valaha oroszánoknak tartá; amott megint mesterkéltségben látjuk, mint a' házaégett horvát embert, ki megmaradt máriását az istenek savanyu italáért kinjában kurjongatva költi el.

Ha valaki adósságot csinál, legyen szükségbül, legyen számolás után, legyen végre könnyelműségbül, 's azon tudomással teszi, hogy azt vagyonán vagy bőrön tüstént megvehetni, 's minden bizonnal meg is fogják venni, ugyan fog e majd olly 'előre fejjel' adósságok árjába rohanni mint ma, midőn annyi régi rozsdaszerető a' serdülő birtokost — kinek se vagyonrul, se igazi becsületrül, de tán semmirül sincs józan ideája — eszméje — már jókor azon szép, nemes és igazán tiszta lelkü praerogativáival betölteni nem mulasztandja el, hogy a' pörököt in infinitum lehet húzni, alkudozni, sokszor a' hitelezőt kijátszani, 's így éppen nem is fizetni; 's hogy végre a' legrosszabb esetben még is megmarad mindég valami 's a' t.

Nincs veszedelmesb, kivált gyermekekre t. i. minden ország lakosai nagyobb részére nézve, a' félvékony jégnél; ki rálép, előbb utóbb bele szakad, de azért szinte mindegyik megpróbálja. A' viz sokkal bátorságosb, arra csak jó uszó vagy esónakász mer bocsátkozni, a' többi parton marad. Pénzbeli systemákkal szintigy van: mennél bizonyosb a' valahai visszafizetés napja, annál nagyobb a' meggondolás, tartalék 's óvakodás az adósság-csinálásban, 's így lassankint annál több a' rend, erkölcsiség 's a' t. Mennél több pedig a' kibujódsi hátulsó kapu, annál nagyobb a' gondatlanság, szelesség a' pénzek felvételében, 's így lassankint annál több a' rendetlenség, erkölestelenség, 's a' t.

Vegyünk a' mindennapi 's legközelebbi életbül példákat. — A' fiatal birtokos vagyonai átvételekor ritkán tudja, mennyi adóssága, mennyi jövedelme, szóval mi je van. Előtte minden vagy nagyítás, vagy titok, 's néhány esztendei illy 'maga nem ismerés után úgy annyira eltűnjéneztetik az egyébaránt valaha nyílt

keblü ur, hogy az igaz szó neki nem használhat ezen-
tul, mert füleiben az igaz végre goromba szó gyanánt
kong. — Jövedelemre nézve az idők rendkívüli bősége
— 's itt a' veszedelem, mert ritka csak az is kiismerné
valódiilag ezen igen egyszerű szempontban és sinormér-
tékben az előreláthatás főkulcsát; t. i. hogy miennél
erősb az actio — hatás — annál hathatósb a' reactio —
ellenhatás — az időknek mondom jövedelemre nézve
rendkívüli bősége felingerli az indulatosságot; mert a'
kívánatnak eleget is lehet tenni; a' soknak kiadása
szokássá leend, 's a' pénz olly könnyen dobatik el,
mint a' milly könnyen jöve a' ládába; lassankint szor-
galom szükségteleggé, a' számadókönyv szinte haszon-
talanná lesz, 's ez így forog egy ideig, míg végre az
ellenhatás kezdődik, — 's ime itt állunk a' dráma
kezdetin. A' nagy ur emberei keresik a' pénzt, 's kön-
nyen találnak; árva, özvegy, kisebb birtokos örömet
hozza; második harmadik esztendőben mind nagyobb
a' pénzszükség, midőn azonban a' nagy ur, ki termé-
szet törvényt nem érti, várton várja a' reactióbul ter-
mészeti leforgása előtt megint az actiót, azaz a' viz
felfelé folyását; 1816—17beli jövedelmek elötünését!

Ha végre szűkebb lesz az állapot, és se a' jószág,
se az özvegyek, árvák 's kisebb birtokosok serege
nem állit ki elég pénzt, akkor 'egy generalis rendbe-
hozási planum koholtatik, melly a' nagy birtokost el-
végre egészen tenkre teszi, mert a' mindenféle czikor-
nyás nevekkal készült operatumbul végre az sül ki,
hogy a' birtokos mindenét aláírta igen kevesért, vagy
semmiért. - -

De ha tán — hogy a' szóban meg ne akadjunk —
illy körülállások közt lévő nemzetségeket conservál-
taknak hivhatni is, — a' közjóra nézve illy familiák con-
servatioja szükséges e, hasznos e? Én azt hiszem,
lételek se nem szükséges, se nem hasznos, 's egész
becsek csak ama' képzeletben áll, melly a' régi nem-
zetségeket a' korona drágaköveivé varázsolja. Azonban

hol csak a' régi név maradt meg, a' régi becsület 's tehetség pedig eltűnt, ott a' gyémánt kitört, 's csak üveg tölti be helyét. 'S többet ér a' királyra és országra nézve egy új nemzetség, melly érdemeket szerez, egy olly régi familiánál, melly a' helyett hogy elődei dicső példája által hasonló nagy tettekre buzdíttatnék, — inkább magát minden áldozat 's munkáttal mentnek hiszi, mert már ősei vittek végbe valaha sok szépet 's halhatatlant, 's így azt gondolja: ingyen élhet, 's csak ünnepelve töltheti napjait.

Minden bizonytalansággal, nem a' tudatlanság, rendetlenség, és sokszor szükségbül eredő olly tett, mellyen pirulni kell, örökítheti a' nagy nemzetségeket. Mai pénzübeli systemánk pedig éppen a' legnagyobbakat hagyja pénzüállapotban vagy tökéletes tudatlanságban, és szinte rendetlenekké neveli, vagy becsület-elleni ügyességre ösztönzi, 's így a' Hitel hija azon ok, melly a' legnagyobb familiák fentartását nem eszközli, de éppen azt, a' mitől őni akarják 'elaljasodását 's végrömlését kerülhetlenül következteti.'

„Hiszen most is jól áll a' dolog” új ellenvetés. Az ön eszében bizó nem kérde, ha csupán a' thema józanságáru akar itélni 'ki mondta, de mit mondott, — hanem ha azt akarja tudni, ez vagy amaz mért van mondva, akkor a' mondó nevét is kell ismerni. E' szerint az, ki a' mostani pénzüállapotot helyesnek tartja, vagy jobbat nem ismer 's azért tartja jónak; vagy az körülállásira igen hasznos és jótévő. A' dologhoz értők vagy mind új systema mellett vannak, ha t. i. küin heverő tőkékhez nem juthatnak 's jószágit javítani akarják; vagy mind a' régi systemához hevesen ragaszkodnak, ha t. i. több az adósságok mint értékek, kellemesnek találják sub aegide legis máséval élhetni, 's birtokaik virágzása vagy porban léte őket nem érdekli közelebbre, mint nekik mindegy 'házajok felemelkedik e, eltipratik e. 'S így okoskodása szerint kinek kinek erszényére itélhetni.

Azon felekezett, ki jobbat nem ismer' és sokszor nem is gyanítja jobb systema lehetőségét, minden esetre a' legveszedelmesb, mert azzal vizsgálat alá se vehetni a' dolgot, 's azt minden okoskodás előtt arra kell kérni: 'datumokat szerezzon; ezt amant olvassa; ide oda maga menjen, 's minekelőtte olyanrul bölcselkedne — a' mi előtte nem egyéb, mint hang süketnek, — foghatósága 's tanulása körét tágítsa.' Míg azt hiszi ezen osztály: 'a' Magyarának van mindene, más nemzetnek semmije sincs; Magyarország gazdag; Gallia, Anglia szegény; — csak nálunk a' jó rend, másutt rendetlenség; mi tudunk élni, mások nem; minekünk van eszünk, másoknak nincs; míg nem pírulnak némelly iróink olly mystificatiót tenni az egész nemzeten, 'hogy Brunel csak egy magyar földmérő után képes elvégezni a' Tunelt, midőn egész hazánkban, de csak egyetlenegy becsületes hidunk sincs, 's mindenütt csak az elhibázott 's összebomlott ötlük szemünkbe; — míg hivatalbeli embereink lesznek, kik szivreható tudatlanságokban a' patrio more gazdaságot azon állítások által gondolják védelmezni, mintha Lombardia 's Anglia földművelése a' mienknél különbsystema következésiben el volna aljasodva; szóval: míg az emberek kettőt többnek tartanak négynél, 's a' vad mezőt jobb műveltségünek a' virágzónál; addig még fontolgatás alá se vehetni némelly tárgyakat, mert egy esőbőr nem fér egy pintes palaczkba, 's éppen így némelly kiterjedt tudomány nem fér soknak igen szűk 's keskeny értelme körébe.

Azok pedig, kik igen is jól tudják, hogy a' Hitel-
hija szinte minden-mozgást elakaszt, de kiknek vagy ön állapotjokra, vagy vér- és gondolkozási rokonbeliekére lassu circulatio, azaz pöröknek végnélküli húzavonája, alkudozások, kamatok nemfizetése, vagy hogy ők kamatot húznak, de nem fizetnek 's a' t. — kellemes; azok, ha már nem hiszi senki a' mostani systema jóságát nagy familiák fentartása végett 's azt

se, hogy eféle aristocrazia nélkül Magyarország nem is lehetne: ügyesen elforgatják a' dolgot, 's a' figyelmet egyébire gerjesztik. p. o. "A' józan országlás mindég az adósokat legyezi," 's ime ezen sok már megnyugszik 's elhallgat; mert azt gondolja, hogy ez által az iparkodó kedvezést érez, 's a' pénzét elásó büntettetik, midőn, — ámbár egypár esztendőre a' rossz fizetőknek való kedvezés házak, hidak építésére, városok csinosodására 's a' t. igen sokat segíthet, — csak egy kevés hosszabb idő után a' reactio örökös törvénye szerint nem szül egyéb következt, mint ha iskolában rossz deákok, falun pedig korhely gazdák várhatnának becsület- vagy haszonbeli megkülönböztetést. Az egészre nézve nem haszon, igaz, ha valaki kevesebbet vesz magára, mint elbirhat, de korántsem olly káros, mint mikor valaki minden tehetségén felül terheli vállait 's összerogy. Azonban ha nem veszszük kérdésbe a' physikai következt, nem tűnik e tüstént eszünkbe, milly erkölcsi fogantja lehet az adósok 's rossz vagy éppen nem fizetők pártolásának? 'S kivált nálunk, hol tizedik ember se vesz fel pénzt józan számolás okábul, hanem többnyire vagy fényűzés vagy rendetlenség miatt?

Illyest is rebesgetnek: "Nem hibás a' systema, de szerencsétlen körülállások 's jó idők után következő mostohák rántották le nagy familiáinkat a' völgy fenekére; hisz előbb illyesekről nem hallottunk, 's mért akarjuk éppen most változtatni, a' mi eddig olly jó volt." — Erre minden hosszash feszegetés helyett csak Bebek, Oláh, Batori, Hédervári, Kanizsai, Újlaki, Zrínyi, Drágfi, Homonnai, Pázmány, Rozgonyi, Gara, Dersfi, Telegdi, Czobor 's a' t. nemzetségeket hozom az Olvasó emlékezetébe; továbbá azt bátorkodom állítani: hogy nem a' jövedelmek csökkenése tette nagyainkat tenkre, hanem az, hogy nem vettek erőt magokon valamivel kevesebbet költeni jövedelmiknél, 's végre 30al, 40el kapták csak 100át; 's elvégre: hogy

éppen azért, mert eddig nem esett változás, most az annál szükségesb, — ’s hogy nincs alkalmasb idő javításra a’ mainál.

AZON OKOSKODÁSOK, MELYEK MAGYARORSZÁGBAN A’ HITEL LÁBRAÁLLÍTÁSA MELLETT VÍNAK.

Sok dusnak ujjabb idei szomorú elszegényülése vázként szolgál a’ mostani generációnak; ’s úgy mint néhány 30—40 esztendő előtt koczka, kártya, pazarfényezés, a’ legizetlenebb időtöltések unalma ’s kivált maga dolga után nemlátás némelly előkelőt mai elaljasodásra birt; úgy a’ maiak nagyobb része játékban se pénzét nem vesztí, se idejét hiába nem tékozolja, hanem maga dolga után szorgosan jár ’s mindenben rendet tart; ’s mai napokban ‘szinte olly nagy, ha nem nagyobb száma az úgy nevezett “romlott vagy veszedelmes idejű” férfi ’s fiatal, jó ’s rendes gazdának, — mint az úgy nevezett “józan idejű,, koros ’s vén pazérlóknak!, ’s így nem tagadhatni, némelly egyesek elbukása igen jó következtést szült az egészre nézve, mint minden ijesztő példa; csakhogy haszna nem tartósb, mint azon benyomás, melyre a’ szemlélők ébresztettek általa.

A’ kemény büntetések ’s vesztőhely lecsilapíthatják, le is csilapítják a’ rablási ’s gyilkolási hajlandóságot, de csak józan törvények, ’s nem bot, nem hóhér képes birni halkán egy egész nemzetet nemesb erkölcsiségre; ’s nem annyira szép okoskodások ’s magas helyen fénylő példák tartják a’ közembert az emberség útján, mint inkább azon helyzetetés, mellybe tesszük, hogy t. i. ‘fáradozási után jobban ’s bátrabban élhessen. Könnyű annak nem lopni, kinek mindene van, könnyű megelégedtnek ’s így esendesnek lenni, ki mindennel bővelkedik, de a’ szegénynek, fázónak, koplalónak vajmi nehéz!

A' közel szomszédságban porrá égett egy két falu olly beható példa, hogy a' megmaradt helységeken jó darab ideig — míg t. i. a' benyomás eleven az emlékezetben — gyertyára, zsirra, pipára, kenderre sokkal nagyobb a' vigyázat, — de igazi bizodalom mindaddig nem lesz, míg a' házak kőből 's fedelek cseréből, szóval az épületek gyulhatlan 's el nem éghető szerekből nincsenek. 'S így világos, hogy az akasztófa 's egypár elégett falu csak negativa — nemleges — de semmi positiva — igenleges — hasznót nem hajt; így soknak pénz és vagyonbeli elbukása tagadhatlan, szinte az egész ma élő generatióra nagy negativa hasznót hajtott, de positiva jót egyenesen éppen semmit sem tett, mert azt csak a' Hitel felállítása viheti végbe; mint a' közember erkölcsiségét csak jobb értelme 's nagyobb tehetsége emelheti fel; a' helységek 's építmények bátorságát pedig csak kő, téglá 's eféle alkothatja; szóval: jobb systema.

Ha pénzbeli törvényink olly szorósak 's kemények volnának, hogy az adós minden bizonnal előre tudná, 'majd megveszik rövid uton rajtam, a' mivel tartozom, akár vagyonomon, akár bőrömen', — kételkedni se lehet, hogy más érzéssel írná nevét a' hitelező-level alá, mint ma teszi.

Az alig serdülőt szülei már jókor intenék veszélytől való óvakodásra, midőn ma tán az illy oktatásokat feleslegnek tartják, vagy övéiket arra figyelmeztetni egészen el is felejtik.

Nehezebb volna, kétséget nem szenved, új systema után ön nemzetségét mint mondani szokás 'örökíteni, mert a' törvény az adóst igazságon túl védelme alá nem venné. 'S tán az öröködést egészen más módon kellene eszközölni; — nem hercegi palást vagy grófi köpönyeg alá, vagy régi név, avagy pénzes láda — mellyben pénz sokszor nincs — mögé bujás, hanem igazi becsület, egyenesség, takarékosság 's halhatatlan tettek által. Azon időt, mellyet a' szülék majoratus

's efelék kinyerésére fordítanak, gyermekeik jobb nevelésével tölteni kinszerülnének, mellynek sommája lenne: "kitörülhetlen betűkkel sziveikbe véetni, hogy csak erkölcsi szép és jó nemesíthet valóban 's hogy mennél magasab a' születés, mennél nagyobb a' vagyon, annál jobb 's hivebb szolgálatot vár a' haza, vár a' király. Illy aristokratia a' thronus igazi támasza, illy örökös a' nemzet fénye! —

Az, hogy azon rendkívüli jó időket, mellyeket sok sajnosan emleget, a proportione olly kevesen tudták használni, a' pénzbeli actio 's reactorul való közértelmesség hiját nyiltan bizonyítja; 's ezen tudatlanság is Hitel nemlétéből ered; mivel annak felállítása mindenkit kinszerítne, ha márul holnapra nem akarná elveszteni mindenét, tudni: 'mennyi jövedelme, 'minő terhei, röviden 'mije van. Most több van olly birtoikos, ki ezen igen egyszerüt és szükségest nem tudja, mint ollyas, ki világosan 's öncsalás nélkül tudná. Most természeti apathiájából — bár szabad volna nevezni némelleyeket! — sok nem is igen ébred fel, noha sejdíti némelly pillantatokban lefelé hengerülését, mert még messze 's homályban a' veszély. Milly nagy haszon lenne az országra nézve, ha illy veszedelem, — melly a' rendetlenségből származik 's abbul, hogy sok, számos egyéb oktalansága mellett csak azt se tudja, 'minek ura 's mije van — olly világosan 's rémítőleg állana mindenkinek szeme előtt, hogy végre az álmosak, tudatlanok, vagy minden egyébbel foglalatokodók felijesztetnének némelleykor magok dolga után is látni, 's azt nem mindég minden egyéb után hagyni, vagy tán csak akkor kezdeni, midőn nagyon késő, 's a' vagyon meg van emésztve immár.

Sok, elbukása után rendesb és szinte megelegültebbé lesz, mint az előtt vala, 's nem azért mivel kevesebbje lön, mert azon keveset is rendetlenül költ-hetné, vagy hogy kevés jobb volna soknál; hanem mert tudja világosan 's elhatározottan 'mije van,

a' mit előbb soha sem tudott, 's főképen azért, mivel azon meggondolási processuson esett át, mellyre a' szükség kinszerité, 's mellyet önmagávali számolásnak 's rendbenlétnek hívhatunk.

'S nem szembetűnő e, milly nagy jótét lenne sokra nézve, 'ha ezen önmagávali számolás 's rendbenlét benne nem szükség, hanem nevelés befolyása által eszközöltetnék? Az egész közönség nevelésére semmi sem hathat erősebben a' törvényeknél, 's így eldönthetlennék látszik, hogy a' törvényesen felállított Hittel azon fordulást teszi a' nevelésben, melly által minden rendü 's birtoku jókor arra figyelmeztetik már, hogy magával vessen számot 's rendben legyen. 'S ha illy meggondolás sok életforgás 's nemzessoron hat egy egész nemzetet keresztül és szinte a' nép véribé elegyül, lehet e kételkedni áldásterjesztő következtésin, 's nem áll e egész tiszta miségében elő, hogy az igaz Hittel felállítása földművelés 's kereskedésbe egy eddig nem ismert életet öntene, 's hogy mind annak, a' mitül félnek, éppen ellenkezője valósodna, mert a' rendes és becsületes ember jutalmazva, a' rendetlen 's esalárd ellenben büntetve lenne, 's a' Hittel hazánk valóban nagy nemzetségeit 's oszlopait nem csak elhomlani nem engedné, de azokat mind erősb 's hatalmasb létre magasítná.

Ha azonban mind ez még se volna elég suly az eddig előadott, és sok számos elő nem adott 's tőlem még nem is sejdített ellenvetések megczáfolására, legtanácsosbnak tartom azon nemzetek mibenlétét, kiknél Hittel van, azokéval összehasonlítni, kiknél Hittel nincs. 'S ezt mindenkinek saját vizsgálatára bizom, netán valakit önitéletében azzal is untassak, a' mi úgy is olly világos, hogy szinte szemet szúr.

Ha még efelett azt is számba vesszük, hogy némelly nemzet szerencsés fekvése — ugymint az erősnek a' rendetlen életmód se árt — a' józan systemát nem is teszi olly okvetetlen szükségessé, 's hogy szinte

minden ország pénzbeli elrendelése tökéletlen 's nagy javításokra képes, akkor azon következt huzhatjuk: 'hogy a' legjobb fekvésü 's egyébaránt erős nemzet, melly Hitel hijával is fentarthatja valamiképen magát, Hitellel határnélkül emelkedne fel, 's hogy a' gyengébb 's mostoha helyzetü nemzetek Hitel nélkül nem is élhetnek; vagy más szavakkal: hogy az egészséges jóvérü ifju a' vénség fájdalmat elkerülné és sokkal idősb lenne, ha korhely 's rendetlen nem volna; de hogy a' beteges, hidegvérü férfi koporsónak indul, ha korhely 's rendetlen. Sok éjjel nappal koorszában ül 's részegségébül alig ébred fel, de egészséges; sok pedig óra szerint él, lat számra eszik iszik, 's legrendesebben tölti napjait, még is nyavalgó; de azért az első életmódot jónak, a' másodikat pedig rossznak nem mondhatni.

Magyar hazánk is a' jó 's erős természetüekhez való, 's Hitel hijával is boldogabb sok egyéb országnál, mellyben a' Hitel legszorosb; de azért ebbül nem az foly, hogy nálunk jó pénzbeli rendelkezés felesleg volna, mert így is el lehet élni; hanem hogy éppen azért, mert jó systema nélkül is életben marad az ország, jobb systema következtében annál bizonyosabban tenne mind testi mind lelki jobb létére óriási lépéseket.

Azon okbul, hogy Zápolya vagy Dózsa ideire 's midőn Rákoson gyültek össze eldődeink, szoros pénzbeli törvények nem illettek, még nem az foly, hogy azok mai időkre se valók, hanem hogy illy józan változásokra 's elrendelésekre éppen a' jelenkor legalkalmasb; mert midőn hosszabb nyugalom 's békesség 's az abbul eredő jövedelmek apadási a' mezeigazdaság körüli állhatatosb gondot lehetőbbé, de egyszersmind szükségesebbé teszik; akkor jelenkezik azon időszak, mellyben a' nagyobb rész józanabb elintézés által egyenlő vagy csekélyebb erővel több élet-javakat előteremtteni minden módon iparkodand. Ezen közipart 's mindenütt napról napra nevedő szorgalmat hazánkban

közülünk ki nem vette észre 's ugyan ki tagadhatja? De mit ér minden, gazdasági fáradozás, kereskedési észtörés, ha javításra, javak vásárlására 's messzebb szállításra pénz nincs; pénzt ellenben olcsón hogy kaphatni bizonyos Hiteladhatás nélkül? 'S ime itt vagyunk megint azon következtetésnél: hogy a' Hitelt közénk nem holnap, de inkább ma kellene bévennünk, mert az 1814ki béke óta ugy is elég idő veszett immár.

Sok azért irtózik minden változástul, mert azt gondolja, ma meglehetősen vagyunk, 's holnap tán rosszabbul lehetnénk. Illy aggodás helyes és hasznos, ha megfontolás 's minden oldalú vizsgálat származatja; helytelen ellenben 's minden javítás gátja, ha legkisebb felvilágosítás előtt is félretevést vagy elvetést szül.

Veszedelemtül nem félni, 's vakmerőn neki rohanni 's kártul nem óvakodni; ártatlantul ellenben rettegni, 's a' hasznost 's jótévőt messze kerülni, egyenlőn gyarló értelmet, gyermeki agyvelőt 's gyávaságot bizonyít. A' vadász négy karót dug a' földbe, és zsineget kötvén rájok, egy négyszegletű helyet jelez ki, mellybe rozs alját szór; 's így fogoly madarait, mellyek a' zsineg alatt elbukva eledelhez juthatnak, kitelelteti. — A' varju eszesb a' fogolynál, de az értelem legszomorubb lépcsőjén lévén, nem tudván mire van azon négy karó és zsineg, mint szük eszü mindjárt feketét 's maga ellen lest gyanít benne, 's nem akarván magát az ügyes ember által megcsipetni, — a' mit egyébaránt ez illy készüllettel nem is tehetne — ön esze magasztalásával távulról nézi a' hasznos magot, míg maga szép esze szerint koplal; de csak olly csekély eszközök által is, mellyek öngyengeségét vagy másokra törő ellenséges érzelmeit gerjesztik, mint a' dög, a' bagoly, könnyen puskára kerül! — Így fél sok a' legártatlanabb uj intézetektül, 's büszkélkedve nyomorog tovább a' régi zavarban.

A' behozatandó váltó-kereskedési törvénynek nem volna hátraható ereje, 's természetesen csak azon adós-ságokra terjedhetne ki, mellyek elfogadása után tétetni

fognak; 's így a' Hitel szoros lábra állítása azt, — ki eddig azon szép 's becsületes mód által tartotta csak fen magát, a' mi egyébaránt nem is szembetűnő már, mert szinte szokássá vált, 'senkinek se tőkéjét, se kamatját, se más tartozását nem fizetni soha' — egy cseppet se háborgatná, 's még tovább is élhetne jeles praerogatíváival. Az új rend csak az új adósokat illetné, 's illyeseknek valóban egyéb elsősegekrül kellene gondoskodni, mert a' ki tartozásiban eldődei példáját akarná követni 's csak pávatollakkal fényleni, mindentől megfosztva, urbul könnyen szolgálhatna. Rendetlen familiák elbuknának, és sok helyen a' legszomorubb példák tűnnének elő, ezt nem tagadom; ellenben éppen azon mértékben, mellyben az álfény minden becsét elvesztené, a' valóság mind erősebben nőne 's gyökerezne.

Új elrendelés után egyes személyek, kik az új törvény alá vetnék magokat, vagy egész familiák is, sokkal sebesebben foszthatnának ki minden vagyonikbul, mint ma; de éppen azért sokkal kisebb számuak is. Egyetlenegy példa, melly csak rövid idő előtt ritka gazdagságot, és szinte márul holnapra tökéletes elbukást úgy szólván egy festésben mutat, a' község javára többet ér, mint azon lassu aljasodások, mellyek egy egész életre terjednek, és szinte több képekre szakadván, mert több személyeken hatnak keresztül, azon erőt egészen elvesztik, melly benyomást tehet a' népre. Olly mérget, melly rövid idő alatt öl, a' legostobább is kerüli; midőn lassu méregtül a' sokaság soha sem fél 's attul csak a' böles fog távozni.

A' nemzet eszesb 's így sokkal kisebb része ma is meglehetősen rendben van, ámbár Hitel-állapítás után mód nélkül jobban birhatná még magát; a' nagyobb rész ellenben szinte minden bizonynal örvénybe bukik.

Ezen veszély ellen pedig nem tehetni egyebet mint azt, a' mi eddig csak lassu de bizonyos méreg vala,

tüstént megsemmisítő méreggá változtatni, mert csak illyestül óvakodik a' nagyobb rész.

A' gyenge velő illyes rendeléstől retteg, mint sok hadvezér a' helyett, hogy 10 ezer embert vesztené bizonyos diadalért, inkább szereti lassankint serege nagy részét kórházakban vagy eledel hija miatt veszni hagyni, 's azzal a' győzelem minden gyümölcseit is. Az energiás elrendelés kegyetlennek látszik; de csak látszik, mert éppen ellenkező. A' foghuzó vagy operator — műveglő — akkor kegyetlen, ha esztelen lágyszivűség miatt lassan és halkán huzdogál, 's csak kis vágásokkal végzi hosszas ideig munkáját.

Minden országlás philosophiája a' legnagyobb rész boldogítása, 's azt csak illy férfias eszközlések által nyerhetni meg. A' katona közjóért 's polgártársai nyugalmaért legnagyobb kincsét, az életet áldozza fel, — 's ezt kiki természetesnek nézi, mivel csak ő vagy az egész nemzethez képest igen kevesen vesztenek, bár mi sajnosan is; nyer ellenben a' közjó, az egész.

Szoros Hitellel is az egészre nézve csak kevesen buknek el tökéletesen 's rövid idő alatt, de annál jobban és szaporábban emelkedik a' község java 's az egész haza disze. Valóban csak azon különbség van az elveszett katonára 's az elbukott birtokos vagy kereskedő közt, hogy az első többnyire a' sereg virágja 's felemelkedett lelkének áldozatja; a' második pedig nem ritkán a' nemzet salakja, 's tudatlanság vagy korhelység hozta csak szomorú állapotjára. Nincs egyébaránt rendszabás kivétel nélkül.

Meg fog szünni azon bontránkoztatás, melly külföldön a' magyar névre olly nagy homályt terjeszt: látni némellyeket szinte mint privilegiált rablókat váraikban bátran ülni, míg özvegy, árva 's több hitelezője kenyérben is szükölködik, 's minden más, de kivált külföldi hitelező legalacsonyabb fortélyokkal játszatik ki jusaibul.

Elenyészik azon veszedelmes balvélemény 's helytelen puhaszivűség, hogy a' gyáva 's tudatlannak párt-

ját kell fogni; mert ez által csak egyes nyer, midőn a' község annál sajnosabban veszt. Jók 's ezélarányosak bizonyos helyeken az ügyetlenek 's részekek kedviért a' kerítések, sorompók; de az egész országot olyanokkal nem korlátozhatni. Hasznos, sőt szükséges a' boldondház, hanem a' nemzet valódi ereje közértelmességen alapul. Egy két személy semmi, a' község minden. — Ugy pedig nem nevelhetni a' szorgalmat, takarékossgát, rendet, igazi becsületet, az adott szó szentségét, 's tetti egyenességet — ha ezek ellenségei nem csak bocsánatot nyernek, hanem még pártoltatnak, védelmeztetnek is.

TERMÉSZETES BÉFEJEZÉS.

Józan ész soha sem áldoz fel pillanati vagy igen kis időre terjedő haszonért, habár ma nyulhat is hozzá, jövő nagyobb 's tartós hasznot; de inkább az ideig-óráiglan rövid nyomást a' várható hosszabb kellem miatt békével türi. A' rabló legsztelenebb, mert ő egy igen kis időszak miatt, mellyben pénzben, borban 's a' t. rendkívül bővelkedik, egész jövőjét megsemmisíti. Nincs egészséges belátása azon gazdának, ki nagyobb jövedelmezés végett jószágát kimeríti, mert annál kevésb jövedelme lesz neu sokára 's a' t. A' józan ész időtlen lágyszivűség miatt nem pártol pillantatig egy két érdemetlent, hogy az által az érdemes utóbb szenvedjen. Jutalmat 's pensiót nem tesz ki olly célra, mellyet a' selejtes ha meg nem hal, szinte olly bizonyosan elér, mint a' derék; — 's fonák és helytelen jószivűség miatt jutalmat 's büntetést egy pontra nem állit.

A' józan országolás — mert a' nemzetek élete sokkal hosszabb, mint egyes személyeké — pedig még tágasb időkört tűz ki elintézésinek, 's minden anticipatiót a' lehetőségig kerül, 's előtte inkább a' nagyobb szám haszna, jóléte 's boldogsága azon főtekintet, mellynek minden egyéb mellékes haszon, fény vagy szükség hátratétetik és hódul.

Ezek szerint, ha az előadottak igazak, 's azt tán senki se fogja kérdésbe hozni, az foly: hogy a' józan ész közünkbe a' szoros Hitelnek mennélelőbbi felállítását javasolja, mert csak egy kis pillantati zavar 's ideig-óraiglanl nyomás után annál nagyobb 's tartósb lesz a' jövődő kellem 's haszon, 's néhány méltatlan egyesek nem pártolásával annál bizonyosb a' közgyarapodás és boldogság. A' mit pedig józan ész javasol, 's józan országlás végrehajt, annak jó haszna 's bizonyos sikere nem is marad el.

A' mi végre a' Hitelállítás praxisát — valósításmódját — illeti, ne merüljünk theoretikai systemákba, mert könnyen elbódul az ítélet a' képzeletek 's hiedelmek árjában, hanem nézzük közelebb 's távulabb szomszédinkat, mikép munkálódnak azok, válasszunk józanul, alkalmaztassunk helyesen, 's időjártával javítsunk. —

A' pénzbeli Hitel vagy cambio-mercantile forum — váltó-kereskedési törvényszék — velejének akármilly módosításokkal legyen is alkotva, minden esetre annak kell lenni, hogy:

Először: a' pör sebesen folyjon.

Másodszor: az ítélet után mingyárt kezét lehessen tenni a' vagyonra 's birtokra, melly annyiba adasék, a' mennyit az valóságosan 's nem képzeletben meg is ér, azaz a' mennyiért tüstént dobra üthetni; 's ne is lehessen az ítélet-végrehajtást ellenállással 's egyéb késlető parancsokkal vagy akármiféle nevezetü pörorvosló menedékkal 's módokkal — juridicum remediumokkal — hátráltatni, vagy az exequált jószágot erővel vissza foglalni.

Ezen két fő feltételt pedig igen könnyen kivihetni a' nélkül, hogy akár a' törvényekkel, akár valamelly fontos politikai tekintettel összeütközzenek; mivel hogy az óra jól, de szaporábban jár, mint az előtt, midőn némellykor egészen meg is állott, azért óra marad minden épségében; — 's így ha 6—20 esztendő helyett egy pár hét alatt is eljuthatni sajátunkhoz,

nincs azért felforgatva a' törvénykezési rend, hanem csak javítva; — 's mert egy pár rendetlen nem pártol-
tatik 's néhány ugy nevezett 'nagy familia nem tartat-
tik fen, midőn azonban a' rend 's nemzeti értelmesség
nőttén nő, nem bomlik el azért a' haza.

Egyébaránt nem lehet ennél igazabb 'libere volenti
non fit injuria, — 's így maradjon meg a' régi
is, 's álljon egyszersmind mellette fel új
systema. Igen könnyen megférnek egymás mellett.
Én részemről kölesön senkinek egy garast se adok, ki
a' régi systema örve alatt tovább is bujdoklani akar
's így az másutt keressen pénzt; ha pedig kölesön-
pénzre szorulok, szívesen az új rend alá vetem maga-
mat, mert örömeztőbb fizetek kisebb mint nagyobb ka-
matot, 's mert bona fide vévén fel a' pénzt, bona fide
vissza is akarom fizetni; 's ha esztelenségem által vagy
örökösöm bitanglása miatt, én is ők is tenkre jutnánk,
békével türném, hogy vegyék meg, a' mivel tarto-
zunk, ha ugy kell, bőrünkön, ha egyebünket eszte-
lenül elprédáltuk, vagy nem volt elég becsület bennünk
arra vigyázni, a' mi tulajdonkép soha nem volt sajá-
tunk. A' ki tartozásnak becsületesen eleget akar tenni,
nem fél az lekötelezéstül, sőt a' nagylelkü némel-
lyekben örömezt is teszi, hogy ön indulatossága 's em-
beri gyarlósági ellen maga magának tegyen korlátot, —
's tán nem olly széplelkü örökösit — igazság szolgál-
tatásra kinszerítse.

Többnyire az is egyike azon számos előítéletek-
nek, mellyek a' társaságban igazság gyanánt adatnak
's fogadtatnak el, hogy szabadság ellen van 'magát
valamire lekötni.' Az a' mit szabadon 's megfontolt
önkényünk szerint teszünk, akármi legyen is, igazi
szabadságunkra soha sem hozhat esorbát. Senki sem
fogja kérdésbe venni, hogy valamelly közjó előmoz-
dítására tett áldozatunk minket rabbá nem tesz; ha
ez áll, ugy szinte olly kevéssé veszjtjük szabadságun-
kat, ha több esztendei vagy örökös hozzájárulásunkat

önkényt igérjük 's az intézet sikere miatt — mellynek alapja soha sem lehet változékony jókedv, hanem valami bizonyos — magunkat meg is kötjük. A' társasági szabadság bája soha sem kap az által, a' mit mindegyik önkényesen az egész miatt áldoz fel, homályt; hanem azon mód által szeplősül gyakran meg, mellyel az áldozat tétetik. Az önkötelezés szabadsággal jár, 's ha nem volna szabad önmagát megkötni, akkor lenne igazán vége a' szabadságnak, melly csak akkor tűnik el, mikor idegen kéz köt meg!

Az uj pénzbeli elrendelés olly hitelt fog adni, hogy 5 — 's 6tal, sőt 3 — 4el elég pénzt találанд az, ki hypothekát adni tud. Csudálni fogjuk, mennyi pénz tünend majd elő, ámbár egy garassal se lesz több, csakhogy egy kézben, hová előbb rendesen, de lassan minden esztendőben egyszer kétszer esett, szinte azon pénz most számtalanszor fog megfordulni. Nyitva marad az előbbi ut is, de azon pénzt lelni, tudom előre, senki sem fog, kivévén azt, ki a' régihez ragaszkodása miatt, Hitelt nem, de jó nagy kamatot kíván adni minden erővel. Ezt ellenzeni nem fogja senki, 's éljen a' szabadság 's kivált olly belátás, melly megkülönböztetésnek 's privilegiumnak tartja 100tul 5nél 6nál magasb kamatot adni! Mindenki ugy fog tenni, a' mint neki legjobban tetszik, 's ezzel tudom minden magyar ember meg is lesz elégedve.

Ki uj rend alá veti magát, tudni fogja előre: hogy a' pénzbeli pör egy pár hét alatt lefoly 's hogy a' törvény mindenére kezet fog tenni, ha kötelezését nem oldja fel; 's így ennek elkerülése végett vagy gondoskodni fog, vagy zugolódás nélkül tünni, a' mire szinte maga ítélte magát; ki pedig az ó rend mellett marad, annak is igazsága van, ha azzal is boldogulhat.

Senki nem akarja a' régi várat feldulni — Isten mentsen — 's az által hogy nagyobb kényelem 's kellemért itt az ablakok üveggel rakatnak be, ott kandalló állítatik, ide kárpit vonatik 's oda alkalmas

butorok tétetnek, gondolom a' vár falai nem gyengülnek, — de a' benne lakni való kellemesség, kivált béke idején, határ nélkül magasbra emeltetik.

Azon előítélet, melyet száuntalanszor hallunk, “eddig is jó volt, tehát ezentul is jó lesz,” egy cseppel se józanabb okoskodás, mint p. o. ezek: ‘mert eddig volt pénzünk, továbbad is lesz, — mert eddig éltünk, tovább is fogunk élni, — mert máig nem törött el kocsink, ezután se törhetik el, — mert már 14 esztendeig szolgál ezen ló a' postán, tehát még 14 esztendeig jól fog szolgálhatni 's a' t.’

A' természet szent törvényei egészen ellenkezőkép állanak. A' mi eddig jó volt, az éppen azért, mert a' mult időben volt jó, ma tán csak meglehető's 's utóbb még káros is lehet, mert minden előre vagy hátra megyen a' világon. Ha pénzünket elköltöttük 's ujat nem szereztünk, nem az foly: hogy tovább is költhetünk, mert eddig is költöttünk, hanem hogy többé nem költhetünk, mert már a' mi volt, elköltöttük. Abbul, hogy fiatalságunkban sok mozgás, lovaglás, uszás 's több eféle egészségünkre vált, nem az foly: hogy 70, 80 esztendő's korunkban is nagy hasznunkra leend, hanem hogy bölcsen cselekszünk, ha éltünk módját korunkhoz, nyavaláinkhoz szabjuk. — Azért, hogy kocsinkon nagy utunkban Cadixig 's vissza nem törött el semmi, nem az foly: hogy most megint Irkuczra mehetünk bátran rajta, hanem hogy éppen az elkocsizott hosszú ut miatt kováccsal, kocsigyártóval — bognárral — kell szólanunk, nehogy gyalog járni kénytelenítessünk, — 's a' vén postalóvat, nehogy hijába egye a' szénát, legjobb lesz kimustrálnunk 's a' t.

'S így van minden tárggyal, minden intézettel a' világon; mennél régiebbek, annál szükségesb az utánalátás, gond, támogatás, javítás!

B É R E K E S Z T É S.

Ki igen keveset vagy semmit se tud, annak természetesen fájdalmas a' tudatlansága miatti szemrehányás, 's kegyetlenebb alig lehet valami, mint 'a' tudományok 's isméretek hiját a' jó indulatban nevetéssé tenni.' Nem sértheti ellenben a' kimüvelt eszüt, tudóst 's életrevalót olly észrevétel p. o.: hogy 'ő chinai nyelven nem beszél, uszni, kávét főzni 's a' t. nem tud. Kegyetlen igaz, annak, kinek egész tudománya ugy áll mint 2, olly isméretek hiját előhozni, mellyek ugy állanak mint 1 vagy $1\frac{1}{2}$, mert lehozván a' nem isméretet az ismérettül, annyi észprovisio marad csak, mellyen 'mint lelki szegénységen méltán pirulni kell. Ha ellenben az isméret 's tudomány ugy áll mint 100, nem nagy csorbát okoz az egész észbeli funduson egy két három isméret hja — bár mi szükséges lenne is — 's nem lesz az, kinek ebéli kis hátramaradás szemekre lobbantatik, ha egyébaránt igazságos, az által megbántva, mert mindent tudni lehetetlen 's azért mindent nem tudni nem szégyen; egy 's más hasznosra ingerletetni pedig 's felébresztetni inkább kívánatos 's köszönetet érdemel.

Fiatal magyar hazánkban olly valódi isméretekkel bővelkedik köztünk sok, annyi a' szép nemes 's dicsegetre méltó, hogy azon szó, melly a' pénzállapot nemismérése körül forog 's melly ezen munka tárgya, megbántó szemrehányás, megsértés nem lehet. Hogy pedig a' dologhoz nem értünk, vagy érteni nem akarunk, ha eddig nem mutattam volna is még meg, végre Olvasóim pénzes ládáikat 's erszényeiket vagy egyéb

kincseiket hívom állításim erősítésére bizonyságul. Azokban több eloquentia van, mint minden egyéb okoskodásokban, és szivrehatóbban szólnak mellettem, mint akármilly élő tanú; és ki mondhatja köztünk, hogy egy kevesse több pénzre nem volna szüksége? Boldogok, kik ebben egyet nem értenek velem 's capacitálva nincsenek, mert úgy látszik pénzek elég van. De a' nagyobb rész tudom, ha nyiltan nem is — a' mi a' mostani Hitelt ronthatná, — belsőképen mindazáltal kezdet fog velem.

'S tagadhatni e, hogy hazaszeretetünk sokszor csak puszta szó, és szép gerjedelem marad, mellyet a' szél hord el; 's nem mivel tisztátlan, vagy szineskedő kebelből fakad, hanem mivel 'pénzünk nincs. Életünk legszebb idejét odahaza fecséreljük el 's alig teszünk emberhez illőt, midőn a' világ fergetegiben kellene tapasztalást 's élettudományt gyűjteni 's hasznos ismeretekkel édes hazánkba visszatérni; 's nem azért mert vakondok gyanánt félünk a' világtul 's csak határunkbul se merünk kibujni, hanem mivel 'pénzünk nincs. ✓
Gyermekink nevelésére, jószágink javítására, ön kellemeinkre alig fordíthatunk valamit, és szinte mindég krétát kell kezünkben tartanunk szünetlen számoló gonddal, hogy el ne bukjunk; 's nem azért mivel magzatinkat nem szeretjük, gazdaságinkat előmozdítani nem kívánnánk, nem törekednénk, — 's alkalmas lakást, szép könyvtárt, tiszta eseléséget, jó asztalt, 's a' t. nem kedvelnénk, vagy olly különös multságunkra válna számadásink szoros és szőrszálhasogató vitele, a' mi érzésem szerint majdnem elég elkéséríteni az életet — hanem mivel 'pénzünk nincs 's így mindenütt — köztünk maradjon a' szó, de ki kell mondanom — szegénységünk áll gát gyanánt legszentebb hazafiui kötelességink, kellemeink, kívánatink 's minden akaratink ellen. ✓

Egyik — 's a' legvagyonosbak közül — a' külföldet lakja, még pedig takarékossgal; másik egy két

telet városban tölt, vagy jószágin kastélt állít; harmadik gazdasági próbákat tesz, néhány keleti vagy angol lovat tart — negyedik szívesen látja házában jó barátit 's a' haza és külföld áldását vig örömben osztja meg velek 's a' t. kiki tetszése szerint, ugymint urakhoz illik; 's mi sül ki belőle? Minden ember áhnelködására, többször mint nem, 'sequestrum. 'S mindenkinek szájában; "az Istenért hová teheté pénzét" És mért? Nem azért, mert vagyonostul — kibén szinte olly hiba a' vagyont nem költeni, mint vagyontalanban többet költeni mint a' mije van — el volna tiltva az utazás, városban téli lakás, kastélepités, gazdasági próbatétel, keleti vagy angol ló tartás, jó udvar 's a' t. hanem mert 'szegények vagyunk, nem bírjuk jól magunkat'.

Fő okait előadtam 's a' tárgyat tehetségem szerint felvilágosítottam, sokat azon szándékul ismétlettem is, a' mi egyébaránt hiba, hogy némelly állításom azon számosak elibe is jusson, kik munkámat felette száraz 's unalmas léte miatt rendesen nem olvassák, hanem csak itt amott szemelgetik; 's most se mondhatok 's ha végnélküli terjeszkedném is vizsgálatimban egyebet: hanem hogy a' Hitel 's pénzbeli rendelkezésink jó lábon nem állnak, jó karban nincsenek — melly pénzünk szükinek, vagy szegénységünknek valódi oka — 's hogy éppen azért, mivel egyéb számos intézetink igazán jó karban, erős lábon állnak, éppen azért józanabban nem tehetünk azon nyilvános és őszinte vallásnál, hogy e' részben hátra vagyunk, és systemánk nem ér semmit — 's így előre lépni 's abban javítást tenni kell.

'S ebéli hátramaradásunk, mivel annyi dicséretre méltó van bennünk, korunk 's körülállásinkhoz képest mi szégyenünkre válhat? Nagy szégyenünkre valóóságosan, ha jónak hirdetjük, vagy palástolgatni kívánjuk, — a' mi egyébaránt mai világban senkinek hatalmában nincs többé, — 's a' mellett makacsan

maradunk meg a' mi helytelen, 's az idő lelkéhez nem illik ezentul; nagy becsületünkre ellenben, ha bebizonyítjuk a' világ előtt, hogy hátramaradni nem tudunk, 's ott hol hiányt érzünk magunkban, nőtten nő lángoló akaratumk 's győzhetetlen állhatatosságunk 'előre lépni, javítani. A' sok dicséretre méltót 's fényest pedig, a' mi bennünk van, és megengedi, hogy egész világ előtt bátran megvalhassuk: 'Ehez nem tudunk, itt hátra vagyunk 's a' t. — én hozzam elő? Én legyek nemzetem elsőégei 's diszei hirdetője, tárogatósíposa? Soha! illy szennyet, illy salakot hozni hazámra nem vágyom, mert igen is jól tudom, milly rossz illatú az 'öndicséret. Tegyéek ezt külföldiek, 's mincünk csak az legyen legaggodalmasb gondunk, hogy ők tehessék is azt, 's mindenért 's mindenben dicsérhesse nek 's magasztalhassanak is — mi hallgassunk. Vajmi szép 's tiszteletre méltó a' szerény érdem, 's nincs nevetségésb, kivált ha nem nálunk fordulna elő, mert így inkább szomorú, 'némelly alkalomnál számos hazafit egybegyűlve látni, kik egymást viszontagolva felhőkig emelik 's olly kicsapongó dicséretekkel 's émelygetős hízkelésekkel tömjénezik, hogy a' józan gondolkodó így szól magában: 'Hazám illy aljasodásra, illy rothadásra jutottál inuár! — Nincs a' világ évrájaziban név, nem lehelt Athenében 's Rómában ember soha, kihez sok gyáva és semmi egyéb mint csak hiu hazánkfia nem hasonlítottatott volna. Nézzük csak gyalázatunk 's porba esuszásink számtalan tanujeleit, elég van kinyomtatva — 's Aristidest, Demosthenest, Leonidást, Catot, Brutust, Scipiot végnélkül találunk benne; mintha köztünk csak ugy termenének, mint a' káposzta vagy dinnye! — Nem illy szolgálai dicséret emelheti halandó embertársinkat magasb lépcsőre, valóban nem; mert a' lelki rab csak ugy szól, mint haszna vagy félelme sugja; 's valóban a' nemesb és büszkébb érzésü — mert semmit se gyűlöl erősebben rossz társaságnál — ollyasokkal, kiknek minden érdek 's

becsek nem egyéb születésnél, titulusról, kincsnél, egy helyen állni nem kíván 's ha azok dicsértetnek, ő inkább egészen ismételten 's taps nélkül ohajtja hazafiúi kötelességit gyakorolni 's folytatni; mert a' szolgaszájbul jövő dicséret előtte csak bántalom, 's tudok olyanokat is, kiknek némelly ajakról rágalom 's gyalázás jobb izűn esik, mint minden magasztalás 's felhőkig emelés eshetne.

Nem fogok én hazám dicsérője soha is lenni, mert az arra nem szorult, 's egyébaránt magamat olly szoros kapcsolatban vélem hazámmal, hogy annak dicsérete nem látszik előttem helyesbnek, mintha valami rokonomat vagy önszemélyemet magasztalnám, 's ha valamiben kivételt merek tenni, az egyedül és kirekesztőleg csak közjóra czélzó adakozásunkat érdekli, mellyel bátran előállhatunk, mert abban sok nemzet előtt elsőséget érdemlünk.

Sok azt gondolja, hogy az ugy nevezett 'közlélek, melly önhasznát a' közhaszon mögé teszi 's azt csak az egész előmozdításában 's felemelkedésiben keresi, nálunk kimult, és az önszeretet 's öntekintet ki nem irtható gyökeret vert, melly minden nemesb érzések kifejlődését gátolja; — de koránt sincs ugy, jól tudom én azt; 's alig van ország, hol mesterkéletlen, igazi 's felemelkedett hazaszeretet több mellben lángolna, habár titkon is, mint hazánkban.

A' siker hja elvégre a' legállhatatosbat is elgyengíti, elijeszti; 's az, ki, teszem 9 esztendeig bajjal 's mindég kárral vetett buzát, 10ben végre abban fogja hagyni. Hazánkban szinte minden, a' mit eddig magányosak 's társaságok próbáltak, csak elbomlást, összedülést, elhibázottat mutat, szóval: a' sikeretlenség czimjét viseli. 'S mennyi fundatio — alapítvány — mennyi áldozat van, mellyek lételét a' nagyobb rész azért nem is gyanítja, mert sikerek nincs; sárba vannak dobva 's hasznok tudatlanul vagy elfecséreltetett, vagy idegen kezekre jutott — 's még is —

's itt az igazi hazafiság meg nem csalható jele — még is kész a' nagyobb rész legkisebb meghívásra is minden olyashoz járulni, a' mi a' közjó előmozdítását igéri, azaz 'készen állnak mind a' becses buzát még tizedszer is elvetni,' 's ezen vakság, szép remény fejében minden hasztalan törekedést 's fáradozást elfelejteni tudni 's uj erővel mindég kiállni, teszi azon magyar nemzeti szellemet, melyet köztünk kiki érez, de tán senki világosan még ki nem mondott, 's melly országunk egykori bizonyos felemelkedését, a' mit senki se gátolhat, nyilván igéri.

Lenne bár egyetlen egy classicus emlékünknél, melyet gyermekinknek 's a' külföldinek édes büszke érzéssel mutathatnánk: "Ezt őseink nagy áldozatokkal állították, azt számos esztendő lefolyta után mi fogjuk végezni hazánk diszére., Lenne olly végbe vitt tárgy szemünk előtt csak egy! — mellyhez több esztendőig érzékeny 's szinte fájdalmas áldozatokkal járultunk, mennyire emelné az lelkünket! Ismérem én a' Magyarat, — illy egyesülési jelek alatt, mellyek az igazi nagyság czimeit 's mellyeknek eddig mindég hijával volt, szépen egybe olvadna 's egy testté válna mind azon számtalan felekezet, mellyet vallás, irói gőg, státus, személyes haszon, mania 's a' t. úgy mint a' könnyen eldarabolható követ a' fűvény, eddig egymáshoz csak gyengén tartott 's hazánkat töredékesen mosaikhoz tette hasonlóvá, midőn ha akarnók, olly könnyen válna gránittá.

Nem tagadhatni, hogy ezen közlélek él bennünk 's hogyha legnagyobb áldozatokra mingyárt készen nem vagyunk 's oda nem is adjuk mindenünket, nem azért akadozunk, mert szívesen 's édes örömet nem tennénk mindent, a' mi csak telik tőlünk, hanem mert félünk, hogy nagy áldozatink haszon 's jel nélkül ugy oszlanak el, mint egy csepvíz a' tengerben, azaz: úgy mint eddig szinte minden áldozatink sokszor csak nyomdokat

se hagytak magok után. 'S nem úgy van? De erről ne szóljunk többé, nehogy lelki nagyságunkon bámulni látszatnánk, mintha a' Nagy és Szép nem könnyen vehetné eredetét keblünkben.

A' sok részről pedig, mellyek nem csak összekapcsolva nincsenek, de vonzó erő helyett még szinte visszalökő erőt rejtenek magokban, mikép lehessen alkotni gránitot, valóban sokkal könnyebb mint gondolnók: 'csak igen messze ne keressük a' ragaszt, hanem magunkban. Kiki szeresse felebarátjában a' hazafit 's embert, 's ne nézze, mi módon vet számat Istenével 's melly uton igyekezik mennyek országát elérni; ne kárhoztassa iróbjártársát — be jó illik ide ez a' baj! — mert tisztem némellykor e-t ír ő vagy j-t y, vagy bul-t rul-t ból ról helyett, 's a' t.; ne üldözze honbeliét csak azért, mert Gróf vagy Báró 's viszont, 's végre ne vessen meg senkit, mivel tisztviselő, kereskedő, polgár, vagy paraszt 's viszont. A' gránit-erejü egész alkotása egyenlően függ mindegyiktől, csak hogy valóságosan 'használás 's ne fénylés élessze lelkét 's az tiszta legyen minden irigységtől. Ebből áll az egész mesterség 's ebben kiki mester lehet, — milly felséges érzés!

Egyébaránt nem lesz itt felesleg, hogy hazánk utóbbi felemelkedése előmenetelét 's hogy az mi módon történhet, még tisztábban láthassuk — egy kót szót mondani a'

KÖTELESSÉGEKRÜL.

Hol kötelesség van, ott jusnak is: hol pedig jus, szabadság 's privilegiumok vannak, ott bizonyosan kötelességeknek is kell lenni! Ezek elválhatlanok, a' különbség egyedül az: hogy első esetben mind azok, kiknek polgári életük csak kötelességük által tűnik szembe, 'jusaikat számtalanszor tapasztalják áthágnak, másodikban pedig mind azok, kik szabadok 's privile-

giumokkal birnak 'kötelességikről közönségesen el szoktak felejtkezni.

A' magyar Nemes olly irigylésre méltó helyzetben él a' világon, hogy szerencsésb sorsu szülöttet csillagunkon találni bajos. Ha leveleket 's ujságokat házatul eltílt 's izmos kapusa van, ki várába nem ereszt senkit, élte fogytaig azon édes andalgásban ringattathatja magát, hogy ő egy külön 's boldogabb planeta lakosa, mellyben minden csak öröm 's vig időtöltés, gond, fáradság, munka pedig semmi. Ő az országnak semmiféle terhét nem viseli, nem adózik, se nem katonáskodik, se gyűlésre nem jár, ha nem akar; — mert ezeket mind mások által vitetheti végbe — szóval: őtet az Alkotó felséges jó kedviben olyanná teremté, ki a' világ legszebb öröme 's az élet legédesb érzésire született! És, gaudeant bene nati!

Vannak köztünk — gondolná e az ember — kik Magyarországnak 500dik, de olyanok is, kik hazánk 100ad részét birják, sőt még olly dusak is, ha minden erdőt, homok-sivatagot, moesárt, havast és szigetet, mellyek a' világon vannak, felszámolunk is, kik az egész földkerék 17,000dik, Európa 1100dik, az Ausztriai birodalom 86dik és szegény jó anyaföldünk 30dik részének urai!

'S ha egy illyes ur reggel felébred 's csak pillanattig emeli szivbeli gerjedelmét az örök Tökéletességhez 's boldog sorsát számos millió embertársiával hasonlitja össze, kik csak márul holnapra se tudják, mint fognak élni, fejeket hová fogják hajtani; mikép lehet..... annyi istenajándékért nem éreznie legbelsőjében egy bizonyos ellenállhatlan vágyást, bőven nyert áldásiért nem csak üres szavakkal, de valódi tettek által is mutatni halát? —

'S im ebbül foly legszentebb kötelességink egész tartalma! Melly nem egyéb, mint 'Szép sorsunk — melly a' kegyes istenek ajándéka — férfias fentartása egy részről; a' haza diszére 's felemelkedésére buzgó

törekedés pedig más részről? Ez teszi az igazi el nem fajult jó Magyar életkörét! Ezek közt mozog 's fáradoz ő mig lehell, 's nem úgy mint sok, ki se védelmezni nem tudja Isten ajándékát, se érettek tettei halálját nyilvánosítani. 'S milly közel áll hozzánk mind ez 's melly ritkán jut még is eszünkbe! 'S midőn Cicerót de officiis etc. etc. elragadtatással olvassuk 's másutt a' hazafiság dicső tetteit felhőkig emeljük — magunk nem vagyunk jó 's buzgó hazafiak; vagy a' mi több, még azon keveseket is, kik azok, rágalmazzuk, üldözzük! De éppen, — mivel a' legegyszerűbb 's legtudatlanabb is ki tudná segéd nélkül találni a' halhatatlan tettek ezen szent forrását, azért nem akadunk közönségesen rá, hanem mindég másutt 's másban keressük a' hibát, melly, mint már többször ismétlém, csak magunkban van.

Nézzünk magasb helyre 's tekintsük kegyes Fejedelmünket, Ő általa legnagyobb veszély közt is mindinkább erősödött a' királyszék 's a' szerencsés kormányos minden zivataron keresztül végre áldott békeséget hozott népeire; azonban legmagasb helyzetében mennyit fáradoz! mennyit munkálkodik! korán reggel 's későn estve, midőn mi annyival alacsonyabb helyzetűek tán még álom karjaiban vagy még örömek közt vagyunk. Urunk dicső fenségében mint hatalmas király él, de egyszersmind legnagyobb lélekismérettel gyakorolja szent kötelességét. — Tegyen kiki köztünk önkörében úgy, mint Ő magas helyén; kövessünk olly szép példát, mert mennél nagyobb a' születés, kincs, talentom 's több az üres idő, annál többet vár tőlünk a' haza, és méltán. Ezen lépcsők szerint kiki ön állás-helyén könnyen átláthatja 's minden tanító nélkül elismérheti kötelességét, 's nagy fáradság nélkül észre veheti, teljesíti e azokat, vagy sem.

Sorsunk legédesb oldala pedig az, hogy mindent, a' mit hazánk előmenetelére tenni akarunk, önkényesen teszünk. 'S ezt hívom részemről legszebb privilegin-

munknak; mert vajmi kínos valamire kinszerítettni, a' mit tenni nem szeretünk 's önkénybül nem is ten-
nők! ellenben nincs szabad mellnek édesb érzés, mint
'még a' legveszedelmesbhez is' szabadon járulhatni.

Független helyzetetésünk 's ebbül folyó természete-
tes kötelességünk következésiben pedig látunk hazánk-
fiai közt vagy igazán jó vagy egészen elromlott
embereket; középszerű e tekintetben alig van. Kik
irigylésre méltó sorsokat észrevették 's azt szem előtt
tartják, hálaérzésbül készek mindenkor éltek- 's min-
denekkel a' haza mellett kiállni; kik pedig azt gon-
dolják, hogy a' magyarföld része nekik cum omni
et pleno jure competál 's ők jobb 's nemesb csont-
bál 's vérbül származtak, mint a' haza többi lakosi, 's
így csak ünneplésre 's minden örömek kiürítésére szü-
letteknek vélik magokat a' nélkül, hogy mind ezekért
legkisebb jót vinnének végbe, — azok valóban megvetés-
re méltók 's megrakva a' nemzet utálatjával egyedül az
által használhatnak honunknak, a' mit megemészte-
nek — vagy szégyenünkre kün a' világban hordozzák
állati kéjek közt 's unalomban gyalázatos léteket.

De a' mihez könnyen jut az ember, azt közönsé-
gesen nem becsüli 's másként bánik azon kiaccsel,
mellyet szerzett, mint a' mellyet világba léptekor már
készen talált. Hány volna kész e' föld gömbölyegéu
feláldozni vérének egy részét, ha helyünkre léphetne,
míg mi szabadságinkat sokszor nem csak nem hecsül-
jük, de szinte lábainkkal tapodjuk. Sok az által gondolja
megmutatni felsőbbségét 's kiterjedt isméretit, hogy
hazánk hiányit 's hibáit minden tekintet 's kimélet
nélkül 's kivált idegenek előtt rendre kürtöli 's még
ollyasokkal is megismérteti, miknek csakugyan roko-
nok közt kellene maradni; — nem tesz ellenben javi-
tásokra legkisebbet is, sőt még azt rágalmazza 's
kárhoztatja, ki azon fogyatkozások gondatlan hirde-
tése helyett honbeli józan társaival inkább tanácsko-
zik, mi módon lehetne segíteni 's orvosolni rajtok.

✓ Haza sérveivel és szennyeivel dicsekedni csak alacsony vagy gyáva lelkek sajátja, azoknak el nem ismerése 's tán még felhőkig emelése — mint sokszor tapasztaljuk — ellenben vakság 's tudatlanság jele. Nem tudom mellyik veszedelmesb 's ártalmasb; de valamint csak az valódi Magyar, ki jusait védelmezni, egyszersmind Uráért vérét ontani 's hona előmeneteliért legszebb javait feláldozni tudja: úgy csak az érti hazafi kötelességit józanul, ki a' hiányt, a' csorbát látja, de azon egyszersmind tehetsége szerint segíteni törekszik is.

A' kormány érettünk mindent nem tehet, úgy mi földesurak mindent jobbágyinkért nem végezhetünk. Minden rendnek van külön foglalatossága 's máséba nem elegyedhetik a' nélkül, hogy az egész rendes forgását zavarba ne hozza. A' földbirtokos helyezete olyan, hogy azon a' józan gondolkodó 's ki a' külföldet is bejárta, és így Eldoradorul vagy Utopiárul többé nem ábrándoz — nem panaszkodhatik, mert lehető jobb lételünket semmi a' világon nem hátráltatja, csak ön apathiánk, tudatlanságunk 's a' legkárosb előítéletekhez bojtortjány ragaszkodásunk. Nem panaszkodhatik ellenben a' jobbágy, ha földe, rétje 's a' t. elég, 's bátorsága van, hogy természeti jusait áthágatni soha se tapasztalhassa. Nem a' Király hibája, ha rossz gazdák vagyunk és szép birtokinkat elpazaroljuk; hasonlóképen nem mi tehetünk arról, ha jobbágyunk rendesen se nem szánt, se nem vet, földeire trágyát soha se hord, hanem resten 's korhelyen éli napjait.

Ila a' kormány a' földesurnak módot ad, benne bizik 's tenni hagyja, ez pedig a' jobbágyinak bizonyos és bátorságos birtokot nyújt, akkor egy rész se panaszkodhatik — 's ön körében minden hátramaradásának senki más nem oka, egyedül önmaga, akárhogy akarná is másra tolni a' hibát. 'S így midőn a' kegyelmes Isten magyarföld birtokossá teremtett, én legalább önkötelességimet szeretem mindennek előtt fejtegetni 's ezen értekezést legfőképen 'velem egy helyezettésüekhez

intézem. 'S ime nyíltan azon vallást teszem: 'hogy hazánk előmenetele 's magasb felemelkedése legfőbb gátjai mi tehetős birtokosak vagyunk.

Ha az alacsony sorsu és szegény tudatlan 's előítéletekkel teljes, szemére vetheti e azt a' magasb születésü, a' dus, ki tán egy kis külső simításon kívül még tudatlanabb, 's lerázott hazai előítéletek helyett sokkal veszedelmesb külföldi balitéletekkel 's legkicsapongóbb ujtások szomjával tér vissza hazájába? 'S ha erkölcese 's esze határtalanul jobban ki volna is csinósítva 's az élet minden előre látható 's nemlátható eseteire felkészítve, azért jobbnak tarthatná e ő magát azon sok számos hazafi-társainál, kik csak nagy fáradtsággal kis körben, és szinte csak önmagokbul szerezhetnek valódi tudományt 's élettapasztalást? Midőn a' tehetősnek egyedül kényétül függ önmagát kipallérozni, az egész világ 's legjelesb emberek társalkodása nyitva, postalovak, hajók, egész könyvtárok 's facultások szolgálatjára — azonban a' tehetetlen szinte mindenbül ki van zárva 's könyveket is alig szerezhethet 's cseléd és szolga közt kénytelen tölteni élte legszebb napjait! 'S még is nem csak a proportione, de valóságosan több igazi 's férfilhoz illő tudomány van Magyarországon a' közép, mint a' fő rendűek közt.

Ránk gazdagabbakra nézve ez milly szomorú phœnomenon! Némellyeknek tudom, ezen szert elnyelni keserü lesz. Sajnálom! de tán használhat, adná Isten! 'S mennyi jót és hasznost lehetne még belőle következtetni! De a' jóvérü elérte földije barátságos tanácsát; kiben pedig elfajult a' vér, annak még sarkantyú se használna. Azonban az illyesek lassan lassan úgy is kihálnak országunk hasznára és az emberiség diszére.

De valamint igazi bölcseségünk 's ebbül folyó lelki tisztaságunk 's nemesb vágyaink hija legfőbb gátja hazánk emelkedésinek — mint imént emlitém — szintegy sarjazhatik, ha lelki tehetségünket jobban kifejti-

jük, egyetértő, elszánt 's állhatatos akaratu kézfogásunkbul 's egyesülésünkbul minden 'a' mi jobb embernek édes, nemzeteknek disz, uralkodóknak fény.'

Ha országunk nagyjai 's tehetősb birtokosai egy és más közhasznu czél végett mind egyet értenének 's közakarattal 's közerővel törekednének a' haza javát előmozdítani, mi lenne néhány esztendő, mi félszázad mulva honunkbul? Mi volna nehéz, mi ki nem vihető?

'S csak illy módon 's illy uton emelkedhetik leginkább magyar honunk'

Tudom illy okoskodás nem csak az elaljasultakban — kik magasb repülést senkiben sem sejdítnek, mert magok mindég csak földön csuszna — de még sok szebb lelküekben is 'jamborszivü álm és szép ábrándozás képében jelen meg, mint valami eszközölhetlen, mint valami, a' mi soha és sehol se volt még 's így nem is lesz.' De könnyen szembetünik, hogy én éppen nem evezek levegőben, hanem csak azt hiszem 's kívánom, a' mi lehető 's minden becsületes ember kötelessége, 's nem költők elmeűttatási vagy ábrándozók szelid ohajtási.

Ha más országban közhasznu dolgok elősegállításül kiki elzárja erszényit, megbocsáthatónak tartom, 's tán én is úgy tennék, ha ott lagnám, mert jövedelem egy részét a' kormány vonná le adóul 's az országlás terhét viselni segitné. Némelly vidéken a' jövedelem úgy áll mint 100 's abbul 60 azé, a' kié, 40 pedig adó. Illy helyzetben 'kötelességi alapim ábrándozások volnának, nem tagadom; — de munkám kirekesztőleg Magyarországnak, magyar rokonok számára 's magyarul van írva. Ezt nem kell felejtteni. — Azon 40 a' 100tul, de ha egyetlenegy volna is csak, nagyon megkönnyíti a' lélekisméretet 's egészen megváltoztatja az esetet 's azt másutt szinte nevetségessé teheti, a' mi nálunk semmi egyéb, mint hideg vérrel átgondolt 'szent kötelesség.' 'S ki nálunk 1, 2, de 20 négyszeg mérföldet bir — 's abbul a' mit

termeszteni tud, egy garas se vonatik le, nem fogja e maga legigazságtalanabbnak itélni — ha csak egy pillantatig veti rá gondolatit 's Istenben hisz — hogy ő mindenbül ki van hagyva, a' mi az igazi polgár becsülete 's disze, 's nem fog e maga magán elpirulni: hogy illy különböztetésért, illy tetemes áldásért, 'eddig önkénynt nem tett már sokkal többet, mint a' mit más hazákban tennie kellett volna.

A' legszabadabb emberek adót fizetnek, egyre 's másra kinszerítve vannak, csak a' magyar Nemes nem fizet semmit 's napjait töltheti mint neki tetszik. Az eset egészen különböző nálunk és másutt, 's azért gondolatim is a' kötelességrül egészen más színüek 's más értelmüek lehetnek, mint a' millyenek eddig ismértettek a' nélkül, hogy kicsapongók volnának, mint a' millyeknek tán első tekintetre látszatnak.

'S ha általjában a' magyar Nemesség tulajdonit 's caractere fővonásit legmélyebb gyökerinél vizsgáljuk, nem fejlík e ki nyilvánosan előttünk: hogy ezen most említett kötelesség alapjait az igazi Magyar születés-tül fogva mindég szívében hordja, habár azokat világosan soha ki nem fejezte is? Honnan fakad azon bálvány-imádása anyaföldéhez, törvényes királyához rendíthetlen hűsége, hazája felemelésére 's legnagyobb áldozatokra készsége, mellyek őtet minden nemzetektül megkülönböztetik? Nem másunnan, mint az igazság azon örök szent forrásából: 'hogy a' hol jus, szabadság 's privilegiumok vannak, ott bizonyosan kötelességeknek is kell lenniük.'

A' jobb lelkü ember, ha már ifjusági heveibül kihült, legszebb örömit hazája előmenetelének eszközésében találja, 's lelke soha sem lehet nyugott, míg maga magának csak azt mondhatja: "Neked hazád mindent ada 's te hazádnak soha semmit." De illy elaljasodás messze van még tőlünk; számtalan 'igazi nemes, 's nem csak magyar Nemesember, lakja még országunkat. Tudom én azt jobban mint sok

ki azt hiszi: 'hogy már mindennek vége, 's a' legszébb 'gerjedelmek 's legállhatatosb munkálódások is hasztalanok már ezentul, 's így inkább jobb hiába nem fáradozni.' Eképen gondolkoznak sok erős vár félénk védei, kik erősségeik elbomlását 's összedülését várton várják és szinte ohajtják: hogy a' védelem terhítül 's veszedelmitül szabadok legyenek egyszer — 's rabságban, bár mi rut legyen is az, legalább élteket menthessék meg.

Azonban a' ki szendereg vagy elaludt, az nem halt még meg, sőt jóízű álmából még elevenebben szokott felébredni. 'S ha köztünk sok csak fruges consumere nati gyanánt tiporta is eddig a' földet, nem halt még azért meg, korántsem, hanem csak alszik. Nehány kevés, igaz, olly tompulásba van merülve, hogy e' szomorú nyugvásból, melly kábakórság inkább mint álm, a' végső itéleti trombitán kívül semmi egyéb nem képes őket felserkenteni; — vegetáljanak egyébaránt vagy éljenek illyesek növény vagy állati módra mint eddig, tovább is, nem nagy gondom; csak a' világ Ura őrizzen minket olly álmaktul, millyeket ők álmodnak némellykor 's annál józanabbul ébredjünk fel mi, egy nemesb aera Hiv fiai! —

Nyerjünk szép diadalmakat önmagunkon, merjünk nagyok 's igazán nemesek lenni, 's mondjuk ki hímezés nélkül: 'hogy az, ki szerencsés helyzetünkben a' közjóra törekedésből akármi szin vagy ürügy alatt kivonatkozik 's hazája boldogítására legjobb tehetsége szerint nem tesz mindent, semmi ember 's a' haza gyalázatja, mint viszont az — 's ezt is szemben tartasuk — esztelen 's olly házba való, millyen Magyarországbán még nincs, ki többet vesz vállaira, mint a' mennyit elbirni tud 's gyenge velejű ábrándozásiban mindég vérét önteni 's mindenét a' haza oltárán akarja feláldozni, midőn vére 's értéke csak ugy használhat igazán honjának, ha az első se lassan se sebesen, de rendesen foly, 's nem ám a' földre, de

ön becses ereiben; a' másik pedig, ha a' józan veledélés ötet mindég a' tehetősök közé állítja is, mert mit ér az akarat tehetség nélkül?

Bölcsőbb azt önkényesen 's nemes indulattal tenni most, mire az idő 's világ szelleme elébb utóbb mulhatlanul úgy is kinszeritend; mert akárki mit mond, olly igaz, mint a' napfény: hogy mostani világban, midőn kiki lát, gondolkodik, okoskodik 's annyi jó ad fractionem panis, 'nem erős lábon áll olly Rend, melly még naprul napra nőtten nő — 's az ország minden javát huzza, és semmi terhét nem viszi.

'S ha szívünk nem sugalja is munkás és bőkezű járulásunkat a' haza előmeneteléhez, fogadjuk legalább eszünk tanácsát! Tudom sok van köztünk, ki soha sem álmodá azon szép álmot: hogy hazafiai 's az emberiség javára feláldozni magát édes, 's így ébrenté azok hiv szolgája valóban nem is lehet soha. Milly szánakozásra méltók illy állati tengetegek, kik az ember legszebb örömit nem is gyanítják, sőt sokszor, a' halhatatlanság honjában élőket 'rendetlen képzelgésik miatt, mint ők mondják, sajnálják; midőn inkább ők igen is földi szagokért legkisebb irígylésre sem érdemesek. Azonban midőn hazánk lakosinak, ha nem is szép de ugyan nagy része illy érzésü, és számos feje 's nem szive szerint cselekszik, 's inkább az önjót mint a' közjót tekinti; én mind azokat, kiknek szivek se nem tágul, se össze nem szorul, akármi legyen is Magyarország sorsa, 'eszek nevében kérem 's intem: legyenek a' szó egész értelmében jó hazafiak, mert ha becsület, dicsőség, hazafiak szeretete nem mozdítóok is előttök, tekintsek nem csak a' hasznot, melly áldozatibul valaha bizonyosan rájok sokszorozva háramland vissza, de még inkább 's legfőkép 'ön 's kivált utóik bátorságát.'

Szív és ész egyenlően helyben hagyja kötelesség-alapimat, 's illyesekkel önmagát végre nyilvánosan megismértetni 'nemességünk nemesítése.

Ebben is milly szerencsések vagyunk! Legszebb boni tettinkből legnagyobb haszon is foly, 's az, a' mi diszünkre 's nemzeti fényünkre szolgál, egyszersmind nagyobb bátorságunk talpköve. A' mi sorsunk olyan, mint a' boldog vőlegényé, ki vakon 's csak szépségi 's kellemiért imádja szive édes rokonát, 's később, midőn az Istenek serlegébül az élet legégőbb kéjít már kiüríté vele 's csendesb és tartósb örömek után vágy, még azt is veszi észre, hogy igen sok pénze is van bájos hölgyének.

'S ugyan mire lehet — ha magunkkali megelégedés fő szemügyünk, 's azon belső esend, mellyet minden halandó némiképen megnyerhet, ha egyébaránt meg is tagadták tőle az Istenek a' szerencsét — mire lehet, mondom, fáradságot 's áldozatot észesebb 's ügyesebben fordítani 'mint a' közjóra? Ki pénzét csak vendéglésre költi, az által egy jó barátot se szerez, de mind azokat megsérti, kiket szivesen látna ugyan házában, ha palotájába több férne — 's így minden egyében. A' legnagyobb szépség is elhalványul, a' legjobb ló is kiadja páráját; egymásra halmozott gyűjtemények, mellyeket senki sem néz, egymásra rakott könyvek, mellyeket senki nem olvas, rutul elporosodnak 's a' t. Közhasznu intézetek ellenben, csinos épületek, mellyekben a' nemzet kincsei tartatnak 's mellyekből a' köz-értelmesség nőtten terjed, szép hidak, jó utak, helyes communicatiók, virágzó vidékek, mellyek a' hazát gazdagítják, midőn mindenki sorsát javítják 's emelik, századokon hatnak keresztül 's kétségen kívül jobban kielégítik lelkünket, mint közönséges pénzfecsérlésünk. Valóban tágosabb billikombul 's nagyobb kortyokban innók az örömet, ha az egész világ előtt illyeseket tudnánk előmutatni, mint mikor magányba csukva olvassuk aranyinkat, 's rettegünk, ha nyitva áll a' ház, 's éjenkint ebeink nyugtalanok; vagy minden értékünket egy felette nagy kastély rakására fordítjuk, mellyet "magunknak építünk, 's melly nagy pompája miatt

nem ritkán úgy áll a' nyomoru falusi kalibák közt, mintha gunyolni akarná azokat; vagy ha előítéletink, tudatlanságunk 's hiúzkodásunk következésiben odahaza őrizgetjük juhainkat, hazánkfiával ellenségesen élünk, 's egyedül magunkat, 's csak mindég magunkat ápolgatjuk, vagy a' mi több, bosszus kajánsággal mások törekedését gátoljuk 's a' t.

A' mi pedig legszebb 's megint legszerencsésebb, hogy a' közjóra törekedés, 's önmagunkért 's mieinkért való fáradozás egyenlően kitelik tőlünk, 's csak úgy tesz bennünket hasznos 's egyszersmind boldog polgárokká, ha ezen kötelességeket egymás mellett gyakoroljuk is. A' jó hazafi egyszersmind jó gazda is lehet, 's kell is lennie, mert csak a' takarékos és jó rendű lehet közönségesen hasznos 's nem csak lár-mázó hazafi. A' községért munkálódás ellenben lelkünket az önbecsérésnek azon édes esendével tölti be, mellynek végeztével magunk dolgainak vitele könnyűnek, minden egyéb foglalatosságok pedig mulatságnak látszanak. Milly jó izü, munka után pihenni! Ki nem érzette azt, hát még olly munka után, melly nem csak a' testet fárasztá, hanem egyszersmind a' lelket magasbra is emelé!

Eledel nélkül sem állat, se növény nem élhet, nem lehet. Ugy az ember se; csakhogy neki még többféle eledelre van szüksége. 'S valóban mi mindenét kell táplálnia, minekelőtte azt mondhatná magárul "emberhez illendően élek"? — Eledel kell testének, mert a' nélkül meghal, 's mennyiféle: étel, ital meleg, álom, 's a' t. Eledel fejének, mert a' nélkül állat marad 's milly különféle: társasági rendszabások ismérte, ház körüli munka, világi tudomány 's a' t. Eledel végre szívének, mert máskép vad marad, 's hánynemü: fiui, rokonbeli szeretet, barátság, szerelem, hazaszeretet 's a' t.

Már, ki csak testét hizlalja, annak esze végre fagygyuvá, szive pedig kiaszott bőrré válik; ki csak eszét táplálja, sovány, embergyülölő, gyenge, félör-

dög leend; ki ellenben kirekesztőleg csak szivbeli eledelekkel él, nem egyéb testesült sopánkodásnál. 'S így complicált létünkben nem lehetünk egyoldalú táplálattal belsőkép nyugottak 's megelégedtek. Mert bár mi fényes legyen is bőrünk, bár mennyit tudjunk is, 's a' világ szépei bár milly nagy számban enyhítsék is szívszomjunkt: lesz azért, ha ezen eledelek csak egy neme kimarad is, mindég valami üresség mibennünk, mellynek neve ifjkorban unalom, vénségben pedig életgyűlölés.

Ezen utólsókból bátran azon következtetést huzhatjuk: ' hogy a' magyar Nemes, ha egyéb nem akar is lenni, mint örömeiben sokáig 's undorodás nélkül uszó sybarita, bölcsébbet nem tehet: mintha ideje 's értéke egy részét hazájának szenteli, mert így elnyelvén a' férfiasb eledelt, többi tápláléki, melyeket magához venni szokott, majd annál jobb izüen fognak esni, 's nem olly könnyen irtózást okozni; mint vajmi jó a' fagyalt, hideg ital, könnyü sütemény 's illyesek; de minden bizannyal hamar csömört okoznának, ha annak idejében nem volna marhahus, jó kenyér, Érmelléki vagy Váli bor 's t. illyek elégségesen kész szolgálatunkra.

Ha valamit mondtam eddig, a' mi egyenesen az életből van véve, ugyan nem ezen utólsó állításom igazsága e az? Hijába gondolja elrejteni a' mélyebben néző szemei elől — a' nevető ajak, pillantati jókedv, táncz, ünneplés, nagyság, vagy hogy jobban mondjam, a' vén név, hosszú titulus és sok pénz körülményei — azon belső epedést 's életunalmat, melly némelly honbelit boldogtalanabbá tesz legutólsó jobbágyánál 's legalacsonyabb cselédjénél. 'S hány lenne köztünk megelégedett, ki ma éppen nem az, ha csak vagy egyszer jutna eszébe megpróbálni: milly könnyü 's jutalmazó 'jó hazafinak lenni'; soknak — ki mindenfelől bővelkedik, a' mit e' világ csak nyujthat embert boldoggá tenni — kacaját vagy szánakozást érdemlő

életunalma nem abbul ered e, hogy kirekesztőleg csak maga dolgait és önszemélyét hordozta 's hordozza keblében, 's az örömek szűk köriben forog; midőn születése szerint olly dicső sphaerában haladhatna, millyen csak kevés 's kiválasztott lények pályatére, 's mellyen virágokkal ékesített életut, myrtus koszoru, Istenek itala, hazafiak dicsérete 's halhatatlan név már bölcsőtül váltva kísérik a' halandót. — Ha végre mind ezek egymás után eltűnnek, 's ezen dicső kísé-
rők helyett unalom, csömör, életfáradtság, hazafiak gyűlölete, idegenek megvetése, túskekorona 's a' t. környezi csak fejét 's lakja palotáját, 's fizetett szeretőt és fizetett jóbarátot kivéve, csak az társalkodik vele, ki dűledező udvarából egyet 's mást akar szerezni magának, ki tehet róla? egyedül őmaga!

Az ember lélek és test, 's az elsőnek örömei, ha földi szennyein valamennyire túlemelkedé már, sokkal felülhaladják az agyag legforróbb vágyainak kielégítését. És még is sok — a' min senki sem csudálkozik többé, mert mindennapivá lön — úgy szólván éjjel nappal azon töri fejét: mikép hagyhassa 'dicső pályáján Sardanapalt messze hátra; midőn azonban legszebb 's legédesb lelki örömeiről 's jusairul elfelejtkezik, 's azoktól békes türessel hagyja magát megfosztatni, vagy a' mi több, azt maga cselekszi, maga hajtja el 's ön lábaival tiporja azokat semmivé! — És számos palotáinkat nem lakják e illyes Izék, mellyek szomorú de legnagyobb szerencséjekre nem is gyanítják, mennyit vesztek azon kivetkeztetés által, mellyet moraliter személyeken végbe vinni engedtek, vagy magok tettek; 's milly kár, hogy dicső czéljokat elhibázták 's az emberiség gyalázatjára legszebb ékességiktől megfosztva hitvány ágyasok 's pénzes zsidók rabjai, midőn őket az Alkotó hatalmas urakká teremté, kik mind csatapiacson, mind országgyűlésin olly sugárzó fényben jelenhetnének meg!

'S mennyit nem lehetne még előhozni állításim józansága támogatására t. i. hogy a' magyar földesur csak

ugy lehet igazán szerencsés, ha a' szó legsúlyosb értelmében 'hiv jobbágy, és buzgó hazafi — de okoskodásom végtelenre terjedne; tekintsük azért röviden 'kötelesség - alapinrul hihetőleg mit fognak mondani, 's minő hangu lesz az azokat követő 's tőlem annyiszor szórul szóra hallott zaj és

L Á R M A.

“Illyeseket hogy mondhat egy született magyar Magnás 's hogy teheti a' vele egy rendüeket a' haza előtt guny 's gyűlölet tárgyiva 's nevetségesekké, 's mit akar? A' régi szép rendet eldönteni veszedelmes principiumival 's mindent zürzavarba hozni? 's a' t.”

'Igazságokat, habár keserűk is, végre kimondani nem csak hasznos, sőt szükséges; mert az önisméret minden előmenetel 's jobbulásnak legelső kezdete; kellemetlen ugyan; de józanabb azokat honbelitül; rokontul hallani, mint inkább idegen vagy veszedelmes hazai figyelmeztetőre 's dorgálóra várni; kik 'mibenlétiünket annyira ismerik, hogy némelly hátramaradásink 's hiányos rendelkezésink titka olly nagy lett, vagy hogy hibátlanabbul mondjam, 'olly tágra nőtt, hogy mindenütt kilátszik 's egy, hazánk minden gyapjából készítendő, köpönyeg alá se férne már el többé. 'S így az által hiszem legszentebb kötelességim teljesítését, hogy Magnás létemre illyeseket nem hallgatok el, hanem egyenesen 's hímezés nélkül kimondani merek. Mert valóban nem csak dicséretre méltóbb valamelly hibát — eltagadás 's abban megrögzés helyett — megismérni 's abbul kilábolni, hanem határtalanul bölcsőbb 's tanácsosb is.

A' görbe, nagy fülü, kaszás lábú, ha eszes, maga fogja magát a' természet mostohasága végett gunyolni 's így idegen gunytul ment lenni 's egyéb lehető elsősegeit 's kellett tulajdonit pedigéleti nyájassága által annál szebb fényben előtüntetni. Ki mind ezeket tagadni

's fedezgetni akarja, nem csak hijába fáradoz, sőt azon veszélybe esik, hogy kiki ujjal mutat rá 's kaczagja. És így bölcsébbet nem tehetni az önvádolásnál, ha így lehet mondani, még akkor is, midőn a' kellemetlen létből 's hátramaradásból kilábolni lehetetlen. De hát ha ezen kilábolás nem csak nem lehetetlen, sőt igen könnyű, és szinte semmi fáradságba se kerül 's önmagunktól függ: akkor a' hiányok 's homályok eltagadása 's rejtegetése csak azt bizonyítja, hogy azokból kiemelkedni nincs szándékunk vagy nincs erőnk.

A' képzelet mindent nagyobbra fest mint a' valóság lenni szokott, 's csak tőlünk függ p. o. magasb tornyot a' Strassburginál, tágosb szentegyházat a' Római sz. Péterénél, nagyobb hajót egy spanyol lineahajónál képzelni. Így egy cseppet se nehéz jobb utakat, műveltebb mezőket, kiesb vidékeket, serényebb kereskedést, helyesb communicatiókat, vigabb falukat, tisztább városokat, jobb vendégfogadókat, nagyobb culturát, kiterjedtebb 's több oldalú tudományt, nyájashospitalitást, értelmesb rendeletű curiát vagy kastélt, nemesb patriotismust, több közleket, polgári erényt — 's kevesebb sárt, port, nádat, korlátlan partu vizeket, hasztalan erdőket, beestelen lapányokat, bozótot, kevesb egoismust, 's egy részről a' legalaptalanabb hiuságot, más részről a' határnélküli hajlékonyságot, alattvalók iránt döllyföt, előljáró előtt porban-csuszást, kevesebb előítéletet, balvéleményt, tudatlanságot, féktelen betyárságot 's a' t. — magunknak képzelni, mint a' millyen 's mennyi valósággal találunk honunkban.

Ennél fogva nem hívja meg a' Magyar, vendégét soha 'fényes táblára, nagy bálra, pompás udvarába, hanem egy kis barátságos ebédre vagy táncmulatságra, szegény házához, 's a' t. — 's így sokszor a' képzelet igen kevésre 's kicsinyre lévén elkészülve, a' meglehetőst, türhetőst is jónak 's különösnek tartja a' hi-

honjok elősegelésére, mint készek is fejlődésükért véreket ontani egy cseppig mindenütt 's mindenkor!

“Néhai bölcs és dicső atyáink 's eldődeink is csak úgy éltek mint mi, azért ne akarjunk jobbak lenni mint ők, 's így ne változtassunk semmit; sok, a' mi theorában szép 's a' jobb szívűt de mélyebben nem gondolkozót bájolja 's elcsábítja, praxisban ki nem vihető. 'S mikép mondhatni, hogy az ország semmi terhét sem viseljük, hiszen az indirecta teher szinte elnyom, 's efelett nem insurgálunk e, ha kívántatik? 's másutt a' külföldön jobban mén a' dolog? 's a' t.”

‘Néhai bölcs és dicső atyáink 's eldődeink éppen nem éltek úgy mint mi, hanem kemény vadságokban háborúhoz 's veszélyekhez edzve lóháton vagy váraikban, sáncz és mocsár közt igazán nagyok voltak; mi ellenben ellágyultan 's elpuhulva se vadságunk se civilizatiói sulyunk által félelmesek többé nem vagyunk. Megváltozott az idő, 's azzal mi. 'S így könnyebb az eldődiekre provocálni, mint megmutatni: hogy csak ők is úgy kocsiztak 's henyéltek mint mi, 's őhelyettek is mindég csak az adófizető kelt ki ellenség eleibe, 's akkor is jobban levágta a' Török fejét mint ők; a' mit ma minden bizannyal jobban tudna mint mi. De ha megengedtük magunkon azon cardinalis változást végbe vintetni, mellyen az okos csak örülhet, mert az új uton mindent elhomályosíthat, a' mi eddig magyar földön dicső valaha csak volt — azon cardinalis változást mondom, hogy ‘örökös katonákból kirekesztőleg földművelők, tudósok, írók, ügyvédek 's efélék legyünk, midőn azonban csak az adófizető nép katonáskodik igazán — hogy ellenezhetjük józanul 's igazságosan azon változásokat, mellyek a' fő kivetkeztetés természetes kísérői?

Mi most éppen — ha úgy szabad kimagyarázni magamat — az oroszán, a' mi hajdanta valóban voltunk is, 's a' jó fegyverzetű férfiu közt állunk. A' régi iskolabeliek mindég vissza akarnak vezetni oroszlánságunkra 's ebben nem cselekesznek ítéletem szerint ter-

mészetesebben 's mélyebb belátással, mintha egy 32 esztendőös férfiut megint 18 esztendőössé akarnának varázsolni, vagy az emberiséget rák gyanánt hátra léptetgetni; vagy mábul tegnapot csinálni, 's így minden igyekezetik 's intésiknek a' mathesis rende szerint nem lehet egyéb következése 'durvaságnál, gögnél, betyárságnál 's hosszú bajusznál. Én inkább fegyvert fogni tanácslok; azon fegyver pedig, mellyet ajánlok nem egyéb, mint már előbb is mondám, 'kicsinosított emberfőnél. Ebből ered minden, mert a' bölcsesség erő és szerenese. 'S így csak a' csinosodás van itt ott még hátra, mert hála az Egeknek, feje van mindegyikünknek.

A' mi pedig a' theoriát és praxist illeti, mellyel némellyek minden körülállásban elő szoktak állni: tudjuk azt igen is jól, hogy könnyebb házat, hidat rajzolni, mint építeni; könnyebb erőművet kigondolni, mint mozgásba hozni; könnyebb tökéletes respublicákat 's országlásmódokat képzeln, mint csak egy falusi bíró dolgait is derekasan 's emberül végezni; - - - de tudjuk ellenben azt is, hogy ezen thema a' rest, rosszakaró 's kivált az interessált szájában olyan mint a' méreg 's a' legjózanabb javítást, legbizonyosb előlépést is, sokszor gyökerestül megsemmisíti p. o. hogy a' vármegyeházi cassa mindég legnagyobb bátorságban legyen, azzal visszaélés ne történhessék 's bukás ne kövesse, mint sokszor a' régieket dicsérők közt lenni szokott, illy komoly tekintetű okoskodók előtt, kivált ha magok kezei alatt van, 'theoriában szép, de praxisban ki nem vihető'. Hogy a' hus limitatiója eltörültsessék 's illy könnyü, egy garasba se telő javítás által a' mezei gazdaság egy pár év alatt századi szökkenést tegyen, 'theoriában igen is szép, de praxisban ki nem vihető'. 'S valljon mért lenne ki nem vihető? - - mert az által némellyeknek, kik a' tanácsban ülnek 's mindég a' régi rendet emlegetik — egy jövedelmi részek, - - - - midőn a' hus felemeltetik, elma-

radna - - - - - 's így az új theoriából származó praxis 's mint ők mondogatják 'az újításokból fakadó zavar rájuk nézve természetesen semmit sem érne 's káros lenne. Hogy a' földbirtokosok utak csinálásához 's egyéb communicatiók létesítéséhez járuljanak 's így eleveiséget 's egészen új életet hozzanak hazájukba, 'theoriában szép, de praxisban ki nem vihető, — 's ugyan miért? mivel a' vásárhoz közel lakónak a' rossz ut ideig óráig hasznos, mert a' concurrentiát kizárja, legfőképen pedig azért, mivel 'ha megszűnik a' régi rend, megint az uti biztosok jövedelme maradna el - - - 's a' t.

És ilyen praxisok, mint p. o. legeltetésben, hol a' földesur lassan lassan minden legelőből kiszorítja jobbágyit, vagy utcsinálásban, hol 14 napra idegen tájakra hajtják el a' szegény parasztot 's ott bitangkép jobbára esztelenül 's így hijába pazérlott munka közt marháját legelő hija miatt romlani 's veszni látja, midőn azonban maga sinylődik vagy pénzét a' csapszékben költeni kénytelen - - - végre ha ő készítette el az utat, csak szinte megint egyedül ő maga fizet vámot tőle; vagy forspontozásban, midőn a' jobb lovas jobbágy földesurának vagy tiszteinek ingyen szolgáló kocsisa; vagy vármegyeház-építésben, hol közönségesen egy pár szabad oblatum után a' munka 's költség legnagyobb terhét azon osztály viszi, mellynek a' vármegyeház néha nem egyéb 'kinzó helynél; vagy országgyűlési költségek vitelében, mellyen az, ki a' költségeket viszi, repraesentálva nincs - - - és számtalan eféle praxisok ugyancsak jó szép 's nemes elintézések! 'S lehet é azokat rendnek 's igazságnak hívni? 's ugyan változtatások ki nem vihető e? 's tán veszedelmet hozna hazánkra? "Ó szegény! hol marad elpirulásod?" 'S még is hány ügyes hypocrita teszi illyesek által a' sokaságot bolonddá, melly vak heviben rá merne eskünni, hogy alkkotmányunk illyégbe kiáltó 's a' természettel összeütköző sarkalaton áll. —

A' mi pedig az indirecta terhek vitelét, melly minket, a' mint állítják, elnyom, vagy háborúkori felkészünket illeti: arrul most inkább hallgatok 's más időre hagyom, mert igen sokáig kellene az absurdumok tengerén hajóznom, minekelőtte józan partra juthatnék. Azonban nem hiszem: hogy ezen sokszor előhozott tetemes suly t. i. az indirecta teher agyon nyomott volna eddig csak egyetlenegy magyar Nemest is — tán parasztoknak sajnosan esett, az meg lehet; 's éppen oly nehezen képzelhetek magamnak, akár mint hevítsem is fel 's kinozzam fejemet, egy oly hadi sereget, melly a' mai nevelés 's életmód következtében a' legvadabb 's dühösb ellenséggel győzödelem-hihetőséggel szállhatna szembe, melly jobbára csak Nemesekből, Magnásokból, Lordokból, Pairekből, Püspökökből 's ország Zászlósiból volna szerkeztetve, kik a' nemzetek tábornoki, hadnagyai voltak régi világban!

'S hogy másutt sincs jobb világ, külföldön se megy jobban a' dolog, az ránk nézve mit következtet? Ezen állítást tagadni is lehetne, mert igazságos ítélet előtt Magyarország minden lakosát 's nem kirekesztőleg a' Nemeseket kellene csak kihallgatni; 's továbbá, ha sehol se volna is a' jólét oly indigena mint nálunk, mért kellene azért a' középszerűség szomorú pontján megállani, ha mindnyájan határ nélkül szerencsések lehetünk még 's arra szeretett Királyunk atyai gonddal kezét is nyújt?

“Még igen is kora illyeseket mondani — szerzőhöz nem illők, országgyűlésre valók; egyébaránt nem tanácsos annyit változtatni egyszerre, hanem csak hal-kan 's egymást követve. Efelett mi közünk nekünk ahhoz, ha Magyarország félszázad után fog is virágozni - - - mi akkor nem élünk már 's a' t.”

‘Némely emberek mindenre — kivévén a' mi közvetlenül önhasznokat következteti — csak azt tudják mondani: ‘még kora 's nem ma, de még ezer esztendő múlva is mindég csak azt moadanák.’ Van is.

tagadni nem lehet, sok az időt megelőző, mint p. o. lónak gyepre hozása idomítás nélkül, urfinak examenadása tanulás nélkül, soknak házasodása tapasztalás nélkül, repraesentativum systema köz értelmesség nélkül 's a' t. - - - De a' Publicumnak valami hasznosra elkészítését tán nem ezek közé számlálhatni, sőt úgy látszik, hogy némelly tárgynak egyszerre — minekelőtte a' tanácskozóknak tökéletes világos ismerete lenne még róla — tanácskozás végetti felvétele inkább tartozik azon nevendékek társaságába, kik születésekben apjokat előzték meg.

Mit ér a' legjobb vadász, legjobb munkás, legjobb deák, legbátrabb ember előkészület nélkül; az elsőnek puskája nem süll el, a' másodiknak ekéje bicezen ki, kaszája tompán vág, a' harmadik minden esze 's talentoma mellett is második osztályba jó, a' negyedik 's kivált mostani időkben haszontalan katona, 's a' t. Minden idomítástul, elkészítéstül függ! 's a' legjózárabb systemákat 's intézéseket minden előkészület nélkül, azaz rendetlen képzeletök igazítása 's rendezése, hamis bényomások, vakító elfogultságok 's megrögzött balitéletek kiirtása 's a' tudnivalók nagyobb kiterjesztése előtt tanácskozásba hozni nem egyéb, mint magot vetni száraz kemény földbe, melly se szántva se trágyázva se boronálva nincs, 's ennek következtében látjuk 's tapasztaljuk sok összeülőök közepibül, és sok fáradság után igen is sokszor mikép veszi eredetét a' 'semmi, és ez B-re emlékeztetvén azt mondatja velünk "Ils travaillèrent beaucoup, mais firent très peu" 's errül megfontolásra csak ennyit!

Igen sokat kezdeni egyszerre, igaz, többnyire igen ártalmas 's az ki így cselekszik, nem dolgozik nagyobb sikerrel, mint azon agár, melly egy izben több nyulat hajhász; - - ellenben nem lehet p. o. gazdaságban az idén ökröket vásárlani, esztendőre kutakat ásni, harmadikban béreslakást építeni, negyedikben szekereket, ekéket készíteni 's a' t. de soknak szinte egyszerre kell

megtörténni, hogy a' sok elkészült tagok részarányos egybefogó egészet alkossanak. A' józanabb gazdasággal 's kereskedéssel olly szorosán függ a' legelők felosztása, hus-árosítás eltörlése, Hitel, papirospénz 's több eféle össze, hogy ugy szólván csak egyszerre lehetnek előre. Igy van sok egyéb fontosban is. 'S kezdeni kell valamikor, mint nem különben nem lehet mindig alunni, hanem végre csak fel is kell ébredni.

'S hogy sok nem bánja, mi lesz hazájából holtá után, azt igen is elhiszem, sőt bizonyos vagyok benne, mert látom, hogy élteben se törődik vele sokat. De a' nemes nem így gondolkozik, — a' mit megvallani nem szégyell — 's azt hiszi, ha bár egyedül maga maradna is, hogy egy becsületes embert kirekesztőleg csak az boldogíthat vénülő korában, ha férfi ideje férfias munkálódási által megérdemlé 's előre sejdíti, hogy hazafiai leglelkeseb része valaha, ha ő többé nincs 's minden irigységnek 's megsértett önszeretetnek vége — hamvai felett azt fogja rebegni: "Itt a' föld igazán nemes csontokat, igazán becsületes hazafit borít." Mert mi melegítheti a' nemes vért édesebben 's mi által felelnet az ember jobban meg titoktele ittlétének, — mellyben minden kétes 's rejtett 's hol még a' legvilágosabban látó szebb lelki felemelkedéssel is csak sejdíthet, — mint midőn ön álláshelyén, mellyre a' sors állítá, hazája 's ez által a' mindenség tökéletesbitéséhez tehetsége szerint járul!

Azért ha másnak hazája fejős tehén gyanánt jelenik is meg, nekünk azon remény maradjon mindig legszebb örömünk, hogy magyar honunk mind magasbra fog emelkedni még; 's leszünk e tanuji annak, vagy sem, a' hatalmas Istenekre bizzuk 's ugy fáradozzunk, mint halhatatlan lelkűek, kik az idő mohátul mentek. 'S ki tudja, ha soha többé halotti álmunkbul nem ébrednénk is fel, ki szerencsésebb: az e, ki a' fákat ülteté, ápolgatá 's azok lassu de meg nem szünő növést tapasztalá; vagy az,

ki megnőtt korokban nyugodott 's henyélt csak árnyékok alatt?

“'S milly jussal mondhatja a' szerző mind ezeket, ki bizta rá; minket tán vezetni akar 's a' t. Ó bizonyosan mellékes czélt vágy elérni 's nagy lelkü állításai egyedül kifüggesztett czégér, melly által a' lágy velejüket mystificálja, midőn magában nevet 's önhasznát lesi 's a' t.”

‘Ezen megtámadás személyemet illeti egyenesen 's így azt megczáfolni sok tekintetben bajos, mert öszenmelyéről szólani annyi mint a' szebb társasági rendet sérteni, 's így tán tanácsosb lenne hallgatni 's a' rólam való ítéletet az Olvasóra bizni. Azonban illy megtámadást nem csak rossz néven nem veszek, sőt annak ugy annyira örülök, — mert részint a' büszkeség szava, részint pedig azoknak, kik némellyeket a' velem tartástul nagy becsü tanácsokkal elvonni akarnak, igazi mystificatioja,—hogy néhány kis megjegyzésimet elhallgatni nem vagyok elég erős.

Ollyasokat, kik jusomat gondolatim előadásira nézve kétlik vagy el is akarják tagadni 's magokat általam vezetetni nem engedik, csak dicsérhetek; mert ők az által azt bizonyítják, hogy több észbeli erőt érzvén magokban, mint bennem tapasztalnak, örszemélyeket hiszik vezetőkké alkotva. 'S illy nemes önértet, illy büszke felemelkedés legnagyobb tiszteletre méltó; 's éljenek! Ne is menjenek illyesek senki mögött, de a' legnemesbek mellett, vagy előttök is — csak rajta! —

Galileire nem bizta senki a' föld maga körül forgásának kitalálását; Newtonra senki a' nehézség törvényei felfedezését; ugy nem bizta senki Franklinra azt, a' mit emléke mutat 's a' mi egyszersmind dicső életrajza: ‘eripuit coelo fulmen, sceptrumque tyrannis.’ De ők halhatatlan pályájokat minden titulus, protectio, salarium 's efélék nélkül — 's a' nélkül hogy más emberek által rájok lett volna bizva, eljárták 's ugy látszik ‘meghivatások az emberiség felvilágosítása végett

magasb helyről történt, mint a' milly magas hely e' földön van. 'S így jeles megtámadóim — mert ollyasok^o ról itt nincs szó, kik csak hibát tudnak találni, magok pedig soha sem visznek végbe semmit — ne várjanak senkire, járjanak elől, mint a' például felhozott három böles, szivesen lesznek követőjük; adjanak jó tanácsot, oktassanak bölcseségre; erősítsék meg önpéldájok 's tetteik által, a' mire oktatnak — leghivebb tanítványok én fogok lenni. A' miben hibáztam, ők igazítsák el — 's fussanak velem egy pályát. Nem kívánok egyebet, mint hazafiságomban őáltak meggyőzetni; 's nem ohajtok semmit buzgóbban, mint hogy hazafi kötelességim gyakorlásában általok messze hagyassam hátra, mert így — 's ezt büszke érzéssel merem állítani — az ország nem sokára ugyan más képet mutatna!

Sok, igaz, azt is rossz néven veszi 's a' 'ki biztárát, veti szememre, hogy némelly Magyarokat szégyen, gúny, satyra 's egyéb tőlem kitelhető üldözés által anyai nyelvek — mellyet tulajdonkép anyanyelvnek sok magyar házban többé nevezni nem lehet, — megtanulására kinszeritni akarok. Már ez ugyancsak nagy szemtelenség 's égbe kiáltó igaztalanság, azt nem tagadhatni — 's én azt csak vak hevemben teszem; mert hogy is kívánhatni azt okossággal 's mérséklettel egy Magyartul, 's kivált ha több ezer jobbágyi vannak: hogy még magyarul is tudjon, midőn hazai dolgokban ugy sem igen jártas? Hisz ez igen is nagy praetensio lenne — és szinte a' természet törvényivel ütköznék össze!

Akármihez 's mi ellen való vak bizodalom vagy bizodalmatlanság pedig a' lágy velőnek 's felette gyenge itélőerőnek legnagyobb betűkkel irt testimonialisa. Rézzé válik e az arany a' rossznak vélt markában, vagy arannyá a' réz a' jónak gondolt kezei közt? Nem változik biz az egy cseppet sem, akárki markolja is — csak hogy ismerni kell. Szint így van a' gondolattal, okoskodással, állításokkal. A' rossz ember sokszor sok

jót és eszest mond, mint nem különben sok hiabavalót 's esztelent a' jó. A' maga lábán állni 's maga eszivel gondolkodni tudó nem hagyja magát, mint a' nép, fényes beszéd, kellemes előadás 's ügyes sophismák által elcsábítatni, de mindenkor és mindenütt a' dolog velejére tekint 's ezt a' szerint fogadja el, azt ugy veti vissza. 'S ki azt mondja: "Ne higyjetek neki, mystificál" az mystificálja inkább hallgatóit, mert nyiltan szűk eszű 's keskeny belátásuaknak nyilatkoztatja, kik magok se nem látnak, sem itélni nem tudnak.

'S ezek szerint a' rólam való ítéletet — 's valljon mi a' fő czéлом 's milly jutalmat 's hasznót vadászok — kinek kinek önbelátására 's megbíralására bizom, — midőn azt hiszem, hogy hazám java előmozdítására minden tőlem kitelhetőt cselekedni szinte olly jusoni van, mint egy, se igen magas se felette alacsony helyzetű katonának tagadhatatlan jusa van, — a' mi legszebb bére — ' minden tőle kitelhetőt a' diadalomnyerés végett elkövetni; 's ezen fényes jusombul, melyet a' legitimitas legszentebb törvényei szerint, mint az Isten legszebb ajándékát tekintem 's becsülni tudom 's mellyet tőlem mig élek el nem fog ragadni senki, folynak személyemre azon kötelességek, mellyeket fentebb előhoztam.

Az ötödik, hatodik 's számtalan többi megtámadókat, kik okoskodásim ellen minden bizonnal hydra-ként fel fognak kelni, még most megczáfolni nem akarom. Legyen az 'utolsó szó Olvasómé. Thema van elég 's így berekesztésem vége legyen még egy barátságos 's már többször érintett rövid

T A N Á C S.

A' legnagyobb igazságbul minden részre a' legnagyobb haszon is foly, ugy mint kirekesztőleg csak a' természet örökös rendszabási szerint alkotott tárgy — legyen erkölcsi, legyen lelketlen — rejti magában a'

BÉREKESZTÉS.

lehetőség, siker 's állandóság mineműségét. A' legigazság erkölcsi világban az, a' mi mechanika öröklétü axioma.

Nem kényüinktül függ tehát p. o. a' vizeket vagy amarra vinni, mert azoknak nem parancsolhatunk, — nem kényüinktül gőz-erőművben a' lombikot nagyobbra kisebbre, az emelőket hosszabra rövidebbre készíteni, — szorító erőművben a' csöket hosszaságokhoz képest szűkebbre tágabbra rendelni, mert ezek közt mathesisi idomzatnak lenni kell 's a' t. hanem szükséges — ha igazán józant akarunk előállítani, — hogy a' természet örök rendszabási szerint, eszközlésinket a' viz, gőz, levegő 's a' t. változhatlan tulajdonikhoz alkalmaztassuk. 'S szinte így nem önkényüinktül függ a' társaság, alkotmány 's országlás józan léte; nem tetszésüinktül 's jó szívü ohajtásinktul függ embertársinkat 's honbelieinket jobb létre emelni, boldogítani; hanem az csak a' lehető legigazságosb elrendelésbül, azaz: a' természet eldönthetlen szent törvényei hű teljesítésébül eredhet; — szóval 'semmi sem közelíthet a' tökéletesbhez, ha sarkalattja nem talpigazság. —

Ezek következésében tanácsom semmi egyéb, hanem hogy "Hazánkban mindenkinek vagy legalább a' lehető legnagyobb résznek gyomra, feje és erszénye ne legyen üres — sőt hogy kiki magának több 's több életjavakat 's kellemeket szerezni iparkodjon — de azokat fáradozása után minden hihetőséggel el is érhesse 's azokat elérvén bátorságban birhassa is. —"

Mennél több marhahust eszik, mennél több bort iszik, mennél több posztó ruhát visel 's a' t. a' nép, annál jobb lábra kap a' termesztő 's nincs mit rettegnie a' vásár változásai, külföldi tilalmak, banquerotte 's lankadó kereskedés miatt — mert minden terméke szinte már mezein kél el; — 's mennél számosb házi butort, csinosb konyha 's ebédszereket 's egyéb élet-

alkalmat, 's a' t. szerez magának a' sokaság, annál jobban emelkedik a' mesterember 's kalmár, 's mennyivel több a' belső termesztés 's nagyobb a' kivárat külföldi javakkal is élni, annál jobban diszlik a' kereskedés.

És így a' serényebb földművelést, nagyobb industriát, virágzóbb kereskedést, szóval: a' jobban birást, 's gazdagabb lételt megelőzi — 's ezen talpigazságon áll a' földbirtokosnak, ha úgy szabad mondani, kincstára — "Az ország lakosi legnagyobb részének olly körülmények közé helyzetése, hogy az nem csak marha de még borjuhust is ehessék; nem csak savanyu de még ugyancsak jó bort is ihassék; nem csak posztó ruhát viselhessen, de még kárpitot is használhasson 's a' t." — röviden 's olly világosan mint lehet: 'hogy az adófizető nép halkkal azon erkölcsiségre emeltessék 's a' jobban fáradozó és iparkodó test és észbeli törekedésinek azon bizonyos és bátorságos jutalmát is nyerje, mellyek nélkül akárki mit mond, egy ország sem emelkedhetett ki eddig 's egy se fog kiszabadulni a' középszerűség 's alacsony állás szomorú köreibül soha!

Azon közmondás 'gazdag paraszt teszi a' gazdag földesurat' honunkban nem mindég teljesül be, sőt maí időkhez többé nem illő feudális létünk következtetésében, mint igazság, szinte schol sem áll; mert a' birtokosra nézve ideig óráig csaknem mindenütt hasznosb a' lelketlen puszta, mint a' népesített határ. Azonban, ezen most említett közmondás, melly valóban talpigazságon alapul, nem azért válik köztünk hasztalan állitássá, mert valami hiányt rejt magában, hanem azért nem illik mostani helyzetetésünkre, mert jobbágyink vagy nem birják igazán jól magokat, hanem csak a' mi képzeletünkben; vagy nem birják jól magokat olly módon, melly a' földesurnak is hasznos lenne, azaz 'nem birják közönségesen magokat szorgalmasb industriájok után jól, hanem csak tágos mezeik és szá-

mos marháik következtében; 's így természetesen jobb 's gazdagabb létek sem uroknak sem az országnak sok hasznot nem hajt.

A' magyar szántóvető közönségesen, komoly férfusága következtében, nem törekedik úgy mint sváb vagy szász szomszédja némelly életjavak megszerzése végett — 's így se maga nem bírja magát olly jól, se földesurának, se a' községnek nem olly hasznos jobbágya 's embere, mint az. De ebből nem az következik: 'hogy a' magyar földműves régi 's részint mostani, semmit vagy igen keveset ohajtó 's így igen keveset szemfüleskedő henye apathiájában hagyassék, hanem, hogy renyheségi hajlandósága miatt inkább a' legnagyobb inger 's azon magusi erejü indítóok használtasék, melly más országokban, mint a' tapasztalás mutatja, olly csudákat művelt, hogy azokon alig bámulhatni elegendőleg 's mellyek következtében p. o. Britannia, esztendőnkint szinte 8 millió mázsa vasat készít, 1 $\frac{1}{2}$ millió mázsa gyapjút, 2 millió pamutot és számtalan illyest varázsol leghasznosb 's kellemesb 'mindenféléké; míg mi tán 200 ezer mázsa töredékeny vasat se tudunk előállítani, — egy kis durva posztót, pamutbul 's egyébbül pedig a' semmihez igen közeljártót készíttetünk 's a' t.

A' belső consuntio bírja a' közönséget a' lehető legjobb 's gazdagabb létre; hogy pedig a' legnagyobb rész az élet legszükségeseb, nem különben legkellemesb javait fogyasztani forrón kívánja 's azon kívánságnak eleget is tehessen, elkerülhetlenül szükséges mint conditio sine qua non: hogy minden statusbeli — személyes függetlensége 's véérébe mélyen rejtett 's gyökerezett nemzetisége leöltése nélkül — állati vadságát hagyja el 's józanabb philosophia alapjain, melly keresztény vallás által megtisztult, fejthesse ki halhatatlan emberi méltóságát.

Errül pedig nem is álmódhatni "bizonyos 's bátorságos birtok 's azon lehetőség sőt hihetőség nél-

kül: hogy 'fáradozástól után határtalanul jobban bírassa magát.' 'S erre módot nem nyújthat senki más a' földesurakon 's tehetősbekeken kívül.

Ezen utólsóknak kell tehát, részint a' szív ösztöne 's még inkább az ész tanácsa szerint önmagokon nemes — vagy ha egyenesen ki akarjuk mondani — józan diadalmakat nyerni, tudniillik: 'az ország terhének egy részét vállalkra venni 's így a' szántóvető sorsát könnyíteni 's méltóságát felemelni.'

Illy concessiók — mellyektől a' nagyobb rész azért retteg, mivel se természet törvényeit nem isméri elegendőleg, se más nemzetek tapasztalását használni nem tudja — csak ideig óráiglan nyomást 's kárt vonzanának az áldozókra, 's az igazán nemes tett legjózanabb cselekvésnek is mutatkoznék csak rövid idő alatt; mert a' helyett, hogy most az adófizető napról napra tehetlenebb lesz 's mi birtokosak és nemesemberek se vagyunk gazdagok, sőt mindég szegényebbek leszünk — igazságosb rendelkezés után a' szántóvető is, mi is jobban bírnók magunkat; a' helyett hogy most az adófizető a' rá rótt csekély adót se képes fizetni 's erejéből olly bizonyosan mint $2 \times 2 = 4$. mind jobban 's jobban fog kifogyni, miköztünk pedig a' messzebbre tekintők titkolhatlan belső aggódással magokban azt kérdik: 'ugyan mi lesz ennek vége? — a' 19dik századhoz illő előmenetel 's magasodás által a' haza szükségei bőven kipótoltatnának, mi végre kiszabadulnánk azon kellemetlen dilemmából, mellynél fogva 'vagy kénytelenek vagyunk éltünk fogytáig ispánkodni, vagy legszebb napjainkban sequestrum alatt sinlődni' — drága hazánk pedig a' többi európai nemzetek közt helyet foglalna 's a' jövendő olly tisztán 's reménytele derülne fel szemünk előtt! midőn ma ránk nézve nem csak beborult, de kétes is.

Valóban nem gondolhatni át belső megilletődés nélkül más nemzetek reformatióinak philosophiáját 's milly csudálatos utakon 's milly számos keserű epedések 's gyászos történetek kísérésével tetszik az isteni

gondviselésnek az embereket boldogságokra vezetni, kik buta hevekben 's egymás- ellenti kajánságik 's üldözéseik közt mind addig szókták lábaikkal tiporni önhasznokat és szerencséseket, míg vagy kegyetlenségikben 's vérontásikban kifáradván, vak Véletlen által tűnik fel köztök a' szent igazság 's annak áldása, vagy lelki tehetségik emelik őket a' jobblétel 's bátrabb 's boldogabb élet körei közé.

Britannia 's Franciaország vérzivatarjai mit bizonyítanak egyebet mint 'szegénység miatti megvívást? mert mind azon borzasztó convulsiók, mellyek egy 's más országot olly fertelmesen megráztak, mi egyébbül vették legvalódibb eredeteket, mint abbul: hogy a' tehetősb rész, melly hatalommal volt felruházva, a' haza minden terhinek vitelét az alacsonyabb de a' hazafiak nagyobb részin akará mindég hagyni — a' mit ez végkép tűrni és szenvedni nem tudott 's nem akart 's elvégre rablánczait ketté törte, 'azoknak, kik őket úgy szólván fogva tartották, legnagyobb ijedtekre 's ideigleni károkra tagadhatatlan, de egyszersmind legnagyobb valódi hasznokra 's mai tartós jó létekre is; 'mert ezen kinszerített változások következtében ők most határ nélkül 's minden tekintetben jobban birják magokat 's boldogabbak, mint régi helyzetekben lennének, mellyért annyit fáradtak 's harczoltak 's mellynek további fentartása végett, legnagyobb szerencsésekre, a' csatát elvesztették! —

Hogy Britanniában hajdan a' privilegiált földesur készebb volt inkább vérét ontani, mint feudalis alkotmányából egy hüvelknyit is engedni — a' minek következtetésében ha t. i. józanabb intézkedésre nem kinszerítettett volna, ma szintolly szegény 's tehetetlen lenne mint mi vagyunk — azt minekünk igen természetesnek 's megbocsáthatónak kell látnunk 's ítélnünk; mert mi se kívánczunk az elavult rozsdás systema bilincseiből kiszabadulni, ámbár mi példahasználás által igen is jól 's minden bizonnyal tudhatjuk — 's ha nem

tudjuk csak önhibánk — milly valódi lételere 's eleven életre juthatna hazánk 'minden honbelink felszabadítása 's polgári jusokban részesülhetése által.' Az Angol előtt példa nem volt: hogy valljon mit szülne az alkotmány egyenlő kiterjesztése az ország minden lakosára; 's azért ha ott hajdan az előítéletekkel teljes földesur önkényesen jobbágyinak concessiókat egyben 's másban tenni nem akart, 's arra ötlet végre önléte miatti aggódása kinszeríté, van e annál természetesebb? — mint valóban nincs természetlenebb: hogy mi illy nyilvános utmutatásokat nem csak nem követünk, de még jobb felvilágosításával 's kifejtésével se foglalatoskodunk, sőt azokrul hallani se szeretünk, jóllehet egész existenciánk homokon alapul.

Ki a' külföld mai állapotját 's némelly vidéknek mostoha fekvése mellett még is bámulásra méltó virágzását ismeri — melly progressive terjed, — 's aztán hazánk szomoru állását tekinti, 's hogy mindenekben századi távulságban kullog más nemzetek után ezen föld, melly kimeríthetlen szendergő kincseket rejt ölében — akkor valóban a' legéletrevalóbb is elszomorodik, a' legerősb is elgyengül — kivált ha átgondolja: 'hogy nem csak a' tudatlan, de még a' tudományos rész is minden gyökeres előmenetel 's javítás ellen szegül — 's jobbára porban vagy mocsárok közt senyvedő jószágit, üres ládáját 's azon boldogító praerogativáját, — hogy igen kevésbül semmit se kell adóznia, midőn egyéb képviselői jusa alig van, — olly vitézi hévvel 's bajnoki állhatatossággal védelmezi, — mellyekkel ha józanra fordíttatnának, legnagyobb csudákat lehetne vinni végbe, — hogy észtehetség, példa 's a' természet örök törvényei alig kaphatnak a' sok szívköd, hiusági gőzölgés 's elmesetéség közt napvilágra!

A' tudatlan egyoldalú 's mindég idehaza ülő azt hiszi 's rá esküdne, hogy a' külföld minket csudálva irigyel 's csak Magyarország van eszében — ugymiut sok falusi lakos maga isméretlen kis határát igen hi-

resnek 's ön tetteit 's törekedését világszertieknek véli — midőn honunkról a' külföld alig tud valamit, azzal egy cseppet se gondol 's külujságokban se szoktunk róla közönségesen egyebet olvasni, 'mint hogy erre sok eső volt, ott egy nagy falu égett el, amott egy kis földingásocska volt 's a' t. — a' határjából ki nem bujt honfogoly pedig előitéleteit, tudatlanságát és születési gögjét házában 's övéi közt úgy védi, mint hajdan Ilion palladiumát!

A' tudományosb ellenben elisméri civilizáltabb országok elsősegeit, 's mint tapasztaljuk, honját kerüli 's rendszerint azokban tartózkodik; — minden hazai változástul pedig úgy retteg, hogy inkább régi hátramaradásában, bár mi utálatos legyen is az előtte, kívánkozik megmaradni, — és szemét a' jövő előtt, hol rózsaszínűt nem sejdít, behunyván azt rebesgeti: "Boldog a' mai Gallus, Angol, ki már átesett a' crissisen 's most annak csak áldását tapasztalja; — de bezzeg nem volt ám az ki akkor élt! maradjon minden vesztig míg élünk, forduljon meg akkor a' világ, ha mi már nem vagyunk többé." —

'S nem így okoskodik e jobbra a' kicsinosodott 's előre tekintő rész? A' mit magzatlanak se bocsáthatni meg, olyannak pedig annál kevesebbé, kit számos gyermeki 's unokái élnek túl, kik szüleiktől egészen soha se szakíthatnak el! 'S nem ezen 'egy rettentő crissistül rettegés e legnagyobb gátja lehető tökéletesülésünknek? Semmi egyéb, meg kell őszintén vallani — de azt is egyszersmind: 'hogy minden rettegősködésünk kirekesztőleg csak éretlen képzelgésünkbul származik; holott hatalmunktul függ "legkisebb mozgás és veszély nélkül éppen olly magasra hatni, mint a' nálunk régibb, de éppen azért kevesb tapasztalásu nemzetek csak sok évi vérengző zendületek 's küzdelmek által juthattak."

Ugyan hol alapodik annak igazsága: hogy 'halálos betegség nélkül igazi férfiságra nem fejlődhetni ki —

dussá nem lehetni előleges bukás nélkül — erényesség nem, bűnhődés 's töredelem hijával, — józanná nem, eszelősködés nélkül, — igazságossá nem, kinszerítle-nül? 's a' t.

Vaccina feltalálása előtt mennyivel nagyobb számu kiseded hala meg mint most; de azért mert sok szülő tudatlanságában több gyermekét veszté el himlőben, minckelőtte vaccinához nyult volna, nem az következik: hogy minckünk is több gyermeket kell feláldoz-nunk 's illy szomorú crisen átesnünk utóbbi magzatink megmentése végett; hanem hogy mi újabbak 's így több tapasztalásuak legkisebb crisen se vagyunk kény-telenek átvergődni, hanem minden gyermekinket elsőtül utólsóig a' természet örök, habár titoktele törvényei szerint a' himlőtül megóhatjuk. Újabb időkben több függőhid bomlott el 's még több gőzhajó pattant szerte; de azért, mivel általok annyi veszté már életét, — 's most mind a' hid mind a' gőzhajó türhető bátorságu létre kapott — nem az következik: hogy minckünk is szintazon crisen kell átesnünk 's így bizonyos számu Magyar kénytelen hiddal leomlani, vagy gőzzel levegőbe repülni, minckelőtte bátorságos függő hid 's gőzhajó hazánkat is diszesithetné; hanem hogy minckünk nem kell, ha eszünk hasznát akarjuk venni, mind ezeket A-nál kezdenünk 's experimentumok által időt veszte-nünk 's végre magunkat 'éppen azon crisisekbe kever-nünk, mellyektül annyira rettegünk 's méltán — hanem inkább más nemzetek tapasztalásit — melly próbák világiak 's az egész emberiség sajátí — kell hasznunkra fordítunk.

Minden egyébbel szint így van. 'S 'éppen azért mi-vel a' mai felvilágositott 's jobbadán a' vak eset által olly hatalomra emeltetett Angol mosolygva tekint azon időkre vissza, mellyekben őseit a' legelők elválasztá-sára, limitatiók, czéhek, dézma, robot eltörlésére 's egy és más concessiókra — mellyek következésében Albion szigete világunknak úgy szólván középpontja —

nem annyira eszek 's belátások, mint kénytelenség bírá,— minekünk nem kell azon valóban nevetséges 's végre szánakozást indító 's legnagyobb bajokat szülő újhuzásokon, egyetnemértéseken, viszongásokon, egymásellentiségeken 's a' t. — mellyek az angol történetek rajzait sok éveken által annyira eldisztelenítik, — keresztül szomorkodnunk, "Ílanem hogy minekünk ránk, gyermekinkre 's honunk minden lakosira nézve legszentebb kötelességünk: önkényesen 's így minden zavar nélkül állapotunkhoz 's hazánkhoz alkalmaztatva azon ideigóraiglani áldozatokat tenni, mellyeknek más nemzetek előmeneteliket köszönhetik."

Lehetne mondani, kétséget nem szenved: "Ugyan mért kellene álladalmunkat 's régen gyökerre kapott intézetünket új formákkal, új törvényekkel toldani, mért új utat nyesni oda, hol már tágas szabad járást látunk?" De erre nem kész e a' czáfolhatatlan felelet? Mit bizonyít a' jelenlét? Szegénységet, hátramaradást 's itt ott szinte penész és rothadás jeleit.

Ha szent István, szent László 's Kálmán Fejedelmink törvényei a' nemzet gyermeki korát ápolgatak is, 's Nagy Lajos a' serdülő nagyobbról isméretekre készíté, minden intézetik még is milly felette különbözök az 1729diki törvényektől 's milly szükségesek voltak ezen újabb idej józan újítások arra, hogy lelki fejlődésünkben csak annyira is juthatánk, hová nagy nehezen érkeztünk?

A' 11 - 's 14dik század törvényei elégtelenek 's hibásak voltak a' 17dik század szükségéire, 's így a' 17dik századiak elégtelenek 's hibásak a' 19dik századéira, ugymint minden bizonnyal mai napokban — habár a' bölcsesség serlegét legutolsó eseppig kiürítők is — nem fogunk hazánk javára 's diszére mindent olly józanon elintézhetni, hogy azon utóink koron - 's fokonkiint határtalanul ne javithatnának még, mert a' lehető legnagyobb tökéletesülés csak jövendő 's boldogabb nemzetségek sajátja! És éppen azért, mert ha-

zánk 's alkotmányunk a' legszomorubb helyzetetések közt 's a' legsarkalatosb változások által se boulott meg, sőt mai időkbén százszotha boldogabb mint a' régi zavarban és setétségben volt, — éppen azért a' legnagyobb ujitások által, ha józanok, ma se fog megrendülni, hanem mind erősbre 's tartósbra fejtekezni.

Ki azt állítja: "8 századon fénylik keresztyül alkotmányunk mozdulatlan?" nem végzé iskolái philosophiáját 's nézze felébredése végett törvénykönyveinket!

Lehetne továbbá mondani: "Ma meglehetősen vagyunk 's ugyan hol a' garantia hogy mostani kis szabadságinkbul, ha változásnak ered egyszer alkotmányunk, végkép nem fogunk kivetkeztetni?" — De milly szomoru, magában nem bizó, szűk eszű 's félénk lelki okoskodás az illyen! —

Ha az időhez 's a' század szelleméhez illő változások 's ujitások által hazánk java 's boldogsága még akkor se szenvedett csorbát — 's ma mindnyájan háttartalanul boldogabbak 's bátorságosb helyzetetésűek vagyunk, mint eldődeink! — még akkor se, mondom, midőn tudományi sulyunk 's lelki fejlődésünk olly alacsony lépcsőn állott, 's a' királyi székbén Péter, Aba Samu, II. Lajos ült — hazánkat Török birta — a' Nemest Caraffa, 's az Eperjesi szék ítélte — ha mind ezek 's több illyesek által se szenvedett csorbát, melyeknél fogva ugy szólván a' multért, mostért 's jövőendőért bűnhödénk nagy részben: — miként retteghetünk mai napokban az Istenért, hogy ugy mondjam, azon áldásoktul, mellyek szeretett Fejdelmünk atyai gondviselése és számos bölcs hazánkfiai férfias tanácskozásai élesztő kutfőibül honunk vidékire áradni fognak?

Mi Fejdelminknek engedelmeskedünk 's utolsó pihenetig hív jobbágyi vagyunk, ez 'megismértető jelünk, ez ősi szokásunk — de csak ollyant hordozunk igazán szívüünkben, ki hatalmas Urunk, de egyszersmind kegyes Atyánk is, mint mai Fejdelmünk. A' Király disze, hatalma 's dicsősége ellenben nem alapul tudatlanokon,

szegényeken, elkoresosultakon 's rabszolgákon uralkodás által. —

'S ime itt jelen meg lehető jobb 's bátrabb léte-
lünk legbiztosabb garantiája! mellyet részről tör-
vényes és szeretett Királyunk igazság-szeretetiben, erős
lelkiben 's rólunk való atyai gondoskodásában talál-
lok fel egyrészt, — más részt pedig a' magyar-
ság nemes kifejlődésében, — mert hijába, nem
lehetünk más nemzetbeliek önbecsünk elvesztése nél-
kül, — azaz önerkölesi sulyunkban keresek mindég.

Ezt tágítsuk, ezt szaporítsuk tehát minden módon,
minden uton, mert, ez Védangyalunk. — Csinosítsuk
értelmünket, terjesszük tapasztalásinkat, keressük fel
a' tudóst, társalkodjunk az elmetehetőssel, nagyobbí-
tsuk könyvtárinkat, jutalmazzuk a' tudományokban,
művészetekben fáradozót, haladót — ülünk kocsira,
szálljunk hajóra 's nézzük a' világot — 's emeljük ha-
zánkat dicsőbb nemzetek sorába!

De mind ezekről, drága Olvasóm! mindaddig le
kell mondanunk, sőt álmodnunk se szabad, míg sze-
génységünk, a' tudatlanság, előítéletek 's balvélemé-
nyek közt valódi szolgaságban fogva tart bennünket.
Pénzünk 's valóságos tehetségünk pedig addig soha se
lesz, míg a' Hitel lábra nem áll hazánkban.

V É G S Z Ó.

Ha ezen előadott tárgy értelmét 's több elágozást csendes vérrel átgondolom, senki sem érzi 's nem tudja jobban mint én, milly különféle 's nem mindenkor legkellemesb bényomásokat okozand a' közönségre. Jóakaróim száma kevesedni, rosszakaróimé nőni fog, 's így rúm nézve fáradozásom láthatólag több kárt hozand, mint hasznot. Lesznek ellenben, ha bár kevesen is, olyanok reméllem, kik lelkem és szándékom tisztaságát elismerendik; — lesz továbbá egy bizonyos Valami legbelsőmben, a' mi túl fogja élni az előítéletek 's balvélekedések mulandóságát. — Azok hajlandósága, — mert korántsem érzem magamat elég erősnek 'egyedül is ellehetni a' világon — lélekisméretem csende 's azon remény: "lesz egykor haszna munkálódásimnak" minden jutalman. —

A' hazaszeretetet sokan úgy képzik mint Amort, 'bekötött szemekkel. Így hátramaradást, hibát nem láthatnak, míg a' sűrű kendő homlokok körül; ha ez egyszer lecsik, minden báj is egyszerre megsemmisül. A' hon igaz szeretete, vallásom szerint valamely nemesb 's állandóbb gerjedelmek tartalma, nem vak szerelem, 's azért nincs is olly változó phasisok alá vetve, mint azon magusi de még is tökéletlen érzés, melly csak nyomorúságunkra emlékeztet, midőn pillantatokig félistenekké magasít 's megint minden szép vágyink mellett is porba gázol.

Ha mindent nem dicsérek hazámban, abbul foly: mert hazámhoz nem olly gyenge kötelék csatol, mint valaha Venus fiát Psychéhez — 'a' világosság hija.' —

Ha anyaföldünk mocsárit, kopárságit említem 's nem dicsérem: hazaszeretetből ered; mert inkább viruló kerteket kívánnék ott szemlélni, hol ma vadkacsa 's vadlúd, vagy homok és por. — Ha előítéleteket megtámadni, balvélekedéseket gyengíteni, oszlatni 's a' tudatlanság sokszori büszke szavát nevetséges hanggá iparkodom változtatni: hazaszeretetből cselekszem; mert soha sem hihetem, hogy előítélet, balvélekedés 's tudatlanság alapja lehessen egy nemzet előmenetelének 's boldogságának. — Ha itt amott az elaljasodást, romlottságot 's rothadást keserű szavakkal festem: honom imáadásából teszem; mert illy nyavalák ellen csak a' corrosiv szert tartom használhatónak. — Ha végre hazánkban mindent tökéletesb létre ohajtok emelni, 'a' középszerűnek, melly ocsmánnyal rokon, gyűlöletéből származik 's kivált azon középszerű gyűlöletéből, melly hazánk fényét homályosítja. Legyenek egyéb nemzetek hátramaradásokban megelégedtek, ne vágyjanak előre, magasbra — nem gondom; de köztünk csak az melegítheti szívemet édesen: ha az Isten legszebb ajándéka 'az emberi ész, mind nagyobbra emeli Királyunk hatalmát 's Hazánk dízét.' — Csak az teheti éltemet előttem kedvessé, ha mostani már ugy is szép helyzetetésünk-ből mind magasbra lépni keresünk erőt magunkban, mellyet bizonyára találunk is.

Szándékom tiszta — mondásim azonban helyesek e, az más. Ezeket makacsul pártolni nem akarom; mert igen jól tudom: mi nehéz legjobb akarattal is jót alkotni, és az ahoz vezető módokat megfoghatólag előadni.

De javallatim nem kötelezők, 's így azokat el is lehet fogadni, ha jók; 's még könnyebben visszavetni, ha rosszak. Magamat hazám igen kis szolgájának tartom; de azt hiszem: hogy a' legkisebbnek is vannak nagy és számos kötelességi. 'S így ha egyet mást érinték, vagy emlékezetbe tünteték, azt, ha jól megfontolja tetteimet, rossz néven senki se veheti. Ha valamelly hiv szolgálta urát eszméleti "Idő volna már valamire, — egy

és más neki ártalmas, egyéb pedig igen hasznos lenne,” azért az igazságos ur, ha eleinte forró vére miatt elveszti is béketűrését, ’s kemény szavakkal fogadja szolgálójának sokszor tán untató ’s kellemetlen jelentését, még is megvallja végre: “ezen hivnek sokat köszönhetek, bár javallatit nem fogadtam is el mindég, de szándéka becsületes volt.”

Nekem úgy látszik — ’s tán minden csalódás vagy önkecsegtetés nélkül — hogy külföldön tett többszöri utazásim, helyszínen szerzett tapasztalásim, és sok jeles emberekkel gyakorlott társalkodásim által egyrül másrul világosb, kiterjedtebb ’s több oldalú értelmem lehet, mint sok más nem olly kedvező állapotban voltaknak; ’s így azt bátorodom remélleni: hogy e’ munkában előterjesztett ’s a’ mindennapi vélekedéstül eltávozó jegyzésimet honunk valódi jóakarói rossz néven nem veendik; mert azokrul említést kirekesztőleg azért tevék, mivel használni kívánok.

Egy csillagász régi cselédje — ha nem tudja is egyébaránt a’ mathesis legegyszerűbb törvényeit, — csillagvizsgálásban t. i. miképpen kell a’ műszereket állítani, felkészíteni, forgatni ’s a’ t. még is nagyobb hasznunkra leend, mint valamelly más igen erős mathematicus ki nem jártas illyesekben. Senki se magyarázandja gorombaságra, ki igazságos, ha illy szolga forgolódik ’s mesterkedik leginkább a’ toronyban, mert kiki azt fogja mondani: “Természetes, annyi esztendő alatt valami csak ragadhatott rá.” ’S így velem! Ha némelyeket láttam, tapasztaltam ’s eredetek ’s forrásiknál szemléltem, a’ mit mások nem tapasztalhattak — azért nem azt állitom, hogy nekem több érdemem van mint másoknak, — hanem hogy körülállásim sok másokéinál kedvezőbbek voltak, ’s hogy azokat kötelességem szerint használni törekedvén, itt amott rám is ragadhatott valami.

Az nem tud pirulni, ki azzal dicsekedik, hogy több tudománya vagy több pénze van, mint felebarát-

jának; de szinte egyenlő, sőt még nagyobb hiba, egyet 's mást a' közönség java elől eltemetni. — Megvetést érdemel azon dus, kinek erszénye csak önkéjei elégitésére van nyitva; 's a' közjó előmozdítására mindég zárt; — úgy szánakozást vagy dorgálást érdemel az, ki sértés félelmébül vagy egyéb mellékes szempontokbul tudományit 's tapasztalásit elássa hazafiai elől.

Sok szerénységi köpönyeg alá bujik, hogy ő ezt 's amazt inkább tudósbakra, bölesebbekre hagyja, midőn igazán azért nem avatkozik a' dologba, mert vagy nincs bátorsága, vagy tüsténti önnyerességét nem látja belőle. Ki pedig a' közönségnek akar használni, legelső kötelessége: 'magáru! egészen elfelejtkezni. 'S ki ezt nem cseleketi, nem is lesz soha valódi hasznos embere hazájának.

Gyermekek boldogságaért fáradozni, 's éltek tava-szában tőlök megfosztatni — olyat imádni, ki gyü!öl — hivnek tartott barátul megcsalatni: szívrepesztő kinok; — de türhetőbbek, mint minden hazánkfiaitul kárhoztatni, elhagyatni; 's még illy áldozatra is késznek kell lenni az igazán lelkes hazafinak. Curtiust szoktuk említeni, mint a' honszeretet legfényesb képzeltét; 's mi nagy volt tette? Tán gyü!öletes életét legszebb halhatatlanságért egy ugrással eleserélni, mi nagy mesterség ez? Hány volna köztünk Magyarok közt, kik ha olly téjjel nevededtünk volna mint Curtius, 's olly meggyőződéssel birnánk mint ő, 'hogy halálunk használ', inkább ma ülnénk a' bátor szürke derekára mint holnap; — de nálunk több 's nemesb hazafiság kell hol sokszor tanú helyett zordon magány, dicséret 's taps helyett fanyar visszavonulás, elhidegülés, 's egy részrül tán gyü!ölet, másikrül veszély! Mi nehéz félórára valamiért felhevülni? de esztendő!kig türni lelki sérelmet: ehez kell, a' szó legsúlyosb értelmében — 'férfiu. —

Csak ezek szerint is látja az Olvasó: hogy igen is jól tudom, miben fáradozom 's mit várhatok. Előre el

vagyok készülve a' rossz hazafi nevezetre; mert általában mindent nem dicsértem 's mindent felhőkig nem emeltem. Sok tán azt fogja mondani: "Ocsmányolja hazáját."

Két gazda közül ki cselekszik józanabbul: az e, ki magára 's másokra fogja, hogy egész határja legjobb buza-föld, 's így vakságában földi legnagyobb részét javítás nélkül hagyja; vagy az ki magában így szól: 'Ré-sze birtokomnak jó karban áll, részét viz bírja, becs-telen fák vagy bozót fedi, része pedig sovány, homo-kos föld, 's így árkokat kell vonnom, irtanom, ültetnem 's a' t. Mellyik jobb gazda e' kettő közül: az e, ki még hosszúszerű juchaival is megelégszik 's azt gondolja minden bizonnyal, hogy már a' szorgalom Zenithén áll; vagy az, ki kételkedik 's lassankint durva 's olesó gya-pju helyett selymest 's drágát iparkodik nyírni; — így mellyik józanabb patriota, az e ki azt mondja: 'Be szép azon sok mocsár melly hazánkban van, milly jók 's kellemesek az utak, milly rendesen forog min-den, milly élet 's elevenség van a' földművelés 's ke-reskedésben, mennyi pénzünk van, mi nagy hire Ma-gyarországnak kü-n 's a' t. 's így minden javítás ellen vak hévvel kél ki; — vagy az, ki azon törekedik, hogy mocsár kaszálóvá, süllyeteg sárárkolat kemény uttá, rendetlenség renddé váljon, — hogy vér-akadozási helyett a' haza szive uj erőre kapjon, 's a' legtávolabb erekbe uj életet lövelgessen, 's a' külföld, mellynek nagy része létünket még nem is gyanítja, ha nagy fényét nem is, legalább értékét 's helbecsét ismerje el hazánk-nak. — Az első cselekvőmód jó hazafiság meg nem csalható jele, és szeretetünket méltán gerjeszti, de haszna semmi, kára pedig sokszor számtalan; má-sik cselekvőmód pedig 'józan hazafiság 's ez hasz-not hajt e nem e? Nézzük régibb nemzettek évrájit, ha öneszünk nyilván nem teszi előnkbe, hogy a' ki nem lát, soha sem használhat de árthat; 's csak az hajthat hasznot a' ki lát. Vegyük rendre francia,

holland, német, angol 's t. nevezetes általunk ismert hazafiak életét, 's azt fogjuk találni: hogy nem a' vak használ honjának, hanem a' szemes, nem a' mindent dicsérő, hanem az igazmondó.

“Nevetségessé teszi hazáját” — ezt is fogja néhány pengetni — mert némelly rajziban tulajdon rütmokra fognak ismerni. Ezek ne gondolják: hogy ők teszik 's alkotják a' hazát 's ne tolják azt, a' mi egyedül 's egyenesen őket illeti, a' hazára. Hogy a' londoni vagy párizsi cloakok jó szagát nem dicsérem, nem becsmérlem azért egynek tisztaságát, másnak kellemeit; 's hogy némelly egyes személy rothadását említem, nem hozok én az által homályt hazámra. Egyébaránt olly nagy egy nemzet, egy magányos személy ellenben olly kicsi, hogy egyesnek nincs hatalmában amaz nevetőségessé tenni. Mit árthat a' régi 's erős várnak, ha valaki vak mérgeben sárt 's követ hajít ellene? Nem mozdul meg rendületlen fala, 's csak önjerejét emészti az esztelen megtámadó. De árthatnak az apródok 's még a' férgek is nagy számu sokaságban — 's ezek inkább mint minden egyéb “őrlik meg erős gyökerit a' valahai kevély tölgynek”. Azon egyes személy, ki nem alattomosan cselekszik, sőt minden gondolati 's szavairul igyekezik lerázni a' homályt és kétest, 's minden tetteirül félre vonni a' fátyolt 's lepleget; ki nem hát mögött rágalmaz — hanem egyenesen szembe szól, az mi kárt tehet? Ha igaz a' mit mond: nem árt, hanem használ; — ha alaptalan: elhordja a' szél 's kicsapongó elme futtatásit elnyomja a' közértelem 's valódiság sulya. Én nem gyermekekhez szólok, kiknek lágy agyvelejekben az előítélet és sophisma könnyen gyökeret verhet, de férfiakhoz; ítéljenek! — Nem mondom, hogy csalhatatlan vagyok. —

Sok azt hiszi, ki törvényalkotmányunkat olyan-nak képzi mint egy harisnya, — mellynek egész léte könnyen senunivé válhat, ha csak egy szem oldatik is fel — hogy legkisebb javitástétellel is felfordul min-

den. Azt hitte hajdan az Angol, a' Holland is; de drágán fizetné most meg, ha némely eszesek 's mélyebben gondolkodók nem kinszerítették volna, ugy szólván, okoskodásik terhe által a' sokaságot előítéleti 's balvélekedésibül kigázolni 's javításik által szinte a' félvilág kineseit honjokba halmazni. Semmi sem áll csendesen a' világon, még a' nap systemák is mozognak, — tehát csak Magyarország álljon 's vesztegeljen mozdulatlan? Nem nevetséges törekedés é ez? Vagy azt gondoljuk: hogy a' Lajtától Feketetőig, 's Beszkéd bérzeitül Drávaig fekvő, csak 4000 négyszeg mérföldnyi tartomány az universum közepe — melly körül milliárd világok forognak? Istenért! nyissuk fel szemeinket, vegyük hasznát eszünknek. Minekünk is mozdulnunk kell, akár akarjuk, akár nem 's nehogy hátrafelé nyomattassunk, 'lépjünk inkább előre'!

Munkám tartalmából kiki azt fogja látni: 'hogy a' végsőségeket 's tulságokat gyűlölöm 's békítés barátja vagyok, szeretném a' számos felekezetet egyesíteni, 's inkább a' lehető jót akarom elérni közép uton, mint a' képzelt jót, mellyet tán csak más világon lelendünk fel, levegő utakon. Nem nézek én, megvallom, annyit hátra, mint sok hazámfia, hanem inkább előre; nincs annyi gondom tudni 'valaha mik voltunk' de inkább átnézni, 'idővel mik lehetünk 's mik leendünk'. A' Mult elesett hatalmunkból, a' Jövendőnek urai vagyunk. Ne bajlódjunk azért hijábavaló reminiscenciákkal, de birjuk inkább elszánt hazafiságunk 's hiv egyesülésünk által drága anyaföldünket szebb viradásra. Sokan azt gondolják: 'Magyarország — volt; — én azt szeretem hinni: lesz'!

T a r t a l o m :

	Lap.
Előszó - - - - -	IX
Bévezetés - - - - -	21
Néhány a' tárgyat megelőző észrevétel - - - - -	27
A' magyar birtokos szegényebb, mint birtokához képest lennie kellene - - - - -	41
A' Magyar nem bírja magát olly jól, mint körülményi engednék	61
A' magyar gazda ma nem viheti mezeit a' lehető legmagasb- virágzásra - - - - -	76
Magyarországnak kereskedése nincs - - - - -	108
Mit kell tenni 's min kell kezdeni? - - - - -	153
Bérekesztés - - - - -	220
Végző - - - - -	264

ENDING, 5007. JAN 14 1970

HG Széchenyi, István
3729 Hitel
H9 39

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 11 23 07 003 4